VIGASTATUD SÕJAMEESTE ÜHINGU

1917–1927

JUUBELI-ALBUM „INVALIID“

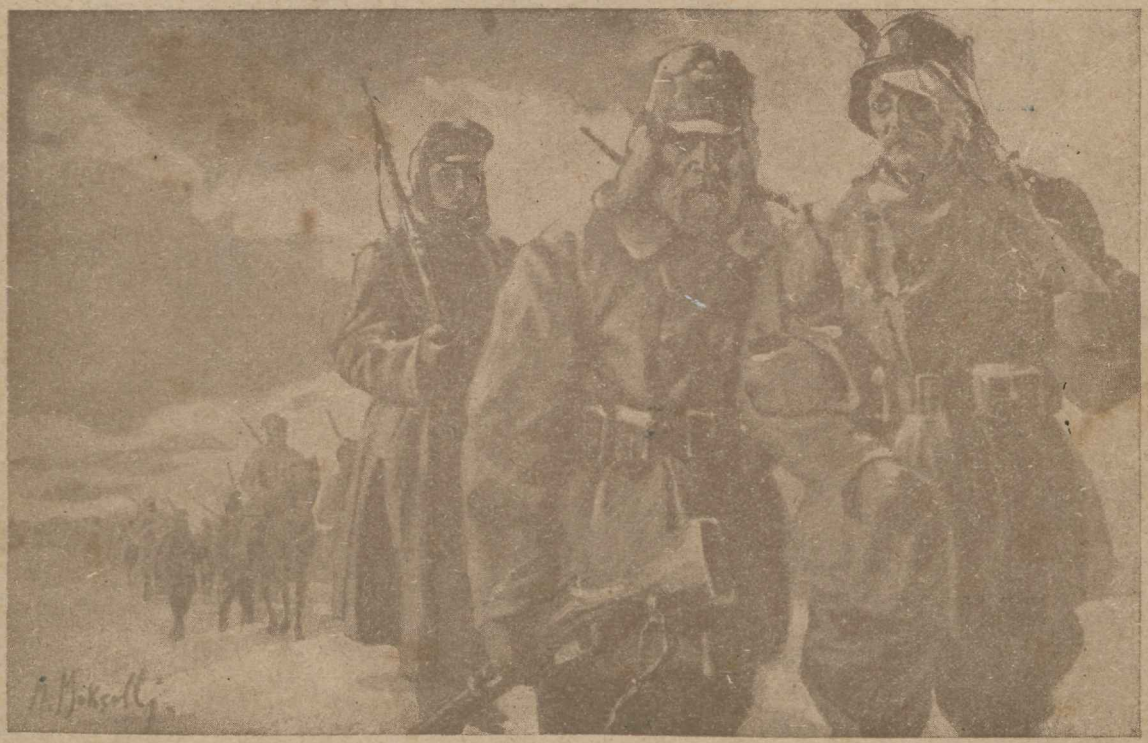

PÕHJA KINNITUS-AKTSIASELTS

SUUR KARJA Nr. 7
POSTKAST Nr. 212

TALLINNAS

KÕNETRAAT 10-07 ja 15-07
Telegr. aadr. „PÕHJATULI“

TOIMETAB:

tule-, elu-, transport-, õnnetuste-, jõuvankrite-, tsivil vastutus kohustuse-, murdvarguse- ja koduloomade-

KINNITUSED

— — — Agendid igas linnas, alevis ja maakonnas. — — —

Tallinna Krediit-Pank

Asutatud 1907. a. **A.-S.** Asutatud 1907. a.

Tallinnas, Suur Karja t. 23, omas majas.

Telegrammi aadress: „KREDIITBANK".

.....

Osakonnad: **Haapsalus, Narvas ja Nõmmel.**

Korrespondendid väljamaa suuremates keskkohtades, kõigis kodumaa linnades ja tähtsamates alevites.

Pank toimetab kõiksugu pangaoperatsioone sise- ja väljamaal.

Teraskammer väljaüüritavate laegastega.

Kinnitus A.-S. „HANSA" peaagentuur.

TELEFONID: Juhatus 12-49. Kontor 4-36, 5-47 ja 19-46.

Trükikoda

Devis & Magnus

TALLINNAS

LAI TÄN. 38. ❋ TELEFON 18-66.

Igasugu trükitööde
valmistamine
asutustele, äridele ja töös-
tus-ettevõtetele

Ajakirjade,
broshüüride ja raamatute
trükkimine

AMEERIKA AINUS TEADUSLIKULT ÕIGE BALLON KUMMI

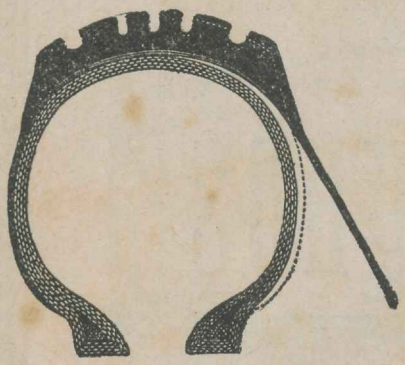

mille tähtsamad omandused on:

1. Ühes tükkis valatud tald ja küljed;
2. Teese Hambuv, tee profiiliga ühinev tald;
3. Ühtlaselt paenduv „Uniflex" ehitus.

Ainuesitus EESTIS

A. Rosenwald & Co.

Tartu, Suurturg 8, tel. 300.

Osakond: Viljandi, Väiketurg, tel. 12.

Moe-, pudu- ja pesuäri

Wennad Lepp

Tartus, Kaubahoov nr. 2. Telefon 4-81.

Alaliselt rikkalik valik;

valgeid ja värvilisi triiksärke, kraesid, mansette, kaelasidemeid, siidi-kaelasalle, trakse kindaid, sukke, sokke, meesterahva ja naisterahva pesu, võimlemistrikoosid, taskurätte, puuvillast ja villast trikoopesu, naisterahva villaseid koetud jakke ja veste, meesterahva veste, sveaterid, laste- ja spordikostüüme, pitse, pesatse ja kõiksuguseid moe-, pudu- ja pesukaupasid. Vihmavarje ja jalutuskeppe. Villast lõnga rohkeis värves.

Käsitööniite D. M. C. ja C. B.

Laste saapaid. Võimlemis-, hommikukingi ja kalosse.

Igasugune auruga riide voltimine.

Müük suurel ja väiksel arvul. Hinnad võistlemata odavad.

Klaverivabrik SPRENK-LÄTE

SOOVITAB

TIIBKLAVEREID
JA PIANIINOSID

Mahagooni ja pirnipuust, agraffidega ja elevandiluust klahvidega

LADU RÜÜTLI TÄNAV Nr. 25

Võetakse vastu häälestamisi ja parandusi. Saada üüri- ja tarvitatud klavereid.

Põllumasinate osade keskladu AKRA

TARTUS, Aleksandri tän. 1. — Kõnetraat 270.

Soovitab ladust
soodsate hindadega ja maksutingimustega
atru, äkkeid, kultivaatoreid, külvimasinaid, hobuserehasid, — — rohu- ja viljaniitjaid. — —

Alaline suur ladu
igasugu põllumasinate osadest:
Deering, Herkules, Massey Harrris, V. Vood, Eckert, Plano, Beermann, Milvaukee, Osborne, Cormick, Delma, — — — Champion jne. — — —

Oma töökoda. — Igasugused masinate parandused. — Töö korralik ja täielik vastutus headuse eest

Igal pool saadaval
kõrges headuses
õlu, mõdu ja limonaad.

Nõndke laialt tuntud kohvi
„Tervis“ ja „Ideal“.

Õlletehas „LIVONIA“ Tartus

Kalda t. 5. **Kõnetr. 2-38.**

P. K. „ESTONIA"

Vanem ühistegeline karjasaaduste väljaveo keskäri

TALLINNAS Jaani t. 6 TALLINNAS

Telefonid: Väikekaubandus osakond 33-65. — Kauba osakond 20-90.

Telegrammid: **„Zentrestonia"**

Ostab:

väljaveoks võid kõigilt piimatööstustelt makstes kõrgemaid päevahindu.

Müüb:

Piimaühingutele kuulsamate Taani ja Rootsi vabrikute piimatööstussisseseadeid ja nende tagavara osasid. Mitmesuguseid piimatööstuse tarbeid, nagu: tünnid, vitsad, sool, värv, pergament jne.

Karjapidajatele: karja jõutoite, häid ja vastupidavaid piimaveo kanne, doppelt filter kurnasid jne.

Ladud:

Uus Hollandi t. 11. — Telefon 23-56
Uus Sadama t. 2. — „ 41-71, abij.

Omad kauplused Tallinnas:

Jaani tänav. 3, telefon 8-45.
Müürivahe t. 10, „ 23-09.
Tarabella t. 28, „ 28-79.

SAKU
ÕLLETEHAS A.-S.

TALLINNA PEALADU
SUUR KLOOSTRI 10/12.
KÕNETRAAT 17-48.

SUURES VALIKUS
MOODSAID NAESTER. KLEIDI- & KOSTÜÜMIRIIDEID
ÜLIKONNA- & PALITURIIDEID
PESURIIET ihu-, laua & voodipesuks
SOOVITAB
A. BAUMANN
TARTUS, Kaubahoov nr. 1. — — Telef. 6-76.
Enne kui sisseostu teete, palun minu ladu vaatama tulla ja säält leiate kõige odavama ostukoha.

KÕIKSUGU
TERA-, JUUR- JA AIAVILJA
SEEMNEID
SOOVITAB
EESTI SEEMNEVILJA ÜHISUS.

Eesti Kindlustus Selts

(end. nim. Eesti Vastast. Tulekinnit. Selts)
asutatud 1907. a.

Valitsus: TARTUS, Suurturg nr. 10, omas majas.
Telefon 1-72.

OSAKONNAD:

Tallinnas,
S. Karja t. 3, telefon 22-47.

Viljandis,
Lossi tän. 22, telefon 1-57.

Pärnus,
Rüütli tän. 28, telefon 1-75.

Kuresaares,
Raekojas.

Valgas,
Säde s., telefon 36.

Võrus,
Aleksandri tän. 34.

Petseris,
Võru tän. 5, tellefon 73.

Rakveres,
Lai tän. 17, telefon 1-10.

AGENTUURID: teistes kodumaa linnades ja rahvarikkamates maakohtades.

Tule-kindlustus. Klaasi-kindlustus. Murdvarguse vastu kindlustus. Elu-kindlustus. Koduloomade-kindlustus.

Vastuvõetud riisikute eest vastutus **seltsi oma kapitalide ja riisikute teiste seltside vahel jagamisega kindlustatud.**

Kõik kindlustusvõtjad on seltsi liikmed ja ühtlasi seltsi varanduse ja kapitalide kaasomanikud.

Odavad preemiad, kindel vastutus.

Rootsi Thrmaenius peksumasinad
Nafta mootorid Sandbäcken
Herkules koristamismasinad
Riia Rasevsky adrad ja äkked
„Alfa" ja „Globe" kooorelahutajad
koorivad 40 ltr. – 5000 ltr. tunnis
„Astra" piimatalituse sisseseaded
Sõidu ja veoautud
Kunst väetisained
Masinaõlid, masinarihmad
Igasugused traat ja plekk sõelad
Niidumasinate ja koorelahutajate osad. – Heeringad, sool.

Kõigi kaupade eest täielik vastutus, hinnad vastutulelikud, soodsad maksutingimised.

C. A. Wirkhaus.

TARTUS, Peterburi t. 42. — Telef. 195.

Hind 75 marka.

JUUBELI-ALBUM

INVALIID

1917—1927.

Toimetus ja talitus Tallinnas, Pikk tän. 67. Tel. 6-14.

Nr. 32. | 8. aastakäik | 1927.

TERVITUS.

Mu tervitus teile, kes võitluses isamaa eest kotkana langend,
Kes lahingutes karastund ja haavades mehisemaiks mehiks kangend;
Ja tervitus teile, kes puudustes karmides kannatasid kaugel kaua
Ning nälgisid — aga võitsid, kaevates valus ja vaevas vaenlasele haua.

Tervitus teile, kelle verega rammutud isamaa nurmed ning niidud,
Kelle liha ja luud on vabaduse pandiks ning ohvriks võõrastele viidud,
Keda leinama jäänd vanemad, naine ja lapsed ning sõprade hulk,
Kelle kaotatud liikmeid nüüd asetab muu, ning jalakski teivajulk.

Tervitus teile, keda ehtind on kunagi kare sôdurirüüd,
raudränduril, kes vaevades läbistand on sõdade verised möllud nüüd.
Kes kannatas Balkanil või Kaukasuse palava päikese all
Ehk kutsutud oli sôdima külmal Siberi Mandschuuria ra'al.

Ole tervitud kangelane, kes Ilmasõja koledusis aastaid üle elas,
Kes Kalevile kangemalt Eestile kaunimat kodu ja kallimat rahu rajas,
Jää tugevaks naine, kes sa lesena vaeseks ning saatuse tôugata jäänd,
Kes sa südame soojas kantud poja oled pisaratega sõjale and.

Tervitus teile, kes võitlusest võitude joovastuses ônnelik on.
keda unustand on saatuse mäng, kellelt möödund on ilu ning ônn.
Ent pea püsti! Olgugi, et ju maanigi maha murrab mõnd mõõtmata valu.
Sure haavatud ihu ja hingega, kuid ära tänamatuid sa iialgi palu.

A. Ivan.

Vigastatud Sõjameeste Ühingu X aastapäev.

Kümme aastat on ajamerde vajunud sest päevast, kus esimesed vigastatud sõjamehed oma lipu alla kogusid, et koos käsikäes ka rahuajal rõõmu ja kurbtust jagada, nagu seda vennalikult sõjas tehti. Kuid 10 aasta jooksul on nii mõnegi liikme elulaevukene kuldsele rannakesele jõudnud ja olgu rahu nende põrmule. Nende mälestus ei kustu iial ära, nende und ei sega sõjakära!

Ühing võib uhkusega oma kümneaastase tegevuse peale tagasi vaadata — punastada ei tule. Meie invaliidid ei palu armuleiba tänavatel — ei sure nälga — tänu nende enestele, nende juhtidele ja tegelastele.

Minul tuleb meele juhus, mis ajalehtedes suurte tähtedega oli kirjeldatud, et keegi laps oma isa terveks saamiseks oli ohverdanud vabatahtlikult tüki omast ihunahast. Ka, et noormees oma verd oli kalli raha eest müünud, mis haigele sissepritsimiseks vaja läks.

Esimesel kirjeldatud juhusel sundis seda tegema lapse armastus isa vastu; teisel — raha, mis meelitas oma verd müüma.

Meie vigastatud sõjamehed on mitte üksinda verd, mis isamaa eest valati, andnud, nad on isegi rohkem — nad on osa omast, oma liikmetest isamaale ohverdanud — ise kogu eluajaks sandiks jäädes. Kuidas ei peaks siis meie, kodanikud, nende ees oma päid paljastama, neid võimalust mööda toetama, kes mitte raha eest, vaid kuumast isamaa armastusest seda teha suutsid. Tänu neile — tänu kiitus nende juhtidele!

Soovime siis, et ka edaspidi Ühing oma kodumaa heaks ja liikmete kasuks töötades kõrgel kannaks sinist-musta-valget lippu. Ei siis meie kodukollet saa vaenlane rikku!

A. Simon.
Kolonel.

Vigastatud Sõjameeste Ühingu algpäevilt.

1917. aastal anti Vene Ajutise Valitsuse poolt seadus välja, kus igas kubermangus sõjainvaliidide ühingud pidid asutatama. Tallinnas oli Linnade Liidu osakonna käes invaliidide eest hoolitsemine. Siis kutsuti samal aastal nimetatud osakonna poolt 22. septembril Pritsimaja saali esimene sõjainvaliidide koosolek kokku.

Sellel koosolekul otsustati Eestimaa sõjainvaliidide ühing asutada, kus ka ajutine juhatus valiti, kus pooled invaliidid ja pooled Linnade Liidu tegelased olid. Kuu või kahe pärast valiti juba täieline juhatus ja ainult invaliididest. Sealt peale hakkas ühing ennast korraldama ja ka invaliidide eest hoolitsema. Pärastise valitsuse käsukirja järele pidid ka kubermangude komiteed moodustatud saama, mida ka meil tehti, kus pooled liikmed Eesti maapäeva ja pooled invaliidide poolt olid. Komitees olin sekretäriks. Pärast enamlaste poolt Maapäeva laialiajamist valiti komitee ainult invaliididest, kus esimeheks olin ja hra Veiper sekretäriks.

Saksa okupatsiooni vägede sissetulekul olin ühingu esimeheks ja hra Ernst Aav sekretäriks. Tol ajal asus ühing Toompea lossis. Ühel hommikul tööle minnes leidsin, et Saksa väed olid lossi oma alla võtnud ja ei lasknud enam kedagi ligi. Ühes sellega langes ka ühingu varandus sakslaste kätte, mida tolle aja hindade järele 6—7000 rubla võis hinnata. Pärast sekretär Aavaga varandust kätte saamas käies, ähvardati elevaatori saata, kui tülitame Ja nii jäigi ühing oma varandusest ilma. Kaebada polnud kellelegi: Jumal oli kõrges, keisrit ei olnud. Saksa valitsuse poolt nõuti ühingu saksakeelset põhikirja. Hra Aav tõlkis selle Saksa keelde, mida kahes eksemplaris ära andsin, kuid sellepeale vaatamata ei antud ühingule luba edasitöötamiseks.

Pärast Saksa vägede lahkumist ja Eesti iseseisvaks saamist, 1919. a. märtsil kutsusin peakoosoleku kokku, kus uus juhatus valiti ja ühing jällegi oma tegevust alustas. Umbes maikuus samal aastal otsustati ühingu heaks pidusid toime panna, kus ka pidutoimkond valiti, kus esimeheks olin. Pärast kui uus keskjuhatus valiti ja ühing Tallinna Osakonnaks nimetati ja osakond kingsepa õppetöökoja avas, olin seal asjaajajaks ja sealt lahkudes ning iseseisvalt tegutsema hakates olen hingeliselt ühingu küljes kinni olnud ja ka tegelikult võimalustmööda kaasa aidanud. Olen mitu korda osakonna juhatuse kui ka revisjonikomisjoni liige olnud. Viimases olen ka käesoleval aastal.

Olles mitu aastat ühingu algusest ühingu tegevuses, kandes hingelist kui ka kehalist vaeva, mida siin kõiki ette tuua ei saa. Ühte kõige ilusamat ja kõige kasulikamat silmapilku ehk aega ei saa ma nimetamata jätta. See oli 1919. a. 6. juunil, kui oli otsustatud esimene pidu ühingu heaks toime panna. Suure vaevaga saime praegused „Rahva Teaatri“ ruumid

V. Tartu m. 25. Aeda minnes nägime, et aed oli koristamata ja sõnnikut täis. Ühingul raha ei olnud, et raha eest lasta aeda ära puhastada ja ilma ka keegi seda musta tööd tegema ei hakanud, mis teha? Otsustasime hra Veiperiga, kes tol korral ühingu esimees oli, omal jõul aed ära puhastada. Ütlesime, kui vedasime sõjaväljal suurtükki ja moonavankrit isamaa heaks, miks ei või siis nüüd sõnnikuvankrit vedada invaliidide heaks.

Saime kuskilt kahe rattaga käru ja hakkasime tööle. Töö oli nii must ja raske, et mõned invaliidid, kes tol ajal ühiselumajas elasid ja keda appi palusime, aia värava pealt vaatasid, tagasi kohkusid ja hüüdsid: las' esimehed töötavad. Aed puhastati ja järgmisel päeval sai pidu korraldatud, mis mõnesuguste viperuste peale vaatamata sissetulekut andis. Võin täie õigusega seda päeva ühingu majanduslikuks sünnipäevaks nimetada. Sellest päevast sai ühing majanduslikult iseseisvaks ja hakkas kosuma ja on 10 aasta jooksul nii kaugele jõudnud, et praegu Eesti Vabariigis kõige tugevam ja võimsam on. Seda kõike on hea tahte ja raske tööga kätte saadud. Kui ühingu asutaja liige, avaldan siinkohal kõigile invaliididele, kui ka seltskonnaliikmetele, kes kuidagiviisi ühingule kaasa on aidanud, oma südamlikku tänu.

Juhan Tamm.

Langenud sõjakangelastele.

Nüüd hingake rahus, me langenud vapramad pojad,
Sest lõpnud on sõda ja verest on kuivanud ojad;
Ehk ammu küll närtsinud pisarail niisutud pärjad,
On siiski te haudadel omakstel – silmad veel märjad.

Me võrsunev sugu saab truuduse vannet teil andma
Ja vaprate kalmule mälestus-märkisid kandma.
Ei tohi sa kadumist karta, me isade maa.
Sest vabadust rõõvida vaenlane iial meilt ei saa.

Sa kodanik, noorem ehk vanem kui oled, siis tea,
Et vaprate hauale paigutad lilled sa – „Meelespea"
Sa armul siis kalmusid ehi, kus sängitud mees,
Kes võitluses kartmata langenud saatuse ees.

Ei lilledel kalmusid ehtimast väsida tohi,
Ei kallimaid kaunista iluta rohi,
Ei sammaltekk matta või vaprate võitjate nime, –
Ei korduda tohi meil orjaöö pilkane pime.

A. Simon.
Kolonel.

Viimane kuulipildur.

„Eesti muld ja Eesti süda
Kes neid suudaks lahuta“

— nii laulis mõõdunud ajul meie kallim Eesti õde Koidula. See ühendav, sõlmiv kodutunne „muld — süda“ on omanend ka neile, kelle mälestuse tähtpäevaks meie täna üürikeseks kokku oleme kogunud. Meie mõistame, austame täna, sellel tähtsal vabaduse päeval teie teeneid Vabadussõjast. Meie ei saa ka unustusesse jätta neid, kes Ilmasõjas enda elu mustavale maamullale pühendanud on. Ka nende võitluse läbi on meie vabariik sama tingitud kui teie, vabaduse poegade oma, kelle püstitatud tähe juures meie täna peatume. Kogu Eesti ühineb tänutundes üheks suureks rahva koguks, et teie üllatavaid teeneid tänus hinnates, Kõrgemale edasi anda.. Ka meie vabastamise juubelit ning juubilarisid — langenuid kui ka poollangenuid, kellede elu kui tuli kõdunevas puus, ei põle ega kustu — ei unusta ka välis, naaberriikide piires. Ka tungib ta sinna ilmrahvahaste peredesse, kes mõni aeg tagasi ei mõistnud, mis olevus on Eesti. Seega on meie rahvuslik olemasolu tundmatu olnud üleilmliste rahvaste kodus. Kuid nüüd aga on Eesti iseäralsuse teenete läbi võitmatu tähtsuse omandanud. Eestist, kes mõõdunud ajul nulle saavutas ilmariikide radadel, on täis numbrite arvustik süvenenud, millega Eestit, kogu tema teenetega, tihtigi suurriikide eelplaanile seatakse. Need, Vabaduse-Pojad, kes siin vaba isamaa aida ehivad, kui põlised õitsepuud, on need, kelle juubeliks muusika ja laulu helid ühes kaunistavate pärgadega, mälestustäheks püstitatud hauasammast ehivad. Muusika, lauluhelid on kaaskannatajate mahajäänud omastele. Need pärjad on teile elavate ridadest, Eesti tütarde armastuse vanikud, Eesti pojile. Teie lahkusite vanemaist, õest-vennist, sõpradest, tuttavaist, lahkusite neist, kes kallid hingele . . . Meelt liigutav oli teie koosviibimine, — Teid aga ühendas ootus: jällenägemine! Kuid see lootusrikas jällenägemine ei ole teid elavalt üksteise rinnale kanda lasknud. Vaenlase võim lahutab ühised igatsused omaste vahel, kinnitades üldvabaduse võitmata teenetega, esivanemate lootusi täideviivalt. Te olete elu annud olemasolu ning võrsuva Noor-Eesti eest. Meid vabaks tehes andsite endid jäädavalt emakesemaa rinnale. — Kangelased! ei ole meil ei ühtki sarnast vastukingitust, mis teeneid vastavalt hindaks. Iga toodav pärg, olgu ta suur ehk väike, ei tasu teie elu ega omaste valu — aga usutav siiski, et pärja kinnitamisega ka meie endi tänutoovaid südameid Teile, kes muld olete, ühendame, kinnitades pärjal seisva lindi ridades. — Aug.-Est. Michelson.

Puhkavatele kotkastele.

Ju võitlusväli teil on selja taga —
Ees ilu, elu, kõik mis näeb te silm,
Kõik Eesti, kui viljapõld, kus tuul vaga —
Kus loovat tööd imestab kogu ilm.

Nüüd puhkate Eesti vabadusmeres,
Mis kadund põlved vast ei aimagi.
Kui kotkad te olite võitlusperes —
Ja kaitsesite meid siis hoolsasti . . .

Kui hirmsamate kiskujate vastu —
Meil välja tuleb astu kodus siin,
Siis iga kotkas lenda, välja astu,
Et vaenlasele elu oleks piin! . .

Rakveres,
10. aug. 1927. a.

Arnold Liiv.

Eesti rahvas ja invaliidid.

Mihkel Lüll.

Eesti rahvas! Nüüd meil on oma enese tuba ja luba, oma riik ja oma seadus. Aga ometi kibedust ja nuttu on veel küllalt. Riid ja jonn ei ole lõppenud. — C. Rob. Jakobsonile püstitati ausammas alles 14. augustil 1927. a. — 45 a. peale tema surma. Hra riigivanem ütelnud avamisel — ta oli kõige suurem Eesti politikamees! Luteruse kiriku piiskopp ja apost. usu mitropoliit sõidavad üheskoos Jakobsoni ausamba avamisele jne. — aga! ometi see mees suri suuremas võitluses ka usumeeste ja nimelt eestkätt Luteruse usumeeste pealetungimisel. Omad mehed — ka Jakob Hurt — tungisid nii ülekohtuselt Jakobsonile kallale, — kuid sakslaste, parunite ja vene politika see oli Jakobsoni vastu sõja rivis. Eest ja tagant! — Ja ometi nüüd — see paik olgu meile püha! — nii tunnistab Eesti riigivanem, usujuhid ja Eesti rahvas.

Täna — Eesti invaliidide ühingu kümneaastase juubeli puhul tuletasin seda meelde. Ka rõõmupäevil meie peame oma pisarpõlve

meelde tuletama. „Rõõm ja mure — kaksikvennad, Üks neid isa sünnitanud, Üks neid ema imetanud". . . ütleb Kalevipoeg.

Ja et Eesti rahval hea oleks elada — selleks on vaja iseennast, oma enese nuttu ära tunda ka rõõmu päevil — siis ei külva sa pisaraid sinna põhale pinnale, kuhu sa kord suurima, kõige kõrgema ausamba püstitad — see on Eesti sõdurile, Eesti invaliidile. See ausammas olgu avatud igas südames, see Eesti invaliidide autahvel — olgu seinal igas kirikus! Langenute autahvel igas koolis ja vallamajas.

Jah! — kümme aastat tagasi pandi nimeliselt alus invaliidide ühingule Eestis. See ei olnud küll mitte veel Eesti invaliidide ühing praegusel kujul. Ei! — seda mitte. See oli ainult liikumine revolutsioonist — Vene pensionide mässamisel Eestis — olla abiks ametiasutistele. Tegelikult ei saadud suuri summasid, ei olnud ühingul kindlat organisatsiooni, — alles 1920. aastal tõeliselt sai loodud Eesti invaliidide ühing — fundament praegusele ühingule ja Eesti vigastatud sõjameeste elu sai oma olemasolule.

Minul on ajalooliselt see teadmine silmade ees, mis oli 1920. a. — siis kui Eesti invaliidide elu nii hirmus õnnetu oli — ja missugust suurt, ütlemata vaevarikast ülesannet täitis siis Eesti vigastatud sõjameeste ühing Eesti rahva, valitsuse ja invaliidide ees.

Ma olin siis vig. sõjam. ühingu keskjuhatuse liige — see oli esimene täieõigusline keskjuhatus, kus põhjapanevad, ülesehitavad sihid said liikuma lastud, nende kallal järjekindlalt tööd tehtud — ja sellepärast ei tohiks mitte vaikida juubeli puhul — rõõmu lippude lehvitusel — kui ma ütlen, et need lipud on puhtaks pestud Eesti invaliidide pisarate veega.

Ma palun väga — lubage mulle juubeli puhul sellest mineviku ajast ainult kahte kujukamat fakti esitada, mille juures minul keskjuhatuse ülesandel tuli väga palju käia, tõõtada, — see oli praeguse keskjuhatuse korteri lugu ja teine üleskutse Eesti rahvale.

Invaliidide Keskjuhatusel ei olnud korterit ei raha, — mingisugust toetust valitsus ei annud. Invaliidid kerjasid — Eesti vabadussõja kangelased — haavatuna, vaevatuna, haigetena nälgisid, santisid teedel, rongidel. — Ja igapäev pöörati Keskjuhatuse poole — kuid sellel polnud omal õiget kohta, kuhu pea panna võiks.

Tol korral oli siseministriks praegune Eesti saadik Soomes, hra Hellat. See on mees, kes nii südamlikult, õiglaselt on alati sõjaväelastele vastu tulnud — olles kõrgel ministri kohal — ja alati õiglane inimene iga kodaniku vastu, olles Tallinna linnapea 1918/1919. a.

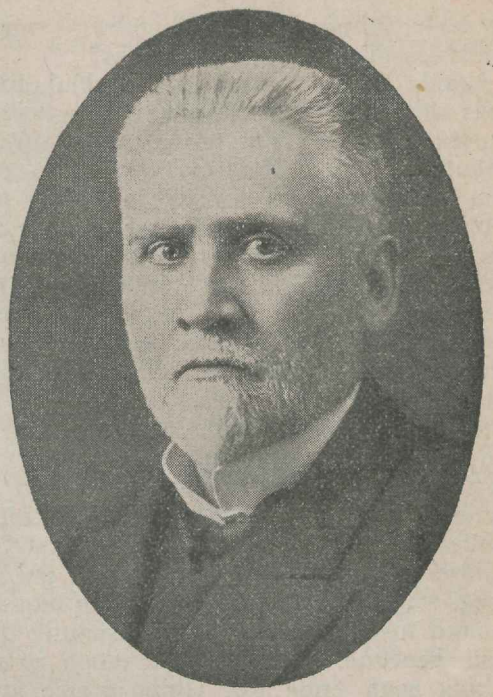

Riigivanem J. Teemant.

Minul isiklikult veel oli heasüdamlikult sõbralik läbisaamine hra Hellatiga. — Kasutades niisugust olukorda, tegi Keskjuhatus minule ülesandeks korterit muretseda Keskjuhatusele. Rekvireerimiseks ametlikku õigust ei olnud: ühing ei olnud mingi riigiasutis. Esinesin siiski Keskjuhatuse nimel hra minister Hellati juures — paludes rekvireerida praegust Keskjuhatuse korterit Pikk t. 67, kus tol korral asus Kriminaalpolitsei, kes oli omale uue korteri saanud ja kuhu oli lubatud minister Hellati poolt juba Vene kohalikule saatkonnale ruumid — esimese registreerimiseks jne.

Mitmete nõupidamiste ja käimiste peale tuli hra Hellat vastu ja tegi kirjaliku otsuse Keskjuhatuse ettekande peale — rekvireerida ruumid Pikk t. 67. Vig. Sõjam. Ühingu Keskjuhatusele, seejuures lubades ajutiselt jätta kahte tuppa Vene saatkonna registreerimise osakonda. Niiviisi saime sellest suurest raskusest üle ja Vig. S. Ühingul on selle eest kõige suuremat tänu ütelda hra Hellatile.

Teine asi oli — Eesti rahva poole pöörata üleskutsega.

Teie ehk mõtlete, et 1920. a. oli Eesti asutiste, rahva, jõukamate isikute, politiliste rühmituste tegelaste poolehoid invaliididele niisugune nagu nüüd, kus pensioniasi enamvähem korraldatud, kindral Laidoneri kapital loodud jne. Ei! — mitte põrmugi! See on ju meie kõige hirmsam eluhukatus, et politilised rühmitused lõhestavad rahva meeleolu, rahva autunnet iseenese ja oma paremate juh-

tide vastu, lõhuvad isikute huvides — maistes mõtetes, riigi põhijooni pilbasteks!

Nõnda ka siis. Invaliidide Keskjuhatus — nähes oma kaaslaste piinarikast seisukorda — otsustas põõrata Eesti rahva poole selgitava üleskutsega. Keskjuhatuse ülesandel seadsin mina üleskutse kava kokku ja see — peale mõningate täienduste — anti Keskjuhatuse otsusega trükki. Et aga üleskutse mõjuvam oleks, selleks põõrati seltskonna tuntavamate tegelaste poole — anda oma nime soovitusena üleskutse alla. Ja ülesanne koguda neid — suuri nimesid — üleskutse alla pandi Keskjuhatuse poolt minu peale.

Ja ma ütlen et kahjuks ei tuldud igal allkirja saamisel loodetud lahkusega vastu, vaid tuli tükk aega manguda, enne kui allkiri anti. Enamasti pea iga teine-kolmas allakirjutaja toonitas, et invaliidide ühingut ei olevat Eestis üleüldse vaja — siin olla territoorium nii väike ja riigi kogukondlikud asutised kõik nii vastutulelikud invaliidide vastu, et niisugune ühing täiesti ülearune. Ja sellepärast näete, et kulus ka hulk aega enne kui Ühing omale tugeva ehituse — jõu poolest vastupidava seisukorra suutis luua. Oldi liialt passiivne ühingu vastu.

Just niisama — nagu vahemärkusena ütelda — oli 1917/18. a. Eesti polkude loomisega. Ei tuldud vastu. Ja nüüd — kõik need algatajad on tänamata ja need isikud, kes on Eesti sõjaväele alguse loonud 1917/18. a. ja sealjuures isiklikult oma vara selle tõõ kasuks ättes puruvaeseks jäänud — neile ei tasuta mitte nende kulu, tänust juttugi. Aga juubeli puhul — kevadel 1927. — tehti sõnu küllalt, tegusid aga? Ah! — õpetaja Lattik ütles Kaarli kirikus — et ükskord peale surma . . . „nende mägede(?!) peal saate tänu."

Ja siin oldi niisama. Arvati, et ühing on otstarbetu asutis — ja ometi see 10 aastat, õieti 8 a. järjekindlat tõõd on tunnistuseks, et see asutis suurt kasu toonud ja aitanud korda saata invaliidide elus niipalju, et ükski teine asutis tema asemel seda teha ei oleks suutnud. Sest neil puuduvat ikka see paragraf — seaduse alus — kuna Eesti invaliidi kuju küll peaks olema see suur paragraf — püha nimetus, et elu nii korraldada, et nad võiksid elus olles inimesed olla, kelle vastu rahvas kellel monument käes ja seaduse rammu verevães — täna, aga mitte 45—50 aasta pärast anname meie teile ja teie lastele leiba, riiet, haridust, autunnustust ja tänutasu!

Ja siis! . . 1920. a., nende suurte nimede saamisel oli üks mees — kadunud kunstnik Veizenberg — kelle juures mina ka pisaraid pühkisin. Ta ütles: „Eesti invaliidile ei ole mul raha mitte anda; ma olen ise nii vaene, Haridusministeerium on minu vastu väga kiusak, ma magasin kogu aeg siin . . . väikses toas põrandal — nüüd — sünnipäevaks mõned endised tuttavad kinkisid mulle — näete selle nikeldatud voodi ja vateeritud teki . . . Jah! . . Aga kallis Eesti sõdur! — andke see üleskutse minu kätte — oma nime annan mina teile — Eesti invaliididele — suurima rõõmuga, kui see teid peaks toetama."

Eesti rahvas! — sul on ka oma nimi rahvaste ajaloos. Sind on toetanud suurriigid ja vennasrahvas — Soome. Lõõgem südamed, meeled, mõtted kokku selleks, et hüüda: Tervist ja õnne Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühingule. Neil on ka oma nimi ja elu, mida kõik ei mõista, ei taha mõista, aga nad on annud oma vere, oma elu jätnud ja oma nime selleks, et Eesti riigi lipp meil — omal nimel Toompeal lehvib.

Pilk Vabadusvõitluste algusse.

Mälestuste järele.

Raskete lõõkide all, mis tugevasti relvastatud ja rikkalikult varustatud liiduväed ilmasõjas Saksa tüdinenud vägedele novembri algpäivil 1918 a. andsid, purunes Saksa rinde ja varises kokku Saksa keisririik. Varises kokku ka Saksa okupatsiooni võim meie kodumaal.

11. novembril andis kindral Seckendorf Tallinnas võimu Eesti Ajutisele Valitsusele üle. Algas Saksa okupatsioonivägede väljavalgumine Eestist. Kaheksa kuud enne seda olid aga Saksa võimud meie rahvuslikud väeosad laiali ajanud ning kogu nende relvastuse ja varustuse ära võtnud. Meie rahvas seisis palja kätega kiiresti arenevate tähtsate sündmuste ees.

Selles olukorras oli väga tõenäoline, et Vene Nõukogude võimud Saksa vägede kannul meie maale sisse tungivad ja maa oma alla võtavad.

Mõnesuguseks julgustuseks oli meile liitlaste seisukoht, et Saksa sõjaväed meie idapiirile Wene enamlaste vastu valvele jäävad, kuni meie oma riigikaitset korraldada oleme suutnud.

Igatahes asuti meil kohe oma kaitsejõu korraldamisele. Sisemist korda pidi kindlustama Kaitseliit. Välise hädaohu vastu otsustati rahvaväge kokku kutsuda.

Valitsuse esitajate ja seltskonnategelaste ühisel nõupidamisel 16. novembril kiideti heaks

Kindral-major A. Tõnisson.

ettepanek — vabatahtlikkude kokkukutsumise teel riigikaitset korraldada.

Mäletavasti ei annud aga Ajuitse Valitsuse üleskutse — kodumaakaitseks vabatahtlikult lippude alla koguneda — kuigi suuri tagajärgi. Vabatahtlikke ilmus hoopis vähe. Nendega polnud midagi peale hakata. 11 päeva hiljem tuli ikkagi sunduslik mobilisatsioon väljakuulutada.

Sündmused aga arenesid suure kiirusega. Vene piirilt tulid teated, mis kuigi armsad kuulda polnud. Sinna kogusid venelased oma väge. Eriti elav oli venelaste tegevus Naroova taga. Seni rahulik Jamburg omas sõjalaagri ilme.

Samal ajal hakkasid kõrvu kostma kuuldused ja silma paistma tundemärgid, et Saksa sõjaväed ka Virumaalt, kus nad ida piiri kaitsel seisid, tagasivalgumisele ette valmistavad

Oli selge, et Saksa vägede kannul Vene punavägi meie maale sisse tungib.

Oli selge, et kui Vene punavägi meie maa oma alla võtab, siis see meie iseseisvuse surma tähendab.

Sündmustekäik tõestas kartused.

Vene punavägi ei oodanudki sakslaste äraminekut. Juba ööl vastu 22. novembrit, millal Saksa väed veel Naroova kallastel seisid, tungis ta Narvale kallale. Pealetung lõõdi tagasi. Kuid venelased võtsid aina hoogu. Saadi teateid nende uutest ja suurematest kogumistest ning ettevalmistusest uueks pealetungiks. Samal ajal ütlesid Saksa väejuhid, et nende väed lähemail päevil Virumaalt lahkuvad.

Silmapilk oli tõsine.

Oli vaja abinõusid leida, kuidas piiri seni kaitsta, kuni oma sõjajõudu korraldanud oleme.

Varsti oligi hea nõu leitud: salk Saksa sõjaväelasi ajutiselt piirikaitseks palgata.

Valitsuse poolt tehti minule ülesandeks Saksa sõjavõimudega läbirääkimistesse astuda.

Virumaal asus sel ajal 101. Saksa diviis, staabiga Vaivara mõisas. Läbirääkimine sündis oberst-leitnant Fabrizius'e ja hauptmann Naumann'i kaudu. Sakslased võtsid ettepaneku vastu. Siit lahkumine ei paistnud neile kuigi meeldiv olevat. Nad olid valmis tuhat meest ühe kuu peale meie valitsuse teenistusse jätma. Mehed pidid vabatahtlikud olema. Lihtsõdurid, allohvitserid ja ohvitserid. Nende organiseerimine oli Fabrizius'e ja Naumann'i ülesanne. Palga kohta lepiti nii kokku, et seda maksetakse, peale prii ülespidamise, reamehele 10, rühmavanemale 15, veltveeblile 20, nooremohvitserile 30 ja haupmannile 40 Saksa marka päevas. Relvad, ka kuulipildujad ja suurtükid tarvilisel arvul, olid sakslaste eneste poolt.

Polnud kahtlust, et tuhat sõjas vilunud Saksa vabatahtlikku Naroova kallast kuni meie kaitsejõudude korraldamiseni kaitsta suudavad.

Kui nii kokku lepitud ja vabatahtlikkude organiseerimine juba käimas oli, tuli aga 26. novembril Berliinist kategooriline käsk, et ühtki sõjaväelast Eesti valitsuse korraldusse jätta ei tohi ja et kõik Saksa sõjamehed Eestist kiires korras lahkuma peavad.

See ootamata pöörde pani meie Valitsuse uuesti raskesse seisukorda. Seda enam, et Vene punaväe kogumine meie ida piiri äärde ikka enam ja enam intensiivsema iseloomu võttis. Mitte üksnes Narvast, vaid ka Vasknarvast ja Jõesuust tulid teated vaenlase sõjajõudude koondumise üle.

27. novembri varasel hommikul astus Ajutine Valitsus erakorraliselt kokku, et sündmuste käigu kohta seisukohta võtta. Koosolekule kõsutatud olin ka mina, kellel sõit Narva sel päeval ees seisis.

Valitsuse juht auväärt härra K. Päts luges ette viimase öö jooksul Narvast ja teisalt Virumaalt saadud teated. Need teated olid väga ärevad ja rääkisid, et venelaste sissetungi meie kodumaale iga silmapilk oodata on ja et Saksa vägede lahkumine Naroova kallastelt, kogumine rongidele ja tagasisõit alganud on. Valitsuse juht tähendas, et kodumaa saatus on kaalu peal. Ja et viibimata kindlasti otsustama peab, mis teha.

Koosolekuruumis valitses hauavaikus.

Siis võttis keegi sõna. Tähendas õigusega Venemaa suuruse ja meie kodumaa väiksuse peale. Võrdles meie ja vene rahva arvu. Tu-

Eesti päästekomitee.

Dr. K. Konik. K. Päts. J. Vilms †.

letas meelde seda asjaolu, et Vene on vana riik, meie aga alles tahame riigiks saada. Neil on sõjavägi ja relvad, meie aga palja kätega. Ning suunis arusaadava ettevaatusega oma mõttekäigu hoiatuse poole, et mitte ette ei võetaks niisugust sammu, mida läbi viia ei jõuta ja millepärast hiljem raskesti kannatada võime. Avaldas mõtet, et tuleks hoolega kaaluda, kas ei leiduks teesid, kuidas idanaabriga vahekordi ilma sõjariistadeta lahendada, mingisugust kokkulepet leida.

Tõsiste nägudega ja vaikusega kuulati neid mõtteid. Valitsuse juht eriti suure tähelepanuga. Kui aga kõneleja sõnadest hoiatusenoot selguma hakkas, tekkisid K. Päts'i kõrgele otsaesisele kortsud, pikad ja sügavad kortsud. Ja kui hoiatusele ka kahtluse ja kartuse mõte seltsima hakkas, läksid kortsud veel tihedamaks ja sügavamaks. Silmad lõid välku, pea tõusis enam ja enam kõrgele, nägu läks punaseks ja vihaseks. Siis tõusis rusikas õhku ja langes niisuguse mürtsuga vastu lauda, et seinad värisesid. „Mingisugust kompromissi vene kommunistidega! Rõõvlitele ja mõrtsukatele peab relvaga vastu astuma! . . . Teie, kindral", pööras ta siis minu poole, „sõitke viibimata Narva ja tehke koha peal kõik, mis võimalik, et kommunistide bandede sissetungi seisma panna! Mobilisatsiooni kuulutame välja ja sellel teel kutsume mehed kokku! Kõik jõud seame jalule, et kodumaad kommunistide eest kaitsta! Kui vaja, võtame ka meie, valitsuse liikmed, relvad kätte! Eesti rahvas peab vaba ja iseseisev olema!" . . .

J. Poska ruttas valitsuse juhi sõnu toetama. Seda tegid ka teised. Vastu ei vaieldud. Sõda Vene enamlastega oli otsustatud.

Esimese rongiga Tallinnast välja sõites, ei läinud mul mitte korda takistamata Narva jõuda. 28. novembri hommikul ei liikunud rong Auvere jaamast mitte enam edasi. Narva poolt kostis tugev suurtükilaskmine, püsside ja kuulipildujate ragin. Selgus, et Kreenholmis üle Naroova tulnud punaste salgad olid Soldino jaama juures juba raudtee oma alla võtnud. Kogusin rongis sõitvad ohvitserid, kümmekond meest, kokku ning saatsin nad kapten Luiga juhatuse all veduriga Soldinosse teed puhastama.

Mõne tunni pärast oli tee puhas ning parandatud. Rong võis edasi liikuda. Kuid mitte Narva jaamani, vaid ainult Paemurruni. Linn ja ümbrus oli punaste tule all. Polkovnik Seimann'i vabatahtlikud, koolipoisid ja kaitseliitlased lõid lahinguid vaba Eesti kaitseks . . .

Võitlus relvadega vaba Eesti eest oli alganud . . . See raske heitlus, mida palja kätega, kuid kindla usuga oma õiguse ja võimete sisse algasime, milles paljud meie paremad rahvapojad — praegused sõjainvaliidid — oma verd, töötõudu ja tervist isamaale ohvriks toonud, mille hiilgavale lõpule viisime, rahva ja maa vabaduse ning iseseisvuse kätte võitlesime . . . A. Tõnisson, kindral-major.

Ema ja poeg.

Mu ema, miks igal ehal ruttad
sa üksinda üksiku kalmule —
miks põlvitad, unistad, ohkad ja nutad
ja põimitud pärja tood ristile? . . .
Mu ema, need punastest roosidest pärjad,
mis põimid, on lõhnavad, ilusad,
kuid siiski, mu ema — su silmad on märjad;
kas ükskord nad, emake, kuivavad? . . .

Poeg, kalmuall uinub su isa, kes langes
kord vihases võitluses . . . rahulist und,
ta järele valu ja kurbus mu hinges
ning õhtuti pisarad piinavad mind —
Kui silmad on märjad, siis põimin need pärjad
ning eha eel kalmule viin,
seal mälefan õnne, mis oli meil enne —
siis ununeb hetkeks kõik valu ja piin . . .
. . . . . .

K. Kaasik.

Vaikses kannatuses kogutakse jõudu...

Motto:
„Ära iial ilmal valu kaeba,
Ilm ei mõista sinu pisaraid."

Ei ohka, ei kaeba loodus, kui ta vaevleb põua tuultes. Olete näinud, kuis päike tõuseb põuatolmusest õõst, kui punane ketas ja loojeneb verise silmana suitsevate metsade hämarusse?

Siis vaikib loodus ja kannatab . . . Ainult varahommikul ja vahel hilisel õhtul läigib häbelikult kastepisar lillesilmas. Isegi neid pisaraid püüab janunev loodus murunpinda varjata põua irvituste eest . . . Kõrvest tulevad leitsaktuuled ei mõista lillekeste ja puude valupisaraid . . .

Ja kas kunagi mõistab ümbrus üksiku inimhinge nukrust — valupisaraid? On mõtet oma pühamat hingekulda visata jalge alla sõtkumiseks ja ilmale naeruks?

Kas hoolivad suured rahvad väikese rahvakese kannatusist ja elust? Kas maksab meil hädaldada? On meid sellepärast kunagi aidatud, et meie pisarad teisi liigutada suutsid. Ei! Meie enda tõõ, meie mõõdunud vaiksed kannatusaastasajad on, mida võõrad imetsevad. Vaikselt kannatades oleme endale sitkust ja jõudu kogunud eelolevateks võitlusteks. Tahtmatult tekkib hinge küsimus, et millal õppisime vaikselt kannatama — meie tänapäeva inimesed?

Silmi ette kerkib pilt mu koolielust. 1906. a algus . . . Vinge tuul lennutab lund vihisedes vastu hallitanud V. Maarja kihelkonna kooliseinu. Inimesed ja hobused liiguvad kui tuha sees mõõda tänavat, läbi alevi, vallamaja poole. Kõikidel — kogu seltskonnal oli noil päevil tumm matuse nägu. Koolis oli algamas laulutund. Õpetaja Joh. S. algab laulutundi kahvatu ilme näol, käed värisevad viiuli kallal . . .

„Madrused ja soldatid tulid peksma!" hõiskas üks väike poiss ja näitab läbi akna koolimaja taha koplisse, kus toore ilmega madrused suurte läikivate püssidega lõikavad sitkeid toomingaid sügavates lumihangedes. Lõigates vaatavad nad irvitades ja keppe vibutades meie poole . . .

„Tasa, poisid! Nüüd ei kõnelda, vaid igaüks mõtleb ja kõneleb siis kord, kui ajad muutuvad," kõneles õp. J. S. kurbtõsiselt. Ja meie, suuremad poisid, teadsime, et seda õpetajat ootas karistus peksu või mahalaskmise näol . . .

Poisid vaikisid kui matusel . . . Vallamaja ees askeldasid madrused ja tegid ettevalmistusi inimeste peksuks. Oli järsku tagasi tulnud endine orjaaeg häbistava vitsanuhtlusega. Olid kões „Mahtra sõjale" järgnevad päevad . . .

Kui siis ligi tunnilise vaikuse järele õpetaja lasi laulda „Kaunimad laulud pühitsen sull' vanematest armastatud kodumaa," siis kõlab see läbi koolimaja kui püha tõotus, kui vanne . . .

See oli esimene mu hingeline kannatus kodumaa pärast, mis andis pärastpoole ühes teiste kannatustega vastupaneku jõudu . . .

Mahtra sõja tegelased.
Prits Lang ja Pearn Eilmann, kes isiklikult Mahtra sõjast osa võtsid.

Olgu siinkohal veel teine pilt . . . Tallinna suur turg. Tuhanded liiguvad, on koos rahva mass, et panna nurgakivi oma kultuurtemplile – teaatrile. Sääl ilmub sõjaväe võimudega Vene kuberner ja keelab igasugused kõned, lõikab tervel rahval ühe käe liigutusega keele suust . . - Rahvas vaikib, kannatab . . . Olen sääl üks noorte seas . . . Kuid rahva vaikne kannatus on vanne, tõotus tulevaste päevade puhul võidelda kui üks mees . . .

Sarnaseid momente, kus meie rahvas, kui üksik isik, on pidanud vaikides kannatama, võib palju ette tuua. Sarnaste momentide kaudu küpseb üksiku isiku ja terve rahva hingeline kangelaslikkus. Neist allikatest ammutab põuast nõrkev meel jõudu . . .

Seltskond! Invaliidid on su paremad pojad — on kotkad, keda võitlustes su vabaduse eest veristatud, vigastatud. Palju, palju on nad pidanud, oh Eesti, sinu pärast kannatama. Uskuge, pole kerge neil nüüd, kus meil „oma tuba, oma" käes, kätt välja sirutada, ning enda teenete eest armuleiba paluda! . . Seda ei pea olema! Tasuksime enda auvõlga neile, keda vigastanud võitlused vabaduse eest: Tasume neile nii, et meie hing rahuldust leiaks, et vennad ei pruugiks punastada tänaval kätt armuanni järgi välja sirutades. See meie seltskonna kohus — au- ja verevõlga osaltki tasuda . . .

Kannatame hingeliselt ühes nendega ja kogume sellega jõudu, et üksmeelselt jälle võidelda, kui kutsuvad vanade, vabadusvõitluste veteraanide sõjasarved, ning lehvivad kuulsaks saanud rügementide lipud . . .

Arnold Liiv.

Vabadussõjas langenute mälestussammas Valgas.

Ivanovo-Boloto.

(Katkeid võitlusest.)

K. Sass.

Me vabaks saame — luues endal kodu.
Lipp verine, käi ees ja näita teed
neil kangelasil, keda kutsund kodu
ja suur idee! Sa anna neile keed,
oh Vabadus, kes Sulle loovad elu,
ja krooni omiks pojiks ainult need,
kes unustanud muud, vaid isamaale,
kel anda oli elu — ainus aare!

Meil kõigil siht on — vaba olgu Eesti,
see sangarmeelse rahva oma maa.
Ei orjastada tohi teda keegi,
sest ta on kangelaste sünnimaa.
Kes võiks küll ütelda, et kuskilt kästi
meid minna kaitsma Sind, me kodumaa.
Ei kuskilt käsku — ainult oma süda
meil ütles: Vabaduse tee on sõda!

* * *

Päev kustumas, kuid lahing kestab ikka
ja nõuab uusi ohvreid omale.
Maa lüheneb me vahel kaunis pikka,
kus iga samm viib mehi surmale.
Siin ohverdame mõne lootusrikka
me ridadest ja lähme tagasi:
vast võiduga meid kroonib homne päev
ning rõõmuks muutub kangelaste raev!

Uus sünnib päev nii paksus veriudus,
et koidu pilgud häbelikud on.
Meist mõnel viimne mõte viibib kodus,
kus teda kutsub naeratelev õnn.
Väed marssivad ju pikas, pikas rodus —
viib surmal' ligemale iga samm.
Me pääde kohal raksatav šrapnell
ju kõneleb, et algus lahingul.

Polk polgu kõrval, eemal soomusrongid,
Vedernikas on neljas patarei,
kes saadab küllа omad surmapommid —
häst' tabab Valdmann-Maimu patarei.
Sääl avavad ka tule soomusrongid,
on kuulda ragin polgu Jenisei,*)
ja üle liini muutub põrguks varssi,
polk teine kiirendab ka lahingmarssi.

*) Põhja-Lääne armee polk.

Öö ligineb, kuid ikka kestab lahing.
Kord-korralt õrenevad meeste read
siin. Säälpool samat tööd teeb surmaahing.
On paiguti ju näha ainult pead —
viib kehast kistult õhku pommi kahin.
Kas kaua kestab see — või seda tead!
Agoonias on näha kangelasi,
kel jõudnud surm — me kõigi ülim asi.

Polk Jeniseiski läheb tikkudele.
Meid ootab ees ju sama veritöö.
Vaid mööbund mõni minut. Riismed selle
säält tagasi, kuid paljuid valland öö.
„Paulmeiter langes" (päälik kompani). See
me ridadest kui kõue läbi lõi.
„Nüüd vennad, tikkudele!" hüüab Rehe.
Ta juhatusel algab meie tehe.

— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Ju kustus päike taevakummi pääl,
õhk üles kandis kangelaste valud
Su kodadesse, Igavene Valgus.

Kui palju ühes päikesega kustus
Su vahvaid poegi, suur oh Vabadus,
kuid ilus on kui hämarik sind kutsub
ja vabaduse pojana saad surra:
Saad rahva päikeseks, kui päike kustub —
ja päikesena elad rahva seas.
Et olgugi — sa jõuad Igavikku,
kuid surmaga lood rahval' tuleviku!

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Oh hallid kangelased, kodumaata,
te Vabaduse kandjaks suur idee
ja kumav priius olnd, nüüd valudega
vaid tervitate tõusnud koitu te,
kuid teie elu ohverdamisega
saand teie elust elule idee,
mis kumab säälpool silmapiiri — valgus —
laps sünnib sääl — me uue elu algus.

Vaid mõni päev sest mööda — vaenlased me
veel olime Nüüd saanud sõpradeks
ja ühine me haavust voolav veri.
Kes langesid, said ühe isa pojiks,
ent maiseid kehi nende värske lumi
sääl väljal katab. Tervitades eks,
ju nende tardund silmad kustusid
me uue päeva koitu naeldudes.

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Kui aga ärkav hommik idas koitis
või lääres suri eha, sedamaid
surm oma kõhtu inimlihast toitis,
kuid juure toodi ikka surijaid.
Või jälle hämaruses tuli loitis —
käis kogupauk ja kustus elu vaid:
Laip lumme jäi kui tunnistaja Ajas,
Et viletsaid ei ole tarvis Majas.

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Kui kustub öö ja ärkab hommik idast
ning lääne poole sammub päikene,
siis Vabadus, mu äsja vaikind rinnast
vii viimne ohe minu Eestile!
Kui siiski tõused enne verepinnast,
mu korjust sülelede naeratad:
siis kustu sääl, kus kustus minu elu, —
jääb sulgi nägematuks võidu ilu!

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Ja kelle surm vaid andis sulle elu
Oh Vabadus, Sa anna neile keed,
kel sihiks olnud Sinu püha ilu;
ja Priius, krooni omiks ainult need,
kes Sinu altarile toonud valu!
Oh veres sündiv Hommik, näita teed:
„Kuid vennad, ärge tapke inimest, —
te sellega ei võida vabadust!

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

ja vajusin . . . ei tea siiski kuhu,
ent ligemale selle Suurele,
kes kannab Jumaluse nime —
kas kujul inimese, loodusime. . . .
. . . . . .
. . . . . .

Vabadusvõitlus ja meie praegused võitlused.

Nagu suur unenägu on mööbunud meie vabadusvõitlus. Meie kalduksime peaaegu uskumagi, et see oli ainult suur ja ilus unenägu, kui meil mitte saavutusi käes ei oleks, kui meie silm mitte ei näeks kõige paremas keskeas mehi, kes kannavad oma kehal võitluse märke ja kui meie sagedasti mitte ei näeks emade silmades heledaid veepiisku, mille esile kutsuvad mälestused võitluste päevadest . . .

Kellel meist ei ole mälestusi sõjapäevadest, kellel meist ei ole mälestusi vabadusvõitluse päevadest. Keda meist ei ole vapustanud ja ka vaimustanud need päevad.

Üks lihtne lugu. Mitmed aastad tagasi ehitasid minu kodukoha lähedale nurmele üks ema ja tema kaks poega väikese majakese. Mäletan selgesti, kuidas maja seinad kerkisid ja sarikad pääle tõmmati. Kõige selgemini mäletan seda, kui maja juba niikaugel oli, et laele liiva hakati vedama. Liiv võeti minu kodukoha lähedalt ja mina võisin nii palju kui tahtsin, koormaga kaasa sõita.

Siis mäletan ühte päeva mõni aasta hiljem. Vana Jaagu ema tuli nuuksudes üle muru ja vaevalt saime tema sõnadest aru, et üks poegadest peab sõtta minema, Poeg saadeti Austria piirile. See oli suure maailmasõja teisel aastal.

Paar nädalat hiljem saabus esimene kiri. Jälle nägime Jaagu ema. Pool joostes tuli ta vallamaja poolt. Ta ei mõistnud ise lugeda ega kirjutada, ja teine poeg oli kaugemal teenimas. Lugesin ette kirja. Terve talu pidi

seda teada saama, mis Eduard kirjutas. Hakkasime kirjutama kohe vastust. „Tervitan Sind ilma silmaga nägemata ja käe andmata ja teatan, et olen sinu kirja kätte saanud“ oli esimese kirja algus ja kõikide kirjade algus kuni kirjutasime vastuseid, siis kui pikkade ootamiste järele enam kirja ei tulnud, siis muutsime alguse selle võrra, et ütlesime lõpu osas „ja teatan, et ei ole sinult enam ühtki kirja saanud.“ Vana emake ei tahtnud teist kirja algust, see olla ikka nagu tere ütlemine.

Mida pikemaks läks ootamise aeg, seda sagedamini tuli minul sekretäri osa täita. Ümbruskonna rahvas uskus kindlasti, et noormees astus teine poeg võitlejate ridadesse. Paar kuud hiljem tuli vallamajja teade, et ta on langenud. Surnukeha toodi koju. Emake viskas kirstule kummuli ja nuuksus: „Sina pidid langema, sa ei näe enam oma venna tagasitulekut.“

Ja siis mäletan ma Jaagu ema jälle mõni aasta hiljem. Tulin suveks isakoju. Ema kutsus mind kaasa teda vaatama. Olla juba pikemat aega voodis haige. Ta ei tundnud mind enam. Kui talle aga teatavaks sai, kes ma olen, hakkas ta kohe kõnelema oma Eduardist, keda ikka veel ootas. Vanakese jutt oli juba segane — aga üks oli kindel — ta ootas. Ta ootas kuni ise poegadele järele läks.

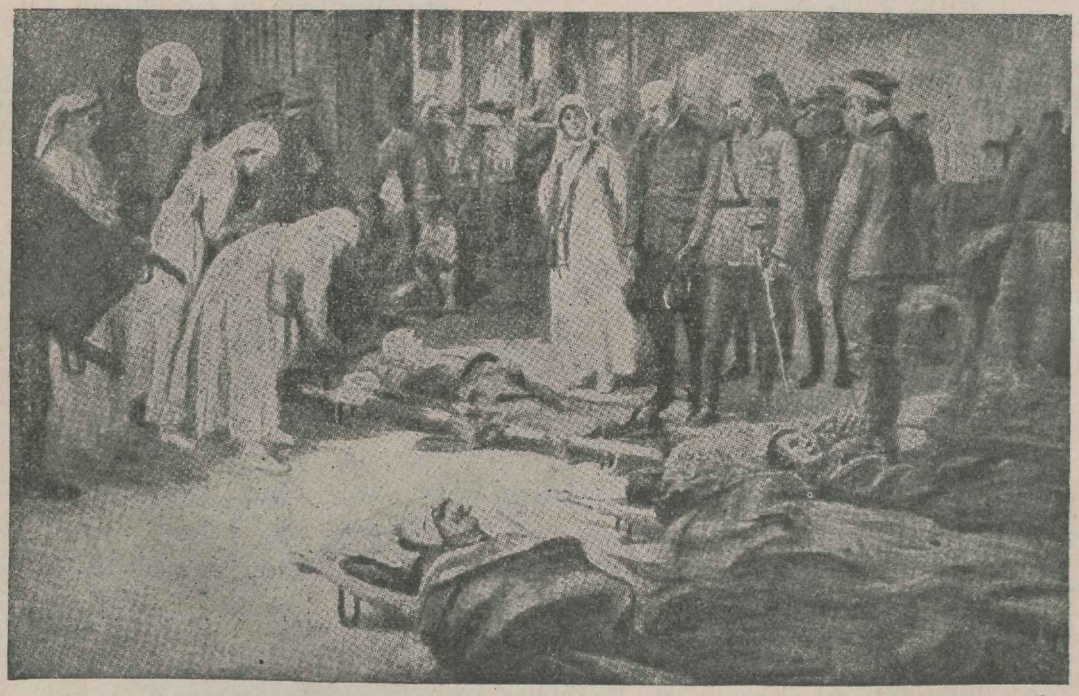

Haavatute paigutamine sanitar-rongi läänerindel.
Prantsuse joonistus Ilmasõja päevilt.

on langenud, aga ema ei uskunud seda mitte. Ta laskis ametlikult järele pärida ja sealt tuli vastus, et poega ei leita haavatute ja surnute nimekirjast. Ta ei võigi olla surnud, Jaaguema terve ja tugew poeg surnud, ema ei ole tema surnukeha oma silmaga näinud, kuidas võiks ta siis seda uskuda.

Möödusid aastad. Ema ootas ikka, ootas isegi siis, kui nägi teisi tagasitulijaid. Ta on kindlasti vangi langenud ja säält ei saa ta ju kirjutada. Võib olla käib ta käsi vaenlase maal hästi ja ta ei tahagi segastel aegadel kirjutada, kirjutab siis, kui mindki võib enese juure kutsuda — need olid mõtted, milledest vanake elas ja milledesse ta uskus.

Tuli vabadusvõitluse aeg. Vabatahtlikuna

Kui paljud emad ootasid sõjapäevadel ja ootavad praegugi veel oma võitluses ja muul teel kadunud poegi. Kuigi mõistus ütleb: ära oota, ütleb süda vastu: oota, see on sinule parem, on kergem —

Sõja võitlused on mööda, väliste võitluste aeg on mööda. Meil on käes vabadus, meil on käes enesemääramise õigus — mis oleks väärne sellele?!

Kui meie aga igakülgselt elu vaatleme, siis näeme, et võitluste aeg üldises mõttes ei ole mööda. Väliste võistluste asemele on astunud seesmised võitlused, mitte ainult meie juures, vaid kõikide rahvaste juures. Nende seesmiste võitluste all ei pea meie mitte mõtlema klassivahelisi võitlusi, vaid kultuurilisi

võitlusi, püüdeid, janu ja rahva ühist võitlust oma parema hääoleku pärast. See võitlus on rahvastel ikka olnud, kuid sõja järele on ta muutunud intensiivsemaks ja teravamaks. Kõik teavad ja usuvad praegusel ajal, et tuleviku rahvaste perre jäävad elama ainult need rahvad, kes on seesmiselt tugevamad, väärtuslikumad ja jõulisemad.

Väikerahvana teiste kõrval püsida tarvitab erilisi pingutusi ja kaalutlusi. Nii mõnegi asja kättesaamiseks peab väike kogu tarvitama mitmekordset jõudu. Palju rohkem kui suurrahvad peavad väikerahvad rehkendama iga üksiku kodaniku eluga. Meie hulgast üks ülekohtusel ehk ebaloomulikul teel kadunud inimene tähendab niimitu korda suuremat kaotust, kuimitu korda oleme teistest väiksem rahvas.

Vaatleme siin meie igapäevase elu keskelt võetud mõningaid andmeid:

1920. a. I veerandil:	
Viinasurm	1
Raskelt haavamisi joobnud olekus	1
Tänaval lärmitsejaid joobnud olekus	54
1927. a. I veerandil:	
Enesetapmisi alkoholi mõjul	18
Tapmisi ja muid surmajuhtumusi alkoholi mõjul	21
Enesetapmiskatseid ja elukardetavalt haavamisi alkoholi mõjul	44
Kakelusi, vargusi ning õnnetusjuhuseid alkoholi mõjul	86

24. aprillist kuni 30. juunini s. a. oli alkoholi mõjul: 39 surmajuhtumist, 6 enesetapmiskatset, 42 rasket haavamisjuhust, 78 vargust ja muid õnnetusi.

Mis kõnelevad meile need arvud? Need kõnelevad selget keelt, et suur osa meie rahva hulgast saab ülekohtusel teel kõrvaldatud. Invaliidide hulk, kes mitte auga selleks ei saa, kasvab iga päevaga. Murtud emasüdamete arv kasvab samuti. Ärakadunud poegi, mehi ja isasid ootavad ja igatsevad tagasi tuhanded emad, naised ja lapsed. Emal on lõpmata raske üle saada sellest tundmusest, et laps, kellele ta elu on andnud oma elu kaalule pannes, kelle kasvatamisse ta on pannud kõik oma armastuse, et laps, poeg, võiks olla talle kadunud, võiks ise oma terva mõistusega kalduda teele, mis sõõb tema nooruse, jõu ja tervise. Ema süda ei jõua seda uskuda, ta ootab tagasi oma niisugusel teel kadunud poega nii, nagu Jaaguema ootas tagasi oma võõrsil kaduma läinud poega...

Ja meie iseseisvus, meie vabadus, kas see tõesti rohkem väärt ei ole, kui ülekohtusel teel hukkasaanute hulga järjekorraline kasvamine?! Kui mäletame vabadusvõitluse päevi, mäletame neid noori ja tugevaid mehi, kes ohverdasid oma kõigekallima vara, oma elu, oma tervise, siis oleme kohustatud ka vaatlema meie kättevõidetud igapäevast elu ja meie ei tohi kahe silma vahele jätta neid andmeid, mis eelpool ette toodud. Need andmed ei kõnele mitte meie rahva tugevamaks, jõulisemaks ja väärtuslikumaks kasvamisest. Mõtleme tõsiselt järele, millest kõnelevad need andmed! *Helmi Mäelo.*

Kirjad tuulele.

A. Ivan.

Sa oled ülihää ja sinus on kaastundmus, ning sa mõistad mind. Olen jäänud nagu laps, ei suuda ega saa igale poole; pole võimalik vaadelda üle aia kustuvat ehapäikest. Ma lühike ja piiratud vabadus ja vaade mu eest.

Sa tunned ju lapsi? Mäletad sest ajast veel nooruspõlve vagu soove? Mäletad veel helli igatsusi kaugemast elust, eks olnud ta kena, eks olnud ilm täis imet ja hiilgust?.. Oh imedemaa, mis uinunud oli kaugete kauguste taga, kui palju temast hiilgus lapsele õnne ja küllust!

Ei olnud ülimat, ei suutnud süütu lapse hing ilusamat kujutleda kui seda, mis meile kättesaamatuks jäänud. Vaata siis olid tujud! Ent vaheldusid naer ja nutt, nutt ning naer läbisegi, kui mured meile tundmatud olid. Võõraks jäid hingevalud, pettumus ja elutühjus. Maailm oli paradiis. Loodus oli võluv nõiariik. Maakera oli ääretu suur; taevas kõrgel, avar ning ruumikas. Kirjus lilleehtes oli ehitud hõiskav maastik ja libliklennult kergelt võisime hõljuda siia ja sinna ning otsida õisi tema värvirikkuses, et laskuda puhkamiseks nende magusalt lõhnavaile õilmeile. Piiramata vabadus ümbritses meid ja temas õnnelik, — hõisk, mängitav lindude laul ja särav päikese paiste laotasid me üle. Kas oli siis muresid homse päeva eest, kas oli siis aimdust elust? Mööduvad mälestused külatänavailt, kus kasteheinast vanataat käe kõrval meid tuppa magama viis; kus ema hellus uinutas ja isahool me üle valvas. Olid need siis õieti mured, mis me tujusid muutsid?..

Olid need siis õieti mured... Kui ilm oli ilus, siis tuju oli hää ja kui muutus see, siis muutus ka tuju, kuid vahelduv oli ta ja

Ühisus „Estonia Eksporttapamajad"
ostab aasta ringi kergesti nuumatud pekonisigu, makstes kõige kõrgemat päevahinda.

Ühisus „Estonia Eksporttapamajad"
müüb odavaid lihasaadusi, s. o.
seapäid, seajalgu, pekonilõikeid, vaheliha, fileed, keeli, neerusid, südameid, maksasid jne., sulatamata ja sulatatud searasva, kusjuures meil au on juhtida tarvitajate tähelpanu asjaoludele, et Ühisus „Estonia Eksporttapamajades" sulatatud searasv sisaldab minimaalse % vett ja seisab kvaliteedi kui ka hinna poolest väljaspool igasugust võistlust.

Näitusmessil on meie rasva väljapanek hinnatud kõrgema auhinnaga — suure kuldaurahaga.

Ühisus „Estonia Eksporttapamajad"
seebitööstuses valmistatakse ainumat puhtast rasvast keedetud **kollast pesu- ja saunaseepi.**

Tellimistega palume pöörata:

Ühisus „Estonia Eksporttapamajad"
Tallinn. S. Tartu mnt. 79, postkast 33, tel. 29-53.

mitmekesine. Uus sõprus ja uus mäng tõi oma tuju ja meie võisime vahetada neid iga silmapilk. Meie võisime joosta, hüpleda ja mängida, naerda ja nutta, hõisata ja laulda ning ilmlõpmatuseni õnnelikud, rahulikud ja rõõmsad olla. Olime väetid, ei osanud teisiti elada, ei osanud mõtelda ega aru saada elu tõsidusest ning elusihist. Meid meelitati ja peteti ja me petsime ka iseendid, kuid see kõik oli nii naiiv, aus, armas, ilus, püha ja hää.

Nüüd möödunud on lapsepõlv ja möödunud ka tujud. Avar maailm on avanud ning paljastanud omas väikluses end ja ta on tühi, nii kitsas, väike, iluta ja õudne. Pole enam suurt, ääretut maailma, pole enam piire, kuid temas pole ka enam ilmsüütust, ei rõõmu ega õnne, vaid temas on hingepiinad, lõpmata valud ja murede mustus, mis katab nagu pilvedega lapsepõlve puhta õnnetaeva. Ei enam ei ole aeg hüplemiseks, ei enam aeg naermiseks. Nüüd on tõsidus ja teadmine, nüüd allume säädusele ja käsule. Ja meie vajame õiglust ja tõtt, tahame õiglust ja säädusepärasust, kuid teda pole kusagil leida. Meil ei ole armastust, sest inimpõlgus on asetund teda. Ebamugav on elamine ja halbatuju loob elu. Väiklus ja kitsarinnalsus ning äärmine egoistlik mõiste ja rumal uhkustunne türranniseerib inimlapsi. Meil pole kannatust teiste mõistmiseks, pole püsi selgitamiseks arusaamatust, ükssihtne on aateline külg — rühi edasi ja võta, mis saad! . . Meie võitleme, võitleme ja rühime edasi, pole aega askeldusis imetleda lillede ilu, pole aega vaatlemiseks päikese heledat sära, pole aega kuulatamiseks lindude lõbusat laulu ja pole aega selgusele jõudmiseks, kuhu viib meid saatuse tee. Siin pole ruumi lapsepõlve tujudele, siin pole õrnade unistuste kodu . . . Maailm keerleb meie ümber ja siin seisab nagu tsentripunkt meie inimlik „mina"

Meie ei lepi aga sellega. Ei saa rahu ega seisku, nagu roimarkain rändavad meie mõtted. Kord tõusevad nad kõrgemale taeva tähtedest ja laskuvad säälsamas maakera saladuste sügavusse ning liiguvad ilmaruumi kaugemale ettekujutusist ja ilmuvad uuesti me juure, ning nagu tuulekeeris keerlevad me ümber põimides ja mähkides me ette muinasjuttu mineviku päevilt. Kõrguse atmosfääresse tungib meie hing ja otsib säält sinavast tühjusest rahu- ning puhkepaika. Antiik lapsepõlve toob tagasi mõttekäik ja nooruse ilmsüütuse valgeis riideis ilmub esile igatsus, mis täitis kord südant. Sa elutormest vintsutatud inimene, vaata, sääl nagu võluv haldjas hõljub päikese kullas üle lõhnavate õite kujund su noorusest! Ta meelitab ja kutsub sind, et lasta su eest mööduda mälestusi. Käriseb kaheks unistuse eesriie ning avaneb maailma

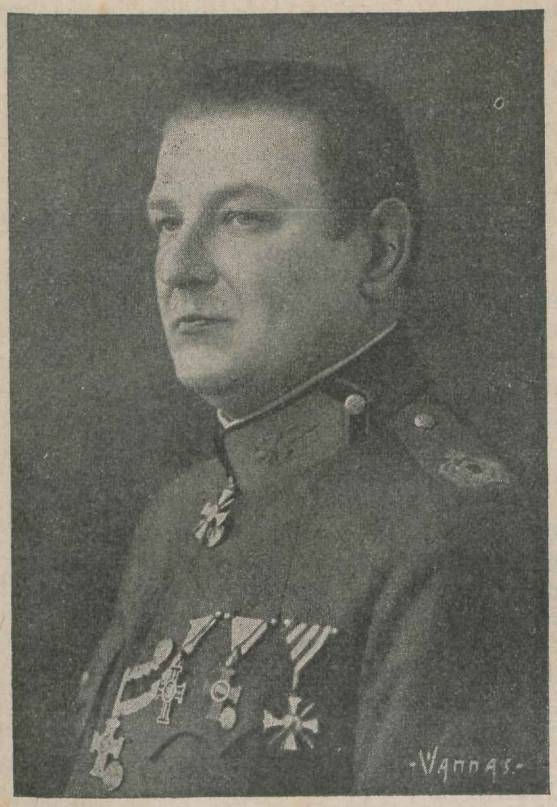

Sõjaminister kindral-major Nikolai Reek.

näitelava, kus demonstreerub elu tragöödia. Tunned sa teda sääl eelmängus saatuse libedal teel? Inimene, teisend selles eelmängus oled sina ise!

Kui kodune ning tuntud ja sobiv sääl dekoratsioon! Tal puuduvad petlikud kulissid ja nüüdsed valevärvid, inimene nende seas on nagu jumalus süütu ja puhas ja tema hing on õrn nagu lõhnav roos sügiskülmade vastu. Möödub samm, möödunud on lapsepõlv. Armastus süütub teadmise leegiga südame salajamas, tead, et viibid viivuks igatsuste maskeraadi keskel, ning sa näed kuis õnnepuna lökendab nooruse põskeil. Amori tiibade salajane, nõiduslik sahin ja vaikne sõnade sosin kostab su ümbruses. Sündinud on „esimene armastus" ja sündinud ka esimene mure. Sääl sirguvad nad kõrvuti käsikäes kasvades ja nende vari lööb pimestava õnne, lühikese eha-koit öö, mis hetkeks ja pole enam. Nägematult vajub eesriie ning läbi on esimene stseen elu näidendist. Ja nüüd . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Elu, kuhu oled sa paisanud oma õnneotsiva lapse; elu, kuhu oled sa heitnud temalt inimarmastuse; elu, kus oled sa viinud inimese püihaduse ja tema jumaluse ja elu; kus oled sa jäänud ise? ? ? . . .

Möödas on maskeraad. Maailmas pole püsivat pettemängu, peol pole kestvat rõõmu ja õnne. Maailmas pole õnne, sest ta on välja tõrjutud. Kevadet vahetab sügis ja ööbiku õnnehõiskeid vahetab luige kurblaul koltunud kesaväljal.

Pole tahtmist kordumiseks raskustest, mida elule saatus pääle pannud, pole tahtmist ägada raskuse surve all, vaid kordan veel, et elu on võitlus ja nõrgemad alluvad võimsamaile. Olin kaotanud usu võitu, olin lootuseta ja võidetud, kuid sääl tulid sina ja hüüdsid mind raskuse ikkest ja ma uuesti nägin lootuses teda. Usun, et võidan! Julgusta veel mind kui olen nõrkemas!

Sääl ujuvad nad — kaks lumevalget luike sihil üksteise poole, kuid kas jõuavad nad kunagi oma sõudmise sadamasse? Neid lahutab läbipaistmata vahe, mis võitmatu tugev, kuid luiged — nad sõuavad üksteise poole; nad otsivad varjude tagant teineteist ja nende häälitsus manitseb usule ja lootusele, kuigi võib olla nad kunagi üksteiseni ei jõua.

Lainekiirusel liuglevad mööda õnnepäevad ja neil pole enam tagasitulekut. Vaikselt ja hääletult lähevad nad meist mööda, ja meie ei märka aega, mil nad meist möödusid. Samuti kiirelt ja tähelepanematult kaob ajasülle meie noorus ja elu. Meie ootame elu eeltpoolt, unistame eelolevast õnnest, teeme kavatsusi ja eluplaane ning loodame nende täideminekut, kuid elus esineb pettumus, enne kui oled jõudnud õnneni, enne kui teostunud su unistused oled ju väsinud ja vana. Pähe on asetunud rauga mõtted ja oota viimse päeva õhtut, mil eluga lõpuarvet teha. Elu ei paku raugale enam midagi, tema suurimaks õnneks on rahu ja igavene puhkus. Sääl sirutub aga tema kõrval noor lapsekäsi ja püüab mängides päikesekiiri, suul õnnelik naeratus, milles rõõmus kõla ja silmis ilmsüütuse vaade. Oh päike ja lapsed, te igavese elu rajajad! Teie olete igavene kevad, teis on igavene rõõm ja ilu. Hiljem on surija sügis ja viludus. Kuid, miks möödud sa, igavene kevad, inimestest? Päike, miks ei paista sa igavesti inimesele soojalt ja ilusalt, miks ei kulda oma kiirte kullas tema õnne ja ei lase seda temale igavesti hiilgada!? Laps sirgub ja kasvab, nõiduslikust õnnemaast laias maailmas kujuneb piiratud täpike, kus pääl peitub täiskasvanud inimhing. Teda piirab pimedus ja tühjus. Piirid ja tõkked on ees. Kaetud õnneilma surevad tema rändavad mõtted ja jalge all haigutab sügavus, mis ähvardab teda neelda sellelt peatuspunktilt. Milline elu üllatus! Korraga ääretu iludus ja lai õitega külvatud õnneväli ning igavene kevad ja helendav päike, ja siis pii-

ratud, piiratud ja kokku surutud karmide ja kõvade raamide vahele elu, mida rohkem ja tugevamini kokku surutakse ja litsutakse, ikka pinevamale ja pinevamale tõmbuvad närvid ning ähvardavad lõhkeda ning katkeda. Pimeduses kobad kätega abiotsivalt ringi, abi hüüdev hääl kajab hääletult õudsesse öösse ja ei ole vastust, ei ole lootusi, ei ole õnne...

Sureb liha ja antakse maale tagasi, mis maalt saadud. Hing aga jääb järele, järele jäävad inimese unistused, mõtted ja teod, sest nemad ei ole mitte siit maailmast pärit. Nemad on saadud tundmatuselt, nemad on antud abinõuks, millega ilustada elu, kus on igavene võitlus olemas olemise eest. Iluga peab inimene katma selle inetuse, mis elus nii suurel mõõdul esineb, iluduse ja hääga peab inimene katma inimverd, mis valatud võitluses elu eest, iluga peab inimene parandama haavu, mida löönud saatus rinda. Unistama ja ennast petma peab inimene, siis on elus kergem. Tõtt ei tohi inimene iial tunda, sest see surmab tema. Vales ja igaveses pettuses peab ta igavesti rändama. Ialgi ei tohi inimene puutuda hää- ja kurjatundmise puusse, iialgi ei tohi ta maitseda elupuu vilja, sest saatus ja jumala käsk keelavad seda. Austa, inimene, seda, mis, põhendatud põhaks, pea lugu keelust ja sõõdusest, sest need on sinu pärast antud, need on sinu elu paranduseks leitud hääd olevat. Ära tungi kaugemale tõtt otsima, ära taha õigust tunda, sest pilgul, mil sa teda tunned, pead sa surema.

Eks ole unistus pettepilt, eks ole see pettumus ja hetke unenägu? Eks paista ilusalt ja heledalt hommiku päike, vaata kui heleda valgusega valab ta maa üle, kuid see on pettumus, pilved kerkivad maa küüru tagant ja nad katavad taeva, toovad enestega viludust ja pimedust, ning vihmasadu ja viludus on mitmeks päevaks.

Oodatakse tõusvat tuult, oodatakse vägevat tormi, sest tema peab jälle oma hävitusega korda looma. Tuul oma paisumisega peab pillutama pilved ja kuivatama pisardund maapinna. Tuul peab tagasi tooma soojuse ja ilusa aja. Päikesepaistelised ilmad, neid vajab loodus, muidu ei valmi ega kasva elu..

Üks kevadpäev.

Anton Suurkask.

Ah, vaikige! Ma kuulan õnne-unes,
Kuis noorte lehte kõne sala sosistab . . .
Mu üle toomepõõsas valges õielumes,
Ta okstes ööbik rõõmulaulu laksutab.

Ja pehme tuul, kui hommikune udu,
Mu kuuma otsaesist õrnalt puudutab.
Nüüd ärkab hinges ammu unund lugu . . .
Soe päiksekiir tuld põues õhutab.

End sirutan, noor värskus veres sigib,
Pilk lendab üle õieehtes looduse.
Mu mõte vabaneb, ta mureöödest selgib,
Kui tuvikene lendab läbi kauguse. —

Üks kevadpäev, üks puhketund on minu —
Nii jumalikult vaba olen nüüd.
Peab loodus uue elu armastuse pidu:
Kõik õitseb, lehkab, kostab rõõmuhüüd!

Sest vaikige! Las kevadised eluõhud
Mu väsind hinge värskusega täidavad.
Eks eluvõitlused ja eluhädaohud
Mind homme päiksetõusul jälle ootavad . . .

Viljandi mägedes,
12. juunil 1927. a.

J. ja F. SINKA,

PÕLTSAMAAL, Aidu tän., telefon 12.

Piimaasjanduse töösfus.

Valmistakse tellimise peale koorevanne, kultuurhappe nõusid, vastuvõtte- ja külmapiima vanne, õhupuhastajaid ja kõiksugu piimatõõstuse tarbeid.

:-: **Tõõ asjatundlik ja korralik.** :-:

Wigastatud Sõjameeste Ühingu Tallinna osakonna 10 a. tegewuse ülewaade.

Eestimaa Wigastatud Sõjameeste Ühisus asutati Tallinnas 11. septembril (29. augustil) 1917. a., missugust päewa loetakse ka ühingu aastapäewaks. Wigastatud Sõjameeste Ühingu Tallinna osakond on Eestimaa Wigastatud Sõjameeste Ühisuse otsekohene järeltulija. Seega on ka Tallinna osakond kümneaastane ja 11. september tema aastapäew.

Kuni 1917. a. oli sõjainwaliidide eest hoolitsemine selleaegse Ülewenemaalise linnade ja semstwode liitude üheks tähtsamaks tegewuse haruks. Nimetatud liidud korraldasid sõjainwaliididele abiandmist kohtadel kohalikkude komiteede kaudu. Üks kohalik komitee asus ka Tallinnas, kes nii mitugi inwaliidi puudusest wälja aitas ja paljudele ilma tööta inwaliididele nende terwise kohast teenistust leida aitas. Warsti peale riigipööret 1917. a. kewadel asutati segakomisjonid wigastatud sõjameeste eest hoolitsemiseks. Segakomisjonid seisid koos seltskondliste organisatsioonide ja sõjainwaliidide esitajatest, keda mõlemaid ühepalju pidi olema. Et sel ajal mingisugust wigastatud sõjameeste organisatsiooni ei olnud, kes oma esitajad segakomisjoni oleks saatnud, otsustasid selleaegsed linnade liidu kohalise komitee liikmed asutada wigastatud sõjameeste ühingu. Komitee liikmed hrad W. Päts, E. Tomson ja A. Kask kutsusid 29. augustil (wana kalendri järele) 1917. a. Tallinnas pritsimajasse sõjainwaliidide koosoleku kokku, millest üle saja inwaliidi osa wõttis. Koosolek wõttis ühel häälel wastu linnadeliidu kohalise komitee ettepaneku, wigastatud sõjameeste ühingu asutamise asjas ja kiitis heaks eelpooltähendatud härrade poolt wäljatöötatud ühingu ajutise põhikirja. Samal koosolekul waliti ka esimene juhatus koosseisus A. Kask ja W. Päts — linnade liidust ning M. Bachfeldt ja J. Laurisson — inwaliidid. Järgmine peakoosolek peeti ära 30. (17) septembril. Sel koosolekul kinnitati ühingu põhikiri ja waliti juba alaline wiieliikmeline juhatus, kuhu kuulusid A. Weiper — esimees, J. Laurisson — sekretär, K. Pedak — kassahoidja ja J. Tamm ning M. Bachfeld — ametita juhatuse liikmed.

Ühingu peale pandi ülesanded sõjainwaliidide eest hoolitsemise alal, mida senini täitis linnade liit. Ühing asus kohe energiliselt tööle. Tema tegewuse piirkonnaks oli terwe Eestimaa kubermang. Inwaliidide eest hoolitsemise segakomiteesse waliti J. Laurisson, J. Tamm ja T. Jürine. Maapäewa poolt olid segakomitees maapäewa liikmed ja seltskonnategelased hrad Weiler, Jaakson ja Maasik.

Peale riigi poolt antawa abiraha ja toetuse korraldas ühing ühekuulise raamatutega korjanduse, mis mõned tuhanded rublad sissetulekut andis ja millest juba sama aasta jõuluks puudustkannatajatele inwalii-

Wigast. Sõjam. Keskühisuse ja Tallinna osakonna juhatus 1920. a.

Kolmas Tartu Laenu & Hoiu Ühisus

Tartus, Suurturg nr. 8. Telefon nr. 99.

Avatud igal äripäeval kella 10—2.

Ühisus on asutatud 1913. aastal ja kuulub vanemate Eesti ühistegeliste rahaasutuste hulka.

Ühisus võtab raha hoiule

kuude, päevade ja mitmesuguste tähtaegade peale; soovi peale kuldkrooni alusel.

Hoiusummade eest maksetakse ajakohast protsenti.

Ühisus annab laenusid

obligatsioonide, väärtpaberite ja vekslite kindlustusel ja käemeeste vastutusel.

Ühisus võtab veokirjade, vekslite ja tshekkide järele rahanõudmisi oma peale ja saadab raha igasse kodumaa linna, alevisse ja kohta, kus ühistegelised asutused asuvad

Toimetab kõiki pangaoperaotsioone.

didele toetust anti. Ühisuse hoole alla anti inwaliidide kingsepa ja raamatuköitmise töökojad ning inwaliidide ühiselumaja ülewalpidamise kulud kandis riik, ühingule rahalise toetuse andmise teel.

Ühingu hoorikka tegewuse katkestas Saksa okupatsioon. Okupatsiooni wõimud ei annud ühisusele luba edasi tegutsemiseks, olgugi et ühingu põhikiri Saksa keelde tõlgiti ja mitmel korral sellekohased palwed okupatsiooni wõimudele saadeti.

Okupatsiooni wõimude lahkumisel wõis ühing jälle oma katkestatud tegewust jätkata. Ühingu warandus oli aga Saksa okupatsiooni wõimude poolt ülewõetud ja äratarwitatud, töökojad seisma jäänud ja ühiselumaja likwideeritud, mispärast ühingul tuli oma tegewust uuesti alustada. Esialgul puudusid ühingul oma ruumid. Juhatuse koosolekud peeti ära haridusministeeriumi ja Tallinna linnapolitsei II jsk. ruumides. Hiljem saadi selleaegselt Tallinna linnapealt hra A. Hellatilt ühingu juhatuse jaoks ruumid ühes linna asutuse majas õhtuti ilma tasuta tarwitada. 1919. a. kewadel sai ühing töö-hoolekandemnisteeriumi lahkel kaasabil Tõnismäel nr. 3 asuwa maja, kuhu asutati ka ühiselumaja. Seega wõis ühing hoogsalt tegutsema hakata sõjainwaliidide raske ja abitu olukorra parandamise alal.

Juba algusest peale asus ühing seisukohale, et ühingul tuleb rõhku panna inwaliididele mitte ainult abi ja toetuse andmise, waid eestkätt neile ameti õpetamise peale, millega nemad wõiksid omale ülespidamist teenida ja oma purustatud kodu uuesti ülesse ehitada. Ka ei jääks nemad siis enam alalisteks abi ja toetuse palujateks, waid wõiksid oma tööjõuga ühiskonnale weel kasulikudki olla. Ühingu kawatsused sellel alal leidsid toetust töö-hoolekandeministeeriumi poolt. Ministeeriumi toetusel awati 1919. a. kewadel juukselõikamise-, päewapildi ja kingsepa õppetöökojad ning aiatöö ja raamatupidamise kursused. Õppetöökodadesse ja kursustele astusid õppima umbes 50 inwaliidi. Kursustel ja õppetöökodades õppijate jaoks awati uuesti ühiselumaja, mille ülewalpidamise töö-hoolekandeministeerium oma peale wõttis. Kõik õppetöökodade ja kursuste lõpetajad on wastawa teenistuse saanud wõi on oma ette tööle hakanud.

Seni tegutses ühing ainult Tallinnas. Tema tegewuse piirkond oli nimeliselt küll terwe Eesti Wabariik, kuid wäljaspool Tallinna suutis wäga wähe inwaliididele kasulik olla. Sellepärast tuli wälja töötada niisugune kord, mis wõimaldaks ühingule tegutsemist kohtadel üle terwe riigi. Senise

Mihkel Waarmann.
W.S.Ü. Tallinna osak. juhatuse liige.

Heinrich Gustavus, W. S. Ü. Tallinna osakonna esimees, end. keskjuhatuse liige. Praegu keskjuhatuse raamatupidaja.

Ernst Kaewand.
End. W. S. Ü. keskjuhatuse- ja Tallinna osakonna juhatuse liige.

korra järgi oli ühingul ainult üks juhatus, kelle walis peakoosolek. Uue korra järgi seisab ühing koos iseseiswatest osakondadest, keda ühendab ühingu kongress ja kongressi poolt walitud keskjuhatus. Uue korra järgi oli wõimalus asutada kohtadel tarwidust mööda Ühingu osakonde, mille arw ulatas warsti üle 30. Uue ühingu põhikirja ja korra järgi eraldati Tallinnas ühingu üldine asjaajamine kohalistest asjadest ja anti üle keskjuhatusele, kuna kohalised asjad jäid nüüd juba ainult ühingu Tallinna osakonna hooleks. Sellest ajast peale hoolitseb Tallinna osakond ainult oma liigete eest.

Et osakonnal algusel mingit kindlat sissetulekut ei olnud, tuli juhatusel suurt rõhku panna sissetulekute saawutamise peale. 1919. a. peale on osakonnal peotoimkond ja üheks tähtsamaks sissetuleku hallikaks on peod olnud. Peale selle on korraldatud weel iga aasta karbikorjandusi, lotterii-allegriisid ja raamatutega korjandusi. Ka üksikute kodanikkude poolt annetati osakonnale mitmesuguseid asju ja raha. Kahjuks on aga seltskond aast-aastalt inwaliidide

Jaan Rebane.
Kauaaegne end. V. S. Ü. Keskjuhatuse esimees ja Tallinna osak. juhatuse liige.

Juhan Tamm.
V. S. Ü. asutaja ja Tallinna osak. juhatuse liige.

August Veiper.
Kauaaegne V. S. Ü. Keskj. sekretär, Tallinna osak end. esimees ning Üh. asutaja liige ja praegune Tallinna osakonna juhatuse liige.

Kinnitus-Aktsia-Selts

„EESTI LLOID“

Tallinnas, Pikk t. 11. Kõnetr. 6-24 ja 17-03

Tuli-, elu-, veo- ja
õnnetusjuhuste
:-: kinnitused :-:

Kinnitage oma varandust ja elu kuni veel aeg!

wastu külmemaks jäänud — sõjaaeg wajub kaugemale unustuse hõlma, mispärast ka annetused ning toetused ikka wähemaks ja wähemaks on jäänud. Juhatuse liikme Ernst Kaewandi energilisel hoolitsemisel nõutati luba ja lasti müügile postmargid, mille pealt teatud juuremaks läks ühingu tegewuse toetamiseks. Postmarkide müügi korraldus läks hiljem keskjuhatusele üle. Suuremaid toetussumme ja laenu on osakond saanud Töö-hoolekandeministeeriumi juures olewast n. n. piiritusetsekkide kapitalist ja riigilt maja ostmiseks.

Majandusliselt rasketel aastatel — 1918—1920. a., mil elukallidus eriti walusalt tunda oli, hakkas osakond wõimalust mööda oma liigetele odawama hinnaga esimese järgu tarbeaineid muretsema ja wäljajagama. Et tarbeainete muretsemist ja wäljajagamist paremini korraldada, asutas osakond Tallinna Wigastatud Sõjameeste Tarwitajate ühisuse, mis algas oma tegewust 1. septembril 1920. a. Kahel esimesel aastal töötas tarwitajateühisus hea eduga ja suutis oma liikmete tarwidusi rahuldada, selle peale waatamata, et ühisus õige wähese kapitaliga pidi töötama. Kolmandal aastal oli tegewuse kapitali puudumine terawalt tunda, mis ka ühingu tegewuse peale tuntawalt mõjus. Ka hakkas majaomanik, kelle ruumides ühisuse kauplus asus, kaupluse ruumide eest liiga kõrget üüri nõudma, mida weikese tegewuse tõttu oli wõimata maksta. Peale selle oli elu juba normaalsemaks kujunenud ja kõiki tarbeasju oli juba igal pool wabalt saadawal, mispärast tarwidus oma kaupluse järele wähenes. Et mitte edasi kiratsema jääda, suluti tarwitajateühisuse kauplus 1922. a. sügisel. Tarwitajateühisus on weel likwideerimata ja wõib tarwilisel korral, kui selleks wõimalused awanewad, jälle oma kaupluse uuesti awada.

Wigastatud Sõjameeste Ühingu ülesandeks on oma liikmetele — wigastatud sõjameestele ja nende perekondadele, kes puudust kannatawad, abi ja toetust anda. Kõiki abi ja toetuse palujaid ei ole raha puudusel wõimalik olnud rahuldada, kuid siiski on osakond aastate jooksul nii paljudele puudustkannatajatele osakonna liikmetele tuntuwalt abi annud. Tööwõimetutele ja kehwadele osakonna liikmetele on antud järjekindlalt igakuulist abiraha 1000—2000 mk. suuruses. Samuti on wõimalust mööda antud paljudele mitmel korral ühekordselt toetust ja ilma protsendita laenu. Laenu on nõutatud osakonnalt liikmetele Töö-hoolekandeministeeriumi juures olewast piiritusetsekkide kapitalist. Saadud laenu abil on mitmed omale käsitöö-riistu muretsenad ja oma wäikesed töökojad awanud. Peale selle on osakond muretsenud oma liikmetele odawama hinnaga mitmesuguseid tarbeaineid, küttepuid, riideid jne.

Osakond on oma liikmetele abiks töö ja teenistuse muretsemisel. Iga aasta on umbes 30—40 inwaliidile nõutatud mitmesugust teenistust. Nimeliselt on inwaliididel Tallinna linna tööbörses õigus wäljaspool järjekorda teenistust saada, kuid see linnawalitsuse otsus ei leia täitmist praeguse linnanõuniku poolt, kelle alla linna tööbörse kuulub. Samuti ei leia kaugeltki täitmist sõjaaegne lubadus, et inwaliididele ja sõjast osawõtnuil eesõigus on teenistuse saamisel, waid ümberpöördult, koosseisude wähendamisel on inwaliidid ilma pikema jututa lahti

lastud ja teenistuse saamisel toonitatud, et waba olewa koha peale on parem juba terwe mees ametisse wõtta, selle peale waatamata, et inwaliid saaks selle koha ülesannetega wäga hästi hakkama. Sarnane olukord tundub inwaliidide perele kibedana, mispärast osakond on mitmel korral üksikutel juhustel ja üldiselt wastawatele asutustele selles asjus märgukirjad saatnud, kuid tagajärge pole wähematki märgata olnud. Inwaliididel pole kohta, kus neid sõjaaegseid weksleid wõiks protesteerida.

Arstiabi inwaliididele annab Eesti Punane Rist ja Töö-hoolekandeministeerium. Sellegi peale waatamata on osakonnal tulnud mõne osakonna liikme rawitsemise kulud oma kanda wõtta.

Tähtsamaks osakonna tegewuseks on olnud õppetöökodade ülewalpidamine. Juba 1920. a. 1. jaan. wõttis osakond oma kätte kingsepa õppetöökoja, mis seni Töö-hoolekandeministeeriumile kuulus. Õppetöökoda asus kitsastes ruumides ja oli õige wiletsas seisukorras. Osakond nõutas õppetöökojale awarad ruumid Narwa maanteel nr. 9, kus õppetöökoda weel praegugi hea eduga töötab, muretses uusi tööriistu, masinaid jne. Õpilasi on kingsepa õppetöökojas alaliselt üle 10. Sama aasta sügisel andis „Ühistöö“ osakonnale üle oma rätsepa töökoja ühes sisseseadega, mille osakond korraldas inwaliidide rätsepa õppetöökojaks. Rätsepa õppetöökoda paigutati ka Narwa maanteele nr. 9. 1924. a. asutati päewapildi õppetöökoda, mis esialgul töötas Pikal tän. nr. 49, ja hiljem osakonna oma majas Tatari tän. nr. 3. Peale selle kuulus osakonna walitsemise alla ühingu ortopeedia-mehaanika õppetöökoda, mis asus Tatari tän. nr. 3. Kõik siin nimetatud õppetöökojad töötawad oma erilise põhikirja alusel ja õppekawa järgi, mis Haridusministeeriumi poolt kinnitatud. Õppetöökojad ja õppejõud on registreeritud harilikkude õppeasutuste kohta käiwate määruste järgi Tallinna linnawalitsuses. Õppetöökodade õpilased saawad sellekohase eksamikomisjoni ees tarwilise katse ärategemisel oma töö alal selli kutse ja wõiwad wähemalt kolmeastase töö järele oma erialal õppetöökoja juures korraldatud eksamikomisjoni ees eksami ärategemisel meistri kutse omada. Õpilastel on õppimise ajal prii korter ja ülespidamine inwaliidide ühiselumajas. Peale selle annab osakond õpilastele toetust oma õppetöökoja summadest. Õppetöökodade lõpetajaile on aidatud muretseda tööriistu. Seni töötawad kõik õppetöökodade lõpetajad rahuldawalt õpitud töö alal.

TARTU SEEBI- JA SOODAVABRIK

Asut. 1849. a. **end. A. FREDERKING** Asut. 1849. a.

Oman. prov. M. HAKKAJA pärijad. TARTU, Aleksandri tän. 46, telefon 2-57.

SOOVITAB:

TUALETT-SEEPE:

Fleurs des Indes, Reseda, La dame élégante, Heliotorp, Orchidée, Roos, Lillepiima, Volette, Bath-soap, Lillelõhnaseebid, paberita.

KOOKUS-TUALETTSEEPE:

Lanoliin ovaal, Glütseriin, Perekonna, Glütseriin „Paris“, Maasika, Mandel, Mandariin, Kookus Nr. 50 (roosa, kollane, valge), Kookus Nr. 70 (roosa, kollane, valge)

Arstlisseepe. Lasteseepi. Palmõli-tuumseepi. Pesool (pesupulbrit). **Habemeajamise seepi „Leda“. Kirjut** ja **kollast pesuseepe** ning **pesussoodat.**

HINNAD MÕÕDUKAD. HINNAD MÕÕDUKAD.

Oma seebikauplsused: TARTUS, Sõõgiturg nr. 5 – Aleksandri tän. nr. 46.
TALLINN, Saiakang nr. 2 – Telefon 11-50.
PÄRNU, Vene tän. nr. 11 – Telefon 3-20.

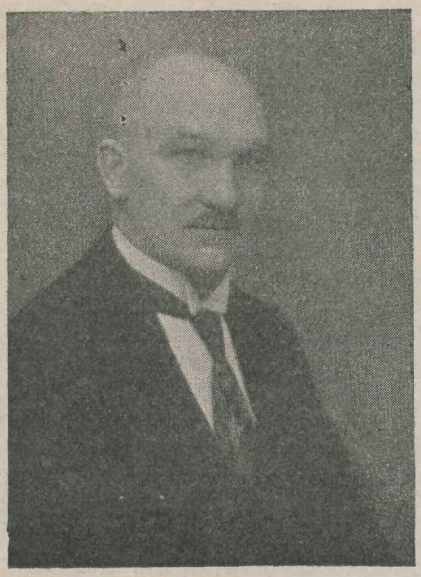

Voldemar Päts.
End. Linnade Liidu esimees ja V. S. Ü. asutaja.
Praegune Kunstföstuskooli direktor.

Osakonna ettewõtetest wõiks nimetada weel kinoteatrit. Nimelt rentis osakond 1920. a. jaanuari kuul omale haridusministeeriumi kino, mis asus Pikal tän. nr. 43. Kino töötas kuni 1. maini 1921. a. ja anti rendilepingu lõppemisel haridusministeeriumile tagasi, kes selle pidi karskusliidule üle andma. Kinos saiwad teenistust wigastatud sõjamehed ja nende perekonna liikmed. Tallinna linn wabastas ainult need filmid, mis olid õpetliku wõi teadusliku sisuga. Osakonna peod on linna kui ka Punase Risti ja kultuurkapitali heaks wõetawast lõbustusemaksust wabastatud. Peod on osakonnale üheks suuremaks sissetuleku hallikaks olnud. Kahju ainult, et osakonnal puuduwad sündsad ruumid pidude ja kontsertide korraldamiseks, kuna organisatsioonid, kellel sellekohased ruumid olemas, ruumide eest kõrget üüri nõuawad, mis pidude korraldamisel suureks takistuseks.

Pidude ja kontsertide jaoks on osakonnal juba 1919. a. alates oma puhkpillide orkester, kus üle 20 alalise mängija. Osakonna orkester on esinenud kontsertidel ja pidudel, mänginud liuwäljadel ja mujal. Et orkestris mängijad on juba sõjateenistuses sõjawäe orkestrites mänginud, on osakonna puhkpillide orkester üks parematest Tallinnas ja esinemistel alati kiidu osaliseks saanud.

Osakond asutas 1919. a. oma liikmete jaoks raamatukogu ja hiljem ka lugemislaua, mis asuwad osakonna omas majas Tatari tän. nr. 3. Raamatukogu on iga aasta täiendatud, milleks toetust on saadud eestkätt härra Riigiwanema käsutuses olewatest summadest. Praegu on raamatukogus ligi 1000 köidet. Peaaegu kõik suuremad Eestis ilmuwad ajalehed ja ajakirjad saadawad lahkelt osakonna lugemislauale ühe eksemplari ilma hinnata, millega nemad inwaliide tõsise tänu on ära teeninud. Ajalehtede lugemine lugemiselauas ja raamatukogu tarwitamine on õige elaw. Raamatukogu on osakonna liikmetele maksuta tarwitada.

Et osakonna ettewõtetele — õppetöökodadele ulualust muretseda ja osakonnale

Wig. Sõjam. Ühingu kongressist osawõtjad 28. ja 29. V. 1927. a.

jookswaid summe saada, ostis osakond omale maja Tatari tän. nr. 3. Maja ostmiseks sai osakond riigilt toetuslaenu.

Osakonnal on praegu ligi 800 pärisliiget — wigastatud sõjameest, 35 lihtliiget-sõja-leinajat, 4 auliiget ja üle 100 toetaja liikme.

Osakonna asju ajab juhatus. Kuni 1920 a. oli juhatus seitsmeliikmeline ja sellest ajast alates üheksaliikmeline. Juhatuse koosolekuid peetakse üks kord nädalas. Osakonnas on alaliselt ametis palgaline raamatupidaja ja asjaajaja. Esimees ja mõned teised juhatuse liikmed saawad oma töö eest wäikest tasu. Osakonna kantseleis walmistatakse osakonna liikmetele pensioni saamiseks ja muus asjus tasuta palwekirju ja antakse neile nõu ning juhatust.

Osakonna töö on üldises kokkuwõttes edurikas olnud. Osakond on seni palju wigastatud sõjameeste heaks püüdnud ära teha, kui palju see wõimalik on olnud. Raske südamega on juhatus pidanud nii mitugi korda toetuse ja abi saamise palwed rahuldamata jätnud, kuigi abiandmine hädawajaline oleks olnud, sest osakonna kassas puudus selleks tarwisminew raha.

Osakond on sihikindlalt ja püsiwalt oma sihtide poole püüdnud ning loodab, et temale seltskond ka edaspidi sõjas kodu kaitsel terwise ohwerdanud inwaliididele abi ja toetuse andmise töös abiks on.

J. Rebane.

Pühendus vabale isamaale.

Meil sõda võitlust tõi,
Ka viletsusi lõi.
Kuid võtsid kätte laenat piigid,
Mis meid võitlusele viisid
Meid vahva võidutee
Viis vabadusele.

Kommuna suured väed
ja Landesvehr'i käed
Meid tahtsid ära hävitada,
Et rahvast, maad siis jaotada
Üksmeelselt tugevalt
Neil purustasid maad.

Kõik vennad vahvamad
Elu pandiks panivad,
Kus kaotasime kangeid poegi.
Seal kaebavad veel vereloigud
Me kallis Isamaa!
Teaks palju rääkida.

Võit nõudis verd ja vaeva,
Viis mõnelgi elulaeva.
Nüüd kümnes aasta käes.
Sa hõiska rõõmuvães
Me võidet Isamaa!
Ei sind saa unusta.

Me kangelaste maa,
Nüüd kosu, õitse sa.
Neil viime kalmul võidupärja,
Kes võideldes meil leidsid haua.
Veel kosu, õitse sa,
Me vaba Eestimaa!

M. Tiido.

Luige laul.

A. Ivan.

All — ilus maastik: värvirikas mets koltuma lõõnud lehtedega ja hallis udulooris uinuv aas, mille üle sügis oma hõbedased niidid tõmbanud. Üleval tumesinine õhuruum, milles uitavad valged-hallid pilved, nagu ära eksinud laevad hulgumerel üks ühel sihil, teine teisel sihil.

Särab kuldne päike. On veel varane hommik, kõik alles pooleldi ärkvel, kuid ülevalt kõlab alla rändlindude lahkumise häälitsus. „Jää Jumalaga!" hüüavad nad alla. Kurblikult kõlab nende hääl ja inimene, huvi tundes, otsib rändajaid.

Pikas ahelikus lendavad nad, hoides sihti lõunasse. Eel lendavad tugevate tiibadega julged ja võimsad, kuid taga neile keerutavad järele nõrgemad. Vahe lennul jääb ikka suuremaks, ja rohkem kaugemale maha jäävad väsinud. Lõpuks kaob ahelik silmapiirilt, aga säält kõrgusest on ikka veel kuulda kurba häält. Need on nõrkenud ja eksinud sihist. Nad laulavad murest ja vaevast, sest igatsus omaste järgi ja soe lõunamaa kutsub neid. Neid ootab selge sinine taevas, igiroheline maastik ja soojalt suudlev lõunamaa päike.

Kuid kas jõuavad nad sinna?

Vaata, sääl väsinud lõõkidega tiirleb ta üleval ja hüüab sulle jällenägemist! Inimene ei mõista ta sõnu. Inimese kõrv ei taba ta lauluviise ega hooli tema saatusest, ei elust. Püss palgel sihib ta kõrgusse, ning ühes kõlava pauguga, mis kajab läbi sügise hommiku, langeb krampides tuksuv elutu keha.

Kustund on igatsused, vaiki jäänud soovid. Ei vaja ole enam õnne, ei midagi . . .

Aegade koldes.

Anton Suurkask.

Seal kaugel, metsade taga,
Kus kerkivad pilvede mäed,
Kus õhk on nii soe ja vaga,
Seal välkusid vehklemas näed,

Ööpimedast pilvede põuest
Seal vaatab süng ähvardus,
Õhk kõmiseb tumedalt kõuest —
Käib tulemäng, sähvatus . . .

Seal aegade koldes valmib
Ja vormib mu tulevik.
Kui taevatelk viimati selgib,
Siis ilmub sealt olevik . . .

Episoode vabadussõjast.

K. Sass.

Elus on ikkagi wahendeid, on tolmkübemekesi, mis oma olemise reaalsusega hulkadele saatuslikuks saawad.

Umbes märtsikuu keskpaigu, ikka 20—30° ümber külma. Seisan ligi Idwa mõisat wahipostil. Öö on selge; külmataadi pauke ei suuda eraldada püssipaukudest ja selletõttu olen kogu aeg ärewil, ootan siit ja säält tõuswat tumedaid kogusid, wõi jälle lugematuna roomawat meie salgakese öökorteri suunas werejänulisi inimesi, kes sunnitud „kõrgemate“ poolt selleks, ent töölt ja olemiselt meie, wõitlejate, wennad. Minu kaaslane wahipostil oli uimasewõitu, tukkumis- ja magamishimuline, ent hääl juhusel jalgalaskew jänes. See pani omalt poolt minu hoolele mitmekordse walwe — walwa walwatawat, säälsamas löö püssilaega seltsimehe pihta, et see püstijalul magama ei jääks ja norskama ei hakkaks. Nii walwasin sääl ligi kaks tundi, ümber aga paugub jää, sätendawad kõrgusest tähed ja udutaoline lina laiutub üle soo ja wäljade. — Korraga nagu kuulsin elawa olewuse astumist minu läheduses lumes. Waatlen — waikib aga loodus kogu oma allüürilistega. Kordub jällegi astumine ja lume saladuslik krudisemine. Wahepääl äratan jällegi uinuwat seltsimeest, teda täägi otsaga hääle kohale kõditades. Wiimane kargab kui kaljukits, saab kord hääldada — tuu-lewad! — ja punub sastaawa sihis jooksma. Silmad naelduwad tõesti teatawale kogule, mis kaunis stabiilne omas reaalsuses ja püsiw inimesena omas kujus. Ent ta ligineb mulle. Ootan teda laskewalmis. Ent illusioonena kerkiwad sajad ja tuhanded samased kogud ja liiguwad kui tõelised lihakssaanud hallutsinatsioonid minu suunas ikka edasi ja edasi — esimene kogu suureneb aga hiiglaseks, teised on päkapikkused. Hiiglane lehwitab oma pää ümber saladuslikke lehwikuid, linte; paljad jalad, õlgkaabu pääs. Mind haaras hullustuse tuju — üks on meist hull — kas mina wõi mulle liginew hulk.

Nagu uttu haihtuwad ta kaaslased ja jälle liigub üksainus kehastunud inimene wahipostile. Imelikud tundmused waldasid mu lihakseid; kord nagu wajus werdjanunew tääk kuskile pehmesse massi, nagu tundus korin, werelõhn; ent jällegi reaalne inimkuju omas täiuses minu ees. Waewalt weel wiis sammu wahet, kargasin sirelpõõsast wälja, wõõras metsa poole jooksma. Paari sammu pääl püüdsin ta — tolle relwatu inimese. Midagi kurba — kummalist pakkus ta wälimus. Waewalt keha katteks katkenud jope seljas, katkised püksid, osalt paistis ihu, paljad, ilma kandadeta pastlad jalas ja pääs — õlgkaabu kaunistatud suure punase lindiga, mis taha poole kaheks hargnes. Mütsi esikülge kattew lindiosa kandis suurt musta tähtedega päälkirja „Народный комисар (nimi)“ (nime unustasin). Unustasin kõik läbielatu, seisis mu ajus ja silmis waid too imeloom: ligi 30° külma — ja poolalasti hulgub inimene metsas! Püüdsin temaga Wene keelt rääkida, seda ta wist ei mõistnud. Wõttis waid taskust jaapani padrunikesta ja kuuli, pani wiimase kesta harilikku olekusse ja püüdis parema käe esimese sõrmega kuuli minu sihis wälja lasta. Arwasin, et siin tegemist spiooniga, nagu nad harilikult sõjaajul nõrgameelse osa mängiwad. Wahetuse tulles wiisin ta tallu, kus selgus, et see olla Idwa ümbruskonnas laialt tuntud hull. Lasime ta wabaks, ja nagu ta tuli, nii kadus kaugusse, kaasa wiies enesega tuhandeid päkapikumehi.

Hiljem, kui 13 kuuli kehha sain ja Wenemaal sõjawangis wiibisin, kuulsin liinilt tulewailt haawatuilt, et too Narodnõi komis-

sar olla läti kütipolkude ja eesti 6. jalaw. polgu wahel kirjakandja ametit pidanud: eestlaste poolt punaseile leiba wiinud ja wiimaseilt eestlasile tubakat wastu toonud. Nii pidanud ta kõige ausamini, ilma omawolilise tolli wõtmata, oma ametit mitu kuud, kuna wiimaks eestlaste pool üht pataljoni wõi roodu kahtlustama hakatud punastega sõbrustamises, jäänud ka „komissar“ teenistuseta.

* *
*

Ülal sinine põhjataewas, all tolmaw liiw, pahemal lainetaw meri ja ees, taga ning paremal mühisew kuusemets; inimeste sisemuses aga kisendaw nälg: nii elasime suure ning jagamatu Wenemaa ülesehitamisel Punase Piiteri wärawail — Krasnaja-Gorka kindluse all.

Kord ühel kottpimedal ööl jooksis üks endine Tartu pussikangelane, sellased ei kõlba kunagi sõjamehiks, postilt, lõõtsutab ja teatab, et punaseid on terwe mets täis, saewad puid ja tema omas meelesegaduses polla aru saanud mis nad weel teewad — ühed aga suitsetawad eemal metsas. Läksin waatama. Tõesti — juba eemalt paistab tuli, sarnanedes paberossitulele: kord kustub ja jälle põleb, ja nii kestab kaua, kaua. Teisal jälle on selgesti kuulda, kuis saag sahisedes ja kiunudes puu tüwet läbistab. Liginen sahinale hiilides. Wiimaks jään puusaagija selja taha peatuma, tema aga nii kibedasti ametis, et minu liginemist ei märka. Raginal ja kohinal murdub puu ja kukub pransti maha. Saagija asub aga uue metsahiiglase kallale, ja niisuguse innuga, et midagi ümbritsewat tähele ei pane. Wiimaks tunnen tema kogus läbi pimeduse „Setu“ ära ja küsin, miks ta puid maha laseb? „Saen siia ette, muidugi pole midagi teha, paar päewa juba ilma lahinguta möödunud; puud on hääks kaitseks meile, ega siit punased läbi saa, ja sääl on suur kera traati, selle põimin puist läbi, siis pole midagi karta“. „Setu“, pärisnimega — Kullam, oli meie kompani üks algpõhjast säilunud tartlane, keda tema ebawiisaka wälimuse järele „Setuks“ hüüti. Tema lähedus andis aga alati julgust ka argpüksele. Tol korral oli ta punaste liini taga käinud ja säält wiimaste telefoni traadi ära kerinud ning kaasa toonud, missuguse ta kuuskede wahele põimis. Näitasin „Setule“ eemalhõõguwat tuld ja tegin ettepaneku tuld minuga waatama tulla. „Oh, mis tühjast waadata, põleb waatamatagi — panin sääl sodi ja risu põlema, et punased siis selle pihta laseksid ja minul rahulikult töötada lubawad. Nüüd aga — justkui mõni suitsetaja sääl, paar korda keerutas prožektor teise ümber...“

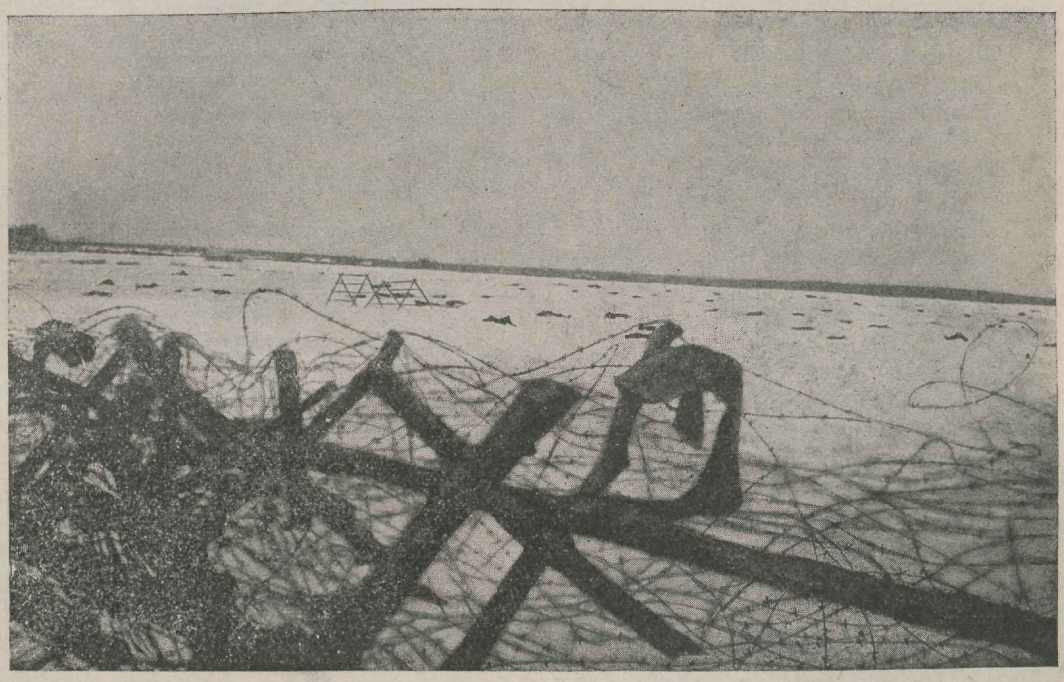

S ala surnuteväli.

Mõni päew hiljem jooksis jälle „ööwaht“ mere äärest ära, lõõtsutab ja teatab, et merel olla suured plahwatused. Lähen waatama, pole midagi näha. Weel aga õõtsu-

wad mustad kogud. Päewal selgus plahwatuste põhjus. Punased olla Kroonlinnast kolm laewa dessandiga wälja saatnud, et see meid Kališči poolt haaraks; laewad sattusid aga miinide otsa ja wajusid põhja, arwatawasti „Gawril“ ja „Swoboda“, nagu madruste mütsidelt lugeda wõis. Umbes nädalapäewa kestel kattus kogu mererand laipadega, kuna skoudid rööwisid surnuilt „Soomust“, nagu nad oma saaki nimetasid.

Kelle eest?

Nägemus ja võrdluskuju,
vaatan nagu läbi uju.

Jaamaesine ja lipud,
kroonu, seltskonna siin tipud

Torukübar, daami kinnas,
kannus, suudlus pooles vinnas.

Munderkuues õpilased,
moosekandid, pilli vased.

Puhu pill ja lippki lehvi,
kangelasi austa kehvi!

Haavatuna näib neid rongist,
kantakse tee kauge kongist.

Komberdab, jalg vigasena,
käkrund sinel ligasena.

Krigiseb maas lumi rahkjas,
pale põhjatuules nahkjas.

Mehikene löödud lossi,
seltskonnalt saab paberossi.

Halastaja õe sääl saatel
vaarub teine tardund vaatel.

Kohmakuses alandlikus,
rappudes kui palavikus.

Varukas tal tühi, käeta,
maiuseta meest ei jäeta.

Puhu pill ja lippki lehvi,
kangelasi austa kehvi!

Tulles ei neist sama keegi,
kes käind läbi sõjaleegi.

Keda viidi sihvakana,
tuleb hädine ja vana.

Gaasist kõrbend rind kel ängis,
hää ka hospitali sängis.

Nooruke, ju juuksed hallid,
taga julmad tapatrallid.

Habemik kui suitsus mustund,
kaeblik silmatera kustund.

Näojooned vireldatud,
ikka uued sõja patud.

Puhu pill ja lippki lehvi,
kangelasi austa kehvi!

Surmani kui rambind, rauged,
mehed ümbrusest sest kauged.

Nimed nimetute summast,
alamate hulgast tummast.

Kantud sanitaril kahel
raamid elu, surma vahel.

Lamajad ei ava silmi,
sonivad vist teisi ilmi.

Miks ka vaataks, võõrad kajad,
kodused ei need siin rajad.

Puhu pill ja lippki lehvi,
kangelasi austa kehvi!

Koletis kui muinasjutust,
jäänus tormijooksu rutust.

Nägu võitlusjahmus kisti,
vaevlemises löödud risti.

Püssitikul söötnud seni,
et ei oma tunneks peni.

See on, see on kangelane,
varjuks kate hilju pane!

Poega oma riik toob mõnda
sõjast tagasi siin nõnda.

Sinna tervekssaajaid sõelu,
haavarätsepp, paika, nõelu:

Nutaks lausa, kui ma tihkaks,
hinge põhjani kui kihkaks.

Kelle eest see jookseb veri?
Vaatan. Kerin mõttekeri.

Gustav Suits.

Mure.

A. Ivan.

Istusin toas üksikus ja pimedus piiras mind. Taevas oli pilves, ei säranud rõõmsad tähed ega valgustanud kuu niisket, musta sügisemaad. Igavus asus rinnas ning mõtted segases käigus vaheldusid mineviku pilte. Mälestusid endised sõjakaaslased ja tähtsamad lahingud. Ent unistused peatusid tsik-tsak pikkade kaevikute laburündis ja jälgisid aset, kus veetud paremad nooruse päevad ja kus ka kaotatud nooruse jõud, tervis ja maetud igavikku inimlik rõõm ning õnn. Kuuldus, mälestades nagu eluneks ümbrus, nagu hääletseks olnud sõjatormide hääl. Liikusid küürutades roomavad saladuslikud kogud. Neid oli palju, kuid nad kõik olid veel tuttavad ja nagu eile alles nähtud. Erutuks muutus meel. Ma tõusin omalt istmelt ning kangelasmeelselt vaatas pilk pimedusse, tühjusse. O, jah, sääl olin ma — väle ja kerge nagu kaljukits, võimas ja julge lendlema nagu kotkas mägede harjal.

Meel rõõmus, naeratav pilk, julgus südames ja lootus tugev. Ent lugupidamine ja väärtus hellitasid meelt ja eelistasid eneseohverdamist isamaa ja tema kordaminekute eest kohustavaks.

Ma olin võitja ja vaenlaste vallutaja, ning tõin vabaduse ja taevast helde päikese paiste ja ta soojuse, külluse neile. Mu ülesanne oli täidetud ja ma olin teinud oma töö. Sääl heljus siis rahukellade helin üle lahinguvälja ja tagasi pöörasid võitlejad omaste juure. Maha jäid ainult hulgad üksikud kääpaid, kus puhkele suikunud, töös väsinud võitjad. —

Ka minagi väsinud, pole jõudu enam, pole tahet ettevõttele. Ei ole valgust ega päikese soojust, sest energia sellest on lahkunud. —

Kõlbmata, vilets ja arg, elust tüdinenud ning inimkonnale ülearune, mõlgutan siin oma muresid ja mõtteid. Mahajäetud ja inimkonnast välja tõugatud virelen oma valudes nüüd. Puuduse tühjad silmad näljatondina vaatavad mu rõskesse, jahedasse tuppa ja nad lähenevad mulle ning ähvardavad neelata. Oh oleks veel tervis, oh oleks veel jalad, küll roniksin mägedel, kargaksin nagu kaljukits üle surma kuristikkude ning süütaks heledalt leegile kustunud päikese loite. Oh saatus, halasta õnnetuile, lase vaatan veel korra päikese heledat valgust, lase soojendan vaikivat südant ta soojal paistel ja suren siis. Kuid mure, miks muljud, miks keelad sa? Inimene, sa oled hullunud, sinu tahetel pole sihte ega piire. Mure, raske mure on võitnud sind. Alistu temale ja vaata, su kõrval seisab must mure, ta toetab sind ja seltsib sinuga nagu parim sõber. Jah, teil on õigus — ma olen võidetud, kõik on unustanud mind, kuid mure mitte. Sellepärast jää sinagi mu seltsi. Mure, külasta mind mu üksilduses . . .!

Oi, kuis kardan pimedust, jää siia, mure, jää siia!!!

OOTA!

26.V.23. K. Sass.

Vaiki Sa, värisev süda,
ära Sa tuksu nii kuumalt;
Leida ei eluteelt seda,
vastab kes Sinule soojalt!

ära Sa tuksu ja nuta —
pilvis on õitsemas tõde;
Kannata, ela ja oota;
lokkab kord õigluse süde.

Nooruse pühamad püüded
vabaks siis ahelaist saavad,
kostavad õndsuse hüüded —
südamed vabadust näevad!

Pildike Vabadussõjast.

S. Pinding.

Suvel 1919. a. sulasid vahva Vene partisaanide salgad ära Põhja-Lääne armee korpustesse.

Vägevad olid need korpused paberi peal, aga lahinguväljal jõuetud. Samadel kohtadel Narva jõel Kriusha ja Sherdänka külade juures, kus vara kevadel vahvad vene partisaanid koos meiega panid ühisele vastasele edukalt vastu, nagu üks mees, põgenesid kuus kuud hiljem meie kaitse alla, „hiilgavate korpuste" kahetsemiseväärilised jäänused.

Suvel olid käimas nõupidamised, kuidas Põhja-Lääne armeel anda punastele peksa laiemal mõõdul ja Venemaad vabastada.

Liitlaste esitajaid Pihkvas olime hoiatanud, et mitte liiga laialt see asi ei sünniks, sest hiilgavad korpused pole kõige kindlamad juhtide mõttes. Ka ülemjuhatuse kohta tähendasime, et tekkiks „võrratu nali", kui kuulus ja võitmata kindral Judenitsh saab korraga purustatud tundmata suuruse — Trotski poolt.

Eru-kolonel **S. Pinding.**

Üks viimastest meie kõrgemate väejuhtide omavahelistest nõupidamistest oli Pihkvas, endises kuberneri korteris.

Koosolekut juhatas meie vägede ülemjuhataja. Ta seletas, et liitlased nõuavad

Põhja-Lääne armee toetamist meie poolt. Liitlaste nõuded vaja täita, sest võlgneme neile palju tänu antud abi eest.

Kokkutulnud väejuhid tähendasid: „Võtke ülemjuhatus oma kätte ja meie läheme edasi kui üks mees!“ Vahva soomusrongide esitaja lisas juurde: „Panen viis soomusrongi järjestikku ja sõidan Peterburi sisse, et ainult tolm taga!“

„Ei“, vastas ülemjuhataja, „seda asja olen mina läbi kaalunud, — liig suur on vastutus, et seda oma peale võtta. Jõudu mööda peame ettevõtet toetama, — nii, nagu liitlased seda nõuavad“.

Akende ja uste vahelt piilusid ettetuppa uudishimulised Pihkva kodanikud: „Mis teie tahate?“ küsiti neilt. „Ainult Eesti tsaari näha. Oi! Kui nooruke ta veel on!“ oli vastus.

Seal tundus, kuivõrt rikkam on väike Eesti suurest Venemaast. Venemaal oli tol ajal „palju tsaare“. Neil olid võõrad riigi huvid ja rahva soovid. Nende „tsaaride“ peamure oli lahendada küsimust, kes neist „kõrgem“ ja „hiilgavam“.

Meil oli ainult üks isik, — ta kehastas Eesti rahva ja tema valitsuse soove, ta suutis kaitsta Eesti riigi huvisid.

Meil üks väike, aga kindel rusikas, sea raske, logisev haamer, mis pihta ei tabanud sest puudus kindel juhtiv käsi.

Ühe inimese draam.

Läbi metsade sõitis üksik ratsanik. Ta nägu oli kiwine, nagu marmorist taotud, ja otsaesisel hulkus palju mõtteid. Oli wäsinud ja roidunud pikast teest ning janu waewas.

Siis silmas ta üksiku osmiku kesk metsa, wäikese osmiku üksildase metsatee ääres. Nägi ligidal oma oaasi ja juhtis hobuse sinna. Osmiku läwel istus neid. Ta oli noor ja ilus kui haldijas ja punus metsroosidest pärga. — Kust tuled Sa, wõõras mees? Miks su nägu nii kiwine, nii walju?! Miks kortsutanud mure Su otsa?!

— Jumalik haldijas! Ma tulen sealt, kus palju on werd, kus surewad mehed ja hägwinewad hinged ja walitseb neid wägew surm!

— Sa, wõõras mees, räägi mulle surmast! Räägi, kas weri on niisama ilus kui need punased roosid, kas surm on niisama walju kui armastus. Räägi mulle wahwatest meestest, kes armastawad werd ja roose, kes naudiwad žasmiini wängust ja were imarat lõhna!

Ja ta rääkis neiule rasket juttu surmast. Rääkis, et weri on niisama punane kui need roosid, ja purustatud inimese lihatükid sama painduwad kui roosi õislehed. Ta rääkis ilusaid jutte meestest, kes wahwad, kes tapawad teisi ja ise jääwad elama.

Neid kuulas, ja ta paled õhetasid kui hommikune päike, ning ratsanik lahkus, siis ehtis ta rinda punane roos.

Aga kiwisem endisest oli ta nägu ja sügawamad olid kortsud ta otsaesisel.

Hing läilastunud werest, oli ta sealt tulnud, et otsida rahu metsikus metsas. — Aga mets ihkas werd. Werised olid roosid, werised olid neiu huuled, kui ta teda suudles, ja surma rasked tiiwad lehwisid puude õrnalt wärisewais ladwus.

Ja edasi sõitis ratsanik, edasi kesk ääretut metsa, otsides inimest, kes ei ihkaks werd!...

Aga ta ei leidnud!

Eidel Amarion.

Kes on ja keda ei ole.

15.XI.25. K. Sass.

Tee toob inimesed minu juure.
Tee viib inimesed minult ära.
Kuid Inimesi, kui seesuguseid, tõena ei ole,
on aga olemas Tee ja Aeg.
Kui on Sünnis Aeg ja Kohane Tee,
siis liiguvad Ajas Teed mööda varjud.
Need Varjud jõudes minuni saavad Inimesteks.
Teiste juures on nad alati inimesed,
või pole neid sääl üldse näha,
kuid minu juures olles on nad Inimesed.
Lahkudes minust saavad nad jälle varjudeks.
Jääb vaid Tee, mille pääl nad minu juure tulid
ja Aeg, mis nad Teed mööda minu juure tõi.

Mul jääb aga teadmine, et oli kord Inime.

Tartu Naisseltsi öövalvurid.

Meie vabadussõja lõunafrondi kõige raskemad haavatud paigutati Tartu haavakliinikusse, kus lamasid kumbagis suures ruumis 50 haiget, kes läbilastud käe — jalaga, kes rinna — kõhuhaava ja muude vigastustega, kannatades kõige hirmsamat valu, silmis küll sügav piin, kuid sundisid oigeid ülijõul tagasi. Nad olid kodumaale ennast ohverdanud, kodumaad kaitstes oma südameverd valanud, kodumaa vabastamiseks oma elujõu annud.

Suur, vaikiv valu valitses terves ruumis. Nii vaikis ja kannatas see kangelaskogu, jõudu selleks andis nende kangelastegu. On mõistetu ja ülekohtune, et praegusel kultuuriajal veel lahendatakse sõdadega oma maa vabastamise ja kaitsmise küsimusi, õudne selle barbarsuse ohvritena näha tublimaid, jõulisemaid mehi!

Soovides nende valu vähendada, neid vähegi aidata, moodustus Tartu Naisseltsi liigetest valvurite kogu, kes käis abis haavatuid ravitsemas.

Kliinikul ei olnud võimalik ööseks rohkem anda, kui igasse ruumi 50 haige tarvis ainult üks, oli arusaadav, et see üksi ei suuda rahuldada nii suure hulga haigete minimaalsemaidki soove. Pr. Katarina Luiga ja pr. Auguste Kaarna eestvõttel ja hoolel käisid pea aasta jooksul Naisseltsi naised igal ööl 5 inimest öövalvuritena haavakliinikus. Meie olime alul küll vilumatud, kuid asja tarvidus ja soov aidata, õpetasid meid ja pea olime osavad avitajad. Haiged harjusid meie öövalvuritega nii ära ja nende sooja kaastundmust tundes valitses sõbralik vahekord nende vahel. Igat nende soovi püüti täita, kirjutati nende kirjad omakstele — ei puudunud ka õied nende laual. Siin oli ühel mehel käsi—jalg lahas, tarvis valutavat liiget teisiti asetada, seal haigel keelt kasta, pead paremini paigutada, teda toetada — igat toimingut tasus tänulik pilk või sõna. Paranedes kasvasid nende soovid, mida armsa hoolega täideti. Ei olnud kõike kerge kliinikus saada, kodus keedeti, küpsetati ja muretseti, mis tarvis läks. Oli juhuseid, kus need väiksed soovid jäid nende viimasteks; keegi soovis peentleiba, teine õunasuppi, kolmas seasülti, kuid juhuslikult viibis soovitud sült, haige ootas kärsitusega, saabus viimaks toit, sõi siis mõnuga ja suri rahulikult. Enamjagu surejaist tervitas oma ema.

Noored mehed, kellel läbi lastud käed kõrgele üles seotud, heitsid isegi nalja, seda õhulaevaks nimetades. Kes paranes, läks enamjagu jälle liinile tagasi, kuid nii mõnigi lõpetas oma kannatuse eluga. Igale Manalasse varisenule sai kimbuke lilli osaks ja jälgisid valvurid naised nende viimsele puhkepaigale.

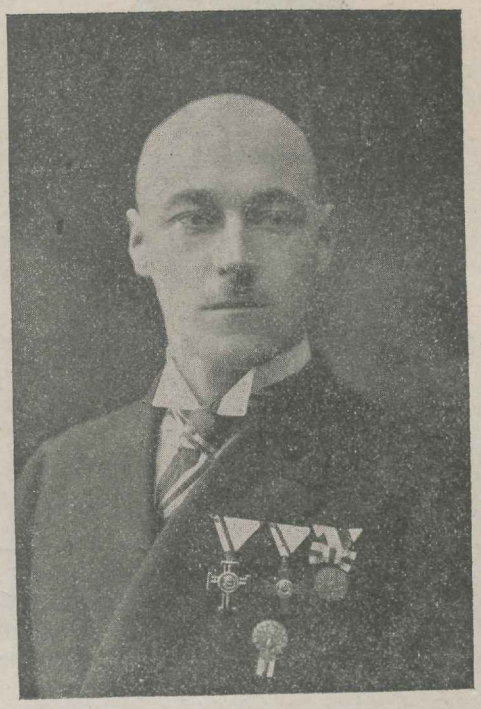

Karl Lipand,
V. S. Ü. Tartu osakonna end. juhatuse ja keskjuhatuse rev. kom. liige.

Osa paranenuid paigutati pr. Auguste Kaarna hoole alla Veibre mõisa, öövalvurid külastasid neid ka seal ja jäid invaliididele, kui ka külastajaile armsad mälestused kodusest olemisest Veibres.

Pr. Katarina Luigale tehti ilus üllatus sündimispäevaks. Kõik Veibre invaliidid toodi regedel Naisseltsi ja haavakliinikust haavatud, kes vähegi liikuda jaksasid, kõik arstid, õed ja ravitsejad kogusid kaunistatud ja rikkalikult kaetud kohvilauda. Oli liigutav-lõbus olemine, lauldi ja naerdi läbi pisarate. Tundsid endid invaliidid jälle elule nagu tagasi antutena, olid rõõmsad, unustasid, et puudus jalg, käsi, valutas veel haav. Kõige ilusamad laulud laulsime koos pisarsilmil ja panime oma külalisi unustama sõda ja häda ja tantsisid invaliidid puujalast ja ühest käest hoolimata lõbusasti oma öövalvuritega.

See oli liigutav kurb-lõbus koosviibimine. Vigastatud Sõjameeste Ühing valis Tartu Naisseltsi omaks auliikmeks — see on Naisseltsile ühes Punase Risti ja Ühistöö mälestusmärkidega kõige ilusamaks tunnustuseks ja austavaks lugupidamisavalduseks.

Ja soe sõprusside invaliidide ja Naisseltsi vahel saab uuendatud ja süvendatud

Professor Dr. med. L. Paldrock.

igal Vigastatud Sõjameeste Ühingu aastapäeval oma liikmetele korraldada väikest olemist, kus naisseltsi naised hoolitsevad einelaua eest; vanu tuttavaid invaliide kohates istutakse lõbusas meeleolus teelauas vaimustatud kõnede ja laulu juures.

Nii püüab Tartu Naisselts oma auvõlga meie kodukaitsjate — kangelaste vastu vähegi tasuda.

Maria Reiman.
Tartu Naisseltsi juhataja.

Au rahvale, kes ise oma õnne sepp!

Kui sõjasarve hääl Teid kutsus kodust välja,
Et kaitsta isamaad, ei vaenlane teind nalja,
Kui suure väega ta tungis maale, linna,
Kõik võttes, rõõvides, ei küsind luba, hinda.
Vist lootis vaenlane, et Eestis pole ühtki meest,
Kes valmis oleks ennast ohverdama teiste eest.
Ta uhkus, lootus võidul, oli väga suur,
Kuid unustas, et „uhkus — langemise juur!"

„See väike rahvas on nii kehv ja lapsik rumal,
Ning loodab vist, et aitama saab sõjas Jumal:
Me paneme neil rangid uuest' jälle kaela,
Las kõnnavad, miks näeme ise selleks vaeva;
Ei leiba kasva kuskil ilmas üle õõ,
Nad külvaku, kuid lõikamine — meie tõõ!"

Ent ajalugu põõras teise lehekülje
Ja Taara ütles: „Kätte maksan mina sulle;
Sa mitusada aastat peremeheks olid —
Su valitsusel rasked ajad Eestil tulid.
Õõ mõõda. Las ka nendel paistab päikse kiir.
Las trõõsti leidvad need, kel raske elu siin.

Ma lehti teen te esivanemate haua,
Kes kaitstes vabadust, kord langesivad — kaua
Ju külmas mullas ootasid nad seda tundi.
Kus ärkavad ja hävitavad võõrast survet, sundi,
Et vabalt hingata võiks Eesti naine, mees
Ja nende silmad poleks mitte enam vees.

Nüüd ärkas Lembit ja ta vapper Eesti malev;
Käed ähvardades välja sirutas me Kalev —
Ning kättemaksmist vandusivad tema huuled;
Ta vandesõnu vaenlasele viisid põhja tuuled.

Kilp käes, usk südames, et õigus leiab maad,
Te julgelt tungisite — teades, et siis saad
Sa võitu vaenlasest, kui sõprusside kõva —
Kui kindel siht ja vannet pead ning sõna.
Ei kohutada võind Teid teie väike arv,
Ei rõõvlisalga kurjus, tema väe parv.
Mis sest, et surma vikat leidis palju tõõd,
Mis sest, et võitluses te päevad ja ka õõd;
Mis sest, et langes kuulist sõber, langes vend —
Teid kohutada ei võind vabaduse kõrge hind!

„Kes tõstab mõõka — langeb ise mõõga läbi!"
Nii langes vaenlane — ja iial seda häbi,
Mis tegi omal rõõvli salk me kodumaal,
Ei kustutada saa — plekk jääb tal igal a'al!

Teil aga, kes ei pannud mõõka enne ära,
Kui jooksis vaenlane ja lõppes sõjakära,
Me südametes üles pandud on ausammas,
Mis püsib igavest — ei murra aja hammas!

Teil puhas minevik ja teod kui lumi valge,
Te tulevik ei tohi tõsta puna meie palge;
Ja kui meil tuleks uuest' kätte võtta piiki,
Siis häda sel, kes julgeb puutu meie riiki! —

Nüüd murtud ahelad ja kurja kupja kepp. —
Au rahvale, kes ise oma õnne sepp!

A. Simon
Kolonel

Kolonel A. Simon.

1917-1927.

L. Konnow.

Keset kibedat võitlust vabaduse ja inimõiguste eest tõusis kümne aasta eest aastasadade sambla alt elule Eesti demokraatlik vabariik. Suur ilmasõda ja selleaegne veebruari-revolutsioon 1917. a. avas väiksematele rahvastele kõigesoodsamad väljavaated enesemääramiseks. Eesti rahvas ei jätnud seda silmapilku kasutamata, sest püüd vabaks saada ja iseseisvalt kodu korraldama hakata on hulga aastaid eestlase hinges hõõgunud.

Riik, mis ise juba 28. novembril 1917. a. oodud, mil Maapäev enese „Kõrgemaks võimuks" tunnistas, delegeeris võimu käsutamise Maapäeva vanematekogule, kes moodustas kolmest liikmest koosneva „Päästekomitee" — aeti vägivaldselt laiali.

Nagu paaarituhande aasta eest sellele, kes oma rahvale ainult kõigeparemat püüdis, hüüti „poo risti", nõnda sündis ka Maapäeva laialiajamisel: rahvas ise tarvitas vägivalda oma enese poolt valitud esituse kallal ja

Aleksander Kalmet (K Sass).
V. S. Ü. Tartu osakonna juhatuse liige ja ajakirja „Invaliidi" kaastööline.

Leopold Konnov.
End. Demobiliseeritud sõjaväelaste Liidu keskjuhatuse ja „Vaba Eesti" toimetuse liige, praegu Vig. Sõjam. Ühingu Tartu osak. raamatupidaja.

Karl Kaasik (Lehtmetsa Kaarel).
Vig. Sõjam. Ühingu Tartu osak. kauaaegne juhatuse liige ja ajakirja „Invaliidi" alaline kaastööline.

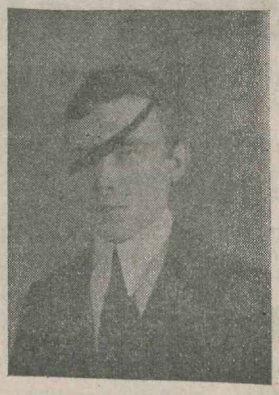

Vassili Nööp.
V. S. Ü. Tartu osak. peatoimkonna esimees.

Jüri Vilmsi, kes oma rahvale ainult head soovis, pekseti ühes teistega armutult ja ta pea lõõdi lõhki.

Alles 24. veebruaril 1918. a. jõudis kätte see suurpäev, mil hõõguv tuli loitma lõi. Selle päeva õhtu eel ilmusid Tallinna tänavnurkadele teadaanded, milles Eesti iseseisvaks vabariigiks kuulutati ja kindlaks määrati riigikord, mille alusel pidi riigi valitsemine sündima. Selles manifestis Eestimaa rahvastele loeme:

„Eesti! Sa seisad lootusrikka tuleviku lävel, kus sa vabalt ja iseseisvalt oma saatust võid määrata ja juhtida! Asu ehitama oma kodu, kus kord ja õigus valitseks, et olla väärilisek liikmeks kultuurrahvaste peres! Kõik kodumaa pojad ja tütred, ühinegem kui üks mees kodumaa ehitamise pühas töös! Meie esivanemate higi ja veri, mis selle maa eest valatud, nõuab seda, meie järeltulevad põlved kohustavad meid selleks!"

24. veebruar 1918. oli Eesti rahvale üürike vabaduspäev, sest juba mõne tunni järele olid õueväravast sisse marssimas Saksa riigi väed, kes terve Eestimaa (25. II. 18.) vallutasid.

Järgnes kaheksakuuline Saksa okupatsioon oma laastamisega. Rahva hinges oli üksainukene küsimine: millal kaovad sakslased meie radadelt? Nagu kuri luupainaja rõhus Saksa raudrusikas rahva rinnal, ähvardades hingamist kinni nöörida, — ei, see oli jälk ja ahne ämblik, kes oma võrkudesse sattunud ohvri verest tühjaks imes. Rahva varandused ja maa saadused rändasid „Eestimaa kingituste" näol täitmata sakslaste kurku ja kaukasse. Ja vastukingituseks olid traataiad, tõkked, igasugu surved ja pigistused, mis terve rahva elu ja olu halvasid.

November 1918. Vihatud Saksa okupatsiooni aeg, mis kevadest peale Eestimaal vältas, oli lootuse järele lõpule jõudmas. Iga tõsine rahvapoeg-tütar ootas seda aega, nagu päikest musta pilve tagant.

Ja Saksa kange selgroog murtigi Marne väljadel. — — — — — — — — — — —

Eesti, mu kodumaa! Mis on nad minu kodumaaga teinud!? Süda nuttis sees, kui ma su viletsust ja õnnetust nägin, kuid, sa jälle jäid mulle armsaks ka purustatuna, teotatuna! . . . Tuleleek ja vereaur tõusevad uuesti sinu ajaloo lehtede vahelt; veriste pisaratega kirjutati siin uutele põlvedele uut ajalugu. Narva, sa piiriäärne Eesti kants muistse, ilusa Alutse jõe kaldal, eks ole sinu tänavad võitlusi jällegi näinud, kui sa esimesena vaenlase hoope oma rinnaga vastu võtsid.

Sa langesid . . . Aga Eesti toibus ja võttis jõudu. Ja ilusa Ingerile tuli mehine „Ilmarine" kosja, teda vanaisa tahtmisel vägeva Vetemooki ja Rõngutaja paeltest päästma. Siis mürisesid noorepaari pulmaöö auks suurtükid ja kuulipildujad ragisesid. See oli verine pulm — vabadussõda . . .

Enam kui aastasele verisele võitlusele järgnes visa diplomaatiline maadlemine, mis nädalaid kestis. Vaherahu, mis Tartu rahukonverentsil vanaaasta õhtul 1919. alla kirjutati ja 3. jaanuaril kell 10.30 kõikidel frontidel maksma hakkas, kinnitas esimene kord nii meile kui kogu haritud ilmale, et Eesti on ise jõudnud enese vabaduse ja maa kindlustada. Kogu politiline ilm imestas sel silmapilgul, et Eesti väikerahvas suure Venemaa kotkaküünlest end purustada ei lasknud, vaid sunnib endaga kui täisväärilise ja elujõulise rahvaga kõige tõsisemalt kokku leppima ja rahu sobitama.

Niisuguste tagajärgede saavutamisest selgub Eesti rahva hiiglasuur jõupingutus, isiklik vahvus ja osav juhtimine. — Eriti peab tähen-

Vesiravila (Füsioterapeutiline asutis)

Tartu Pärmivabriku juures, Pikk t. 58/62. — Kõnetraat 33.

Juhataja prof. dr. med. L. PUUSEPP.

Ravitsemine

pärmivedeliku, süsihappe, hapuiku ja teiste arstliste vannidega.

Ravitsemine

elektriga, valgusega (kõrguse päike), arstlise gümnastikaga ja mitmesuguse massaashiga.

Võetakse vastu ambulatoorseks arstimiseks haigeid, kes kannatavad: jatkuhaiguste (rneumatismus, podagra), närvihaiguste (ishias, neuralgia, halvatused), südamehaiguste (myocarditis j. t.), soontehaiguste, ainetevahetuse rikete ja naistehaiguste all.

Asutis on avatud äripäevadel kella 8 homm. kuni kella 7 õhtul. Igasugune ravitsemine sünnib arsti järelvalve all. Asutuse assistent võtab vastu iga päev kella 10—12 homm. ja 3—5 p. l.

dama Eesti kaitseväe rasketes tingimustes töötamise üliinimlikku jõupingutust, kohusetruudust ja kangelastööd — üldse sõjas arvuliselt ülekaalus seisva idapoolse vaenlase vastu, kellele pealegi seltsis lõunafrondil Landesvehr, ja eriti sõjaväelastel meil aset leidnud tingimusis, nii kui sõja alul, kus puudusid veel kindlad kaardid ja tarviline varustus, nii ka kihutatud, samuti sõja lõpul (Jõulu laupäeval 1919. a.), kui Venemaale selgeks sai, et tal korda ei lähe luua Ida väerinnal sõjalise tegevusega soovitavat olukorda, võeti nõukogude poolt ette meeleheitlik katse Narva väerinnal läbi murda — olgugi, et samal ajal oli Tartu rahukonverentsil juba kokku lepitud kõigis tähtsamates küsimustes, kuid vaenlasel oli vaid alles üks eesmärk: meid hävitada. —

3. jaanuaril 1920. a. maksmahakanud vaherahule järgnes 2. veebruaril samal aastal Eesti-Vene rahuleping. — Võitluse lõpp Taveti ja Koljati vahel, mis terves ilmas tähelepanu äratas.

Sest ajast peale oleme võinud oma riikliku hoone ehitamist ja kindlustamist vabal tahtel ja oskusel jatkata.

Need, kes oma elu ja tervise – selle kõige väärtuslikuma ja kallima – ohverdasid Eesti riikliku hoone püstitamiseks, teadsid ja tundsid, et mitte väline vorm, mitte väline ilu ja hiilgus ei kanna ja ei tee püsivaks iseseisvat Eestit, vaid sisemine jõud rahvuslikust tundest tõusnud Eesti hariduse, majanduse ja kultuuri sambad — need kannavad Eestit ja kaitsevad teda tormides.

Ainult kaitse lipu all, rahu lootuses, vabanemise tungil läksid mehed tulle, et müürina seista kõige kallima väärtuse — vabaduse ja iseseisvuse eest.

Nende teod on vilja kannud, nende tunded ja mõtted elavad edasi vabas ja iseseisvas rahvas, kes kümnendat aastat rahus võib kodu ehitada.

Hinnakem seda väärtust ja kaitskem seda kodu viimase veretilgani, nagu on kaitsnud seda need teadlikud Eesti riigi kodanikud, kelle kümneaasta juubeli lävel aulikke tegusid mälestame. —

Üldisest hoolekandest.

Hoolekanne, kui üks laialist tunnustamist kultuurriiges leidnud aladest, oli Eestis vabariigi loomise ajal vähe arenend. Vähemaid erandeid kõrvale jättes võib öelda, et teda peaaegu ei olnudki.

Kui enne Ilmasõda olukord ei tundunud liig teravana, siis muutus seisukord põhjalikult Ilmasõja ajal. Hulk sõjainvaliide, nende perekondasid, samuti ka muid sõjaolude tõttu raskesse seisukorda sattunud kodanikke vajasid tungivalt toetust.

Vabadussõda nõudis paratamatult ohvreid: ühed kaotasid saadud haavade ja vigastuste tõttu teenistusvõimalused, teised – oma toitjad, hoolitsejad. Käed-jalad kaotanud kodumaakaitseja, kellel sagedasti eneseavitamine võimata, isa kaotanud väetid lapsed, mehe kaotanud lesknaine, ainsama poja kaotanud vanadusest nõrgad vanemad, olid kodumaale annud oma parema. Nad olid täielise õiguse omanud ühiskondliku abi peale, eriti kui neil majanduslik olukord tarbekohast äraelamist ei võimaldanud. Riik ja seltskond tundsid end kohustatuna hoolitsema nende eest.

Oli tarvilik maksma panna sõjainvaliidide pensioni seadused, võimaldada neile, kes vigastuse tõttu endisel teenistusalal ei saanud töötada, uuele elukutsele ette valmistuda ja selleks kursusi korraldada ning õpetöökodasid avada, soodustada teenistuskohtade saamist, asutada invaliidide kodu, ühiselumaju ja sanatooriume, korraldada järelravimist ja kunstkehaliikmetega varustamist, kaasa aidata invaliidide ühingutesse koondumisele j. n. e.

Juba 1919. a. kevadel, mil loetletud ülesannete täitmisele parema tahtmisega asuti, tulid ära võita mitmesugused raskused, mis olid tingitud eestkätt majanduslikkudest oludest. Aja jooksul on siiski suudetud ära teha palju tööd.

Praegu maksetakse riiklikku pensioni nii Vabadussõja kui ka Ilmasõja invaliididele, samuti nende perekonnaliikmetele, kus-juures Vabadussõja invaliidide või nende perekonna liikmetele maksetavad pensionid tuntavalt suuremad on kui Ilmasõja invaliididele maksetavad toetusrahad.

Nende pensionid ja toetusrahad on võrdlemisi väikesed, mille tõttu nende suurendamine tarvilikuks tunnistatud. Missugustes piirides pensionide ja toetusrahade suurendamine läbiviidav, oleneb vastavatest rahalistest võimalustest.

Ka uuele elukutsele ettevalmistamist teostab Töö-hoolekandeministeerium võimaluse piirides. Tööõppimise ajal võivad invaliidid soovikorral saada ühiselumajades või invaliidide kodus täielise ülevalpidamise. Õppe-

Dr. **J. Masing.**
Töö-hoolekandeminister.

maksu tasub Töö-hoolekandeministeerium. Eriti on võimaldatud invaliididel uuele elukutsele ettevalmistamine mitmesugustel vigastatud sõjameeste ühingu või selle osakondade õppetöökodades. Ameti või kindla tööala omanud invaliidid võivad vastavast invaliidide toetamiskapitalist laenu saada oma töökoja või muu ettevõtte sisseseadmiseks, mille tõttu peale ameti kätteõppimist kergendatud on iseseisvalt tööle asumine.

Sõjas saadud järelravitsemise kohta on maksma pandud erimäärused, missugustes ettenähtud korras kõigile sõjainvaliididele riigi kulul järelravitsemist sanatooriumides, haigemajades või ambutatoorsel teel igal juhtumisel tarviduse kohaselt võimaldatakse. Niisama saavad kõik sõjainvaliidid riigi kulul kunstkehaliikmed, kui nad neid vajavad. Sõjateenistusest olenemata põhjustel tekkinud invaliidide haiguste ravimiseks kui ka invaliidide perekonna liikmetele arstiabi saamiseks ei ole erilisi soodustavaid määrusi maksma pandud. Nende haiguste ravimine, juhtumistel kui ravimist vajav isik üldises korras hoolekande alla kuulub, on kindlustatud sõjainvaliidile ja tema perekonnaliikmetele hoolekande seadusega.

Peale selle võimaldab Eesti Punase Risti Selts arstiabiandmist, kui ka mitmesugust muud toetust sõjainvaliididele ning nende perekonnaliikmetele.

Eelpoolkirjeldatud sõjainvaliidide eest hoolekanne ei ole kaugeltki kõiki nõudeid rahuldav, kuid arvesse võttes seda olukorda, milles riigi- ja omavalitsusasutised ning eraorganisatsioonid sel alal tegutsenud, peab tunnistama, et palju kasulikku tööd on tehtud. Olukorra arendamine ja tarviliste nõuete rahuldamine suuremal määral, kui seda seni teha suudetud, oleneb tähtsal määral neist majanduslikkudest võimalustest, mis kasutada vastavatel asutistel ja isikutel.

Dr. J. Masing.
Töö-hoolekandeminister.

Pärast lahingut.

Esimesed rewolutsioonipäewad Tallinnas.

Lähenewa tormi tundemärgid awaldusid suure Wene riigi elus 1917. a. weebruarikuus ikka selgemalt. Lüüasaamised wäerinnal, millega ühes käisid määratumad rahwa waranduse ja inimelude ohwrid, kutsusid rahulolematuse esile mitte üksi alamrahwa, waid ka kõrgema seltskonnakihtide esitajate juures, kes ammu juba riigi saatuse pärast muret tundes tulewikku waatasid. Keisrikoda aga püüdis kangekaelselt oma senist poliitikat jatkata; riigiwolikogugi saadeti keisri käsukirjaga 25. weebruaril koju.

Weebruarikuu lõpupäewadel ei saanud Tallinn enam Peterburist ajalehti. 1. märtsil (wana kalendri järele) oli juba siin teada, et pealinnas asjad enam korras ei ole. Tallinna Peeter Suure kindluse komandant Gerassimow awaldas päewakäsu, milles teatas, et Peterburis on olnud toiduainete puuduse ja riigi äraandjate ässituse tagajärjel rahutusi, millest mõned sõjawäeosad ja sõjariistus rahwahulgad osa wõtnud. Komandant kutsus üles Tallinna elanikke, eriti töölisi, korda pidama, wastasel korral ähwardas tarwitusele wõtta karmid abinõud. Seda hoiatust aga enam tähele ei pandud, sest 1. märtsil walgusid suur osa töölisi Kopli tehastest linna poole.

Linnas olewate tehaste töölistele tuli lugu ootamatult, sellepärast ei ühinenud Krulli tehase töölised weel esimesel päewal Koplist tulijatega, kuigi need hüüdmas käisid, et „mis te kuradid weel wahite!“ „Wolta“ tehasest tuli osa töölisi wälja, nendest sattusid aga mõned ratsasandarmide nuutide alla. See oli wiimane kord, kus sandarmid endid awalikult näitasid. Õhtupoolikul olid linnawahid küll wäljas, aga nad ei läinud turul kokku kogunud rahwast tülitama.

2. märtsi hommikul töölised enam tööle ei läinud, waid kella 10 ajal koguti pritsimaja juure. Ei saa öelda, et see esimene kogumine just suurearwuline oleks olnud, sel ajal Tallinna tehastes töötawate tööliste arwuga wõrreldes. Oli märgata ikkagi weel kartust, sest arwati, et Tallinnaski suuremad kokkupõrked wana korra pooldajatega mööda pääsematud.

Kui rahwast juba rohkesti kokku oli tulnud, tõusid kõnelejad üles, kes kutsusid töölisi sadamasse, et ühineda meriwäelastega ja pärast wange wabastama minna. Kõneleja, kes esimesena ka punase lipu lahti wõttis, oli wenelane ja nõnda kuulsid Eesti töölised esimesed rewolutsioonilised kõned wõõras keeles, kui maha arwata selleaegse linnawolikogu liikme Kuybergi kõne, kes midagi „walimise“ õigustest rääkis.

Suures rongis walgus rahwas Meripuiesteed mööda sadamasse. Esimestena tulid rahwa poole üle weealuste paatide komandod, kuna suuremate laewade meeskonna juures asi nii kergesti ei läinud.

Ristlejate peale olid kuulipildujad üles seatud ja trepi juures seisid ohwitserid. Madrustest ei tahtud keegi esimesena ohwitseridest mööda minna, et rahwahulgaga liituda.

Kõnemees ronis tünni põhja peale ja manitses enne hulk aega, kuni madrused üle tulid. Wisati plangud sadamasillalt laewani ja planku mööda libistasid meriwäelased endid ükshaawal alla. Nii wisa oli ületulek „Olegi“ ja mõne teise ristleja juures.

Peale ühinemist meriwäelastega mindi Patarei kasarmude juure, kus ka maawäelased wälja kutsuti. Nüüd oli rahwast juba koos kui murdu ja see inimmeri wajus „Paksu Margareeta“ poole. Wangimaja ülem, kes tõrkus ust awamast, löödi täägiga läbi. Kui siin wangid wabastatud, asuti lähedalolewa kriminaalpolitsei ruumide kallale, kus kõik ametlikud paberid ja üleswõtted kurjategijatest põletati. Samuti loobiti kõik aktid ja dokumendid Jaani tänawal ringkonnakohtu hoonest läbi akende uulitsale ja pisteti tuli otsa. Toompeal pisteti ühes paberitega ka wangimaja põlema, nagu tehti seda enne ka „Paksu Margareetaga.“

Kui rahwas üle Wene turu läks, tekkis segadus, sest Narwa maanteel tulid ratsanikud nähtawale ja madrused arwasid heaks, ei tea mis põhjusel, püsse paugutada. Inimesed arwasid, et lahing lahti ja pistsid põgenema. Mitmed tallati maha, enne kui selgus, et hädaohtu ei ole.

Suurel Tartu maanteel ei tahtnud sõjawäeülema kantselei juures asuwa wangimaja wahid uksi awada. Siin oli laskmist. Üks wangiwaht sai surma, teisi haawata.

Nüüd mindi weel „Tshernääginasse“ wange wabastama ja käidi Juhkentali kasarmudes soldatitega ühinemas. Sellega oli rewolutsioon Tallinnas teostatud. Weel hilja õhtul kajasid siin-seal püssipaugud. Põlewate wangimajade kohal punetas taewas. Oli õudne see 2. märtsi öö tallinlastele. Päewal lasti ju wabadusse ühes politiliste wangidega ka hulk kardetawaid kurjategijaid, sellepärast ei julenud mitmed magamagi heita.

Et korrashoiu mõttes korraldusi teha, kutsuti 2. märtsi õhtul linnawolikogu koos-

olek kokku. Linnapea J. Poska oli just selle päewa hommikul Peterburist Tallinna jõudnud. Ta juhtis tähelepanu organiseerimata ülesastumise peale, mille kaasas käis asutuste põletamine ja rüüstamine, mida Peterburis mitte ette ei tulnud, kuigi seal inimohwrid oli, aga wõitluses ja enesekaitsel.

Linnawolikogu awaldas üleskutse, milles kõigile südame peale pandi rahu ja korra hoidmiseks kaasa aidata. Ühtlasi otsustati korrahoiu komitee moodustada.

Samale linnawolikogu koosolekule ilmusid ka tööliste ja sõjawäelaste asemikud, kes palusid riigiwolikogule teatada, et Tallinna töölised ja sõjawäelased ajutist walitsust toetawad ja alati riigiwolikogu esimehe Rodsjanko korralduste järele tahawad käia.

3. märtsil jõudsid Tallinna riigiwolikogu liikmed Mankow ja Jewsejew, keda määratu rahwahulk Balti jaamas wastu wõtmas oli. Riigiwolikogu liikmed kõnelesid jaamahoone rõdult rahwale ajutise walitsuse lähema tegewuse kawadest. Pärast püüdis keegi tundmatu kõneleja kohtuministrit Kerenskit arwustada, kõneleja karjuti aga maha. See näitas, et Tallinna elanikud sel ajal Wene ajutist walitsust toetasid.

Tallinna linnawalitsus ja seltskond asus kohe rewolutsiooni esimestel päewadel energiliselt korra ja julgeoleku kindlustamisele. Asutati rahwamiilits ja waadati selle järele, et tähendatud kaitseorganisatsiooni ei pääseks tumeda minewikuga isikud.

Uue korra elluwiimiseks ja kindlustamiseks mõjus hoogsalt kaasa see asjaolu, et Wene ajutine walitsus Eestimaa kubermangu kommissariks nimetas Jaan Poska. See määramine oli kogu Eesti rahwale rõõmusõnumiks. Oli ju kõigil palawam soow sel murrangu ajal juhtiwal kohal näha meest, kes oskab ülesehitawale tööle kaasa tõmmata kogu seltskonda. Ja Jaan Poskal olid niisugused omadused.

Teine wõim tööliste ja soldatite asemikkude nõukogu näol organiseeriti ka samal ajal. See asutis otsustas kõigis tehastes 8-tunnilise tööpäewa maksma panna ja tegi korralduse, et igast ettewõttest ja sõjawäeosast asemikud ülaltähendatud nõukogusse walitaks. Pärast, kui Peterburi soldatite ja tööliste nõukogu ajutise walitsuse wastu wõitlust alustas, püüdis ka Tallinna nõukogu ennast täidesaatwa wõimuna näidata ja enamlased, kes sagedate ümberwalimiste teel oma mehi nõukogusse wiisid, hakkasid esimesi lõhestamistalwu alles wabanenud rahwa kihtidesse taguma.

10. märtsil otsustati pühitseda wabaduspüha ja see kujunes üheks suuremaks demonstratsiooniks. Hommikul oli raekojas pidulik koosolek, kus wabaduse eest langenuid mälestati ja püstitõusmisega austati. Otsustati 1905. a. Uuel turul langenutele mälestussammas ehitada ja määrati möödunud wabaduswõitluses langenute perekondade toetuseks 10.000 rubla. Siis läks linnawolikogu täies koosseisus Wene turule, kus kogus rahwas rongikäiguks Rahumäele.

Ilmusid töölised ja sõjawäeosad oma lippudega ja orkestritega. Kanti punaseid rinnamärke, mis mustal põhjal. Rongikäik paisus määratu suureks. Siin ei olnud mitte üksi töölised ja sõjawäelased, waid kogu rahwas. Meeleawaldajate hulk tõusis julgesti 40—50 tuhande peale. Kui rongi esimene osa juba Rahumäel 1905. a. langenute haudade juures peatus, walgusid wiimased kolonned alles Tõnismäelt Pärnu maanteele.

Siis lehwisid weel lipud, millel pealkirjadeks: „Elagu asutaw kogu!“ „Elagu demokraatlik wabariik!“ jne.

Kuid juba paar kuud hiljem, kui enamlaste kihutustöö töörahwa read segi oli löönud, kratsiti lippudelt niisugused loosungid ja rahwuslikud wärwid maha. Algas teewalmistamine punasele tagurlusele.

Ära kaeba.

A. Ivan.

Isamaa, sa andsid oma lapsed,
ohverdasid oma, vara mis sul oli,
elu ja surma pääl vabadust võitsid,
kuni ta oodatud, igatsetud tuli.
Nüüd pisarate ja valude taga
seisad piinadest ja vägistustest üle —
läinud on puudused pimeda ööga
ja kerkinud hommiku päikene hele,
Süda, sa ei tohi enam kaebada,
ei tohi enam unele suikuda.
Inimene, vaata ja imesta,
näe päikest, vabadust ja elu!

Sea-Tõnn ja Kikas-Mart.

„Sea Tõnn“, päris õige nimega Tõnis Nuut, oli oma algupära poolest rätsep, nimelt Tori valla rätsep, kes Vändrasse elama oli asunud. Tori oli kuulus rätsepaid produtseeriv maanurk Pärnumaal. Tema muretses ärkamisajal ka Vändrale rohkesti häid rätsepaid — ja valla koolide õpetajaid. Ega muidu Vändras ei levinenud ringmäng tantsulauluga, mille üks salm järgmiselt kõlas:

„Tori valla rätsep,
Tori valla rätsep
Tegi mulle ilusa uue kuue:
Eest olid hõlmad lõigatud,
P . . . e takka paigatud.“

Tõnis Nuut oli peale rätsepa ameti ka muid elukutseid katsunud. Tal oli tugev äriline vaim ja hea inimestetundmine. Esimese numbri naljamees. Oli kord kõrtsimees, kauples jne., kuid suuresti tal kusagil ei vidanud. Kust ta omale Sea-Tõnni nime sai, ei tea ma selgesti: vist kauples ta ka põrsastega omal ajal. Kuid kui kõik muu äpardus, võttis ta jälle nõela ja käärid kätte ja teenis omale ausasti leiba.

Ta oli lugupeetud oksjonipidaja. Igal pool, kus suuremad vabatahtlikud oksjonid olid, näiteks taluperemehed või isegi mõisapidajad majapidamisi likvideerisid ja inventaari oksjonitel ära kloppisid, kutsuti Tõnis Nuut väljapakkujaks. Ta suutis oksjonil väljapakkujana oma naljadega alati sündsat meeleolu luua ja kõrgemaid hindasid saavutada. Isegi võõrastesse kihelkondadesse kutsuti teda ja makseti head tasu. Tean ise, kus ta mõisa karja ja muu inventaari maha kärkis ja selle eest päevas 100 kuldrub'a tasu sai. Nägin, kuidas ta Massu mõisas oksjonit pidas. Toodi vana valge hobusesetukas müügile, kes mõisa karjaaedades veel ainult naiste käes põhku õlekuhjast lauta vedas. Moonakas, kes hobuse ette tõi, oli Tõnni õpetuse järele taltsale loomale valjad suhu pannud, hoidis ta pea kõrgel üleval ja Sea-Tõnn hüüdis oksjonirahvale: „See loom on tuline ja pire! Kui ta takka üles virutab, võib mõni inimene õnnetuks saada! Palun ettevaatlik olla! — Kes pakub?“ Wana Waldburgi Jürile, kes oksjonil omale väikese kilgi oli pähe võtnud, määris ta mõisa vanamoodi herraste neljahobuse tõlla kaela, mis Jüri ainult paar korda suvel tarvitas, kus ta kord terve oma perekonna ühes teenijateperega tõlda ladus, neli hobust ette rakendas ja siis kiriku sõitis. Iga jaanipäev tingimata surnuaia jutlusele.

Alati heasüdamlikule ja naljaarmastajale Sea-Tõnnile vastand oli Kikas-Mart. Tema perekonnanimi oli sootu teine, kuid Kikase nime sai ta sellest, et ta väga riiakas oli ja väikesest ja kõhetust kehast hoolimata kõrtsis tihti kakles. Ta oli ka Tori piiriäärne peremees, kainest peast töökas ja nõukas mees, aga alkohol tegi ta Kikkaks. Tema lahingutest kurseerisid vallas muinasjutulised lood. Kord vahetanud ta talvel Pärnuteel juutidega hoost. Juudid annud temale vigase looma ja pistnud ise, neid olnud õige mitu meest — Pärnu poole liduma. Kikas leidnud varsti, et hobune vigane, kihutanud juutidele järele ja tabanud nad maanteel Tori Ooreküla kohal. Ta nõudnud hoost tagasi, kuid juudid irvitanud: kaup on kaup.

PABERI JA KIRJASTUS-AINETE KAUPLUS

ADOLF KLAFF

Tallinn, Harju tän. 20 Kõnetraat 22-51

SOVITAB

omast rikkalikust ladust odavate hindadega

kõiksugu bürootarbeid ja

õppeabinõusid koolidele.

EN GROSS. EN DETAIL.

Et Mart üksi ja juutide seas üks õige tüse mees Hirsch olnud, siis pole nad midagi kartnud. Mart tõmmanud teeäärest aiast pika roika ja tormanud sellega juutidele kallale, kes sügavas lumes reas seisnud, kangelane Hirsch kõige ees. Kui Kikas roikaga Hirschi äianud, taganenud terve juutide rida selili lumme. Kikas võtnud paksus riides Hirschi kõrist kinni ja sundinud hobuse välja andma. Juudid rääkisid pärast seda hirmulugu kartuse ja väristusega: „See Kikas-Mart peris hull. Tema tahab meie Hirsch ära tappa. Kohe kurkes kinni!“

Kord purjetasid Sea-Tõnn ja Kikas-Mart teiste sõbradega ühes Sikana kõrtsis. Jutt läks pilkenimede peale. Sea-Tõnn naeris oma nime üle, kuid Kikas-Mart tikkus riidu nendega, kes teda kikkaks hüüdsid. Seal tegi Sea-Tõnn temale üldisel heakskiitmisel ettepaneku: „Kui sinu nimi nii hirmus on ja sind vihastab, siis vahetame ära: osta 10 pudelit õlut — ja sina oled Sea-Mart ja mina Kikas-Tõnn! Siis pole sul vihastamist. Mina aga kannatan selle kikka rahulikult ära.“

Poolvindis Mart oli nõus naljaga, õlu osteti välja ja mehed ristiti ümber. Nüüd hakkasid aga irvhambad uut „Sea-Marti“ kartmata norima ja pilkama. Ta oli ise omale uue nime kalli raha eest vahetanud ja ei tohtiwat seda nüüd pahaks panna. „Sea-Mart“ oli nüüd iga kolmas sõna. Ka ta oma täiskaswanud poeg nimetanud isat Sea-Mardiks. Seal katkenud Mardi kannatus ja ta äianud pojale kõrvakiilu ära. See väänanud vanamehe selili, pannud temale jala rinde peale ja ütelnud paha-meelega vana harjumise järele: „Vaata nüüd, sa kuradi kikas!“ Sel sõnal olnud lunastav jõud. Vana Kikas- ja uus Sea-Mart tõusnud kergendatud tujul üles ja teinud vastasele ettepaneku: „Ma ostan korvi õlut, Tõnis. Aga vahetame nimed tagasi! Kikas on ikkagi parem, kui siga!“ Öeldud, tehtud. Ja olid endiselt jälle Sea-Tõnn ja Kikas-Mart.

Et Mart aga ema nimega lõpulikult oleks leppinud, ei või ma ütelda.

A Jürgenstein.

Langevad lehed.

A. Ivan.

Varane hommik, ent päikene paistab
härmatanud, hallile lumisele raale
ja kõrvu puielt sahinal kostab
lehtede langemine sügise maale.

Säält tasane sahin on kuulda,
langevate lehtede seas,
kui kukuvad nad murdunult mulda
veel värsked ja rohelises eas.

Kuuldub, kui kõneldaks, oleks nagu nutt,
mis kuulatama hetkeks sunnib meid.
Tundmata on langevate lehtede jutt,
aga siiski me mõistame neid. –

Tormis.

Torm mühiseb ja kased paenul
tas abitumalt kõiguvad,
ning tuhat-keelsel valukaebul
nad pääsmist valjult nõuavad.

Oh kui palju valu rinnas!
Taevas, vaata! Eks sa näe!
Veel on juuri mulla pinnas,
mis ei suiku, surma jäe.

Tahaks seista tormi süles
keset tuulde keeriseid,
oksi kasvatada üles –
murtud tüvel mehiseid,
kuid . . . . . .

Puud murduvad ja sala sahin
käib läbi metsa kaebades,
kus torm ja sügistuulte tuhin
puid suigutavad mühades!

A. Ivan.

Üks muinasjutt.

Anton Suurkask.

Üks muinasjutt mõlgub mu meeles —
Öö pimeda unistus . . .
Kui vilkuva tulede keeles
Jutt kaugusest . . . meelitus . . .

Ma kuulan – öö sosistab, räägib . . .
Tuul kaisutab salakäel mind . . .
Seal puude all midagi helgib . . .
Kes on see? Ah, rahutu rind!

Nüüd tõusevad unenäo vallast
Hulk kujusid ülesse . . .
Torm merel ja vastu kallast
Lööb laine nii kõrgesse . . .

Ja aegade sügavast sülest,
Seal ligineb mälestus, jutt . . .
Käib värin läbi mu hingest –
On õnn see, või kurbuse nutt?!

Käe sirutan – tule! oo, tule!
Sa ununend muinsuse vaim . . .
Üks lühike viivuke ole
Mu kätel, kui taevane taim!

Öö pime . . . hääl hoigab . . . mis kohin?
Kust kostab see hoiatav hääl?
Puu ladvus on surutud sahin –
Kes räägib, kes räägib nii seal? —

Puu tüvele raskesti toetun.
Torm rebib mu riideid . . . Kas tead?
Miks surnut ma rinna na'al soetan?
Sa hauaöös uinuma pead! –

Läti Wigastatud Sõjameeste Ühing.

Lühike ülewaade 10-ne aasta tegewusest.

J. Ausenbach
Läti sõjainwaliidide keskomitee sekretär.

Ühingu hällipaigaks tuleb pidada läti wigastatud küttide warjupaika, mis asutati Riias 1916. a. kewadel. Tähendatud warjupaigas leidsid aset sõjas wigastada saanud kütid, kelle arw läti kütipataljonide asutamisest (augusti kuu 1915. a.) pääle iga päewaga suurenes.

Samas warjupaigas tärgaski ühingu asutamise mõte, mis aga esialgselt tolkorral walitsewa keisririigi korra ja seaduste juures, teostamata jäi.

Esimene ühingu asutamise koosolek peeti ära Riias 3. juunil (w. kal. j.) 1917. a. Liikmete arw tõusis juba järgmisel kuul 400 pääle.

Linna piiramise, liig sagedase pommitamise ja walitsewa segaduse tõttu ei suutnud ühingu keskkomitee sõjainwaliidide olukorra parandamiseks peaaegu midagi ära teha. Samal aastal juuni kuul wõttis ühing osa ülewenemaalisest wigastatud sõjameeste istangist oma saadikute kaudu. Ei saa ka tähendamata jätta, et samal ajal liitus ühing hiljem asutatud sõjawäelaste perekondade ühinguga, missugune liitumine aga wigastatud sõjameeste ühingule kuigi kasulik ei olnud. Edasi tõmbas ühingu algatatud tegewusest ja kawatsustest sakslaste Riiga tulek (3. sept. 1917. a.) ühel hoobil kriipsu läbi, ning ühing suluti. Sama saatuse osaliseks langes ka ühingu Wõnnu osakond, mis sakslaste okupeerimisel kohe likwideeriti. Alles aasta hiljem, pärast suuri palweid ja päälekäimisi läks korda ühingu tegewust jatkata, kuid seekord juba wäga kitsas mõttes.

Inwaliidide tegewus Lätis katkestati ja edaspidine tegutsemine oli wõimata. Kuid inwaliidid ei lasknud sellejuures pääd norgu. Nii hakkasid üle laia Wenemaa laiali pillatud läti inwaliidid uuesti eneste wahel ühendust looma ja organiseeruma. Keskkonduskohaks waliti Petrograad. 1918. a. kewadel läks korda sääl üht kaunimat würsti lossi keskkomitee korraldusse saada, milles ühing tegewust wõis jatkata. Ka Moskwas awati osakond. Juuni kuul 1918. a. wiidi keskkomitee üle Nischnõi-Nowgorodi, kuna Petrograadi jäi ainult ühingu osakond. Nischnõi-Nowgorodis jäi keskkomitee kuni sõjainwaliidide kolonii Lätisse tagasitulekuni (detsembri k. 1918. a.). Nischnõi-Nowgorodis asutati warjupaik 40-ne sõjainwaliidile ühes kingsepatöökojaga.

Alles Saksamaal lahtipuhkenud rewolutsiooni päewil ja Läti wabariigi algpäewil algas kodumaal wigastatud sõjameeste keskel elawam liikumine, missugune tegewus katkestamata kestis ka enamlaste hirmuwalitsuse kestwusel. (Jaanuar—mai 1919. a.)

Bermondi sõjapäewil organiseerisid läti inwaliidid iseäralised kaitseroodud, kes pealinna kaitseks waenlase wastu wälja astusid.

Pääle punaste ja walgete sõjariismete Lätist puhastamist ja rahutegemsie Wenemaaga, jõudis kätte inwaliididele ammuoodatud aeg, millal ühing rahulikult tööle wõis asuda oma liikmete ülikurwa ja wiletsa seisukorra parandamiseks. Lühikese ajaga organiseeriti üle riigi ligi 20 osakonda. Sellest ajast pääle hakati ühingu pääle suuremat tähelepanu pöörama.

Ühingu järjekindlal nõudmisel pandi walitsuse poolt inwaliidide pensioni kohta käiwad seadused ja määrused maksma. Õigusega peab tähendama, et esialgne pension oli liiga wäike wõrreldes elukallidusega. Pääle selle nõutati ühingu kaudu inwaliididele mõnesugused paremused ja eesõigused, mis osutusid ühtlasi ka ühingu tuluallikateks, näiteks jõulupuu kuuskede müük, ajalehekioskid ja müügipunktid, rahaliste annetuste ja korjanduste lood jne.

Sissetuleku allikaks asutati ühingu juurde raamatu- ja kirjutusmaterjalidekauplus, ajalehtede kontor ja tubakasaaduste müügi ladu, mis iga päew kokku üle 2.000 lati (Emk. 14.600) puhast sissetulekut annawad. Ajalehe kontori kaudu lastakse müügile kõik Riias ilmunud ajalehed, ajakirjad, žurnaalid ja kirjandus, mille detailmüügi kohad (ajalehekioskid) samuti inwaliidide käes. Kauplustes, töökodades, kontoris ja ekspeditsioonis on ametis igal pool inwaliidid ise. Nendest sissetulekutest toetab ühing järjekindlalt omi puudustkannatawaid liikmeid. Nii ulatas näiteks 1924. a. antud abi 638 inwaliidi kohta 9.170.67 latti. (Emk. 669.523.)

Mõni aasta tagasi anti ühingule walitsuse poolt Rundalu mõisa ühes suurepäralise härrastemajaga kasutada, millesse on paigutatud inwaliidide kolonii. Seda koloniid toetas walitsus käesolewal aastal ühingu palwel 20.000 lati (Emk. 1.420.000) suuruse summaga. Samuti on inwaliididele wälja nõutatud hinnata arstimine Punases Ristis ja Kemmerni wääwliallikates. Olgu tähen-

datud, et inwaliidide riigi kulul arstimise seadus alles möödunud suwel maksma hakkas.

Sideks üle riigi laialiwalgunud liikmete ja ühingu osakondade wahel on ühingul oma häälekandja „Lāčplésis", missugune ajakiri ilmub järjekindlalt wabariigi algusest pääle kuni tänapäewani.

Käesolewa aasta augusti kuul korraldas ühing Riias, Esplanaadi platsil rahwapeo, missugust wabariigis ennem pole nähtud. Üksi tegelaste arw ulatas üle 800 inimese. Ainult müüdud piletite järele on sissetulekut olnud 17.692 latti (Emk. 1.291.516), teiste lõbustuste sissetulekutest weel rääkimata. Selle peoga näitas läti rahwas uuesti üles oma suurt lugupidamist ja poolehoidu oma kodumaa paarematele poegadele, teadmisega, et nende walusünnitustel on loodud riik.

Praegu on ühingu ümber koondunud 22 osakonda üle 4000 liikmega.

Nii on see massiline organisatsioon, Läti Sõjainwaliidide Ühing, oma kümne aasta kestwuse ajal oma liikmete kasuks palju korda saatnud ja ära teinud. Tuleb ainult meelde tuletada neid kümneid tuhandeid igasuguseid palweid, mida on walmistanud ja õigetesse kohtadesse edasi saatnud ühingu kantselei. Sajad liikmed on saanud ühingu nõudmisel kohti, maad, pensioni jne.

Kuid sellega ei ole weel kaugeltki ühingu tegewus lõpetatud. Nii ei rahulda riigi poolt antaw pension liikmeid, olgugi, et pensioni maksetakse inwaliidi majandusliku jõukuse ja teenistuse pääle waatamata nii wabadussõjast kui ka ilmasõjast osawõtnutele ühel alusel. Pensioni maksmise juures on aluseks wõetud tööjõu kaotuse protsent. Lähe-

Haawatud lahinguseltsilist kandmas.
Üks B. Clemensi parimaid skulptuurtöid Inglise sõjamuuseumis Londonis.

mal ajal esineb ühing seadusandlise kogu ees uue pensioniseaduse nõudmisega.

Samuti kawatsetakse ühingu põhikirja muuta, sest et praegune põhikiri liiga wananenud on ja ajanõuetele ei wasta. Ühes sellega on kawatsusel ühingu juurde ellu kutsuda sõjas kannatada saanud perekonnaliikmete sektsiooni, kes seni peaaegu unustusse jäetud. Pääle selle on ühingul weel palju-palju teisi ülesandeid ja tööd, mida kõike wõimata paberile üles märkida.

Jääb ainult soowida, et eelseisew töö palju wilja ja häid tagajärgi annaks ja et meie kümne aasta pärast suurema rahuldustundega ja rõõmuga wõiksime oma juubelit pühitseda kui seda käesolewal aastal.

Meie loodame kindlasti, et teie, Eesti kaaswõitlejad, siis jälle meie hulgas wiibite, nagu see käesolewal aastal oli. Usume ka seda, et teie murepäewad rõõmupäewadeks muutuwad.

Wõtke wastu meie paremad soowid!

Riias, 19. augustil 1927. a.

Pildike Jaapani sõjast.

S. Pinding. Kolonel.

Novembri kuu esimestel päevadel 1904. aastal peale Ljaojangi langemist jaapanlaste kätte asusid vene väed Shahe jõele Mukdeni ette. Vili põldudelt koristatud, aga puud ja põõsad haljad. Päeval kõrvetas päike nagu meil kodumaal suvel, ainult öö olid jahedad.

Vene vägede äärmiselt tiivalt Korea poole versta 20, iseseisev salk kindral Rennenkampf'i juhatusel — 2 jalaväe rügementi, 1 Baikali kasakate ratsarügement ja paar kahurväe patareid, polkovnik Denikini juhatusel. See salk asus väikeses Mandshuria küllas, orus mägede keskel, maastik väga sarnane Otepää ümbruskonnale. Meeskond elas onnides, ehitatud savisel põllul, staabid asusid taludes. Vene väe vasaku tiivaga oli telefoni side, mis tihti katkenes. Vaenlane asus kaugel, versta 20 lõuna pool, väikeses Mandshuria linnakeses. Salga ülesanne oli kaitsta suurt maanteed (Korealt — Tjelini), mille kaudu jaapanlased oleks võinud nende vägede selja taha peaseda.

Eelpool nimetatud kaitsesalk oli veel tulega „ristimata", koosnes 43-aastastest „habemikkudest". 5. novembril tuli käsk: järgmisel hommikul salgal välja astuda luureks kagu suunas. Vara hommikul olid väljaastumiseks valmis mõlemad jalaväe rügemendid, üks patarei ja kasakate 2 sotnjat. Liikumine algas suurt

Batarei positsioonile minekul.

maanteed mööda Korea suunas. Eelsalgas oli Bugulma jalaväe rügemendi 3. pataljon. Roodu ülem keskealine kapten, poolakas, vaevase tervisega. Jalad ja süda on temal niivõrt haiged, et pikemaid rännakuid ainult ratsa teostada võib. Tema abiliseks, ainuke noorem ohvitser roodus, äsja Tallinnast tulnud leitnant. Meeskond, nagu eelpool tähendatud, koosnes tagavaraväelastest vanematest aastakäikudest. Allohvitserid võrdlemisi noored mehed. See väeosa oli kokku seatud sõja ajaks Samaara kubermangu meestest. Kohe rännaku alul seletab roodu ülem oma nooremale ohvitserile, kui peaks vaenlalahti, lähemasse lompi vee järele, tuli üles ja algab teevee keetmine. Võtab aega, kuni käsk edasiliikumiseks täitmist leiab, kolonn venib pikaldaseks ja kord kadunud. Öösel on asi rännakul veel hullem, siis koondavad mehed ennast tulede ümber, heidavad pikali, muidugi jalgadega tule poole ja nii lähedale, et mitte ainult saapad ei kõrve, vaid tihti ka sinelid. Päris „Sinepi plaastrid", ei saa neid kuidagi sõduriteks nimetada. Sellega tuletas rooduülem meelde Samaara kubermangu asulit Sareptat, kust pärit vene kuulus sinep.

Paar kasakat kihutasid taha poole, otsides kindral Ekki, diviisi ülemat. See ratsutas ette,

Vabadussõja aegu Taani haigemaja Valgas

sega kokkupõrge sündima, jäätagu teda päris julgelt saatuse hoolde, sest kiiret liikumist ei luba temale ta haige süda ja vigased jalad.

Maanteed ümbritsesid kõrged mäed. Meeskond vestis juttu omavahel, tuletasid omakseid ja tuttavaid meelde. Kodujäänud perekonna liikmed olevat kirjutanud, et põllusaagi koristamine tegevat raskusi. Keskpäeva ümber oli eeltpoolt kuulda püssipauke. Nähtavasti olid ettesaadetud kasakad vaenlasega kokku põrganud. Kolonn peatub lühikeseks puhkuseks. Rooduülem teeb korralduse veltveeblile ja allohvitseeridele, et meeskond ei hakkaks jändama teevee keetmisega. Küsivalt vaatab noorem ohvitser rooduülema otsa nagu tahaks küsida, miks niisugune korraldus, see on ju iseenesest mõistetav. Rooduülem saab sellest pilgust aru ja seletab: „Meestega on peatustel päris häda, kohe katlake sineli küljest kindral Rennenkampf olevat teda oma juurde kutsunud. Püsside paugud lähevad sagedamaks, kolonn jätkab liikumist, jutukõmin nende keskel vaikinud. Väljakõõgid jäävad koha peale kuni korralduseni. Paugud kõlavad ikka selgemalt ja selgemalt. Paari versta tagant on näha, et maantee tõuseb mäkke ja kaob mäe harja taha. Mäe all, tee peal, inimeste koguke. Diviisiülem jääb nende juure peatuma, käskjalg viib ta hobuse üksiku talu taha, mis tee ääres. Kogukese ümber tõusevad siin ja seal väikesed tolmupilvekesed, see tähendab vaenlase püssikuulid künnavad kuiva savist maanteed, mõni üksik tõuseb uuesti õhku, lendab üle eelsalga ja langeb sahinal tee äärde. Kogust paistab silma pikk sale kindral Rennekampfi kuju, tema juures tüse lühike käskutäitja ohvitser, seal ka diviisiülem, pikk valge habemega sarvepuhuja ja allohvit-

ser-käskjalg. Imelikud inimesed need tee ääres: on kuulikindel talusein, aga kõrgem juhatus jätab seda varju hobuste ja hobuste hoidjate hooleks, ise seisavad avalikult kesk lagedat maanteed. Aga nii oli juba kindral Rennenkampfi komme, vaatamata selle peale, et tema juba kord haavatud oli. Tuleb käsk eelsalgale üle minna lahingu korda, suun mäe tipu peale, kus kõrgustik varjab suurt maanteed. 12. rood asus lahingukorras paremale tiivale. Üle lagendiku 500—600 sammu kaugusel veel kõrgem mäe tipp, sinna pidi 12. rood üles ronima ja vaenlast külje pealt haarama. Võttis aega kuni rood jõudis mäe harjani. Esimesena jõudis sinna noorem ohvitser. Mäe tipul noor tamme mets, nii tihe, et mitte midagi ei ole näha. Mäe nõlvak oli kaunis järsk, ratsa hobuse seljas otse ülesse sõita oli võimatu, selle tõttu jäi rooduülem maha. Jõuavad pärale veel üks allohvitser ja siis väikese vahega kümmekond sõdureid. Neid saadab noorem ohvitser piilkondadena tihnikusse käsuga, välja jõuda vastase servale ja kindlaks teha kas tihnik on vaenlasest vaba. Piilkonnad kadusid tihnikusse. Minutit 10 võtab veel aega ja siis oli rood pärale jõudnud. Rood liigub tihnikusse piilkondadele järgi. Liikudes sammu 15—20 tihnikus on rood uuesti piilkonnaga koos. Mehed kükitavad tihnikus ja edasi ei liigu; liiga saladuslikuna paistab neil tihnik. Noorem ohvitser jätab roodu juurde oma asemele allohvitseri, jättes talle korralduse, edasi liikuda niipea kui signaali annab vilega, ise võtab paar meest kaasa ja salk liigub piilkonnana. Varsti jõuab ta teisele servale. Seal avaneb vaade pikka, laia orgu.

Tänu vabaduse võitjale.

Uuesti paistab maantee, pikki teda kihutab lõuna poole ratsasalk tuhatnelja. Küll avab piilkond tule, aga ratsanikkude kogu on juba liiga kaugel, kolme püssi tuli on kahjutu neile. „Hea juhus vaenlast karistada on mõõdunud asjata „habemikkude" pikkalduse tõttu," arvab pahaselt noorem ohvitser, ja viib roodu maanteele välja, mis juba vaenlasest vaba. On aega kuivikuid närida, kohe peab kolonn edasi liikuma, väljakõõgjd jäävad paigale, nii on uus korraldus ülemuse poolt. Tulevahetus mäe harja pärast oli nõudnud mõne ohvri. Kindral Rennenkampfi käskjalg, allohvitser, oli kuuli rindu saanud. Ohvitserid omavahel arutasid küsimust, kas tuleb veel kaua kõndida; enamus otsustas, et vist seisab veel tubli ots ees, sest kindral Rennenkampf nagu ratsanik, mõõdab kaugusi ratsaväelase mõõduga ega tema kellestki ei hooli, et meestel ainult kaks ja mitte neli jalga all.

Nii sündis esimene kokkupõrge vaenlasega. See oli sissejuhatus tulega ristimisele, mis ainult järgmisel hommikul leidis teostamist. Viisteist versta oli kolonn ära käinud, vähe puhanud ja nüüd edasi. Liikudes veel versta 12, jõudis salk jõekaldale, sealt üle purde suurde külasse, mis oli kolmest küljest jõest piiratud. Teine pool küla tõusis kõrge mägi. Selles külas oli salgale määratud öö-puhkus. Mäe otsa saatis naabri väeosa valvetõkke. Küla oli elanikkudest tühi, ainult mõned vanakesed alal. Need seletasid, et jaapanlased on peatamata põgenenud kaugele, kaugele lõuna poole, elamud aga kõnelesid teist keelt: ahjudes põles tuli, põrandal laiali pildunud jaapani padrunid. Ohvitserid asusid pataljonide kaupa meeskonnast eraldi taludesse. Käskjalad asjadega polnud veel pärale jõudnud. 12. roodu noorem ohvitser istub maha talu hoovi ja naudib kenat Mandshuuria õhtut. Seal ilmub tema juurde sõdur „habemik" käes katlake kuuma sáo-miisa (hirse taoline tang) pudruga ja pakub ohvitserile kehakinnitust. „Kas ise olete söönud?" „Eks jõua veel," on sõduri vastus, kelle lõuna jäi rännakult maha. „Kuidas oled sáo-miisat saanud?" „Hiinlane andis sõbra poolest." „Olgu pudru keedetud terve roodule, siin on raha, ostke tangu. Pudru eest äitäh, sõõn hea meelega." Mõne minuti järel ilmub teine sõdur, katlakeses mesi, „Tõin teile mett maitsta," ütleb sõdur. „Mis maksab?" küsib ohvitser. „Küll hiinlasega hinna kohta kokku lepime," vastab tooja. Niisugune hoolitsemine liigutab ohvitseri, tema arvamine „sinepiplaastritest" muutub paremaks. „Olete kuldse südamega ürginimesed, aga lahinguväljale teie ei kõlba, sõdimine läheb teile kalliks maksma".

Päike läks looja, käskjalad on pärale jõudnud, asemed valmis. Mis toob homne päev? Väsinud keha nõuab puhkust ja silmapilkne sügav uni katkestab edaspidist mõttekäiku. Ohvitseride talus ärkab elu vara. Enne päikese tõusu liiguvad käskjalad teekannudega. Udu katab õuet.

Seal korraga kuulid läbistavad talu paberist aknaid, lendavad plaksudes vastu seina ja langevad põrandale. Riietamine sünnib välgu kiirusega ja siis välja meeskonna juurde. Tänav on kaitstud kõrge telliskivi müüriga, siin ja seal on müür ümber lükatud, tehtud mitu sülda laiad avaused ja need on vaenlase tule all. Vaenlase tuli on avatud mäe harjalt, kus meie valvetõke pidi asuma. Väeosade koonduskoht on küla keskel vabal platsil. Polgu ülem adjutandiga on esimesed kohal, teevad korraldusi. Udu kestab edasi. Koonduskoht ei seisa tule all, aga naabruskonda langevad kuulid kui rahe.

Ühe roodu saadab rüg. ülem üle jõe mäe otsa, vaenlast välja tõrjuma. Nii kui rood jõuab purde peale, langevad 3 esimest meest surnult jõkke, kaks järgmist haavatult jõe kaldale. Rood varjab ennast majade taha ja hakkab ühe kaupa üle purde jooksma. 12. rood saab ülesande läbi küla tagasi, küla serva oma alla võtta ja katta salga taandumist.

Rood lahkub koonduskohalt. Nii pea kui saba tänavas, hakkab vaenlane koonduskohta tulistama. Roodul jälle jõgi ees, üleminek õnnestub. Teisel kaldal paiskab rood ennast ahelikku ja heidab maha; mõõdub patarei, sidumise salk ja jalaväe osad, kõik liiguvad tagasi tuldud teed. Küla servast kuni lähema varjundini — kõrge mäeni — on umbes ühe versta pikkune lage väli. Vaenlane kannab tule üle lagendikule, aga kolonn on juba varjatud. Lagendikul ainult veel üksikuid näha, nende hulgas ka ohvitseride käskjalad kande eeslitega. Udu oli kadunud. Vaesed käskjalad ja eeslid, teie päevad on vist küll nüüd loetud! Uuesti tiheneb udu. Rooduülem teeb korralduse nooremale ohvitseerile: jääda koha peale ja lasta mehi tagasi minna, ühe kaupa kümne sammu vahega, varjava mäe taga koondub rood uuesti. Ise istub hobuse selga ja liigub esimesena. Vaatamata udu peale, jätkab vaenlane lagendiku tulistamist.

Vihaste parmudena vihisevad kuulid üle 12. roodu aheliku. Mehed lahkuvad positsioonilt ükshaaval, viimasena noorem ohvitser. Lagendikul, umbes 200 sammu enne varjundit, kerkib udust välja suur inimestekogu: Keskel 12. roodu ülem, pisikese hobuse seljas, mehed parvena tema ümber. Ei mõtelnud mehed tõtata varjundi taha, vaid ikka oma juhi ümber, et teda mitte hätta jätta. Enne varjavat mäge tuleb veel kord üle jõe minna; jõgi on lai ja vesi madal. Kivilt kivile hüpates pääseb üle jõe. Udu kaob, vaen-

lane avab marutule koondatud roodu pihta. Hüpped kivide kaudu ja rood on varjatud. Kõik on kohal ilma kaotusteta. Noorema ohvitseri müts on kuuliga läbilastud, mõnel sõduril kasukas, munder, ka särk läbi lastud kuuliga, ihu puutumata, nahk kriimustamata. Rood on tuleristimise läbi teinud.

Noorem ohvitser kirub meeskonda, mis kurat oli teil tarvis oma koondamisega roodu ülema ümber vaenlase tähelepanu pöörata oma peale ja asjata teda kui ka iseennast hädaohtu viia? Mehed vaikivad, õhkavad ja löövad risti ette; „Jumal tänatud, läks hästi!"

Nüüd selgub ka mõistatus, kuidas tähelepanuta valvetõkkele, tema asemele vaenlane asuda võis. Korralikult oli ta mäe otsa ronisünnikohas, kust teda vooride viisi laiali veetakse suitsetamiseks, peab haavatu kannatama äärmist piina oopiumi puudusel. Teisel kanderaamil lamab kinniseotud peaga sõdur, huuled kokkupigistatud, ta kannatab vaikides. Ja neid „vaikides kannatajaid" on palju — palju. Mis tulu on nendest ohvritest?

Salk jõuab tagasi, siin uus üllatus. Asukoht ei tohtinud rännaku ajaks tühjaks jääda, sellepärast toodi varust asemele uus polk. Tema ettevaatamatuse tõttu, olid mullahoonekesed ja talud maha põlenud. Ta lahkus uuesti reservi ja jättis „habemikkudele" meelelahutuseks — omale uusi onne ehitada.

Algas talve pakase külmaga ja külmanud savisse ei tulnud mitte üksi onnikesi välja raiuda

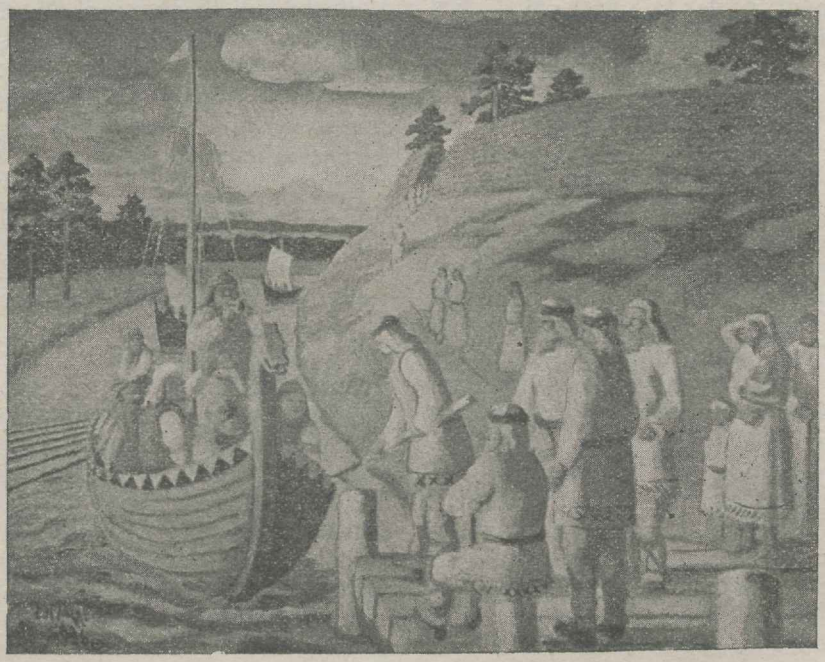

Võitjate vastuvõtt maalinnas.

nud, siis aga ilmus igatsus kehakinnituse järel. Tunnimees jäi üles mäe otsa, teised laskusivad alla küla servale ja hakkasid jõe kaldal pudru ja teed keetma. Vastu hommikut saab tunnimees hoobi kuklasse ja lendab järsust nõlvakust alla, vaenlane asub valvetõkke asemele ja võtab küla tule alla.

Ülemus otsustab: salk on oma ülesande täitnud, ja nüüd tagasi koju poole. Selle ülesandega oleks paar agenti edukamalt hakkama saanud, kui kõvendatud luure.

Mööbub sidumisesalk, kanderaamidel lamavad haavatud. Raamid kantakse hobustelt üks ees, teine taga. Ühelt raamilt kostab südantlõhestav oigamine. Velsker seletab, sõdur on kõhust haavatud, pole oopiumi tema valu vaigistamiseks. Saatuse pilge, oopiumi vaid ümbritsevaid mäge kaevikutega kindlustada. Nädal hiljem ilmusid jaapanlased vastukülaskäiguga. Vaatamata külma ja lumetuisu peale, lõivad habemikud viis päeva lahinguid janaanlastega nagu lõvid. Kükitades oma kaevikutes saatsid nad vastast tagasi verise peadega.

See on üks väike pildike sellest suurest heitlusest kauges idas, majanduslikkude paremuste pärast. Jalu metsa kontsessioonid olid hädaohus, ja nende pärast võitlesid mehed, leidsid surma ja said vigastatud, kellel miskit huvi nende kontsessioonide vastu polnud. Peterburi koorekiht, kontsessioonide kasutaja, tundis ainult põlgtust võitlejate vastu. Kas inimsugu on juba niivõrt arenenud, et sarnased sõjad tulevikus enam ei kordu?

Kui siht kaob.

V. Nöop.

Iga mööduv aasta kustutab mälust meie iseolemise saavutamisel peetud heitluste süngeid läbielamisi ning tänapäev tunduvad sõjasündmused kui pahas unenäos nähtuna. Sama haihtub vaenusaegadel hinge kogunud viha, mille tekitajaks sõjajalgu jäänud laste ja vanakeste halisemine ning rüvetatud naiste ohked.

Kui aga mõttesse kerkib sõjaseltsimees Kerti lugu, valdab mind nukrus ja viha.

Veel elusolevad Kerti sõjaseltsimehed mäletavad ju kõik seda tublit poissi — pikavõitu kasvuga, selg veidi vimmas. Kert lambanahkses kasukas, saksa kiiver peas, ise hambuni sõjariistus — nägi päris kohutav välja. Nähes aga Kerti hääsüdamlikke silmi, tundus päris imelikuna, kuidas ta nii meisterlikult ja külmavereliselt tappa võis.

Lipnik Kert see oligi, kes meie roodus oskas luua mehise meeleolu ja üliva tuju ning temale omast meelekindlust ja kiiret tegutsemisvõimet andis üsna imestada ja suurepäraline sihtija ta oli, ega asjata räägitud, et kui Kert põmmutab, siis kohe ilmselt näha, kuidas punased surmasõlmi viskavad. Pahandas Kert tihtigi, et meie raiskavat asjata püssirohtu, läkitades vaenlase suunas niisama umbes kuulisid, sihtimata kuulid aga laasivad Setumaa kidurate mändade latvu ehk tuiskavad aina liiva. Ja punased ei kõssagi.

Ühel päeval luurekäigult tulles Kert nähtava pahameelega viskas püssi õlalt ning seletas, ei võivat üldse olla enam ajast maha jäänumat ega viletsamat sõjariista kui too püss. See ajast maha jäänum sõjariist oli aga — väga korralik ja meeldiva välimusega karabiiner, seesugust igatses iga mees endalegi.

Kuid varsti selgus milles seisis asi: Kert enda meestega oli juhtunud vaenlase maakuulajatega kokku niivõrt soodsatel tingimustel, et kui oleks võinud anda tarvilise kiirusega tule, siis vaenlastest ükski terve nahaga poleks pääsenud.

Sellest see pahameel karabiineri vastu. Mõni päev hiljem võis juba Kerti näha, õlanukk viltu, tassides rasket automaat-tuleriista kaenla all. Varsti juhus saabuski, kus Kert veenduda võis oma uue lemmiku kui sõjariista otstarbe kohasuses. Taani vabatahtlikud valmistasid ette tormi jooksu küla pääle, kus vaenlane end paari nädala kestes päris mõnusasti sisse seadnud.

Kert aga sepitses plaani, kuidas ära lõigata külast taganeva vaenlase tee, ehk vähemalt neid põrgu küütida nii palju kui võimalik. Võttes kaasa mõnikümmend meest, läks.

Taanlaste esimene hoog purunes vaenlase sööva kuulipilduja tule all — Alles siis kui taanlased ahelikus kaasa vedasid väljakahuri ja sellega mõne hästi tabava mürtsu vaenlase kuulipildujate pessa läkitasid, siis arvasid punased heaks palavaks minevalt pinnalt lahkuda. — Oli saabunud Kerti tund ja seda tundi juba oskas ta kasutada.

Õhtul punastest puhastatud külas istudes ja soomusena saadud tubakat proovides, seletas Kert hiilgava näoga, et üsna lust olnud näha, kuidas tema automaat taganevad punased lausa hüppama pannud.

Püsime juba nädalat kolm samal rindel. Punastel oli harjumuseks igal koidikul meile väikest kallaletungi korraldada, näiliselt selleks, et meid väsitada ja ärevil hoida. No, ega ka Kert palju midagi võlgu jätnud. Räägiti — punased ootavat abiväge, et meid Pihkva viiva kivitee lähedusest tagasi paisata. Kert seletas, et too kivitee lausa meelitab Pihkva pääle marssima, ja lubas meile varsti tolle venelinna ilu näidata.

Lähenes kevad. Päike sõi järjekindlalt sõja tallermaa inetusi katvat lumevaipa.

Setumaa teed muutusid mingiks liiva ja savi seost koosnevateks heleruskedeks taina kraavideks.

Päris ootamata tulid lihavõtte pühad. — Ka punased, need suured jumalasalgajad, jätsid oodatud järjekorralise kallalekippumise. Kuid ühe tubli pühade muna saatsid siiski — istusime parajasti vihtudes „očkood" kui pärale jõudis punaste poolt pühade kingiks saadetud mürsk; tulles rikkudes põhjalikult setu elamu korstna ja ahjulõõrid. — Kui tolm lahkus ja iga mees kindlaks tegi, et tal kõik luud kondid alles paigal, silmasime lauaall kuuetollist külalist, mille pääd väänates Kert püüdis kindlaks teha, kaugelt ta tulnud ja miks lõhkemata jäi.

Kaardi mängu tuju selleks korraks rikkus ära ja Kert küsis, nagu alati mängu lõpul, palju keegi temale kaotanud, teadagi kui tema mängust osa võttis, ega siis keegi pääle tema paljut võitnud, nii siis alati mängu katkemisel andis puha kaotanule raha tagasi noomides, et nii saamatult üks tubli sõjamees mängima ei pea. Seesugune imelik mees ta oli!

Lõunaks saabus noorikute ja neidude saadetud pühade kink kohale, toimetati kiire loosimine ja mehed asusid pingul huviga saadud kinki lahti harutama — pea igast pakist ilmus nähtavale peenleib ja tükk seaturja samuti.

Varsti süvenes süües pühade meeleolu ja mõnel mehel oli meeleliigutuse tõttu silmis üsna niiske läige.

Ilmasõjas langenute mälestuste jäädvustamine Inglismaal.

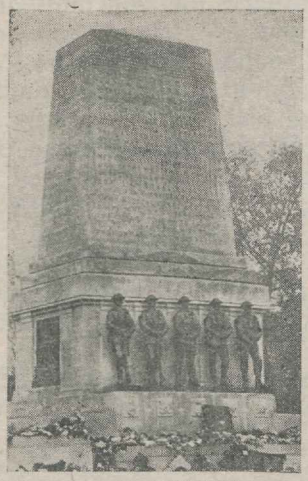

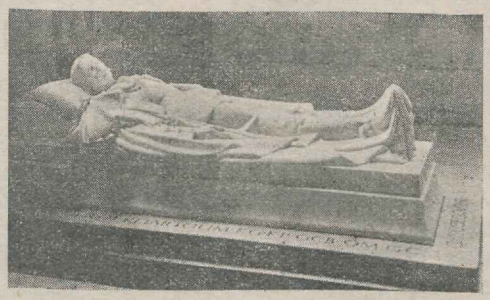

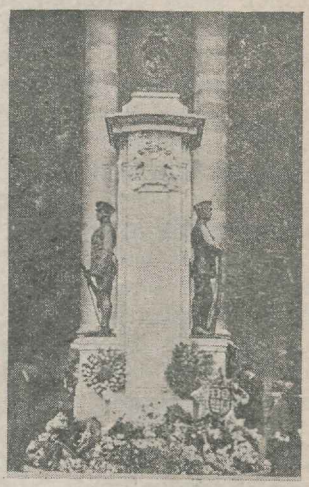

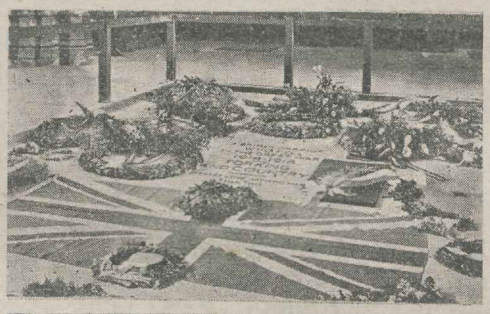

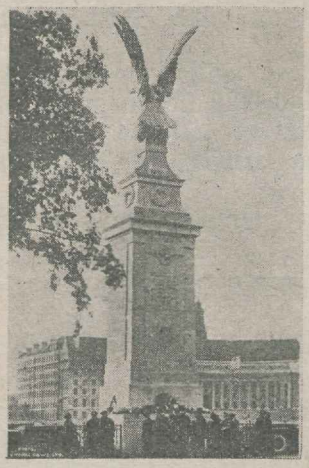

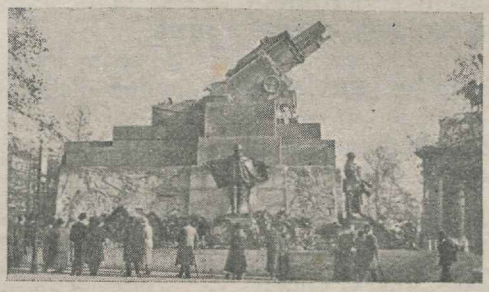

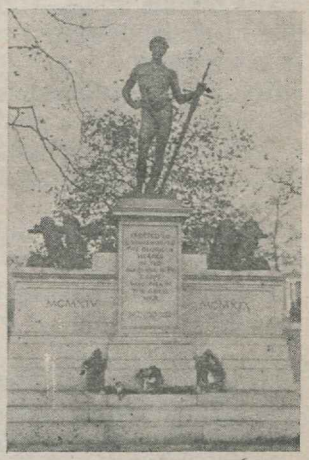

Vasakul üleval: **Mälestussammas ilmasõjas langenud Inglise kaardiväelastele Londonis.** Vasakul all; **Kuninglik õhujõudude mälestussammas Londonis.** Keskel üleval: **Mälestusmärk Ilmasõjas ristlejal „Hampshire'l hukkunud Briti sõjaminister feldmarssal lord H. Kitschenerile Londonis, Püha-Pauli katedralis.** Keskel; **Inglise Tundmatu Sõduri haud Westminster Abbeys, Londonis. (Maetud 11. nov. 1920. a.)** Keskel all; **Kuninglik kahurväe mälestusmärk Londonis, Hyde pargis.** Paremal üleval; **Londoni linna- Ja krahvkonna territoriaalväe mälestussammas Londonis.** Paremal all; **Kuulipildurite korpuse sõjamälestussammas Londonis, Hyde pargis.**

Kert aga lausa mõirgas hääs tujus ja ähvardas pääle korraliku sõõmise punastele seesugust pühade lõbu teha, et nad mäletaks.

Kui Kert avamata toidupakki käes viibutades liikus küla serval asuva üksiku majakese poole, kus elas Anna oma varsti hauda variseva vana isaga, siis tulime arvamisele, et Kert vist armub varsti Annasse. Päälegi jutustati — Anna olevat ilusaim tütarlastest kogu vallas.

Samal ööl Kert — oma lubaduse punastele lõbu teha, täide saatis, väikse arvulise salgaga, kuid tublisti varustatult käsigranaatidega, tegi Kert sügavamal vaenlase liinis mitu imet.

Seesugune sõjamees ta oli!

Ühel hommikul oli Kertil äärmiselt halb tuju, mis temataolise üleva meeleolu kehastuse juures päris haruldane. Surus mulle puntra paberraha pihku ja seletas, tema saanud viiepäevalise puhkuse ja sõidab kodulinna ning katsugu ma osta leiba ja viigu Annale, et temal ja vanal isal vähemalt näljasurmaga võidelda ei tuleks . . .

Järgnesid pahad päevad, tegemist tuli värskete vaenlase väeosadega. Pahemal pool meie roodu seisukohti tagusid punased visalt kiilu meie liini. — Viibisime peaaegu ümberpiiratud seisukorras, paratamata pidime maha jätma Anna kodukõla.

Mõnepäevaliste jõupingutuste tulemusena saime jalad maha jällegi endistel seisukohtadel. Ümbruses mõllanud marulisest kahurtulest näis Anna majakene enam-vähem puutumata olevat. Mahti saades asusin Kertile lubatud kohustusi täitma. Uks oli lahti, tuppa astu-

des silmasin, et keldri luuk samuti pärani. Hüüde peale ei mingit vastust.

— Keldris ta lamas, kistud poolenist alasti, rüvetatult, see veel lapseohtu naine.

Surmaeelses agoonias oli roomanud vana isale ligemale, kellel pea purustatud — vist nagaani päraga. Hea, et seda jäledat pilti Kert ei näinud.

Pidime jällegi taganema kui Kert tagasi tuli. Hoopis muutunult — kurva kivinenud ilmega näol, silmis hullunud läige. — Ei osanud meist keegi arvata, mis pahandus võis juhtunud olla meie tublile Kertile, kes isegi otse surmale silma vaadates naerda võis

Pidime istuma eelrindel kaitsekraavis vaenlase poolt kavatsetud lõõgi ootel.

Valas vihma läbi kottpimeda öö. Surusime Kertiga teineteise ligi, et haihtuvat kehasoojust kokku hoida. Lõikav tuul puges läbi vettinud riiete, tekitades vastikut külmatunnet, mis ronis luieni.

Koidu valgel ootamata küsis Kert, kas ma midagi teadvat Anna saatusest.

Teadmisel olles, et ma üksinda selle tütarlapse kurbloolsuse tunnistaja ei olnud, avaldasin vastiku tõe.

Kert vaikis. — Ainult hoigas meeletust vihast.

Tõusev päike hakkas laiali kihutama kiirelt lippavaid pilverünki — vihma tuli veel vaid hooti.

Kert katkestas vaikimise.

— Ei taha enam sõdida, ei ka ise kauem selles näruses ilmas vireleda, nähes kuidas kõike, mis olemas ilusat, söögb inimsoo madalate ihade koletis — tundes vaid närivat viha, jõuetu olles midagi muuta. — — — — —

Peale vaheaega jätkas Kert. Mööduunud aasta sügisel oli tarvis punastele rõõvsalkadele vastu astuda — vahetasin pintsli püssi vastu, asetades vaekausile oma ainukesed varandused, tervise ja tuleviku lootused usus, et sõjariistaga käes suudan võita midagi kodumaa heaks.

— Pidin jätma saatuse hooleks ema ja õe. — Viimase katsena kodujäätjate seisukorra kindlustamiseks, pakkusin mõningaid asju valminud maale müüa, ühele tuttavale seltskonna tegelasist rahamehele. Vastas, tema põhimõtteliselt juba ei ostvat noorte kunstnikkude tõid. Selgitasin temale oma paha seisukorra ja palusin laenu — ka seda ta ei võivat. Lubas anda mu õele enda ettevõttes teenistuse võimaluse — hea seegi.

— Mõni päev tagasi teatas õde; ema lootuseta haige. —

Jõudes koju — leidsin ema surnult. Ja õde — neiust muutunud naiseks, kellelt võetud kõik . . . . . .

See inimene-elajas, leiva küsimuse abil sundis mu õe enda madalate soovidele alistuma. Ja mõne aja pärast juba oli suutnud mu õest teha mingisuguse öölokaali tantsijanna.

Õde ise tunnistas — teinud kõik ema pärast, ei suutnud näha, et ema oma lõpupäevadel oleks pidanud kannatama puudust.

— Nii siis samal ajal kui meie peame rinnaga suruma vaenlast eemale kodumaa piiridest — kuhjuvad need sõnade-kangelased isamaalased kokku varandust, mille abil suruvad porri abituid, kaitseta naisi.

Kert vaikis. Vaenlaste patareid algasid mürtsutamist, külvates meid üle metallrahega. Kert istus kõssis hoolimata kõigest, mis ümbruses sünnib.

Hüüdsin Kertile, et rood muudab seisukohti — vaatas, kui ärgates unest ja jäi paigale.

Lõhkev mürsk mattis mu järgmise hüüde, ja mõni hetk hiljem nägin Kerti vajumas kummuli — — —

Aastad mööduvad, andes unustust, kuid meele tuletades minevikku, küsin endalt, mispärast ometi saatus ei lasknud meie tublil Kertil puhta isamaa armastusega südames — surra.

Ja ma leian — temale sündis ülekohus kisendav ülekohus.

Vaenu väljal.

Mäe küljel lamab sõdur —
Rinnust tilgub veri.
Tervest mehest saanud kõdur —
Käidud elu meri.

Kaugelt kostab sõjakära,
Nõrgalt tuksub rind,
Silmades ju kustmas sära —
All külm mullapind.

„Armas ema, ära nuta!“
Sonib sõjamees.
„Teisel minna ära rutta
Pruut — meil õnn veel ees!

Isake, ei tee sul häbi —
Tulen — oota mind!
Vaenlasest me lööme läbi —
Risti saab mu rind!

Vabaduse toon teil ligi
Tasandan te rada“ . . . . . .
. . . . . .
. . . . . .“
Raugend jõud, külm otsal higi —
Lõpnud kurbtus, häda. —

A. Simon.
Kolonel.

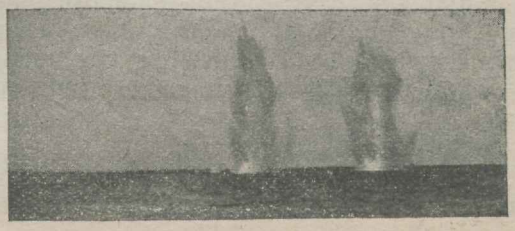

Katked mälestustest 1914—1920.

A. Iwan.

Helepunaselt weeres parajasti 1914. a. 9. mai päikesekera looja, kui meie „Keiser Wilhelmi“ kaanalist oma laewaga läbi sõitsime ja Brunsbütelis seisatama pidime jääma, et oodata kaanalist wäljalaskmist Põhjamerde. Aeglaselt wajus päike, uppudes tasaselt õõtsuwate lainete sülle ja ta üle ajasid end läänest sõudwad pilwerünkad, mis tulisele leegele süütasid ehataewa.

Õhtuwalguses läiklesid pidulikkuses kirjus lipuehtes Elbel ankrul seiswad laewad, kuid waikselt ja mahajäetult uinus kaugel wastasolew Elbe jõesuu liiwane rand, mille ette meri omi õõtsuwaid laineid üksteise järele saatis. Nagu sihitalt ristlesid walged purjekad mitmes suunas ja nende wahelt, nagu korraldajad, sõitsid aurikud Elbest merele ja merest Elbe—Hamburgi poole, kuna eemal seisis maailma suurim reisijate aurik „Deutschland“ ja otse kaanali kohal temast täielikum „Vaterland“, ning weel mõningad sõjalaewad. Meie laewaga wiibis kõrwuti keiserlik jahtlaew „Hohenzoller“ — walge ja puhas, nagu kajak. Tema dekil jalutas Saksamaa keiser Wilhelm.

Sageli laskis ta ennast tugedes rellingi najale ja kuulatas nagu unistades laewa orkestri helinaid. Millest küll wõis mõtelda sügawas mõttes unistaw monarh, kelle pilgud nagu wargsi meie pääle waatasid?...

Kas mõtles tema sellest, kuidas meie laewal wiibiwad Ameerika wäljarändajad emigrandid omale uut kodumaad sõitsid otsima, kelle jaoks lai ja suur Wenemaa kitsas ja wäike oli, wõi mõtles ta millestki muust?...

Teda äratas unistusest wägew „hurraa“ hüüe meie laewalt. Laewa plagud langesid ja tõusid saluteerides ning „Hohenzolleri“ orkester mängis Wene hümni „Jumal keisrit kaitse Sa!“ Paistis, nagu oleks ta seesmiselt liigutatud saanud, arusaamata ilme wiibis ta näol ja ta huuled liikusid, nagu oleks tahtnud ta millestki kõnelda. Sirgelt ja sõjamehelikult hoidis ta käe mütsi ääres, kallates meid üle oma terawa waatega.

Meie kaugenesime ja sõitsime kaanalist wälja, lauldes Saksa riigi hümni. Keiser tuli laewa tagadekki, waatas meile järele, ja kui meie laul waikis, siis kõlasid meile järele „Hohenzollerilt“ jumalaga jätmiseks hüüded ja orkestri marssihelinad, mille akkordid kandis haintemühasse tõusew ja kõwenew õhtutuul.

Kaugus ja õhtuwidewik wõttis omasse walget taskurätti lehwitawa keisri, kes weel wiimsena ja üksi laewa tagadekil wiibis ja meid wasta ööd laiale ulgumerele saatis. Uhkelt ja hiilgawalt jäid särama keiserlik jahtlaew ja mustawale merele illumineeritult „Deutschland“, mis hiigla tulelaewana osutus.

Järgmisel korral, kui meie jälle kaanalist läbi sõitsime, siis wõeti meid terwitusega wastu. Rendsburgi ja Altona sildadelt riputati meid õite ja lilledega ja sadamas ilmusid Saksa madrused meiega sõprust sobitama. Mõni aeg hiljem saime „Hohenzolleriga“ Breemenis jällegi kokku.

Wahepääl kerkisid üles kuulujutud sõjast. „Hochenzolleri“ meeskond kõneles kindla teadmisega sõja ettewalmistamisest ja andsid teada, et neile puhkus ära keelatud ja nad alati laewal peawad wiibima.

Brunsbüteli ja Kiili kaanali suhu asetati kahurid. Kaanal oli suuremalt osalt tarwitada sõjalaewastiku läbisõiduks, mis Põhjameres ja Helgolandi ümbruses manööwerdasid.

Laewadokkides Weseri kallastel asetati kahureid reisijate- ja kaubalaewule ja selle toimingu tarwidust tähendati, et see sünnib sõjakooli tarwis.

Paik, kus Princip surmava paugu laskis 1914. a. Sarajewos, millele järgnes Ilmasõda.

Wäljaspool seda piirkonda sõitsid aga keisrid ja kuningad üksteisele külla, sõlmiti sõprusesidemeid, peeti hoogsaid lauakõnesid, korraldati sõjawäe paraade, jagati wastastiku aumärke, pandi sööminguid ning joominguid toime ja demonstreeriti alamale klassile „kõrgete“ külastamist, kuna salajalt aeti kawalat politikat, mis ähwardas iga silmapilk plahwatuda ja tuhanded, tuhanded koduta emigrandid rändasid wälja otsima õnne mere taha — lauldes wõõrast hümni...

Päewal, kui Sarajewo tragöödia oma wiimase akti maailma näitelawale tõi ja

Austria-Ungar oma naabri Serbiale sõja kuulutas, ei awaldatud mingisugust iseäralist ilmet breemenlaste pääle, näis nagu oleks see ju ammugi ette teada olnud ja kindla kawa järele sündinud. Oli ju ammugi ka ajakirjanduseski käsitatud eelseiswast sõjast, sest Saksa igatsused ja soowid olid pöördud itta, kust üle „Kowenlandi“ (Leedu) kawatseti ehitada „Saksa Silda“ muistsele tütarmaale — Maarjamaale. Sõjakuulutamine Serbiale oli siiski teatawalt igat politiliselt mõtlejat hingeliselt wapustanud ja awanud waimusilmade ette laiemas ulatuses selle keerdsõlme mille lahtisõlmimisele Euroopa suurriigid end kogusid. Omasuguseid isearwamisi wõis selle kohta igalt kodanikult kuulda igaüks kritiseeris seda oma mõtte-

Mõlemi elukallalekippuja sõjariistad: Cubrinovic (pommid ja revolver) ja Princip (revolver).

wõimu ulatuses, kuid päewaselge oli ühiselt kõigile, et Euroopa seisab suure ajaloolise sündmuse ees, mille osalisteks kas warem wõi hiljem ka Saksamaa ja Wenemaa saawad, kelle siseriigis esinewad hiigla muutused.

Umbes lõuna paigu tõmbas „Baltika“ oma ankru üles ja ta plagud lehwisid uhkelt tema kõrgetes mastides. Õhku wägewalt mürisema pannes kõlas üle linna tema tugew jumalaga jätt.

„Hoch Russland!.. Lebe wohl!...“ kõlas meile kaldal seiswatelt Sakslastelt järelhüüdena, kes meid suurel hulgal saatsid. Weolaewad wedasid meid Breemeni sadamast Weseri peale, kust meie reis Wenemaa suunas läks. Kiili kaanalist wälja jõudes mürisesid ühe ristleja pealt kahurid ja kaanali awausele jäid meile järele haigutama kahurite mustawad suud ja warssi kadus ka silmapiirilt Kiili laht ühes sõjalaewastikuga, mis läbi kaanali põhjamerde liikus.

Sõpruse side oli meie wahelt läbi lõigatud, nagu waenlasi lahutas meid laienew wahe „Baltika“ ja Saksamaa wahel.

Nagu hirmust tagaaetult kihutasime rutuga Wenemaa poole, mille järeldusel pea Liibawi saabusime.

„Sõda on tulemas“ teatasime meie randlastele, kuid meid naerdi ega ustud. Päew läks mööda ja sellele teine, siis nagu korraga haaras terwe Liibaw sõjajuttudest kinni ja oli wastutulejate esimeseks ja tähtsamaks kõne aineks. Kolmandal päewal peale Liibawi jõudmist andis lähenew sõda ennast tõsisemalt aimata. Sadama teelt korjati ära meremärgid ning tähised, Liibawi tulelaew sõitis omalt asupaigalt sadamasse ja rannal asuw tuletorn ei annud enam öösel walgust. See sünnitas elanikkude seas ärewust ja kohe selsamal päewal ja ööl sõitsid linnast esimesed sõjapõgenejad, kes üksteise wõidu linnast wälja sõitwaid rongisid waldasid. — Kõigi diplomaatiliste läbirääkimiste ja ultimaatumite peale waatamata kuulutati Liibawis 18. juulil (w. k. järele). 1914. a. sunduslik mobilisatsioon wälja, mille järeldusel samal päewal ilmunud sõjawäkke jäeti, kust nad juba osaliselt järgmisel päewal kaitsewärwilised riided said ja sõjariistadega warustatult õhtul 19. juulil Liibawist lahkusid marssides Polangeni poole, mis mõnikümmend kilomeetert Meemelist end. Saksa piirilt.

Õhtul 19. juulil oli hää tuju. Linnast kõlas laul sõjaliinile minewate sõdurite peatuskohtadelt ja tänawatelt, kust nad läbi liikusid. Oli tundmus nagu pühitseks kogu ümbrus mingisugust rõõmupüha. Linna kohal kerkis taewale loitew tulekuma, mis ikka rohkem ja laiemalt taewast nagu werega üle wärwis. See oli esimene ohwritule leek ju alganud sõjale. Sõjasadamas süüdati põlema riigi tagawara laod, häwitati järelmõtlematult ja kerge käega seda, mis aastate jooksul oli kogutud. Sääl põlesid kiwisöe, nafta, petrooleumi ja toiduainete laod. Häwitati ja lasti tolmuks miljoneid makswaid toredaid ehitusi, purustati sillad, süüdati põlema suuremad wabrikud ja lasti merepõhja laewad.

Rahwas oli segi paisatud ja woolas mõistuseta edasi tänawaid mööda ning ootas... Siis korraga kõlas esimene hääl üle lapse huulte ootawale rahwale, mis lainena tänawal liikus ja kuulutas äsja trükikojast saadud eratelegrammiga Wenemaale kuulutatud sõda...

„Saksamaa kuulutas meile sõja!“ kõlas warssi hüüe ka rahwa seast. Seisukord oli selge. Kõik olid ärewil ja hirmul ning rahwas nagu hullund tormine meri lainetas kit-

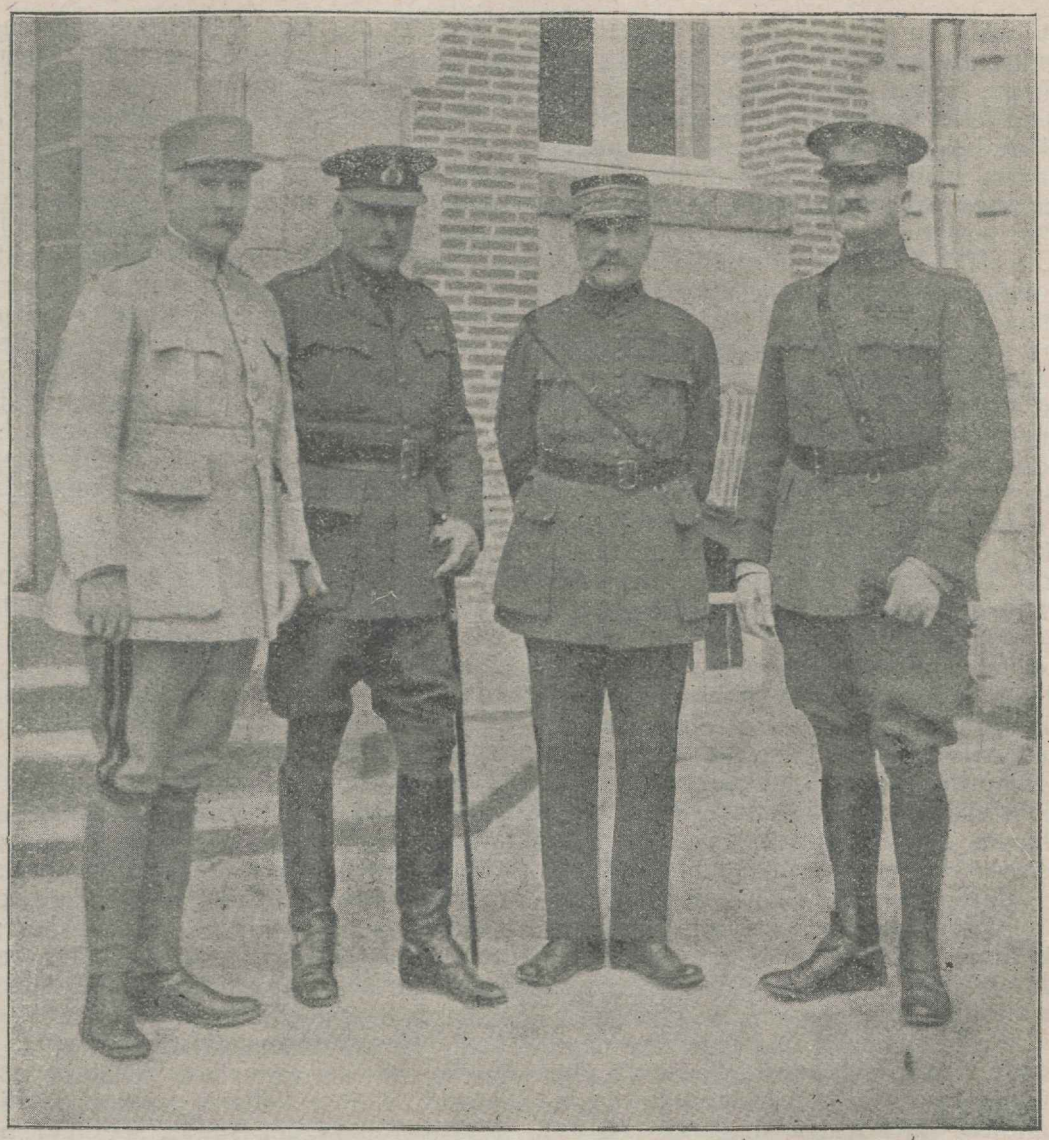

Liitlaste vägede kõrgemad juhid Ilmasõja lõpul.

Vasakult paremale: Kindral Pétain – Prantsuse vägede ülemjuhataja, marssal Sir Douglas Haig – Briti vägede ülemjuhataja, Foch – liitlaste üldine ülemjuhataja, kindral Pershing – Ameerika vägede ülemjuhataja

saste tänawate wahel, mille üle laotas end tulipunane taewas, milleni ülespurskasid lugematud tulekeeled wärwides punaseks ööpimeduses mustendawat wett nagu werega ja sinna segilöödud häälte suminasse kõlasid kaugele õhku wärisema pannes tumedad mürinad. Tulisel kiirusel sõitsid sõidukid põgenejatega pikkades woorides linnast wälja... Walitses õudne öö ja äratas metsikuid instinkte, kutsudes esile loomalikkust, alatust, halastusetust, werejanu ja kätemaksu iha...

Aralt kerkis päikese punetaw kera suitsusele taewale ja ta esimesed kiired leidsid hirmunult emakese maa rinnalt kuulidest läbipuuritud inimlapsi. Ilmasõja esimesi ohwreid, kes olid oma elu jätnud nagu lilled murdunult rändaja raskete saabaste all...

Hommikul askeldasid sadamas sõjawäelased ja madrused ning wangistasid laewadel Saksamaa alamaid. Kayde küljest wabastati Saksa laewad, wiidi sadama suu pääle ja lasti koos laadungiga põhja.

Ühe auriku juures purustasid püssi päradega kajutite aknad ja tõstsid lärmi. Unised sakslased ilmusid dekki ja nende üle karjus wigase saksakeelega wihane merewäeohwitser, kes oma hullunud madruste salgaga laewu rüüstas: „Ein minut!.. ein minut!..“ mis tähendas, et ühe minuti jooksul olgu sakslased laewalt lahkunud. Waewalt olid wiimased maale jõudnud, kui juba laew kay

küljest wabastuna weolaewaga bukseeriti hukkumisele.

Wiimne Saksa aurik sõitis merele kell 5 hommikul, see tõmbas mu tähelepanu endale ja mul oli hale see pilt, mis nägin. Tundus, nagu oleks säält midagi elawat kisendanud, mis mu seesmist rahu rööwis. Need mõningad häwituse tunnid olid juba niiwõrt sõjawäelaste pääle mõjunud, et nad wastikud ja jälgid oma tegude poolest wälja nägid.

Wiimsed laewad olid põhja lastud ja tee sadama suletud. Külmad lained jooksid laksudes üle nende kokku ja nagu tasaseil sõnul oleksid kaebanud nad leinalugu.

Samuti olid ka Wene purjekad ja Liibawi weolaew „Anna" sakslaste poolt põhjalastud ning piirilaew „Asberg" merelt wangi wõetud juba enne sõjakuulutamist.

Nii siis oli selge, mis tarwis olid manööwrid, Helgolandi ümbruses ja batareide ülesseadmine Kiili- ning Brunsbüteli all.

Uudishimulik ja ärewile löödud rahwamass ei leppinud öösise nähtusega, temale oli rohkem waja. Rahwa halwatud ergud nõudsid rahuliku normaalse elu asemele rahutust, werd ja häwitust. Tundus, nagu oleks inimestes midagi pakitsenud, mis ei saa enam muidu ilma olla, kui ta koledusena ei wäljendu.

See oli aastasadu kestnud esiisade wanne. Kättemaksupäew oli jõudnud. Orjastatud rahwas tahtis murda omale kapitalistlikus ja imperialistlikus sõjakäigus teed oma wabadusele ning oma riiklusele ja iseseiswusele. Rahwustunne ärkas lätlaste ja Liibawi eestlaste rinnus ja nad mõlemad nägid eelseiswas sõjas oma wabaduse sündi ning selle ümber wõitlemist. Üksteisele toetuseks ulatatud käel walgusid noorte salgad põlewast Liibawist piiri poole sakslastele wastu. Neil polnud sõjariistu, neid polnud pääle rahwustunde ja tarwiduse kodumaa kaitseks keegi muu kutsunud ja nii nad läksid esimesed wabatahtlikud wabadusewõitjad. Kustutamata wiha põles ja selle leek oli wägew.

„Maha Saksamaa!.. „Maha!.." karjuti maha kõik, mis millegiga sakslust meele tuletas. Tänawatelt kisti maha saksakeelsed tänawate nimelauad ja kaupluste sildid. Ühegi sakslasele ei heidetud armu ja õnnetu oli see, kes julges end sakslaseks tunnistada ehk saksakeelt kõnelda.

Liibawi kodanikest ja Saksa laewadelt wangistatud sakslased ning maalt wangistatutena linna toodud mõisnikud asetati kindla wahi alla ning transporteeriti hiljem Wenemaale.

Mererand ja sadam oli rahwaga täidetud, kelle pääle ülewalt alla waadates, pilti pakkus tuletades meele, kärbeste mustendawat hulka, mis liimisele paberile kleepunud. Õhku täitis kõrbenud suits ja tugew alkoholi lehk, sest ladudest tühjendati wiin ja walati rentslitesse, kust see merre walgus, imbudes läbi lampkastide, mille äärtel lällutasid joobnud, ilma mõistuseta wiina poolsurnud kaaslaste ümber, kes kardetawamad olid kallale tungiks, kui merelt oodatawad.

Ootawalt ja ärewalt wahiti wälja merele, kust sakslaste tulekut jälgiti. Igasugused tööstused ja ettewõtted seisid, kellelgi ei olnud homse ette muret, pääle üksikute juutide ja mõnesuguste teiste mustaäri ajawate inimeste, kes mahajäetud ja põlema süüdatud ladusid ja maju rüüstasid ning omawahelisi weriseid kakelusi saagi jagamise pärast lõid.

Tolliwalitsuses häwitati hinnalist warandust ja kanti üle sadama kalda merde nagu mõnesugust risu, mida inimsoole enam tarwis ei ole. Tublisti wõeti igal pool pidupäewa tuju, mis ligi õhtuni kestis ja weel kaugemale ulatanud oleks, kui mitte selle wahele tõsist ei oleks juhtunud, mis tulise sõrmega kohutawat kirjutas.

Liibaw ewakueeriti täiesti, kõik wäärtuslikud dokumendid toimetati Riiga ja osalt Minskisse. Raudtee oli ainult tarwitada sõjaliseks otstarweks. Sõjapõgenejate salgad ruttasid jalgsi raudtee liini mööda. Rahutud peatasid uulitsa nurgil, kus punasteil plakatil oli lugeda mobilisatsiooni käsk ja sõja kuulutus. Naised nutsid ja saatsid lahkuwaid mehi. Kostis needmine ja wanne. Siiski rohkem kui sõjapõgenejaid linnast wälja läks, kogus rahwast rannale sakslaste wastuwõtmisele. Umbes kella 8 paigu p. l. oli märgata merelt kerget suitsu, see tegi ootajad kärsituks. Sakslased tulid. Neli sõjalaewa lähenesid Liibawi sihis. Warssi wõtsid kaks oma sihi Windawi pääle, kes saartel tulitorne pommitama läksid ja ülejäänud kaks suuremat ning julgemat sõitsid Liibawi alla ja awasid tule sõjasadama ning linna pääle. Et wastulaskmist ei järgnend, pöörati tulistamine Liibawi uue linna ja endise kindluse pääle ning mineeriti sadama esist.

Kui ka säält ühtki wastust ei saadud, wihastas wiisakuseta wastuwõtt külalisi; siis awasid kahurid kogupaugu rannal seiswa rahwa pihta. Kabuhirmus lainetas rahwas sakslaste tule all ja põgenes linna majade warju kaitset otsides.

Umbes poole tunnilisele pommitamise järele lahkusid laewad Liibawi alt, maha jättes põlema süüdatud ja purustatud linna. 300 pauku oli wäikese Liibawile terwituseks lastud ja see oli küllalt selgeks tunistuseks ka meiegi kodumaale, mis teda ähwardas.

Hiljem saabus keisri tänutelegramm julge ja südikale Liibawile, mida oleks wõinud sakslased ilma ühegi pauguta ja wastu panekuta kohe wallutada, ja siit sõjaliini ajama hakata Eesti suunast kaarega läänes põhjast-lõuna, sest Liibaw oli ilma sõjawäeta. Seega ehk oleks waremini läbi wiia suudetud Baltimaade operatsioon, mis Wene oskamatuse ja Wene hoolimatuse tõttu Baltimaade suhtes kas warem wõi hiljem pidi teostuma, ilma et Eesti ja Läti waprad sõdurid, kes kangelasmeelseid mälestusi Ilmasõja ajalukku jätnud Tannebergi, Königsbergi, Bsura ja Riia eelseilt lahinguilt, seda oma wähese hulga ning hiigla suure tahtejõu juures takistada oleks suutnud.

Waja ainult mäletada Rennnkampfi operatsiooni Ida-Preisimaal, mis neelas kogu parema armee ja sellele äraandlikkusele annab tunnistust Brest-Litowski rahuleping, kus Baltimaade saatus Wene huwides ei seisnud.

Aastaid on möödunud selle kirjeldatud algpäewist ning tema lõpust. Häwitatud ja tallatud põllud on juba üle kümne aasta wilja kannud.

Põlenud külade asemele on uued üles kerkinud. Ainult siin ja sääl annawad weel mõningad rusud ja waremed tunnistust rasketest lahingutest peetud Ilmasõjas.

Ka langenute waikiwad hulgalised kalmistud ja hauad annawad sellest maailmale oma tunnistust, mis omas enamuses rohtunud ja metsikuses enam tuntawad paljut polegi. Kui kord waikib küll kaasaegsete suu ja kaowad sõda kaasa elanud põlwed, siis kõnelewad weel need kalmistud tuhandete, tuhandete, langenutega sellest suurest sõjast, mille algusest Baltimaa piiril see lühidalt jutustatud.

Selle sõja ja temast osawõtjate tähtsusest kõneleb Lõuna-Eesti wabastamise juht 2. diwiisi staabi ülem Wictor Mutt:

„Raskusi oli tuleliinil wõitlejatel suure ilmasõja ajal. Paljude eesti poegade kondid puhkawad Masuri järwede soodes, Poola wäljadel, Galiitsia orgudes ja karpaatide lumehangedes.

Wõib olla, ja wististi, paremad kuid õnnetumad on sääl. Paremaid leiab surm kergemini. Õnnetumad, sest nad ei teadnud milleks langesid...

Weelgi raskem kui Ilmasõja päewil oli ka nüüd meie kodukaitsjatel, kuid nad teadsid, milleks nad kannatasid.

Elu nõuab surma: ilma häwituseta ei ole arenemist eag kaswu.

Ei näeks meie praegu waba Eestit ilma Ilmasõja koledusteta; ei oleks meil ka olnud eesti kodukaitsjaid ilma selle läbikäidud koolita."

Eesti walitsus hindab Ilmasõda ja tunnistab selle kasulikkust waba Eestile. Eesti rahwas leinab Ilmasõjas kaotatud ohwrite järele ja kogu maailm awaldab suurimat lugupidamist ning au selle sõja ohwritele, kuid meie waba kodumaa püüab ka unustada neid kangelasi. Temale pole nemad miski, waid ainult niisama palju kohusetunnet hoolekande seaduse järele neile nagu armuleiba endistele Wene ametnikkudele ja Wene teenistuses riigi ustawuses wäljateeninud wõimetumaks jäänud tegelastele, kes Eestit on wenestanud, kes Eestit on müünud, kes Eestit on häwitanud...

Jah niisugune on ajawaim, niisugune hindamise wiis, niisugune inimese saatus. Kuid siiski oleme wabad ja läbi wiinud weretöö mis alustatud Ilmasõjaga 1914. a.

Igavik.

Tuhme, tume talveõhtuid
Mitmelt aastalt mäletan!
Ajamerde vistist veelgi
Nendest paljud veerevad.

Sarnased on ikka jälle
Nendele, mis mööda läind.
Uued igavad ja õudsed
Hingelt rahu riisuwad.

Talveõhtuid, ahju lõukal
Tulekumal punaseid,
Olen saatnud igavikku
Igaveste uinuma.

Igavik mult veelgi nõuab
Talveõhtuid hämaraid,
Nõuab tähtis talveöösi,
Lumetuiske lõpmata.

Mai Pung.

Mõnutseb meel.

Anton Suurkask.

Mõnutseb meel . . . nii hea on olla . . .
Hulk tundeid muheleb põues.
Midagi süveneb, — pakitseb tulla —
Uut päeva, uut kevadet tuues . . .

Õrn valguse virve, soe päikese paiste
Nüüd puistab küllust ja õnne.
Kui pärlite meri on hommikul kaste, —
On saabumas jumalik anne . . .

Üht pühamat hümni laulab mu süda
Ja veri tuikab ja kuumab.
Mis uinus, see ärkab, — ma tunnen seda, —
Mis vangis, see vabaks tee murrab . . .

Sest mõnutseb meel . . . nii hea on olla.
Mu ümbrus täis õnne, täis ilu. —
Ah päike! veel rohkem sa kalla alla
Suurt valgust, energiat, elu.

Keeleuuendus aastat viiskümmend tagasi.

Kui meie noored aaviklased arvavad, et nende keeleuuendus midagi enneolematut uut on, siis eksivad nad väga. „Midagi ei ole uut päikese all," ütles juba esivanal ajal tark rabbi Bentkiba. Ja see maksab ka keeleuuenduse kohta.

Kui meil üldine kirjakeel alles kujunemas oli, siis kõneldi väga palju kohalikku murrakut. Vändra meestel ei teinud kirjakeel suuri raskusi: oli ju kõige viljakam tolleaegne rahvakirjanik J. V. Jannsen Vändra mees, kes oma kodukeele uue kirjakeele aluseks oli võtnud. Ainult mõned üldeesti keelevead ja väljaütlemise raskused olid olemas. Ei annud ka Vändra meeste keeleaparaat kergesti järele kahele umbhäälikule sõna algusel. Nii ütlesid siis Vändras ka vanemad inimesed minu lapse põlves, nagu Tõstamägi mehed: „Rits elab riskeste" (Prits elab priskesti), „Relli läks roskaga raavi" jne. „Edulised" nooremad aga hakkasid siiski oma keelt kirja järele painutama, millest muidugi ka osa võtsid kerget võitu vanemad, kes leidsid, et kahekordne umbhäälik sõnade ees ikkagi „jaunim", selajal „peenem" oli. Kuid nagu alati, mindi ka siis uuendustega liiale, et jaunim olla. Mäletan, kui „saksa" metsavaht, Vändra mees Luberg, Vändra laada eelpäeval või laadalaupäeval, nagu öeldi, meie tuppa astus ja teretas: „Tere klõunast! Kas Teie homme ka klaadale lähete?"

Ja veel mehepõlves oli mul Vändra kirikumõisas eeltöömes Kaarel Rõõmussaar, kes veidi ülendatud tujus ennast alati „Krõõmussaar" nimetas. See oli ometi midagi palju peenemat, kui vananaiste „Jeesus Kõrstus," või „Kirstus", mis laialt tarvitusel oli. Ja kui ma nimetatud Rõõmussaarega kord kirikumõisa aita läksin revideerima, kas masinaga pekstud vili salvedes mitte palavaks ei lähe, kärsutas Kaarel aidaukse avamise järele nina ja ütles: „Siin on kroti ais. Peab klõksu üles säädma." Tema armastas ainult „r" ette tugevamat mõnu saada sellepärast ei muutunud klõks mitte „klõksuks" või „plõksuks".

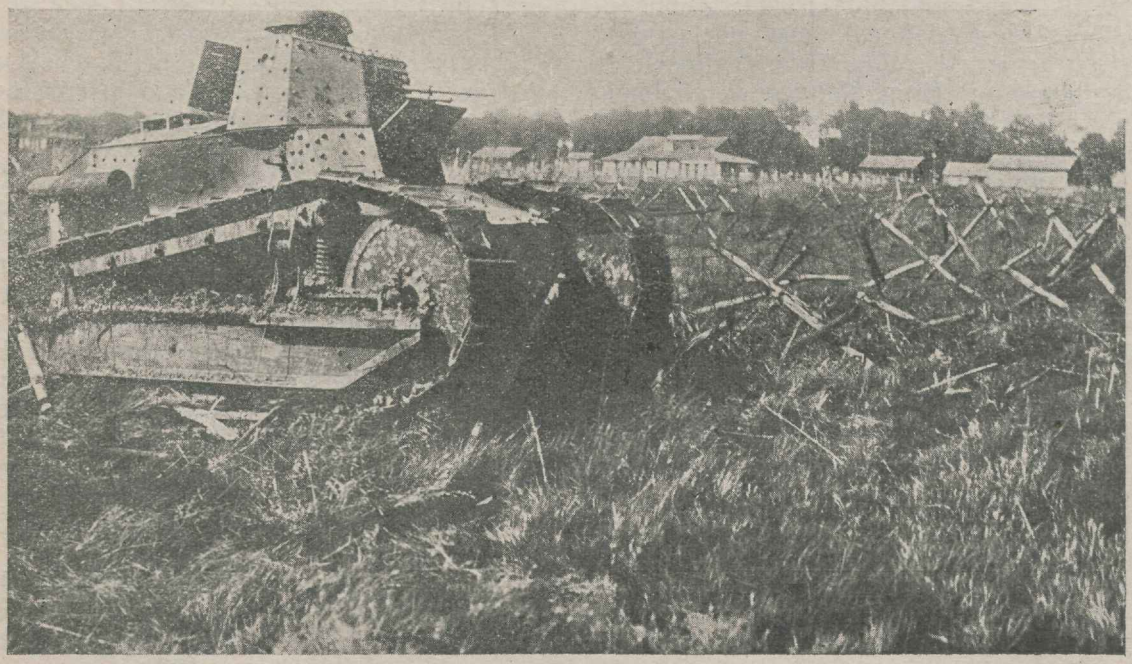

Tank tegevuses.

Kuid kaugemale, kui häälikutesse ulatasid keeleuuendusse. Ka grammatika kannatas. Teatavasti kirjutas C. R. Jakobson esialgu oma „Sakalas" õige saksamaigulist eestikeelt: „Viljandis, 1-misel juulil." Ja esimestes koosolekute kuulutustes leidus: „Kõnet saab pidama N. N." jne

Kord oli Vana Vändra vallamajas Pärnu Põllumeese Seltsi koosolek, kus mina poisikesena muidugi osa ei võtnud, kül aga minust 7 aastat vanem onupoeg Juhan, kes ka uue aja mees tahtis olla, ja oligi. See arendas Jakobsoni austajana tema grammatikat edasi, nagu nüüd keskkooli õppijad Aavikut „parandavad". Kui Juhan koosolekult pühapäeva õhtu koju tuli ja ma küsisin, mis seal kõik kuulda-näha oli, hakkas

ta ülitõsise tähtsusega jutustama: „Kõnet sai pidama C. R. Jakobson." Just nagu nüüd, kus keeleuuendustega Stahli ajasse tagasi minnakse ja kirjutakse: „Mitte ainult lapsed jäävad sarlakki, vaid ka vanad" (Stahl: „Sina peab mitte ära varastama"). Ja kui „ainult" asemele „vaid" hoolega tarvitusele võetakse ja selle sõna algtähendust uue sisuga tumestatakse, siis ollakse koledasti edumeelne, niisama nagu moodne on „Tartu ja Elva jaamade vahel" sõita. Eesti arvsõnade ja eitava käänamise tarvitamine lauses on ka tõesti ära iganenud ja edumeelelistel on midagi uut hädasti tarvis, olgugi see uus venekeelest päritud või saksa mõjul soperdatud. Kumbagit neid keelt ei mõista praegune kasvav noorsugu sedavõrt, et ta nende keelte maigu eest „uuendatud" keeles ära tunneks.

A. Jürgenstein.

Viimne laul. . .

P. Luigi.

Täis hingeväärinaid on sinu kõla,
Täis tervitusi maise ilmale.
See peab maksma ära elu-võla . . .
Nii lahkuma – kui lahkub viimane . . .

Aeg möödub, ruttab kiirul ikka ala,
Ja jätab viimse laulu elule:
Ta hiilib ühe juurest teise – sala,
Ja laulab kevad' lille õitele . . .

Ja püha tulena ses elutõde
Lööb märguleegiks eksinutele.
Sind nähes nutab vend ja nutab õde,
Sest kõik on hilja – laul on viimane . . .

Täls hingeväärinaid on tema kõla.
Täis leina, valu, meeleheitlikkust.
Sest elule ta tihti jätnud võla —
Kesk elutööd ta – nõudnud kuulamist.

Oh viimne laul — sa alganud vist oled
Me kodumetsas oma kõlasi:
Kuid õisi tallamas on sõjatuled
Ja langenud on palju lillesi.

. . . . . .

Ja lille nutult andunud mu hinge
On seegi väike, vaikne — viimne laul,
Ta omakorda nende mälestused,
Võiks laulda, nagu laul mis – viimane.

Pildike Vabariigi algpäevilt.

Waewalt olid okupatsiooni wäed meie maalt lahkunud, kui juba meie noort wabadusetaewast uued rasked murepilwed katsid ja meid ähwardasid oma alla matta.

Meie suur idanaaber tungis ootamata kallale, ilma põhjust nimetamata, ilma sõja kuulutamata. Meile sunniti lihtsalt sõda peale selleks, et meile uut, meile mitte wastuwõetawat, riigikorda peale suruda.

Eesti rahwas näitas end sel tähtsal ajaloolisel silmapilgul wabaduse ja rippumata iseseiswuse wäärilisena. Ainuüksi meie endi tahtmine ja tõekspidamine pidid meil nüüdsest peale mõõduandwad olema, mitte wõõraste soowid.

Ühelmeelel otsustas rahwas oma praegu saawutatud iseseiswust kaitsta wiimse hingetõmbuseni, ja oli walmis kõiki jõude wägiwallale wastu panema, küll teades, et see heitlus endaga paratamatult suuri, raskeid ohwreid kaasa pidi tooma. Ja tulidki ohwrid, ka inimohwrid.

Esimesed neist jõudsid juba 1918. a. nowembri lõpul pealinna. Kiires korras seati Juhkentalis sõjawäe haigemaja korda haawatute ja haigete wastuwõtmiseks, nii hästi kui selleaegsed olud seda lubasid. Selleks otstarbeks wõisin üle anda dr. G. Reimannile (praegune wangimajade wanemarst) Sõjawäe Walitsuse summadest 1.500 w.-rbl.; teine sama suur summa jäi mulle sõjawäe arstiabi üldisteks tarbeteks.

Oli aga kohe juba ette näha, et äärmiselt jõudu tuleb pingutada, kui tahetakse hädatarwilisemaidki nõudeid sellal täita. Okupatsiooniwägede meie maalt lahkumise ajal oli maa arstirohtudest ja arstimiswahenditest peaaegu täiesti lage. Walitsus ei olnud weel jõudnud riigi asju korraldama hakatagi. Walitsuse kassa oli läbi, kuid siingi oli tarwis sõjawäge luua (endine oli okupatsiooniwägede juhatuse käsul laiali saadetud), teda warustada riietega ja laskemoonaga.

Iga walitsuse esimene ülesanne sõjakorral on waenlasele tugewaid, terweid mehi wastu panna. Haawatuid ja haigeid ei wõi tema eelliinil enam kasutada, neid peab sealt ära tooma, nende eest kaugemal seljataga hoolitsema. Kõike seda meie noorelt walitsuselt kirjeldatud oludes üksinda nõuda oleks ülekohus olnud. Seltskond pidi siin walitsusele appi tulema, ja ta tuligi. Warsti olid üle terwe maa organisatsioonid loodud,

Endine Riigivanem K. Päts,
V. S. Ü. auliige.

kes kohusetundest aetud täie innuga tööle asusid, esijoones „Ühistöö“ ja Eesti Punane Rist. Nõutati arstirohte ja sidematerjali apteekidest ja eraisikutelt. Ööd ja päewad kees töö, et materjali sidemeteks walmis lõigata ja pesuks ümber töötada ning frondile saata. Kes jõuab kõiki neid nobedaid käsi üles lugeda, kes sooja südamega kaasa aitasid. Olgu nende kallimeelsus siinkohal wähemalt üldiselt tänuga meelde tuletatud!

Abi tuli ka wälismailt. Esimesena saatis sidematerjali Soome Punane Rist, temale järgnesid teised punased ristid, kõige tuntawamalt aitas Ameerika Punane Rist, nii et asi paranes, kuid esialgu oli küll kibe. Punasel Ristil sai wõimalikuks haigemajade kordaseadmist kiirelt teostada — kokku 16 haigemaja üle terwe riigi — kuhu suudeti ära mahutada kõik abitarwitajad. Ajajooksul tugewnes Sõjawäe Terwishoiuwalitsus ja wõis selle ülesande oma peale wõtta.

Loomulikult pidid haigemajad wäeliinist kaugemal seljataga asuma, sellepärast oli tarwis haawatuid ja haigeid frondilt ära tuua, neid tee peal toita ja tarbekorral arstiabi anda. Sellest ülesandest wõttis osa Punane Rist. Ühes raudteewalitsusega seati korda sanitaarrongid kahetüübiliste wagunitega, ühed raskesti haawatute, teised kergemalt haawatute ja haigete jaoks. Punase Risti poolt awati toitluspunktid. Punase Risti tegelased korjasid ümbruskonna elanikkudelt toiduaineid, mis need, oma isegi nappidest tagawaradest, selleks otstarbeks lahkel käel annetasid.

Meie teadsime, et meie korraldused häda laadi kandsid ja puudulikud olid, teadsid wististi seda ka meie haawatud ja haiged, kuid nad ei nurisenud. Nad tundsid, et nende eest taheti hoolitseda, ja et seda oleks paremini tehtud, kui olud ja abinõud seda oleksid lubanud. Puudus kõigest hädatarwilistest oli ka alul tõesti suur, nii suur, et Sõjawäe Terwishoiuwalitsus näit. Narwa frondile wõis terwe rügemendi jaoks, sellekohase nõudmise peale, ainult 50 gr. jooditinktuuri ja 5 sidet saata. Rohkem ei olnud kuidagi wõimalik korraga saata. Pärastpoole muidugi paranes olukord. Siin ei olnud teist pääseteed, seltskond pidi appi tulema.

Warsti kerkis aga uus raske küsimus üles, ja nimelt, kuidas hoolitseda nende õnnetute isamaakaitsjate eest, kes sõjas saadud haawade tagajärjel oma tööjõu täiesti wõi suuremalt jaolt kaotanud olid. Kuhu pidid nad minema ja mis peale hakkama haigemajast lahkumisel? Kes pidi nüüd nende wanu wanemaid, nende alaealisi õdesidwendasid, kes neid endid ja nende perekondi aitama ja nende eest hoolitsema? Kas pidid need kohusetruud kangelased murest murtult oma tumedale tulewikule täis waewa ja wiletsust wastu minema ja lohutuseks oma halastamatut saatust kibedustundega sajatama, mis neid niisugusesse õnnetumasse seisukorda tõukas, kus nad end tundsid endale ristiks ja kogukonnale koormaks olewat.

Ei, seda ei wõinud Eesti rahwas lubada! Siin ei wõinud kahte arwamist olla, siin pidi rahwas ja riik appi tulema.

Kuigi iga tõsine isamaalane walmis on igal ajal, iseäranis aga hädaohtlikel silmapilgel isamaa kasuks kõike ohwriks tooma, mis temale siin ilmas kallis on, ka terwist ja elu, kui isamaa hää käekäik seda nõuab, siis on niisama igaühe teise õige isamaa poja ja tütre püha kohus õnnetule isamaa kannatajale appi tulla ja teda toetada, kui see wiimane end ise enam aidata ei suuda.

Punane Rist awas Imastu mõisas, Tapa juures inwaliidekodu, kuhu wastu wõeti täiesti tööwõimetud ja need, kes kuni ⅔ omast tööwõimest kaotanud olid. Kuid

mitte selleks ei mahutatud neid Imastu inwaliididekodusse, et nad seal kuni surmatunnini end maksuta toita laseksid. Kuigi nad selle õiguse endile nii wäga kalli hinna eest lunastanud olid, siis oleks ometigi nii paljudele neist see rõhuw, kibe tunne jäänud, et nad kui kasuta parasiidid elawa organismi (rahwa) küljes imedes selle elujõudu, wähendawad. Neilt pidi see kibedustunne wõetama, neile pidi wõimalus antama, inwaliidsuse peale waatamata, oma elu ülespidamist jälle ise teenida kui mitte täieliselt, siis wähemalt osaltki. See oli Punase Risti eesmärk ja selle teostamisele asuti. Hakati inwaliididele tööd õpetama, igaühele tema wõimise kohaselt. Küll tuli suuremal hulgal ümber õppida, oma warem kätteõpitud amet tuli jäädawalt maha jätta, kuid üldiselt õnnestus see ettewõte hästi. Ainult mõnda ametit ei tahetud kuidagi walida, näit. rätsepa ametit. Kes meie maaelu ja seal walitsewaid waateid tunneb, aimab ehk tihti õiget põhjust. Selle asemel oli aga suur poolehoid päewapiltniku, kingsepa ja raamatuköitmise töödel. Nüüd on nii mitmed juba Imastust lahkuud, et uut ametit iseseiswalt pidada ja sellega omale ülespidamist teenida, teised jälle töötawad kodus edasi ja panewad nii mõnegi penni wanaduse päewiks tallele. Nii mitmelegi inwaliidile muretses Punane Rist kunstlikud kehaliikmed (proteesid); teised, kes mitte kodus ei wiibinud, said rahalist toetust ameti õppimiseks ehk riietega ja pesuga warustamist jne.

Edasi oli wabadussõda palju waeseidlapsi järele jätnud, kelle wanemad wõi toitjad sõjas langesid wõi wigaseks lasti. Meie kohus oli ka nende eest hoolitseda. Punane Rist asutas lastekodud, kus eestkätt praegu nimetatud sõdurite lapsed wastu wõeti, et neid siin niikaua kaswatada ja koolitada, kuni nad peale kooli lõpetamist iseseiswalt oma elu rajada suudawad. Andekamatele wõimaldatakse ka kutse- ehk keskkooli lõputunnistust saawutada. Ka neist on juba mitmed tegelikku ellu astunud.

Mitmed inwaliidid wajasid järelrawitsemist wannidega, peaasjalikult mudaga, et oma töowõimet tõsta ja wigastusi parandada. Seda wõimaldati ja wõimaldatakse weel praegu neile Haapsalus, Punase Risti sanatooriumis.

Pärastpoole, kui ühe sooja südamega mehe poolt inwaliidide toetamiseks kapitalile põhi pandi ja kindral Laidoneri nimeline inwaliidide kapitali Komitee ellu kutsuti, kelle tegewust rahwas soojalt oma annetega toetab, awati samaks otstarbeks ja samalaadiline rawila Haapsalus. Mõlemad

Dr. H. Leesment,
E Punase Risti Peavalitsuse esimees.

rawilad ühinesid pärastpoole. Rawila ülalpidajateks on praegusel ajal nimetatud Komitee ja Punane Rist.

Ma ei kawatse käesolewas lühikeses ülewaates mitte kõiki organisatsioone üles lugeda, kes meil on jõudumööda aidanud sõjas löödud haawu parandada ja pehmendada, ja et kannatajaile uut julgust ja elurõõmu tagasi anda, et nad wõiksid saatusele mehiselt ja tõsiselt wastu waadata kindlas teadmises, et kõigi õnnetuste ja hädade peale waatamata saatus ei jõua murda täitmeest, ainult nõrgad iseloomud ja hädaldajad jääwad alla. Palju organisatsioone on selleks kaasa aidanud, nagu inwaliidide ühingud jne.

Käesolewaga tahtsin ainult näidata, kuiwõrt Punane Rist kaasa töötas küsimustes, mis puutuwad inwaliididesse ja nende perekondadesse, teised Punase Risti tööalad jäid wälja.

Olime ju kõik alles nõrgad, esimesi samme astumas, niihästi walitsuse organid kui ka seltskondlikud organisatsioonid. Ükski organisatsioon ei jõudnud üksinda eemaldada ega ka wähendadagi kõike seda häda ja wiletsust, mis kauakestew Ilmasõda ja meie Wabadussõda meile kaela weeretasid. Et wähegi tuntawalt neid raskeid ülesandeid ja kohustusi täita, pidime kõik käsikäes üksteisega käima ja jõudumööda kaasa tõmbama.

Punasel Ristil läks korda sidemeid luua teiste, wäljamaa Punase Risti seltsidega, sellepärast wõis tema ka sel ajal rohkem abi anda kui teised, kellel neid sidemeid ei olnud. Nüüd on, Jumal tänatud, Walitsuse organid ja mitmed seltskondlikud organisatsioonid juba niiwõrt tugewad, et nad mitmed alad, mis enne peaasjaliselt Punase Risti õlgadel seisid, üle wõiwad wõtta, ja Punane Rist wõib teiste küsimuste lahendamisele asuda, mis tungiwalt korda ootawad.

On ju meil palju, palju ülesandeid, mis kiires korras teostamist nõuawad, ja mille saawutamiseks Walitsus ja seltskond kõik oma wabad jõud ja summad tööle peab panema. Nende teostamine, kuigi sammsammult, peab meile korda minema ja läheb korda, kui meie seda kindlasti tahame, ja kui meie ühelmeelel tööle asume. Rahwa tahtmist ei jõua ükski wõim murda. Nii nagu meie oma iseseiswuse saawutasime ja teda üliwõimu wastu kaitsta suutsime sellepärast, et terwe rahwas seda ühelmeelel tahtis, nii peab meile ka korda minema oma riiki oma tõekspidamise järele wälja ehitada, kui meil selleks tahtmisest ja üksmeelest puudu ei tule.

Dr. H. Leesment.

Miks vaikisin ma?

Anton Suurkask.

Kus jäivad mu laulud? Miks vaikisin ma?
Miks kannel ei helisend hellalt?
Miks käisin nii kaua ma sõnata?
Vist südagi tuksus mul tuimalt!

Ma rändasin elu kõrveteed,
Mind ümbritses kõrvetav kuumus,
Kus tihtigi kadusid allikaveed —
Keel kuivas ääretus jänus! —

Ma nägin liiva sees luituvaid luid, —
Need kandsid kord kõrgemaid aateid . . .
Jah, tundsin neid noori, neid õnnetuid,
Ma jagasin nendegi vaateid! —

Nii selgesti tundsin — mu seltsimees
On surm, kes valitses teedel . . .
Ja palava liivatuiskude sees
Ma võitlesin päevil ja öödel . . .

Mul surutud huuled ja rusikas käed,
Nii sammusin ääretus kõrves — —
Kuid ometi paistsid kord kauged mäed
Ja kõrvetav kõrveliiv lõppes! —

Võib olla, et kõrvetee muljesi ma
Saan unusta udude valda, —
Võib olla, aeg tuleb, mil rõõmuga
Võin võimsal viisil veel laulda!

Soome Wabadussõja Inwaliidide Liit.

Lühike ülewaade selle tegewusest 1924.—1927. a.

Kirj.: **Onni Nisonen.**

Sõja lõppedes elasid wabadussõja inwaliidid meie maal laiali ilma mingisuguse nimetamiswäärilise ühistegewuseta. Muis mais, kus sõda oli jätnud järele suured hulgad kehawigastustega isikuid, olid need kohe rahutegemise järele, isegi enne seda, liitunud kokku, moodustades inwaliidide ja endiste sõjawäelaste sõprusliite.

Meie soomeline iseloom oli seesuguseks koosesinemiseks pikaldane. Tagasihoidlikkus oli tingitud osalt ka sellest, et meie sõjainwaliidid olid isamaa wabaduse ja rippumatuse eest wõitlusesse rutanud suuremalt osalt wabatahtlikkudena. Kuna päälegi weel paljud maakonnad üsna soojasüdamliselt oma inwaliididele abi olid hakanud korraldama, luues neile ametiõppimise wõimalusi, muretsedes rawitsemise ning rahalise toetamisegi eest, siis lükati oma sõprusliidu loomise mõte aast-aastalt järjest edasi.

Wähehaawal paranesid aga aastate kuludes haawad, õpiti jällegi kergema waewaga oma jalul käima. Kuna elu pöördus sel moel osalt tagasi oma endistele radadele, koondus ikka enam tähelepanu inwaliidide pääle, iseäranis nende nõrgemate pääle, kelle seisukord oli olnud wilets juba waremalel aegadel. Lisaks olid mõned seltskonna ohwrimeelsust ja inimesearmastust kurjastigi tarwitanud; oli tulnud ette kerjamist ja muid halbu nähtusi. Neis oludes hakkas siis kuulduma waljemaid hääli. Inwaliididel tuleb Wabadussõja mälestuse nimel tõusta, koguneda ja luua oma, lai ja tugew sõprusliit. Ees nähtud ebakindel tulewik ja tänumeel inwaliide awitada seltskonnakihtide wastu olid selleks kohustawad tegurid.

1924. a. weebruarikuu 17. ja 18. päewal tulidki paarsada Wabadussõja inwaliidi Helsingis Seisustemajasse (Sääty talo'sse)

kokku ja otsustasid sääl üksmeelselt asutada oma ühingu, Wabadussõja Inwaliidide Liidu.

Wabadussõja Inwaliidide Liidu ülesandeks on ühine wõitlussõpruse nimel nii aineliselt kui ka waimliselt oma liikmete eest hoolt kanda. Omawaheline, sõbralik awitamine ja hoolitsemine, nõuandmine, julgustamine ja seltsimeheliku waimu elustamine on Liidu tegewuse pääülesanne. Selle liikmeks wõiwad astuda kõik need riigiustawad, ausatena ja õiglastena tuntud Soome Wabariigi kodanikud, kes on saanud haawata wõi haigeks jäänud wõideldes Soome iseseiswuse ja wabaduse loomise ja säilitamise eest. Muud riigikodanikud ja ühingud, kes soowiwad awitada ja edendada Liidu tegewust, wõiwad Liitu pääseda toetajateks wõi eluaegseteks liikmeteks.

Esimeseks asjaks, mille korraldamisele W. S. Liidu juhatus asus kohe oma tegewuse alul, oli inwaliidide pensioniasjade korraldamine. Oli teada palju inwaliide, kes elades suures wiletsuses ei olnud endile nõutanud isegi riiklikku pensioni; suurem osa neist ei teadnudki, et neil on wõimalus endile seesugust muretseda. Pole ka siis ime, et niisuguste inwaliidide, pääle selle weel langenute omaste pensioninõutamiste toimetamine on Liidule andnud üsna palju tööd. Pääle üksikute isikute pensioniasjade korraldamise, on Liidul olnud wõimalusi mõjutada inwaliididele ja langenute omastele pensioniandmist üldse. Juba asutawal koosolekul awaldati rahulolematust riigi poolt antawa pensioni wäiksusest, mille tõttu Liidu poolt saadeti Riigikogule ettepanek, et pensionid wähemasti hädawajalise eluülespidamise normi kõrgendaks. Tagajärjeks oligi see, et pensione, mida seni oli maksetud ainult 400% kõrgendusega, 1924. a. algusest pääle hakati maksma 600% kõrgendusega. Samuti leidus weel suur wiga inwaliididele jagatawas pensionis ses suhtes, et sääduses ettenähtud lisasid mingi teatud kehaosa kaotamise wõi rikete päält makseti wälja ilma elukalliduse lisakõrgenduseta. Oli ju see lisa otsekoheseks tasuks kaotatud kehaosa läbi tingitud wähema tööwõime eest, sellest tekkiwate hoidekulude eest ja sagedasti ka näit. tarwilikkude kunstlikkude liigete korraspidamise ja muretsemise eest. Et ka neis lisarahade asjus parandust saawutada, esitas Liidu juhatus 1925. a. Sotsiaalministeeriumile põhjalikult läbikaalutud palwe kelle ettepanekul Riigikogu (Eduskunta) otsuse wastu wõttis, et ka neid lisarahasid 1. jaanuarist 1926. a. pääle nagu põhipensionigi 600% lisakõrgendusega maksma hakatakse.

Kuigi inwaliidide ja langenute omaste

W. S. Liidu juhatus a. a. 1926 ja 1927.
Seisawad: Söderlund, Kaunoranta, Latwala, Brunila, Forsström.
Istuwad: Nisonen, Kuisma, Heikinheimo.

ELEKTRI JA RAADIO TARBEASJADE KAUPLUS JA TÖÖSTUS

Nunne tän. 12. „ESTAR“ Nunne tän. 12.

SOOVITAB

ELEKTRI ALAL:

Mootorid, armatuure, igat seltsi traatisi, triikraudu, valgustuse sisseseade materjaale. Elektri pirnid Pihlips-Osram j. t.

RAADIO ALAL:

Raadio vastuvõtte aparaate, igat seltsi, raadio aparaatide osasi, antenni tarbeid, raadio lampe ja detektor kristalle.

Elektri jõu ja sisseseade tööd ja Raadio aparaatide ülesseadmine ja remonteerimine tehakse hästi ja odavalt.

pensioni sel moel wähekene parandada oli saadud, ei wastanud need siiski weel kõige madalamatelegi eluülespidamisnormidele. Iseäranis perekonnaga inwaliidide seisukord oli raske. Selletõttu oligi juba Liidu asutamise algusest pääle toetusi ja laene paluwate liikmete arw üsna suur, kuid Liidul puudus nende rahuldamiseks raha. Mitmed kodanikud ja seltsid toetasid, tõsi küll, Liitu annetega, kuid abisoowijaid oli weelgi enam. Et wähemasti kuidagiwiisi osaliseltki abi muretseda ja palweid rahuldada, korraldas Liit 1925. a. inwaliidide hääks loterii, mis Liidu kassasse kauni sissetuleku tõi. Sel moel sai wõimalikuks kõige hädalisemas seisukorras olewatele inwaliididele majanduslikku abi anda. Kui arwesse wõtta, et tehtud wäljaarwamiste põhjal üksi põlluharijad-inwaliidid oma majanduslikku olukorra parandamiseks umbes Smk. 5.440.000.— suurust madalaprotsendilist laenu wajawad, siis wõib mõista, et Liidul käepärast olewad summad osutusid täiesti wäikesteks. Põlluharijate-inwaliidide laenutarwe tõttu esitaski Liidu juhatus 1926. a. suwel soowiawalduse, et walitsus katsuks madalaprotsendilise laenu andmisega nende inwaliidide majanduslikku seisukorda parandada. Oma otsust selles asjas pole Walitsusnõukogu nende ridade kirjutamise ajal weel teatawaks saanud teha.

Nagu eelmisest selgub, on Liidul olnud raskeks, waewanõudwaks tööks lahendada oma liikmete majanduslikke muresid, kuna ainult wäike osa inwaliididest on saanud seni tarwitadaolewaist rahasummadest osa. Sellepärast ongi Liidu juhatus püüdnud alati eestkätt just raskemini haawatuid, suureperelisi inwaliide awitada, muretsedes neile madalaprotsendilisi laene ja andes otsekoheseid toetusi. Sellejuures on erilist tähelepanu pööratud inwaliidide ametioskuse tõstmisele. Nõnda on õige paljuid inwaliide mitmesugustele ametiõppimise kursustele saadetud, neile tööriistade ostmisel abi antud ja maaharimise parandamiseks ning wäga mitmesugusteks muudekski otstarweteks toetust muretsetud. Laene ja toetusi wälja jagades on püütud alati selle järele walwata, et need tuleksid asjaomastele wõimalikult suureks abiks nende tulewiku korraldamisel.

Erilist tähelepanu on teeninud Liidus weel ka tema liikmete waimlise tasapinna tõstmine. Selles töös on eriti suureks abiks olnud Liidu häälekandja „Soome Sõdur“ („Suomen Sotilas“), mis tuleb nüüd kätte peaaegu igale inwaliidile. On iseenesest selge, et niisugune häälekandja mõjub suurel määral inwaliide ühendawalt, eriti kuna igal liikmel on wõimalus lehe inwaliidi osas kirjutusi awaldada ja sel moel oma arwamisi ja mõtteid edasi anda. Pääle selle on inwaliididele antud wõimalus igasugustes küsimustes nõupärimistega oma Liidu poole pöörda, kes neid nõuandmistega ja juhatustega jõudu mööda püüab awitada. Wäga suur ongi niisuguste nõuküsimiskirjade arw, mis iga päew Liidule wastamiseks saabuwad.

Isiklikus hoolekandes inwaliidide eest on iseäranis allosakonnad Liidu tegewusele suureks abiks olnud. Olles otsekoheses, lähedases kokkupuutumises inwaliididega wõib allosakonna juhtija olla otsekoheseks oma maakonda kuuluwate inwaliidide hooldajaks, jagades neile nõudmisi ja õpetusi. Paljud allosakonnad ongi oma maakonna

liikmetele mitmesuguseid õpetuskursusi, loenguid ja kooswiibimisõhtuid korraldanud, arendades sellega nende teadmiste tasapinda ja neid üksteisele lähendades. Ka puht isamaalikku meelsust arendawalt waatekohalt ei tuleks niisuguseid kooswiibimisi madalalt hinnata.

Wabadussõja inwaliidide ühtekuuluwuse tunnet ilmutab seegi suur huwi, mille osaliseks sai Liidu 1925. a. aastakoosolekul oma erilise inwaliidimärgi asutamise ettepanek. Selle aastakoosoleku otsuse põhjal kokku säetud määrused „Wabadussõja inwaliidimärgi" wäljajagamist ja nõudmist kinnitas Wabariigi President 29. augustil 1925. a. Nende määruste järele jagab märke isikutele, kes seda on õigustatud kandma, wälja W. S. Liidu juhatus, kuna õigus märki kanda on igal niisugusel Wabadussõjas haawatud Soome Wabariigi kodanikul, kes pole en-

Soome sõjainwaliidide kodu.

nast süüdlaseks teinud üheski autumas teos ega üheski Wabadussõja inwaliidide hääd nime alandawas ülesastumises. Kindlasti jääb see märk püsiwaks ühendawaks sidemeks kõikide Wabadussõja inwaliidide wahel, olles ühtlasi tunnistuseks sellest, et nad kõik ühe mehena häda silmapilgul olid walmis ohwerdama oma werd ja isegi elu isamaa wabaduse eest.

Et oma töös wälismaade inwaliidide eest hoolitsemise kogemusi ära kasutada, on W. I. Liit püüdnud seista wõimalikult tihedas läbikäimises wäljamaa inwaliidi ühingutega. Eriti nimetamist wäärib Liidu juhatuse liikmete käik Eestisse 1925. a., tutwunemiseks säälse inwaliidiliidu tööga. Sääl tärkaski mõte pidada järgmisel aastal Eesti, Läti, Leedu ja Soome inwaliidiliitude ühist konwerentsi. Konwerentsi korraldamine ja kokkukutsumine jäi W. S. Liidu hoolde ja see peetigi ära Helsingis Seisustemajas (Säätytalo's") 6. ja 7. juunil 1926. Töökawa tähtsamaist küsimustest tuleks nimetada wõrdlewaid aruandeid inwaliidide pensionidest eri maades, töö- ja ametimuretsemise, hoolekandest ning rawitsustegewusest. Sellejuures selgus konwerentsil, et Soome walitsus on oma inwaliididele tööja ametimuretsemises teinud wähem kui see on sündinud teistes maades, samuti, et inwaliidide pensionid on üldse nii Soome kui ka muis konwerentsist osawõtnud mais weel küllaltki puudulikud ja ei wasta kaugeltki äraelamiskuludele.

Samal aastal wõttis W. S. Liit osa weel rahwuswahelisest sõjainwaliidide kongressist, mis peeti Genfis 30./9.—2./10. — 26. Sellel kongressil olid edustatud 21 inwaliidiliitu 11-st eri maast, edustades umbes 3 miljonit liiget, seega umbes ¾ kõigist Euroopa organiseeritud sõjainwaliididest ja endistest sõduritest. Ka selle kongressi tulemustest selgus, et Soomes on wähemasti walitsuse poolt inwaliidide hääks üsna wähe korda saadetud, wõrreldes muude maade walitsuste hoolekandmisega oma sõjainwaliidide eest. Tähtsamaks kongressi poolt tehtud otsuseks oleks nimetada seda, et otsustati üksmeelselt asutada erapooletu rahwuswaheline inwaliidide liit, kelle ülesandeks oleks arendada eri maade sõjainwaliidiliitude ühistegewust ja seista nende ühiste huwide eest. Kuigi ühena wäiksematest kuulub ka W. S. Liit selle rahwuswahilise sõjainwaliidiliidu liikmeks.

Lõpuks oleks wist põhjust lühidalt nimetada ka seda osa inwaliidide hooldamise tööst, mis W. S. Liidulgi tõukajaks oli Wabadussõja inwaliididele töö- ja puhkekodu muretsemisel. Nagu teada on kõigis sõjast osawõtnud mais erilised puhkekodud sõjainwaliidide jaoks, sest on ju iseenesest selge,

et wigastunud inimene tarwitseb enam puhkust kui terwe. Pääle harilikkude puhkekodude on inwaliididele korraldatud weel hulk üsna suurejoonelisi töökodasid ja -asutisi, mis tegutsewad ühtlasi õppeasutistena. Ja kõik niisugused asutised on muis mais loodud, kui mitte täiesti riigi kulul, siis wähemasti selle kaudul abil. Meil ei tohi riigiwalitsuse poolt seesuguseid ohwreid küll nõudagi. Üksikud asjasthuwitatud on sellewastu aga küll igal suwel inwaliididel puhkekodu korraldanud, pääle selle on neile korraldatud ameti- ja õpikursuseid, kuid mingit alalist puhkekodu neil seni weel siiski ei ole. Samuti ei ole kuni siiamaani meie maal olnud weel ühtki niisugust kohta, kuhu haigemajadest wälja tulnud inwaliidid oleksid wõinud puhkusele minna.

Et Wabadussõja inwaliididele niisugust oma alalist hoolekodu luua, kuhu wõidaks mahutada ilma tööta olejaid ja kus suwiti wõidaks korraldada puhke- ja wirgutuswõimalusi neile, kes seda eriti tarwitawad, asus W. S. Liidu juhatus juba 1926. a. selle muretsemist suunitelema. Juhatuse ettepanekul tunnistas Liidu aastakoosolek tungiwalt tarwilikuks selleks otstarbeks maakrundi muretseda ja wolitas juhatust seda ostma. Selle otsuse põhjal asus juhatus kohe mitmel pool läbirääkimistesse, mille tagajärjeks oli see, et Liidu juhatus kõige otstarbekohasemaks tunnistas osta kaubanõunik Dawid Pulkkise pärijatelt endise sõjawäelise mõisa Mikkeli kihelkonnast. Kuigi Liidul seks otstarbeks küllalt raha ei olnud, oldi siiski otse sunnitud seda muretsema, sest ilma säärase oma inwaliidikoduta ei oleks wõidud kunagi Wabadussõja inwaliidide hooldamist wähegi korralikumale alusele seada suudetud.

Rajariikide (Eesti, Soome, Läti ja Leedu) sõjainwaliidide konwerents Helsingis 7. ja 8. juulil 1926.

Liidu liikmete arw oli 1926. a. umb. 1100.

Juhatusse on kuulunud 1926. ja 1927. aastal järgmised Liidu liikmed:

Juhataja: Rahwasaadik Antti Kuisma.

Abijuhataja: Osakonnapäälik Onni Nisonen, Jäägrimajor Weikko Heikinheimo. Jäägrimajor Leo Brunila, õpetaja Kusta Latwala, herra Johan Kaunoranta, herra Erkki Söderlund.

Sekretäri kohuseid on täitnud arstitead. kand. Kunar Forström.

Võitlus.

A. Ivan.

Näed sa heledat päikese leegitsevat loitu,
punast, verist sõdade koitu!?
See nälg, meeletus sõda ja piin,
uue päeva joovastav viin . . .
Näe! Tähed, kui kahvatavad, kustuvad
ja veresse, tulesse kaovad —
sajavad . . .
ja vaovad, surevad . . .
surevad inimesed sajad ja tuhanded —
miljonid . . .
Ja kesk hävitustuld
kõlisevad ahelad ja kuld,
vajuvad rauale rajatud troonid,
revolutsioonis kullased kroonid,
kuningad, vürstid,
rikkad ja sandid.
Võitlus . . . vahelduvad, muutuvad kuld ja muld.

Invaliidi pärandus.

Ilus päiksepaisteline suveilm; ei pilvesagarat sinetaval võlvil; õrnalt paitab sametpehme tuuleõhk päikesest kõrbenud palet ja kõditab higist nõretava kaela ümber; kuumus on väljakannatamata.

Olles vabanenud igapäisest askeldusist, kasutan vaba aega mere ääres jalutes, kus õhk puhtam ja jahedam.

Tasa loksuvad õrnad lainekesed vastu siirulist kallast, nagu meelitades kaldal lebavaid kivikesi ja kuumuse käes närtsinud üksikuid põõsakesi ühismängule ja pillerkaaritusele. Kui mõnus on jalutada mere kaldal kergelt laksuva lainte muusika saatel ja mõtiskleda nii luulelíselt puhtalt ning kõrgelt.

Nii mõnutledes jõuan juba küllalt kaugele ja ringi vaadeldes paistab silma, paralleelis mere kaldaga asuvate majade ahelikus kivist elumaja õlekatusega, kui mingi iseäraldus teiste võrdselt ilmsetele, ühesarnaste majade seast.

Olles alati huvitet iseäraldusist, pööran ka seekord sammud õlekatusega kivist majakese poole, et karastada end värske veega ja, kui lõpusihist, lonki tagasi kodu poole.

Astudes õueväravast sisse, näen liiva peal umbes viie aasta vanust poisikest istumas ja mingt asjadega mängimas. Sean sammud lapse poole, et asja teha väikese perekonna liikme ehk tulevase peremehega, kelle õuele ma kui varas olen sattunud.

Ootamata hüppab toa varjult välja must kõhn koerake, kes, kurjalt haukudes, mulle vastu jookseb. Liigutet ootamatusest, sean enese kaitsele, sest teadmata on võõra kodukaitsja plaanid, kui ka võtted esimesel kohtamisel.

Sel hetkel, ehmatet kisast ja võõra ilmumisest, tahab liival mänglev lapsuke tuppa jooksta. Ta haarab maasolevate asjakeste järele, ajab end vaevaliselt püsti, toetab orgikeste najale, komistab, ahmib kätega õhku ja kukub sopsti liivasse, toed kui äralõigatud tiivad kahel pool kõrval.

Abitu lapsenutt ja koera haukumine trummeldasid mu kõrvu ja tundmused, omased lahingumõllule, valdasid mind. Nähes last kui kuulist tabatud seltsimeest langevat, jooksen instinktiivselt tema juure, ahmin ta õrnalt käte vahele, ning püüdes väiksekese julgustuseks võimalikult head nägu teha, trööstivaid sõnu leida ja äritud koera rahule häälitsedes, tahan õnnetut poisikest jooksuvõimuliseks seada, aga „oh mu Jumal", pikse löögina tabab mind hirmus aimdus: laps ei saagi jooksta ta on invaliid — halvatud. Alles nüüd taipasin ma, et asjakesed, mille järele laps jooksule püüdes kahmas ja mis kukkudes nii õudselt õhku ahmisid, on kargukesed. Olime ootamata kokkujuhtumisest kõik kolm lahingu-käigu kangelast, koer, mina ja värisev, vigane lapsuke, mu käte vahel, ühiseks elavaks pildiks kivistunud.

Dr. **A. Mõttus.**
Töö-hoolekande ministri abi.

Sarnane elav pilt võõra õue peal kestis kui mitu minutit, ei mäleta enam isegi, kuid kui jälle loomuliku tundmuse omasin, nägin koera, kes nõrgalt urisedes nagu tänu täheks väeti aitamise eest, mulle juba saba liputades otsa vaatas.

Päike, selle juhuse tunnistaja, nagu suurendatud jõuga püüdis meid ühte sulatada, et jätkata rada, mis õnnetul lapsukesel pooleli jäänud ja mulle näidata allikat ja selle tekkimise põhjust, kust see vigane võsu välja võrsunud.

Vahepeal oli ka poisikene julgenenud ning häälega, mis niisama kalk ja lonkav kui õnnetu välimus, kogeles: „Krguu, krguu!" ise, liival lamavate karkude peale näidates ja minu abil ühel jalal toonekurena toetas. Võtsin maast kargud, ulatasin need lapsele Ja aitasin nad kaenla alla seada, nagu nende omanik, oma kogemuste najal, seda soovis.

Tundes endal tuge, läks lapse nägu rõõmsamaks. Nagu tänu täheks vaatas ta süüta, naeratava pilguga hetkeks mulle otsa, libistas end käte vahelt valla ja nagu kunstnik omal alal viskas ta nii osavasti end karkudel edasi et silmapilkselt oli ukse juures; veel üks hüpe

ja noore invaliidi moonutatud kogu kadus toa ukse varjule, kuhu ka mina pikkamisi temale järgnesin.

Sisse astudes, nägin poisikest-invaliidi voodi ääres mingi lamava kogu juures rääkimas. Astusin tasa voodi poole, kuna koer saba liputades, kui vana tuttav, mu jalgade ümber lipitses ja kordamisi minu ning voodis-lamaja peale vaadates, minuga ühises sihis edasi puperdas.

Voodislamaja oli lahja, kahvatu näoga, elavate silmadega umbes 48 a. vanune mees. Kehvast voodi- kui ka ihupesust võis märgata et siin vaesusega tegemist, kuna voodi najal seisvad kargud ja seinal raamisse pandud voodislamaja pilt sõduri riietes tõendasid, et minu ees lamab kangelane, kellele võlgneme nii palju vabaduse ja iseseisvuse eest. Lamaja voodi ees seisval laual, mille ümber vigane poisike komberdas, oli laotud terve elutarvidus, mida vilets toetus võimaldab, kust ka prussakaid nähti korda mööda üle laua ääre matti võtmas käima. Sääl oli kruus piimaga, kaks kannikat leiba, mõni koorega kartul, kümmekond räimi ja ja sõjariistaks selle juure ilma pääta laudnuga. Vaadates toas ringi paistis ka siin silma vaesus ja korratus, kuna puhtuse poolest midagi soovida ei jäänud. Minu teretuse peale püüdis lamaja end istukile ajada, kuid teise käe nõrkusel vääratas, vajudes esiteks ettepoole, siis nagu tuge otsides, uuesti tagasi, ning langes prantsatades tagasi õlepatjadesse, kusjuures tervitus, ühte sattudes langemise põrutusega, kui kõlata rõõgatus mulle kõrvu kostis.

Tundsin südant seisma jäämas, nagu oleks ma elavasse hauda sattunud, nähes enda ees invaliide isat ja poega, kuid aru saades kohustusest õnnetu perekonna kui sõja järelduse all kannatajate vastu kugistasin alla omad kurvad tunded ja palusin isat seletada mulle oma õnnetuse põhjuseid.

Haige ohkas raskesti, silmad lõid pisarais läikima ja, nagu jõudu kogudes, lasi ta need üle minu ja koerakese ja toa libiseda ja algas haiglase, madala, kuid sõjamehelikult kindla tooniga:

„Ma olin terve ja õnnelik perekonnaisa. Mul oli naine, viis poega ja väike maapidamine ämma poolt lubatud, kuid kui tagavaraväelane, pidin ma esimese mobilisatsiooni käsuga kõik maha jätma, et luua isamaa ning kodujäätjate kaitseks elavat müüri. Läksin vaimustusega ja lootusega kangelasena oma perekonna juure tagasi tulla, kuid saatus tahtis teisiti.

Hoidsime ära küll kodu hävituse, kuid kodu tulin armetu sandina, kust eest leidsin ainult kurva teate, et naine on surnud. Sain küljest raskesti põrutada, mille järel vangi langesin. Pikk vangipõlv, nälg ja hädad halvasid mul teise külje, ja kui kõlbmata ollus, kui tühjaksimetud kärg, kui tühi koor, saadeti kodusse. Nii virelen siin õlekotil, kui surnu elavate seas, kui elav mälestusmärk isamaa vabadusvõitlusest, keda ei näe kellegi silm ja kuhu ei ulatu ükski vallatu elu laine, kogemata ega meelega!"

„Aga poeg!" sõnasin ma vahele, kui vigastud sõjamees, kes neidsamu radu sammunud ja seletamata selgelt aru saab invaliidsusest ja selle piina pigistustest.

Lamajat tabas see küsimus nii valusalt, et oma jutu, nagu kuulist tabatu, katkestas, käed silmile sirutas ning kui kurjategija mu vaate eest end kaitses.

Sagedast hingamisest ja kramplistest rinna tuksatustest võis märgata, et lamaja hinges ülemeelik võitlus vallanes mu küsimuse tagajärjel.

Tundsin end süüdlasena õnnetu lamaja ees olevat ja kahjatsesin oma karmi küsimise esitamist.

Nagu meelte segaduses heitis õnnetu isa käed silmilt, vaatas mulle andekspaluva pilguga hetkeks otsa ja sõnu nagu ülearuseid pillates, ohkas: „See on minu kui invaliidi pärandus." Aimasin nende sõnade tähendust ja kui lastud lind vajusin laua najale, sest üle jõu käis ära seedida neid ootamatuid tundekoormatusi, mis mõne minuti jooksul saatus kaela puistanud.

Sel hetkel urises koer nii kurjalt ja ootamatalt, aimates võõra lähenemist.

Lõin kui unest ärgates silmad ukse peale, kust parajasti sisse astus lüheldase kasvuga, lihtsalt riietud, kurva, kuid meeldiva näoga naisterahvas, nii 40 aasta ümber. Mu sisemine mina ütles, et see on see õnnete ema, kellele isa-invaliid pärandanud lapse-invaliidi.

Meelte segaduseni põrutet läbielamusist, ei suutnud ma enam loomulikku vahekorda õnnetu perekonnaga süvendada, surusin õnnetu isa, ema ja vigase poja kätt, lahkusin toast tina koormaga südamel, kuid lubadusega eespool mitte ainult kaasa tunda vaid ka kaasa aidata sõja invaliidide elu hädade kergenduseks.

Lonkides mere äärt mööda tagasi kodu poole olid mu meeled ja tunded närtsinud, nagu oleks need mürgiga üle valatud ning silm otsis inimolevust, kellega oma tundeid jagada, et osa koormast teise kaela veeretada.

„Mida nooredhärrad otsivad?" kõlab mu lähedal mehe karm hääl.

Lõõn silmad enda ümber ja näen pruuniks kõrbenud väikse, kavala, kaugeleulatava, kõvera ninaotsaga meest mulle naeratades otsa vaatamas. Tunnen temas ära mehe, kes

invaliidide hääks lubas 100 mk. anda, kui tema ainuke poeg Venemaalt, kuhu ilmasõja ajal teadmatuks jääänud, koju tuleb, kuid lubadust täitnud ei ole.

Räägin temale oma nägemusist ja tundmusist, et leida tuge oma mõtteile.

Mees naeratab salalikult mulle silmi pilgutades ja lausub käega lüües, nagu seda tühistest asjadest rääkides tehakse:

„Lollpää. Sant tuleb kodu ja ka naist armastama ja kas see ime, kui vanasõna kinnitus, käbi ei kuku kännust kaugele, tõestus ja poeg isa haiguse päris."

„Aga isa on ju sõjamees, kes meie kõikide eest kannatanud ja meil peaks lugupidamine olema tema kui ka õnnetu poja vastu," sõnasin pool karmilt, et tõusiku tujulise toore mehele oma kohustust meelde tuletada.

„Sõjamees, vigane, no egas naine mõni vaenlase märgilaud ei ole, et oma kõlbmataid sõjariistu selle juures proovida?" itsitas pilketujusse sattunud tuim inimene.

Põõrasin temale selja, ilma vastust andmata ja sammusin juba kiirendud sammul kodu poole, mõtiskledes, kui külma rahuga võib rahvas häda sünnitada ja kui külma rahuga sünnitatud hädast mööda minna.

„Õnnelik ja õnnetu rahvas!"

„Enn Alglo"

Lahkumine.

Kui selgel lõuna valgel
Kaks hinge lahkuvad,
Siis näha päikse palgel
On plekid tumedad.

Neid valdab valus tunne
Kui ööl nad lahkuvad:
Kuu kuju loperkune
ja tähed kustuvad.

Ehk lõpuarvet teevad
Nad metsas nutuga,
Siis lilled värisevad,
Mets ohkab salaja . . .

1923. a.
Avaldamata luuletuste kogust.

Jakob Liiv.

Vahikorral.

Mind valdab üksildus . . . Öö püha rahu
Ja vaikus tundub nagu viirastus,
Mis verepulmas hingesse ei mahu;
Siin mõllus sureb mõte, vaimu tegevus
Jah alvatud kõik rõõmud, tundetujud,
Kõik liigume kui kivinenud kujud,
Kui liikmed, lülid surma masinal.

Mu vennad, sõjaseltsilised, kallid,
Kes seisite kõik julgelt surma suus,
Teid varjab öö ja kaitsekraavid, vallid,
Et kaoks teil korraks kehast väsimus,
Kui tuleb homme veretööle minna,
Kus oda puurib läbi mitme rinna
Ja sõber sõbra kõrvalt langemas.

Mul käes on vahikord, mul raske ülesanne;
Ma vastan tuhandete elu eest;
Vaen luurab ümber siin kui raske vanne
Surm otsib saaki unerahu seest.
Silm püüab iga kuju seletada.
Kõrv igast võõrast häälest aru saada,
Kuid mõte rändab kallil kodumaal.

Ta viibib armsa emakese juures
Ja seisab naise, laste voodi ees,
Kes vaevlevad vast puuduses ja mures
Ja palvetavad mu eest silmavees —
Siis viibib metsas, põllul, rohuaias
Ja tallis, laudas, igas tutvas majas,
Mis nõuaksid kõik tema hoolt ja tööd.

Kuid varemeid sealt silma veel ei puutu,
Ei põgenejaid, kurbi kerjajaid . . .
Sa Eesti, ära surnuaiaks muutu! —
Seks tehtud on ju palju õitsvaid maid —

Kirjanik **Jakob Liiw.**

Sa oled juba kannatanud palju,
Jää kindlaks nagu meres kalju,
Kuigi su ümber tormid mässavad.

8. 12. 1915. a.
Avaldamata luuletuste kogust.

Jakob Liiv.

V. S. Ü. Kesk-

August Paalberg,
V. S. Ü. Keskj. ja Tallinna osakonna juhatuse liige.

Jaak Roosson,
V. S. Ü. Keskjuhatuse esimees ja Ühingu Tartu osakonna esimees ning ajakirja „Invaliidi" vastutav toimetaja.

Aleksander Valdmann,
V. S. Ü. Keskjuhatuse liige.

Aleksander Ivan.
V. S. Ü. Keskjuhatuse ja Tartu osak. juhatuse liige, Tartu inv. ühiselumaja juhataja ja ajakirja „Invaliid"i tegev toimetaja.

Oskar Meoma,
V. S. Ü. Keskjuhatuse liige ja end. Tartu Osak. esimees.

E. Neps.
Reserv-kapten.
Vigastatud Sõjameeste Ühingu Keskjuhatuse abiesimees.

juhatuse liikmed.

Leitenant Pakas.
Keskjuhatuse liige, Narva osak. juh. liige.

Leitenant Jaan Raudsepp.
End. V. S. Ü. Keskj. ja Tartu osak. juhat. liige.

A. Seeberg.
Vigastatud Sõjameeste Ühingu Keskjuhatuse sekretär.

Voldemar Allas.
V. S. Ü. Keskjuhatuse asjaajaja.

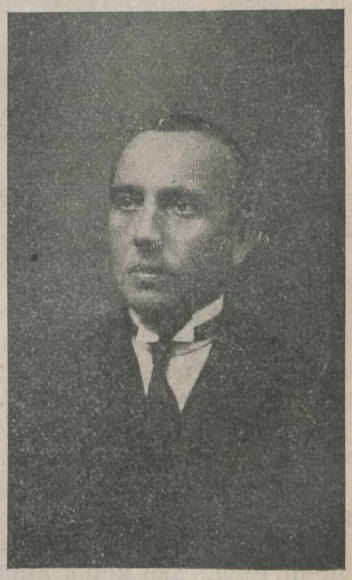

Karl Lõoke.
V. S. Ü. Keskj. revisj. komisj. esimees ja Tartu osak. end. juhat. liige.

Ajaloolised verised jäljed.

A. Iwan.

Hüüdega „Kas olla wõi mitte olla!“ astus Eesti noor malewa 1918. a. lõpul wõitlusse oma riiklise iseseiswuse kaitseks suure Wenemaa enamlise sõjawäe wastu, kelle eelsalgad Eesti enamliste juhtide Anweldi, Pöögelmanni ja teiste kihutusel üle Narwa meie maale tulid. Wäewõimul püüti läbi lõigata elule uuesti liikuma löönud weresoont, mis Saksa okupatsiooni walitsuswõimude poolt surmale oli kinni nööritud. Tähele pannes Wene enamlaste toorest wägiwalda Eesti rahwa wastu, kes alles waewalt wabanemas oli maalt lahkuwate Saksa okupatsiooni wägedest, nägi tema ennast meil oma tuba ja oma luba, nüüd wõime pilku tagasi heita ja meele tuletada seda, mis meie kodumaa selle aja jooksul üle elas. Sellest lühidasest ülewaatest, mis ainult lülikene on seitsesada aastat kestnud orjuse ajaloos, paistawad meile wastu weel werised jäljed sellest koledusest, mis meie rahwa üle aastasadasid on walitsenud ja ka meist järeltulewaid põlwi küsitawa aja peale oma lõugade wahele oleks wõtnud.

Ristiusu preester (Läti Hindrek) hüüab omas kroonikas: „Palju ja kuulsaid asju on sellel ajal Liiwimaal sündinud, kui pagana rahwad Jeesuse Kristuse usule saiwad pöö-

Saksa okupatsioonivägede sissemarssimine Tartu veebruaris 1918. a.

sarnasesse olukorda sattunud olewat, kus ei jäänud enam teist üle, kui meeleheitel elu ja surma peale wõitlusesse astuda, lähenewa, waewalt mõistetawa kommunismi ja sellega kaasaskäiwa kurnawa punase terrori wastu, ning hiljem üle Läti ilmunud Landeswehri wastu. Selle sõja läbi wiskas Eesti rahwas oma turjalt maha ajaloolised orjusahelad ja wõitis omale tagasi kauaoodatud riikliku iseseiswuse.

Need olid rasked päewad meie wabaduse wõitluse päewilt, mis meil läbi elada tulid: kuid usk tulewikku ja tulewiku paremate päewadesse andis kannatust ja julgust wõitlemiseks. Usk ja teadmine, et kord paremad päewad kroonivad kodumaa eest kannatatawaid murepäid.

Laialt ulatawa põhiseaduse alusel algasime peale Tartu rahu oma riiklikku ja majandu'likku ülesehitatawat tööd. Nüüd on ratud, nende 67 aasta sees, kui esimesed Breemi kaupmehed Liiwimaa sadama üles leidsid, mis mitte kõik üleskirjutada ehk mälestada ei wõi.“ (Peatükk XXIX, § 9).

Kuigi küll preester kõiki üles kirjutada ega mälestada ei saa, siiski kõneleb alljärgnew dokument, mida ta meie esiwanemate allaheitmise päewist meile pärandand, sakslaste kultuurilisest ja waimlikust kaswatusest, mida nad tule ja werega meie esisadele külge ristisid. Kolmaainu Jumala nimel ja püha Maarja auks.

„Ja jälle tulid Wõnnu Berthold omadega ja piiskopi wend Teodorich oma rüütlite ja sulastega, kui ka Talibaldi pojad oma lätlastega kokku ja läksid wäega Ugaunia maale, ja wõtsid palju neid eestlasi kinni, kes enne lätlaste eest ära olid pääsenud ja surmasid neid, ja need külad, mis weel üle olid jäänud, pistsid nemad põlema; ülepea

kõik, mis esimistest weel ei olnud täiesti ära tehtud, seda on nemad hoolega täiesti tasa teinud. Ja nemad käisid kõik maad läbi, läksid üle Emajõe ja jõudsid kuni Waigani (Laiuse mäe piirini), kus nemad selle maa, mis teine pool jõge oli, niisamuti puhtaks riisusid, külad põlema süütasid, mehed ära tapsid ja naised ja lapsed wangi wõtsid. Ja kui nemad kõik kurja olid teinud, mis iial wõisid, pöörasid nemad tagasi Liiwimaale. Ja teised seadsid endid uuesti walmis, niikohe Ugaunia maale minema ja niisamasugust kurja nende peale wiima. Ja kui need tagasi tulid, said jälle teised saadetud. Ja lätlased ei jätnud mitte järele ega annud Ugaunia eestlastele rahu. Aga ka neil enestel ei olnud rahu, kuni nemad selsamal suwel üheksa wäehulgaga seda eestlaste Ugaunia maad ärarikkumise läbi olid häwitanud ja paljaks teinud, et seal nüüd enam ei inimesi ega toiduwara leida ei olnud. Nemad tahtsid nendega nimelt niikaua sõdida, kuni nemad, niipalju kui neid weel üle oli jäänud, kas rahu ehk ristmist otsima tulewad, — ehk neid kogu nimaapealt ära kaotada." — (XIX peatükk, § 3).

Sakslased ei leppinud weel sellega, nende saagi ja werehimu oli täitmatu. Neile oli ka waja ilmsüütuid lapsi ja naisi, nagu alljärgnewast katkendist näha:

„Aga Liiwlaste saak oli wäga suur, kes Harilaste maaalused koopad, kuhu nemad ikka ära olid põgenenud, kinni olid pannud ja tuld ja suitsu nende koobaste suu peale tegid, ja ööd ja päewad suitsutasid, ja neid kõik ära lämmatasid, niihästi mehed kui naised. Ja kui nemad mõned suremas, mõned pool surnult ja teised surnult koobastest wälja olid kiskunud, tapsid nemad need ära ja wedasid teised wangi, kusjuures nemad kõik nende wara ja raha, riided ja muu saagi hulga kaupa ära wiisid. Lämmatatud inimesi oli aga mõlemist soost kõikide nende koobaste sees ligi tuhat hinge. Selle järele pöörasid Liiwlased Sakslastega tagasi Jumalat tänades selle eest, et tema ka Harilaste uhked südamed ristiusu alla oli alandanud." (XXIII peatükk § 10).

Jumalat tänades ja ülistades hõiskab waimulik üle wägistuse ja weretöö:

„Kas pole mitte Aako endine Wõlsi Holmi Liiwlaste ülem wäga paljude teistega Riiglaste käe all langenud ja surmatud! Kas ei ole Russin, Lätlaste wanem, Tabreli kantsis otsa saanud! Kas ei ole kõik Toreida wanemad, kes wõlsid olid katku ajal langenud ja surnud? Eks ei ole kõik Saaremaa kui ka Rotalia wanemad Toreida juures langenud? Eks ei ole mitte Lembit ja Witamas teiste oma wõlsi Sakala wanematega Riiglastest ära tapetud ja langenud? Ja niipalju kui selkorral ja pärast seda oma wõlskuse sisse jäid, kas ei ole need kõik otsa saanud? Waata, kui helde Jumalaema omade wastu on, kes teda Liiwimaal truiste teeniwad, kuida wiisi tema neid ikka kaitseb, kõige nende wastupanejate eest ja kui hirmus nuhtleja ta neile on, kes tema maad puutuda, ehk kes usku ja tema poja au seal maa sees keelda püüawad!"

See oli kirjeldus eestlaste iseseiswuse kaotamise päewilt. Seal kadus wabadus päikese sära ja uppus werre aastasadadeks, mille warjus walmis küpses wabaduse aade, mis pildus pimestawad pilwed, mis teda 700 a. warjand olid.

Küll leegitseb 1343. a. Jüriööl Harrilaste mässutuli, kuid ta sumbutatakse nagu sakalaste ja saarlaste wabaduse katsed. Ehkki raskeneb sellest eestlaste pärispõlw, ei kustu siiski mitte wabaduse tung, waid see hõõgub ja elab aastasadu.

Pärispõlwest wabanemisega ärkab uuesti rahwustunne ja wabadusenõue, mis imekiirelt juba nii mõjuw, et 1905./1906. a. punaste päewadega Wenemaa ajalukku oma werise jälje jätab.

Polnud ununeda wõinud weel kohutawad sündmused, mis olid Tallina turul ja Wiljandi järwel ning mujal, Eesti-Liiwimaa piirides kui juba ilmasõda läänest ilmuwa waenlasega maad ähwardas ja kõikide tähelpanu sellele juhtis.

Enne kui lõpule wiidud rahwaste sõda, lööb 1917. a. rewolutsioon Wenemaalt wälja wana walitsuskorra, mis wõimaldab rahwastele enesemääramist.

1916. a. saab Eestimaa omale autonoomia, 17. ja 18. juunil 17. a. peetakse Eesti sõjawäelaste kongress, kust alguse saab Eesti malewa organiseerimine; 2. juulil 17. a. on Tallinnas ülemaaline rahwuskoosolek, kus arutatakse Eesti kui iseseiswa Wene osariigi saatust.

Aeg arendab aga asjakäiku ja muudab ruttu eilset waadet ja suure enamuse poolt tehtud otsust, sest juba 1. juulil astub Tallinnas kokku — Eesti maapäew ja kuulutab end 15. nowembril 1917. a. Eestimaa ülimaks wõimuks ning 24. weebruaril 1918. a. kuulutakse ülemaaliselt Eesti omariiklus ja iseseiswus — Eesti on jällegi waba... 700 aastased orjaahelad on puistatud põrmu.

Aga weel enne — tänu saatusele oli neil weel nii palju üle elada. Damoklise mõõgana

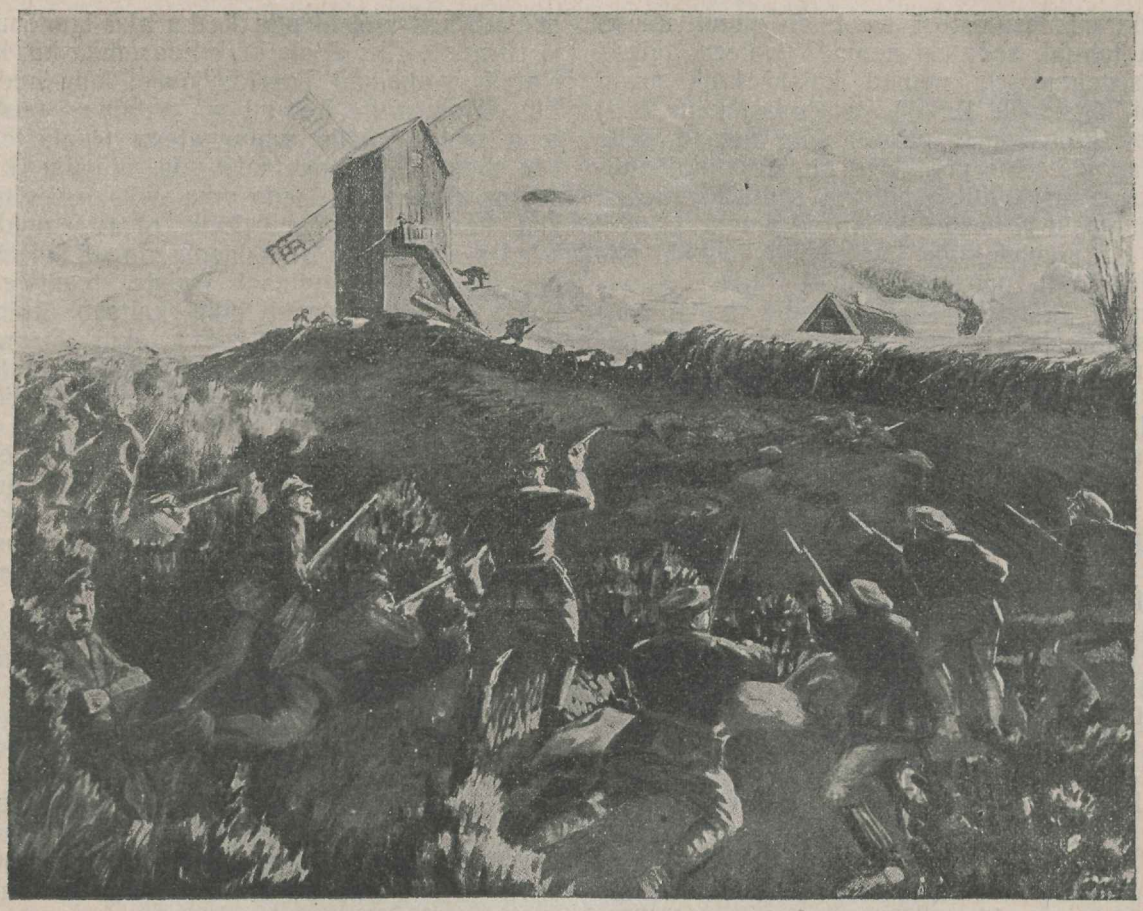

Lemsalu lahing.

rippus ajalooline kurbus meie peade kohal, mis meid ähwardas nagu minewiku needimine.

Wara hommikul 25. weebruaril 1918. tungisid Saksa sõjawäed meie praegusse pealinna — Tallinna. Saksluse juubel oli suur. Wana raekoja ees sündis sakslaste pidulik wastuwõtt, sealt kajas neile wastu, „Die Wacht am Rhein“... Sakslaste sõjasaak oli Tallinnast suur, nende hulgas oli 626 suurtükki, 25 kuulipildujat, 10 miiniheitjat, 38 wedurit, 650 wagunit, 550 sõjariista, 38 autot, 34 wäljaköökі, 24 lennuaparaati jne. Sadamas saadi laewu. Wabrikud ja tehased suurte tagawaradega langesid rikkumatult nende kätte, mille wäärtust hinnatakse sadadesse miljonitesse. Jäämurdja „Jermak“ murdis sadamasse Saksa sõjalaewadele tee, ning mõne päewaga oli silmus wõllapuust üle Eesti lastud. Siit algades pidi nüüd olema ainult „Saksa“.

Maalt oli waja kõrwaldada eestlased ja nende asemele algas Saksamaalt Baltimaade koloniseerimine täie hooga.

Kuidas seda tehti, sellest siin ruumi puuduse tõttu lühidalt alljärgnewast:

(Ametlikud teated).

12. aprillil 1918. a. wõtab Liiwimaa, Eestimaa-, Riia linna- ja Saaremaa ühendatud maanõukogu Riia lossis suure waimustuse ja juubeldusega järgmise üksmeelse otsuse wastu.

„Ühendatud Liiwimaa-, Eestimaa-, Riia linna ja Saaremaa maanõukogu otsustab:

1) Saksa keisrit paluda Liiwi- ja Eestimaad kestwalt sõjawäelise kaitse all hoida ja lõpuliku lahutamise läbiwiimise juures Wenemaast tõelikkult toetada.

2) Soowi awaldada, et Liiwi-, Eesti- ja Kuuramaast ja nende päralt seiswatest saartest ning Riia linnast üks iseseisew kinnine monarchistlik konstitutsiooniline riik oma päraste seadustega ja walitsusega saaks loodud ja Saksa riigi külge personaal-unioni kaudu Preisi kuningaga ühendatud ja Saksa keisrit paluda seda Balti rahwa soowi armulikult hääks wõtta ja selle elluwiimist täide wiia.

3) Saksa keisrit paluda, et tema oma maakorralduse loomist Liiwi- ja Eestimaale

wõimaldaks, mis kuni Baltimaade liitumiseni Eestimaal walitsemas oleks.

Et Saksa riigi ja Baltimaadest kujutatud riigi wahel sarnaselt Preisi kuningriigile tarwilikud sõjawäe, raha, läbikäimise, tolli, mõõdu, kaalu ja teised määrused antud saaks.

Maanõukogu seisis koos 58 maakoosoleku poolt walitud saadikutest ja nimelt:

Rüütelkonna poolt 3 (sakslased).

Maa mõisade poolt 13 (sakslased).

Waldade poolt 14 (9 eestlast, 4 lätlast).

Linnade poolt 20 (13 sakslast, 5 lätlast, 2 eestlast).

Waimulikkude poolt 7 (4 sakslast, 2 eestlast, 1 lätlane).

Tartu ülikooli poolt 1 esitaja (sakslane) ja

Petseri maakonna poolt 1 esitaja (lätlane). Kelle poolt järgmine telegramm keisrile saadeti.

„Tema Keiserliku Majesteedile ja Kuningale.

Ühendatud Maanõukogus ühinenud asemikud kogu Liiwimaa, Eestimaa, Riia ja Saaremaa elanikkude poolt tänawad Teid sügawasti liigutatud südamest, päästmise eest kõige raskemast rõhumisest. Wabastatud surmahädast ja wägiwalla alt, wõiwad elanikud nüüd oma soowe tulewiku kohta awalikult kogu ilma ees üles tunnistada ja paluwad sellepärast üksmeelselt Teie Majesteeti ühendada Baltimaad kõigiks aegadeks Teie Keiserliku ja Kuningliku walitsuskepi all Saksa riigiga personaal-unioonis Preisi Kuningaga“.

Ka kohtadel tehti „rahwa tahtmist“ samasuguste wõtetega nagu maapäewalgi. Suurel arwul laotati mitmesuguseid üleskutseid, kutsuti mõisnikke ja pastoreid ning käsilasi, Balti hertsogiriigi loomisele.

Laseme kõnelda sellest siin järgnewaid dokumente:

Austatud Eesti kodanikud. Wõtke Eestimaa saatuse loomises osa, pange tähele ja awaldage julgelt oma tõelikku ja mehelikku sõna, sest:

Nõnda kui ärakurnatud Wene punaste ja enamlaste rööwwalitsustest,, waene Eestimaa oma edaspidises olemises ja õitsele arenemises rahus ja korras olla ja edeneda, nii ka iga aus tõemõtteline Eestimaa kodanik, olgu maal wõi linnas, kahtlemata ühes korraldatud isiku julgeoleku, liikumise, waranduse elukolde ja isiku puutumatuses elada soowib, ei ole wist ühelgi terwe mõistuse ja arusaamisega kodanikul, kel praegused Wenemaa olud ja elu teatud ja kes hiljuti weel punaste ja enamlaste wägiwalla all kannatanud ja äganud, see südamlik soow ning tahtmine olemas, nende sinaste walitsuste poole tagasi pöörata ja seda kaitset, ühteaegu maal ja linnas loowa korra, rahuliseks elamiseks, õitsele arenemiseks, mis Saksa wägede sissetulekuga saadud, mõttetu omast eemale tõrjuda, üksi ainu selle hüüdega, „ma tahan Eesti iseseiswust“.

„Austatud Eestimaa kodanikud. „Eesti iseseiswus“ ilus sõna, hiilgaw soow ja tore unistamine. — Kaalu see unistamine truilt oma mõttes ära ja sa tuled kõikumata otsusele, et Eesti iseseiswus wõitmatu oli ja seda rohkem weel nüüd on.

Millega tahab Eestimaa oma iseseiswust toetada? Missuguse raha ja kulla üle tahaks rahaminister walitseda, ja millega peaks küll Eestimaa elanikkud oma wäge, ministreid, saadikuid jne. wõima alal hoida ning millega tõstab ta kaubandust?

Need iseseiswus tahtjad ei ole muud, kui omakasu püüdjad, üks käpu täis isikuid, kes rahwale ja maale ainult wiletsust toonud ja loonud ja kes ütlewad Inglis- ja Prantsusmaalt, omal ajal, milla teadmata, sisse toodud kultuurat ära seedima.

Tõe poolest Eesti rahwas. Kas Sa ei ole nüüd mäkke läinud ajal ühte jagu sest Anwelti, Käsperti, Pögelmanni jne. näol maitsta saanud, mida häda, wiletsuse ja walutoojaks tunnistama pead. Sellepärast tõrju eemale seda unistamist ja seda mõttet.: „Eesti iseseiswus“, mis Eestimaad lõppulikult kuristikku wiib.

Eesti rahwas. Ainuke wõimalus Eesti rahwa eduks ja Eestimaa õitsemiseks on ennast suurriigi kaitse alla andes, selle suurriigi külge wõimalikult lähemale Eestimaad liita, ja see suurriik ei ole muu, kui wägew ja suur Saksariik. Sedamaid Eesti rahwas. „Omad ja Eestimaa“ kasud ja tulud silmas pidades, ära lukuta oma südant ja kõrwa, ära lase oma waadet pimestada, kõik wiha ja waenu ja tüli unustusesse sängitades ja uinutades wabalt, Looja pääle lootes ilma kartuseta „otsusta“ 12. aprillil s. a. Riia linnas kokkukutsutud Liiwi-, Eesti- ja Saaremaa maapäewa resolutsioonid hääks kiita, neid igapidi toetades Wene walitsusest ja riigist Eestimaad ära lahutada ja Saksa riigiga osariigina jäädawalt ühinedes kokku liita“.

Kogu waldadele saadeti mitmesugused üleskutsed ja palusid komandatuuri kaudu mida taheti rahwakoosolekutel läbi wiia. Ühte niisugust pakuti Kuusalu kihelkonna waldadele alla kirjutamiseks, mis järgmiselt kõlab:

„Teie Ekstsellentsi palume meie, siin allakirjutanud ..... walla elanikud, aupakli-

Pärnu mälestussamba pereljef.

kult järgmist soowiawaldust lahkesti kuulda wõtta.

Juba kaks kuud on mööda läinud sellest ajast, millal Tema Majesteedi Saksa Keisri poolt Teie kätte ustud wäed siia tulid ja meie kodumaale korda, seadusekaitset ja wabadust uuesti kinkisid, mida kurjategijatest juhitud salgad oma jalgade alla olid tallanud. Kurjateo joowastuses oleksid nad meie kultuurawäärtused, meie warandust ja meie elu ära häwitanud, kui mitte õigel ajal wägewa Saksa riigi pojad neile wastu ei oleks hüüdnud „Siit saadik ja mitte edasi!" Kustumata on meie tänu päästjatele, elagu ta meie maa poegade südames edasi põlwest põlweni.

Aga niisama tuline kui meie tänutundmus on meie südamesoow ja palwe, mida meie Teie Ekstsellentsi kui Tema Majesteedi Saksa Keisri asemikku kuulda wõtta palume. Ärgu lõppegu see õnnelik põli, mida Saksa wägede tulek meile on toonud, millalgi, ärgu jäägu meie maa uuesti oma saatuse hooleks; ärgu olgu neil, kes walmis olid seda kuristikku tõukama, millalgi wõimalust oma nõu läbi wiia. Meie kindla arwamise järele on see hädaoht üksi siis kõrwaldatud, kui meie maa jäädawalt Saksa riigi wägewa kaitse alla jääb, mille õiglast ja kultuuralist walitsust meie südamest usume ja mille hoole alla meie endid selle kindla lootusega anname, et ta meie keele wabadust, igaühe isiklikku omadust ja täie rahwusliku olemasolemise ikka alale jätma saab". (Hans Kruus, Saksa okupatsioon Eestis).

On ka weel palju teisendeid niisugustest soowiawaldustest, kuid nende kõikide eesmärk oli liitumine Saksa riigi külge.

Saksamaal, kui militaristliste maade ahnitsewal riigil polnud ju midagi selle wastu; See tahe peegeldus ka Saksa sisemaal enamjagu kodanikkude soowest, kes Hindenburgi ja Ludendorffi hüpnoosi mõjul oma ebajumala — Keisri järele ahwisid.

14. aprillil 1918. a. wastab Keiser Baltimaa maanõukogule järgmise telegrammiga:

„Ühisele maanõukogu esimehele maamarshall Pilar'ile, Riias.

See minule nii südamlikul wiisil ettekantud Liiwi-, Eesti-, Riia- ja Saaremaa maanõukogu tänu wanade ordumaade wabastamise eest nende rõhumistest, on mind sügawasti liigutanud. Ma tänan südamest Jumalat, et tema Mind ja minu armeed on lasknud selle wabastamise tööriistaks olla ja mulle wõimaluse annud nende Wanade Saksa tõu läbi loodud maade tulewikku kindla põhja peale seadida. Maanõukogu palwe külge liitumises Saksa riigile Minu walitsuskepi all saab hääsoowiliselt järele katsutud. Mina wõtan seda palwet, kui üht usaldusmärki Minu isiku, Minu koja ja Saksamaa tulewikule ja ütlen maanõukogule selle eest oma Keiserliku tänu.

Wilhelm J. R."

Warsti kirjutab „Deutsches Volksfreund" maanõukogu poolt walitud saatkonna wastuwõtmise üle:

Pühapäewal, 21. aprillil 1918. a. tuli Liiwi-Eestimaa saatkond suurde pääkorterisse. Saatkond koosnes:

Härra Baron Dellingshausen, kui saatkonna juht; härra von Stryk — Liiwimaa mõisade esitaja, härra von Brewern, Eestimaa mõisade esitaja, linnapää härra Rehekampf — Kuresaare-Saaremaa esitaja; õpetaja härra Hahn Tallinnast waimulikkude esitaja; härra linnpää Dehio oma pojaga Tallinnast; Härra linna-wolinik Tarrask — Tartust, kui linnade esitaja wäljaspool Riiat. Härrad linnawolinikud Butmering ja Krastkaln kui Riia linna esitajad, Härrad walla wanemad Mups, Ottas ja Waldmann, kui waldade esitajad.

Riigi kantsler Grahw von Hertling wõttis saatkonna wastu et nendelt pidulikku otsust 12. aprillist 1918. a. wastu wõtta. Selle pääle wastab Riigikantsler järgmise seletusega:

„Tema Majesteet Keiser ja Kuningas on minule ülesandeks teinud Teile täna ilmunud Liiwi-, Eesti-, Riia- ja Saaremaa maanõukogu saadikutele soojemat tänu ütelda Teie otsuste läbi Tema kõigekõrgemale isikule näidatud usalduse eest. Saksa sõjawäe wõidurikas edasitungimine ja Brest-Litowski rahuleping tõi ka Teile wabastuse raskest rõhumisest ja ühtlasi wõimaluse neid riiklikke korraldusi saawutada, mis rahwa nõuetele ja soowidele wastawad.

Pärast seda, kui ühendatud Liiwi-, Riia ja Saaremaa maakogu kui otsuswõimulistest isikutest kokku kutsutud nende maade rahwa esitus tema poole on pööranud, awaldab Tema Majesteet ennast walmis nendele maadele Saksa riigi sõjawäe kaitset andma ja toetama nende wabanaemist Wenemaast. Tema Majesteet saab nõnda siis häämeelega walmis olema riigi nimel ka wormilikult need wabastatud maakonnad iseseiswaks riigiks tunnistama.

Tema Majesteet terwitab maakogu soowi, et Kuura-, Liiwi-, Eestimaast, saartest ja Riia linnast iseseisew monarchistline konstitutsiooniline riik oma seadustega ja walitsusega saab loodud ja tahab nõu ja teoga selleks abiks olla. Ka on Majesteet häälmeelel walmis maakorralduse loomiseks Liiwi- ja Eestimaale, mis kuni Baltimaade riiklikuks liitumiseks walitsemist Liiwi ja Eestimaal juhib.

Iseäraline rõõm ja rahulolemine on Tema Keiserlikku Majesteeti täitnud, et tema nende maade tänutundele oma soowi läbi mõju on awaldanud, et uuesti kujutataw riik Saksa riigile personaal-uniooni kaudu Preisi krooniga ligidasse ühendusse astub. See palwe saab häätahtlikult läbi katsutud ja kõige Kõrgema otsus saab maakogule kaastöötamisele kutsutud kohtade alluwuse järele teada antud. Tema Majesteet saab edasi walmis olema pääle Baltimaade wabastamist Wenemaa alt oma kõigekõrgemat nõusolekut selleks andma, et Saksa riigi ja Baltimaadest kujutatud riigi wahel tarwilikud sõjawäe, raha, läbikäimise, mõõdu, tolli ja muud määrused otsustatud saaks.

Tema Keiserlik Majesteet laseb maaesitustele oma Keiserlikku terwitust saata ja nende edaspidistele töödele ja arenemisele nende poolt esitatud maakondadele rikkalikku õnnistust soowima."

Siin wahepeal muutub Sakslaste oma seisukord räbalaks. Lääne sõjaliinil ei edene enam asjad, ning see wõtab omale wähja käigu. Üle Saksamaa ajawad igalt poolt üles ähwardawad häwituse pilwed. Rahwa jõud ja rammu on wälja imetud. Wõidujoowastus on nullini langenud. Sõjawäes wilksatawad rahutuse märgid, mis ennustawad Saksamaa saatusele halba. Okupeeritud maade sakslased saawad hädaohust aru ja püüawad weel rauda senikaua taguda, kuni see tuline neil käes. Neil on

Mälestussammas langenud sõduritele Viljandis.

rutt käes, et asja ennem weel nende kasuks ära otsustada ja — — —

2. juulil 1918. a. saadab Eestimaa rüütelkond Saksa Keisrile weel järgnewa telegrammi:

„Kõigutamata usalduses, Kõigekõrgema armu peale, waatab Eestimaa rüütel- ja maakond rõõmsas usus tulewikule wastu, mis meile meie ühemeelse südamesoowi elluwiimist — külgeliitumist wägewale Saksa riigile Tema Keiserliku Majesteedi Kõigekõrgema walitsuskepi all tooma saab. Kõigewägewama poolt meile usaldatud Saksa kultuuri walwe põhjapiiril, saab nüüdsest pääle terwe Saksa rahwa poolt hoitud ja Saksa wiis ja komme saawad meie kodumaal takistamata täiele õitsele ennast arendada.

Jumal õnnista tema Keiserlikku Majesteeti ja Teie Saksa isamaad."

See on Eestimaa saksluse surmaeelne hüüe, selles on pilk, mis walgustab 700. a. tegewust ja olemist. Okupatsiooni walitsuswaim, — mis meile tuntud, oli neile weel wähe. „Käsen" ja „keelan" oli juba wananenud abinõu. Neil oli midagi waljemat ja karmimat waja eneste kätte saada ja siis alles hakata tööd, ,,

Kuid Saksa sisemaalise rewolutsioonilise meeleolu tõttu, püüdis Saksa walitsus sõjast tüdinenud rahwamassi meeleolu muuta, ning awaldas loobumist endistest loosungitest okupeeritud maade suhtes Saksamaale Wilsoni poolt esitatud 14 punkti tõid täielise pöörde Balti politikas.

30. sept. wabastati keiserliku käsukirjaga riigikantsler Hertling ja tema asemikuks nimetati Baieri prints Max. Uue kabineti ülesanne oli riigile rahu tuua. 6. okt. teatas uus riigikantsler riigipäewa koos-

olekul, et „walitsus tahab iseäranis hoolitseda, et Balti- Leedu- ja Poolamaal õige pea rahwaesitused laialisel alusel loodaks, milleks wiibimata kodanline walitsus sisse tuleb seada. Oma riigikorra ja wahekorra naabrirahwastega peawad nad iseseiswalt ära määrama.

Muutew olukord andis uusi lootusi kõigis Eesti ühiskondlikkes kihtides. Ilmasõja lõpp tundus lähedal ja awanemas olid enesemääramise wõimalused. Balti hertsogiriik warises, hoolimata Balti aadeli wiimse aja kontakti otsimises Eesti tegelaste suhtes.

Kiivripõli.

Maad luupainaja pigistas,
marras marssis maanteed mööda,
küla kahvatus ja kohkus:
mida saab nüüd meie lastest?
maha Taudsi vist neid tapab,
hukatus uhub elusaid.
Kust me saame soodsa arsti?
Küll meil arsta, kuid ei rohtu!

Ütlema kohe ülemad:
"Raudne kiiver tubli tohter,
„seda küllalt me kogenud;
„ta meid paitas palsamiga,
„toherdas alati targu;
„ta kui vana Väinämöinen!„
Arvama aga alamad:
„Taga kiivri raudrusikas!
„Kulli küüned küünistavad
„jättes nii veriseid vermeid;
„juba meie nahk on nautind
„kullikküüsi küllaltigi:
„kolekaval raudne kiiver!
„Toherdagem ise taudi!"

Ei hoolinud sest ülemad:
toherdama tõivad kiivri.

Kohale kihutas kiiver
ratsutada saledal seljal;
taga tõllas kuldne kiiver,
surm tal pukis, suu suletud.

Pühapäev kiriku kutsub,
kuid kinni kirikuuksed:
kiivrikarja vasta karjus;
kiiver iha tal kui ingel;
aega oodata Jumalal,
kuni kari joovastunud,
karjane musutab kiivrit.
Ülemate ülbed immed
lähenevad lilledega
külvama üle tänavaid,
kiivri sälgu suudelevad.
Kõlavad kirikukellad
nii kui Kristust vastu võttes;
hosianna kiivritele!

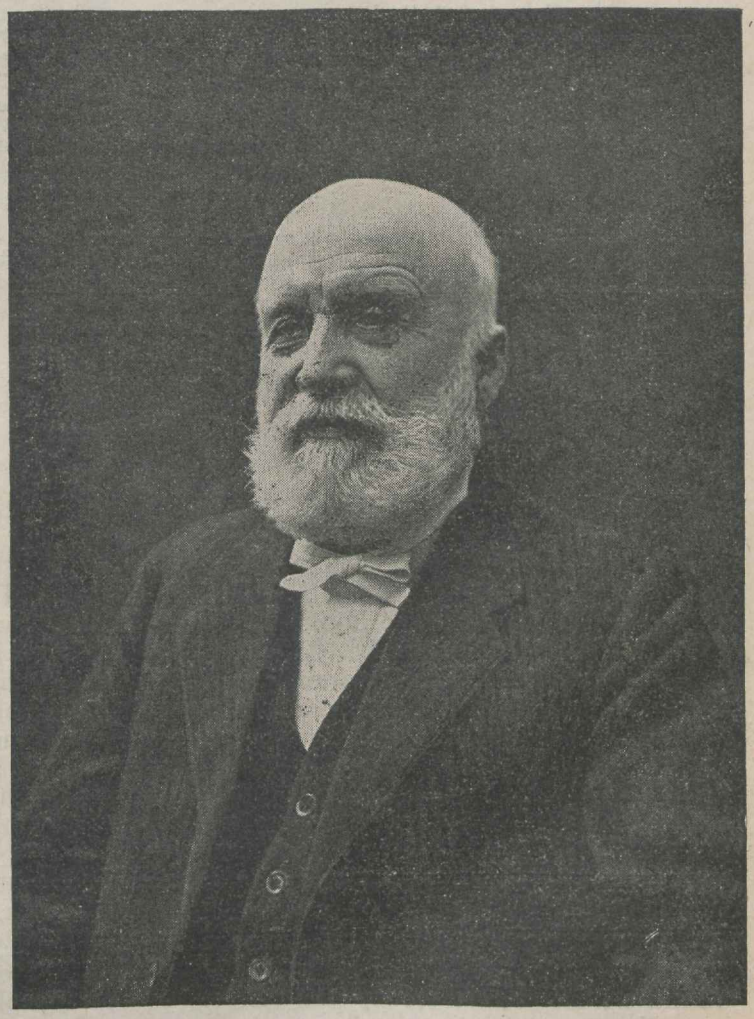

Tartu ülskooli Eesti mütoloogia professor M. J. Eisen.

Taga kiivri tõmmu Tooni
lõugu laiemaks laotab
õgides õhinal saaki;
näkidki osa norimas.
Maal ju kiiver kui kuningas,
Taudsi hirmuga taganeb.
Arstid arstima ometi:
lukk suu ette, pähe päitsed,
jalad jõudsad kammitsasse,
käed kärmed kõidikusse,
uut keeli suhu upitama,
maalt kõik mõtlejad minema
koledasse vangikongi,
nullud nupud nõu pidama,
nukkedena noogutama
kaasa kiivri käskudel.

Ise kiiver ohje hoidma;
nähes maa majandust hüüab:
„Kaanan siin ja sealgi Kaanan,
„siin maal Kaanan kõigis paikus;
„maa siin voolab mett ja mahla,
„maa üdi imedes ohtralt
„ela kui kunagi härra!
„Siin nuumhärjiks me sigime;
„kodu nälga kutsisime;
„praegu kutsivad omaksed!"

Laialt käima laastamine,
Kohe kokku killavoorid,
võivoorid, veisevoorid,
munavoorid, viljavoorid;
kodumaale kõik need voorid
näljalt näppama omakseid;
kiiver küsib kümnist kõigist,
isegi nõgesed nõudes.

Kiiver jälle nullud kokku,
ühes nüüd nad nõu pidama:
„Eesti muidu ei edene,
„kui ei riigiks ju kujune:
„asutame kiivririigi!
„Roodes kuulus on kuningas.
„Roodes Eestile kuningaks!

Nullud järsku jah ja aamen!
„Hüva kõik, mis kiiver mõtleb;
„kiivrile sulasteks saame;
„Kui suur Roodes meil kuningaks,
„toome krooni Roodesel
„meie orja meele märgiks!
„Andunud oleme tal
„oma hingega, ihuga!"

Ärksamad hädas ägama:
„Ema Eesti on nüüd otsas!"
Kõue kärgatas kõvasti:
„Ei ole otsas veel mu Eesti:
„Nüüd vast hakkamas elama
„tuhast tõustes nii kui fööniks.
„Ei ole ohvrid ilmaaegu,
„edu ohvrist hoovab!"

Kiiver kõigub nii kui kõrkjas,
sulab kui tina see tuhka;
Eesti Eestiks viimaks virgub,
verekülvist võrsub lõikus
sajasaagiline seeme:
nii kui karud mehed kanged,
naised nii kui kaljud kindlad,
igaüks vabadust valvab,
verehinda rahvas hindab.

Hilju itkevad ülemad.

M. J. Eisen.

Juku.

Seesama Juku, kelle vanemad juba siis surid, kui jõnglane veel viie aastane oli. Valla hoolekogu poolt määrati Jukule hooldajaks jumalakartlik Nõmmiku Juhan, kes Juku vanematest järele jäänud talu ja varanduse omale „hooldas" ning kui vaga, eeskujulik inimene, vaeselapse puhtast armust oma juure „armuleivale" võttis. Nii sattus poiss juba maast madalast ustavaisse kätesse. Laisklemiseks ei antud Jukule sugugi aega, sest päeval käis ta karjas, aitas talu sulaseid ja tüdrukuid mitmesuguste askelduste juures ning kiigutas öösel peremehe kätkis karjuvat last.

Et poiss laisaks ei õpiks ja kuradi kiusatusele ei anduks, kui põrgu peremees une abil väsind silmalaud kinni surub, selle eest muretses püha peremehe vaga rusikas.

Juku õnneks või õnnetuseks segas end asjasse keegi Venemaalt koju sõitnud tädi, kes poisi nii ütelda „ämbliku võrgust" välja kiskus, oma ülespidamisele võttis ja koolitama hakkas.

Koolis oli Juku väle poiss, tegi mõne aastaga keskkooli läbi ning valmistas end ülikooli astumiseks, kuid saatus tahtis teisiti. Punaste parved Venest ähvardasid meie kodu ja rahvast neelata ning Juku astus ühes paljude teistega vabatahtlikult kodukaitsjate ridadesse. —

Nii oli Juku elulugu enne Vabadussõja päevi. —

Kõle tuul vingus otse põhjast, laiad lumelärtsakad lendasid kohe sõdurile näkku, kes küla serval võsastikus külla asunud vaenlase tegevust jälgisid. Valvurid seisid poolest säärest saadik kevadises lobjakas, vesi ulatas kaugelt „tankide" säärtest üle ning seisukoht ei olnud sugugi mugav, sest mõlemad hoidsid hoolega hambaid koos, et külma tõttu pealetungiv hammaste lõgin vast vaenlasele piilurite seisukohta välja ei annaks.

Kuid mehed ei teinud sellest väljagi, nad heitsid oma vahel naljagi . . .

„Noh, sõber Juku, tulevane täht juriidilises taevalaotuses, kuidas meeldib?"

—„Pole viga, kui pataljoni ülem lubab, siis teen peale lahingut taevataadi peale ettekande selle eest, et ta niisugusel tõsisel silmapilgul toorest nalja teeb ja hapuks lõinud lumeräitsakaid vastu nägu loobib!"

—„Oi vennas Juku . . . ära jända! Otsekohese ülemuse peale on ettekandmine kõvasti keelatud, kui ta ka hapukurkidega ehk mädamunadega vastu vahtimist pilluks!"

—„Ära niisugust lori aja! Vaat, kus leidis koha toiduaineid meele tuletada . . . ise tead väga hästi, et meile juba 24 tundi niisuguseid asju hamba pääle ei ole sattunud ja nüüd ajad oma lobaga suu vett tilkuma seal, kus ilma selletagi vett küllalt!"—

Sõbrad ei saanud juttu jätkata, sest küla poolt põõsastikust ilmusid mõned hallid kar-

vaste mütsidega kogud . . . viibimata panid mõlemad püssid palge ja andsid tuld; vaenlase tagasitõrjumiseks ja tagapool olevatele vaenuvennile märgu andmiseks, et „tiblad" liigutavad.

Nüüd said poisid sooja, elu tungis külmast kohmetunud liikmeisse, varsti välkusid katkiste „tankide" vahelt külmast punaseks värvitud varbad ja Juku — see ta oligi, otsis ühes kaaslasega vaenlase kuulirahe all kindlamat küngast, kust tagast parem oleks punastele pihta anda niikaua, kui teised appi jõuavad.

— — — — — — — — — —

„Vennad . . . kaks asja on valida: surm või võit. Näitame, et mehed oleme, iga toll kodumaast on kallis . . . seal, meie kodukülas, kus meie omaksed, õed, vennad, vanemad ja võib olla ka pruudid, seal ootab praegu vaenlane parajat silmapilku rüüstamiseks. Võib olla, on mõnelgi, kes teile armas, praegu mõõk ped kohal! Neid on palju, kuid see ei tohi meid kohutada . . . surm või võit!" — — —

—„Surm või võit"— käis läbi rühmakese ridade . . . „näitame kuraditele, kes me oleme!" Meeste isegi tõsised näod tõmbusid veel tõsisemaks, kuu varjas end musta pilverünka taha ja rühm liikus salaja noore aseohvitseri järele padrikust välja külla, kus iga kivikese ja posti tagant surm varitses. — —

Hommikul enne koitu oli vaenlane külast välja pekstud, siin ja sääl vedelesid surnukehad ja meest, kes pääletungi alul mehi vaimustas, kanti sinelitest tehtud raamil talutarre Vaenlase kuul oli õlast läbi tunginud ja Juku — ikka seesama, sonis haavapalavikus.

Nõmmiku Juhan, kelle tallu haavatu sidumisele viidi, istus tagatoas ning laulis suure häälega „Siioni kandlest" Issandale kiituselaulu, kes oma truu ja vaga sulase surmast päästis... Juhan oli parajasti „seina ligi" käsutatud ning vahtis püssi otsadest sisse kui abi õigel ajal kohale jõudis. —

— — — — — — — — — —

Juku elab veel. Parem käsi on õlast ära lõigatud ning selle kord olnud olemasolust annab tõendust veel väike jupike. Oma elu üle ta hoobelda ei või — elab riigi poolt määratud pensionist nii ütelda peost suhu, teenistuskohta keegi sõjasandile anda ei taha, kuid Juku elab siiski — temal on niisamasugune hing nagu teistelgi.

Nõmmiku Juhan on suur mees . . . ta on sabakuue selga tõmmanud, istub kõrges kogus ning vaidleb vastu, kui sõjainvaliididele toese andmise küsimus kõne all on. Ta püüab igatpidi „asjale kasulik" härra olla, sest väga võimalik, et niisugust vaga ja eeskujulikku meest mõni ministri ehk koguni presidendi tool ootab.

Kui keegi kodu juhtub Juku ja teiste jaoks annetuste asjus kannatanud kodumaa ohvritele, siis pistab Juhan siunama ja toonitab, et isegi küllalt head on teinud ning ühe neist koguni üles kasvatanud.

K. Kaasik.

Meie kitsaroopaline soomusrong nr. 4 Valk-Marienburgi teel, 1919. a.

Mälestusi Eesti demobiliseeritud sõjawäelaste liidust.

L. Konnow.

Wabadussõja alul, kui enamlaste lained kodumaad ähwardasid matta, kui ligi kaks kolmandikku kodumaast nende wõimuses seisis ja punane terror ning weresaunad rahwa meeli hirmuga waldasid, kui keegi oma elu ega waranduse eest kindel ei wõinud olla, kui lõuna poolt rasked kõuepilwed kerkisid ja Landeswehr Eesti iseseiswusele hoopi tahtis anda, siis lubati sõjawäelastele ja waenlase wastu minejatele kõiksugu eesõigusi ja tasu.

Esiotsa oli wähe lootust ja usku ettewõttesse. Punane hirmutont näis oma kätt üle terwe maa sirutawat... Kuid ootamata tuli pöörang, tekkis ja kaswas nagu maa alt lühikese ajaga esimestest salgakestest wabadust armastawast sõjawäest tegujõuline malewa, kes neljateistkümne kuulises heitluses kodumaa sissetungijatest waenlastest puhastas, ehk küll kallite ohwritega, ja rahu tegi.

Igawene mälestus langenuile... Nemad olid kõige kallima, mis inimesel on — oma elu kodumaale annud... Nemad ei kuulnud enam tänusõnu ega näinud auawaldusi; nemad ei tulnud nõudma: täitke oma lubadusi, tasuge omad wõlad.

Aga mitte kõikide suid ei sulgunud surm.

Tuletame meelde aega, millal meie kodukaitsjad kaewikutest wabanesid ja oma kodukoldele tagasi tulid. Ees ootasid igasugused raskused: majanduslik kitsikus, tööpuudus, walitsuse lubaduste unustamine ühelt poolt ja — nende eesõiguste teostamise juures ilmsiks tulnud wäärnähtused, kõrwalepuiklemised, isegi wastutöötamised teiselt poolt. Need olid tegurid, mis tõsiselt järele mõtlema panid meie wabadussõjalasi.

Riigiwalitsuse aparaat ei suutnud tõotatud lubadusi täita, samuti ei wõetud ka demobiliseeritud sõjawäelaste majandusliku elu parandamiseks midagi reaalsemat ette.

Paljud olid wõitluses terwise kaotanud, neist suurem hulk olid ilma leiwa ja teenistuseta. Sarnase seisukorra juures waldas meie eesti sõjameest ülikurb pettumustunne ja ta hinges kippus hääbuma usk riigi iseseiswusse.

Sõja ajal poetusid kohtadele kõiksugu ajapikenduse mehed. Tööjõu puudusel wõeti ametisse isikuid waatamata, kas nad oma ülesande kõrgusel seisid. Riigiasutised olid täidetud preilide ja prouadega ja kui sõjamees kuskile teenistust läks otsima, siis wastati, et kohta ei ole. Ka seltskond oli asunud wildakale seisukohale sõjawäelaste wastu: „Teie ju tööd teha ei taha, olete liinil logelema õppinud," kuuldi mitmel pool öeldama, kui need tööd läksid paluma.

Sootu teisiti käidi aga optantidega ümber, kelledest paljud aastakümned Wenemaal teeninud ja wõõrast leiba söönud, kelle teenuseid kodumaa wastu hädasilmapilkudel ei tuntud, nendele anti eesõigused kohtadele. Olgugi, et eesõigustatud kohtade saamiseks oli ka oma seadus olemas, kuid see jäi tegelikult paberile ja kolletas „Riigi Teataja" weergudel.

Sõja algupäewil ja raskematel wõitlusaegadel julgustati sõjamehi lubadustega, peale sõja lõppu maa eesõiguste saamiseks. Magus ootus antud lubaduste täitmisest kestis kuni sõja lõpuni ja kui tagasitulewad sõjamehed koju jõudsid, siis alles märkasid, et neid peteti: mõisad olid wälja antud. Wallanõukogud ühes onu- ja tädipoegadega said maad. Maadejagamisel jäeti liinisõdurid tahaplaanile, ääremaile ja isegi päris ilma, hoolimata nende wahwuse märkidest ja tunnistustest. Suured teened näisid olewat aga seljatagustel kangelastel, need said maad ja kohad.

Murega waatas sõjamees tulewikku.

*

* *

Löödud oli wäline waenlane. Nüüd tuli wõitlust alata sisemisel wäerinnal.

Selgus, et teistelt midagi loota ei ole, waid tarwis on ise olukorda parandama ja majanduslikult üksteist aitama hakata ja et nõuda tuleb seda ka neilt, kelle kohustusse see kuulub. Sellest tekkis mõte endiseid kodukaitsjaid ühendada, et ühiselt kergemini eesmärgile jõuda, et üksteist moraalselt ja majanduslikult toetada ning sõprussidet, mis loodud, eneste wahel alles hoida. Neil põhimõtetel asutati demobiliseeritud sõjawäelaste liit.

Liidu organiseerimine sündis Tartus. Kogukene mõtteosalisi astus kokku, kelle korraldusel esimene awalik koosolek jaanuarikuul 1921. a. ära peeti. Sellest koosolekust wõttis osa umbes 400 sõjameest. Liidu asutamine tunnistati tarwilikuks ja juba samal koosolekul seati üles liidule laiaulatuslikud ülesanded.

Esimene üleriikline demob. sõjawäelaste liidu kongress astus 8. ja 9. mail 1921. a. Tartus kokku. Selle lühikese ajaga oli suudetud luua ligi 50 osakonda ühes 5.000 liikmega. Osakondade arw kaswas järjest ja aasta pärast, II-sel kongressil, millest osa wõttis 266 saadikut, selgus et sõjawäelaste pere on liitunud üheks suuremaks organisatsiooniks terwes Eestis. Osakondade arw oli tõusnud 148 pääle, ühes 44.000 liikmega.

Ees seisis liidul suur töö, mida teha tuli kahel frondil. Üheltpoolt tuli ametiwõimude ees selgitada sõjameeste hädasid ja puudusid, tuli wälja astuda ametnikkude omawoli ja seadusewastase tegewuse wastu. Teiselt poolt tuli selgitada sõjameestele, et üle öö ei saa laastatud maale korda sisse seadida, seletada riigi ja walitsuse ülesandeid jne. Kahjuks ei tahtnud ka walitsus arusaamisele tulla, et liidul kaugeleulataw riiklik tähtsus on ja see töö, mis lasub liidu õlgadel, just ametiasutiste teha oleks olnud. Tuldi arwamisele, et liit on enamluse kalduwusega organisatsioon ja wõib saada hädaohtlikuks terwele Eesti riigile.

Seda tööd raskendas weel üks asjaolu, millele senini wäike tähtsus antud. Nimelt kasutasid ära rahulolematut meeleolu sõjameeste seas kommunistid, kes hakkasid looma oma „Sõdurite liitu". Algus tehti Wiljandimaal ja sealt edasi lagunesid selle osakonnad ka teistesse maakondadesse. Ka walitsusele ei jäänud see teadmata. Siin tuli üleriiklikul demob. sõjawäelaste liidul kiiresti wahele astuda, tõkkeid teha, et kahjulikule liikumisele, mis riiklikult lubamata ja sõjameestele kahjulik, piiri panna. Ajakirjandus ei suutnud, wõi ei tahtnud kahe liidu wahel wahet teha ja tembeldasid demob. sõjawäelaste liidu enamliseks asutiseks. Nii ei awaldanud esialgu ajalehed isegi üleskutseid, mis liidu mõtete õhutamiseks saadetud. Tuli käia toimetajate juures ja selgitada wahet kahe liidu wahel. Kuid sellest hoolimata ei tehtud parandusi, ega ei tulnud muutust ajakirjanduses, waid teated paisati segi ja Eesti riiklusewastane sõdurite liit asetati ühe nime alla sõjawäelaste liiduga.

Pikk oli seegi wõitlus. Ühelt poolt tuli selgitustöö abil häwitada tekkinud kommunistide kihutus- ja organiseerimistöö rakukesed- sõdurite liidu nimelised, ja teiselt poolt awalikule arwamisele ära näidata, et sõjawäelaste liit on rahwusmeelne ja riikliku waatega organisatsioon. See enamluse wari, mida liidu pää kohal hoida aitasid ajalehed, tegi liidule ja ka riiklikule arusaamisele rahwa seas palju kahju, ning takistas ütlemata palju majandusliku järje parandamist, sest ka walitsusasutistes puudus täieline informatsioon. Tuli töötada kõik aeg umbusalduse ja kahtlustuste õhkkonnas.

Kongressidel selgus, et meeleolu liidu osakondades liikmete keskel üksmeelne, nii nagu lahinguheitlustes walitses, muredes ja

Demobiliseeritud sõjawäelaste liidu II-ne kongress Tartus 1922. a.

hädades oldi truuks jäädud oma wabaduse aatele. Kongressidel ei tulnud ühtegi lahkuminekut, ei eneste, ei walitsuse esitajate wahel, kes kohal wiibisid, waid walitses kogu aeg asjalik waim, mis tehtud tööd tähtsaks tunnistawad. Kongressi resolutsioonid ei sisaldanud walitsuse wastu üleliigseid nõudmisi, waid ühelmeelel juhiti tähelpanu pahede kõrwaldamiseks ja sõjawäelaste õiguste jaluleseadmiseks, mida lubanud walitsus.

Kuid see seisukord ei kestnud kaua. Nähes liidu tegewust, tema kasulikku ja edumeelset tööd ühiskonnas ja riigi hea käekäigu kasuks, muutis ajakirjandus pika peale tooni ja seltskond sai liidule wastutulelikumaks. Kuid siiski jäi awalik hääl ajakirjanduses liidule sulutuks, sest ajakirjandus ilmutas ühes wõi teises lehes wäikseid teateid, kuna suuremaid põhimõttelikke küsimusi käsitada ruumi ei antud.

Tuli otsida uut pääseteed. Selles tärkas mõte wälja andma hakata oma häälekandjat, mis oleks sideks olnud liidu keskkoha ja üleriigi laialipaisatud liikmete ning osakondade wahel, abiks nende muredes ja hädades, mida elu ette weeretanud. Ilus mõte leidis tunnustamist 18. now. 1921. a. liidu nõukogu poolt, kus keskjuhatusele ülesandeks tehti jõudumööda wälja andma hakata demokraatlikul alusel, wäljaspool politilisi erakondi seiswat häälekandjat. Wilets majandus ei kohutanud ettewõtjaid. Wõitlust tuli alata peaaegu tühja kätega, sest walitsusringkondades, kuhu pöörati toetuse saamiseks, ei leitud warem ega hiljem 44.000-liikmelise sõjameeste perele wastutulekut.

2. jaanuaril 1922. aastal ilmus esimene ajalehe „Waba Eesti“ number. Lehte hakati trükkima Tartus, J. Mällo trükikojas, K. Pahk'i wastutawal toimetusel ja toimetusliigete H. Laretei (pr. Moskwa saadik) T. Drewerk'i, M. Kont'i, A. Braats'i ja L. Konnow'i kaastegewusel. Peale selle oli hulk seltskonnategelasi, ajakirjanikke, õpetlasi jne., kes lehte kaastööga toetasid. Lehe ärilise külje eest hoolitses talit. juhataja L. Konnow, kelle õlgadel lasusid suuremalt osalt lehe majanduslikud raskused.

Kui waatleme liidu töö tagajärgi, siis peame tunnistama õigusega — tol ajal oli Eesti riigiaparaat täiesti korraldamata. Teiseltpoolt ei oleks ka üksik kodanik midagi jõudnud ära teha, sest waatamata meie riigi wäiksuse pääle, oli meil üksiku isiku jaoks siiski — Jumal kõrges ja walitsus kaugel.

Teadagi, et suurt mõju meeleolu rahuldamiseks awaldas majandusliku kitsikuse wähenemine selle kodanikkude elemendi seas, kes pääle kurnawaid ja waesekstegewaid sõdu kitsikust kõige terawamalt tundsid.

Ka selle wähenemiseks on liidul suuri teeneid. Liidu läbi on saanud teenistuskohti tuhanded liidu liikmed, kui ka mitteliikmed-sõjawäelased.

Teiseks ja weel tähtsamaks küsimuseks oli maaküsimus, mis wälja kutsus paabeloni segadusi. Selle küsimuse lahendamisel olnud liidu tähtsust ei osata tihti tähelegi panna, sest siin on, wõib olla tähtsamgi, mõju awaldatud kaudsel teel. Pääle sõja lõppu ei olnud põllutööministeeriumil mingisuguseid andmeid, kuipalju sõjawäelasi maad saada soowiwad. Ka siin tuli liit appi ja korraldas ankeedi, kogudes teateid üle 25.000 maadsoowija sõjawäelase kohta,

AURUVÄRVIMISE VABRIK JA KEEMILINE PESEMISKODA
R. NATUS, Viljandis.
Asutatud 1883. a. Tartu t. 24. Telefon 59.

Kangaste värvimine, vanutamine, käärimine ja pressimine.
Lõngade ja kantud riiete (tervelt ehk lahtiharutatult) värvimine.
Kantud riiete puhastamine ja pesemine.
Tarvitusel ainult kõigeparemad värvid ja ained.

Vastuvõtmise kohad:
TALLINNAS: Narva mnt. 26, S. Pärnu mnt. 22, Harju tänav nr. 29.
TARTUS: Riia tän. nr. 5, Raatuse tän. nr. 16.
PAIDES: A. Ahlmanni juures ja teistes linnades ja alevites.
Hinnad kohased.

nende waranduslise seisu, nende endise ja nüüdse ameti kohta jne. Osalt ümbertöötatud, osalt toore materjalina läks see esimene sellesarnane tähtis töö walitsusasutistesse.

Tingimata on see omajagu kergendanud maajagamist ja selle plaani teostamist.

Alguses tuli üle riigi kaebtusi seadusewastase tegewuse kohta kohtade pääl maajagamisel. Kirjawahetuse numbrid neis küsimustes tõusid tuhandeteni. Liidu keskjuhatusel tuli see materjal kontrolleerida, ilma et mitte ametiasutisi kirjawahetusega üle ujutada.

Kui waatame liidu statistilisi andmeid, siis näeme kui palju kohti on ümber planeeritud, uuesti seadusepäraselt wälja jagatud, kuipalju tüliküsimusi õiglaselt lahendatud. See arw ei ole wäike. Paljud ametnikud on liidu nõudmisel ja päälekäimisel seadusewastase teguwiiside pärast ametist tagandatud, paljudele on noomitusi ja märkusi tehtud. See on kõik kaasa mõjunud selleks, et on hakatud ettewaatlikumalt talitama, õiglasemalt asju ajama, kartes liidu wäljaastumist.

Walusamaks ja palju kaugele ulatuslikumaks küsimuses tuleb pidada kahtlemata autasu küsimust. Seda ääretut meelepaha ja kibedustunnet on raske kokku wõtta. See ei olnud enam üksiku kihi küsimus, waid ta sai terwe rahwa omaks. Korraldus autasu ettepanekute ja wormi kohta ilmus liiga hilja. Alguses ei teadnud wäeosade ülemad kuidas ettepanekuid teha, ning sellepärast jättis osa neist ettepanekutest alguses tegemata ja asjaosaliste, ettepanewate kui ka ettepanijate, lahkumise tõttu, sagedaste ka wägiteo unustuse tõttu, jäid paljud autasu ettepanekud hoopis esitamata; teine osa tegi küll ettepanekuid, kuid üks jagu neist ei täitnud pärast awaldatud wormilisi nõudeid ja jäi tähelepanemata. Palju sõjawäelasi, kes enne ettepanekute kohta käiwat määrust wäeosast olid sunnitud lahkuma, (haawade, haiguste wõi mõnel muul põhjusel) unustati täiesti ära, kuna harilikult esitati neid, kes ettepanemise ajal wäeosas olid. Paljud ettepanekud, mille kirjeldused juba walmis ja aial, olid, mitmesugustel põhjustel edasiandmata jäänud, kuna nad tagasi anti põhjendusega, et „hilja on".

Hulk ettepanekuid lükati tagasi wormilistel põhjustel ja uuesti ettepaekud jäid hiljaks. Wäeosade ülemate wahetuse tõttu jäi hulk ettepanekuid tegemata, kuna uued ülemad endiseid wägitegusid ega nende kordasaatjaid ei tunnud.

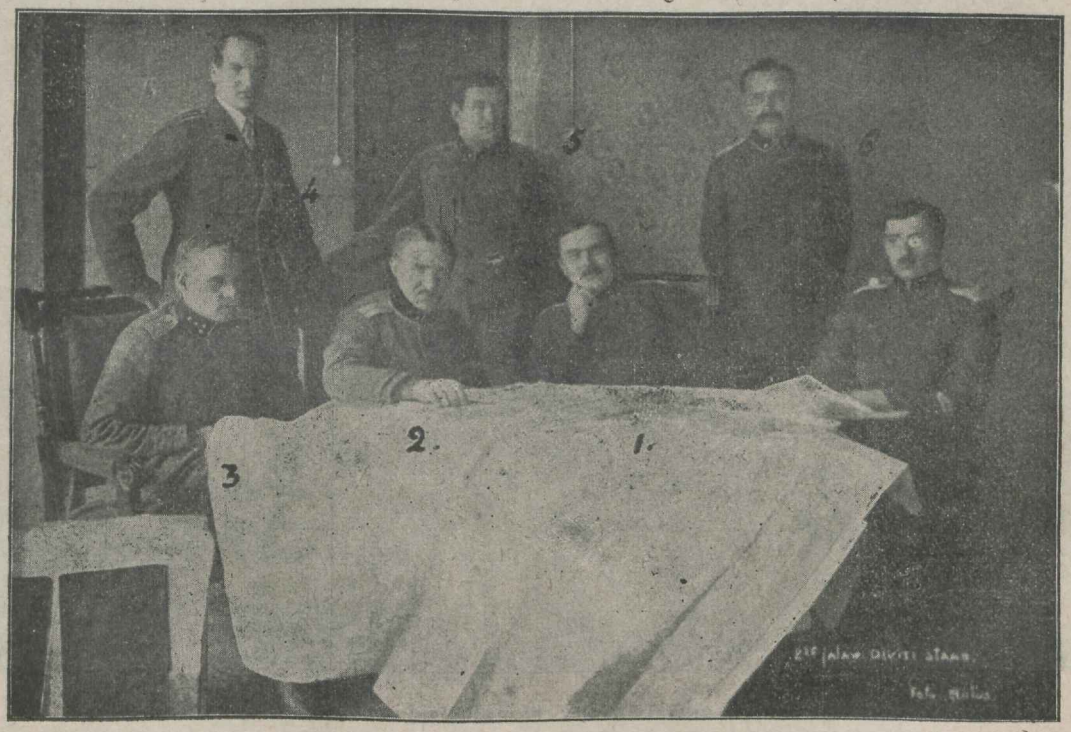

Wabadussõjaaegne 2-se diwiisi staap.
1. Kol. W. Puskar, diwiisiülem. 2. Kol. W. Mutt.

Ülesloetud ja weel mõnel muul põhjusel jäi hulk sõjawäelasi teenitud autasust ilma ja teiste omawäärilistega wõrreldes teisele plaanile jäetud, mis pääle moraalse rõhutustunde ka materjaalselt end tugewasti tunda andis, meie maaseaduse määrustes lubatud eesõiguste ja maapuuduse tagajärjel.

Ülaltoodud põhjustel pööraski demob. sõjawäel. liidu keskjuhatus 21. X. 21. a. ettekandega autasu asjus sõjaministri poole, põhjendades seda sisseantud palwetega, ettepanekute ja kaebtuste läbi selgunud asjaoludega, paludes, et wabadusristi ja tasuta kuude wiisi hoiti kalewi all, tegi tolleaegne sõjaminister Jaan Soots kergel käel paar suleliigutust — lihtsalt „ei ole nõus“ ja arwas sellega oma autoriteetliku sõna ütelnud olewat.

Hiljem, V iseseiswuse aastapäewaks otsustati rahaline autasu kõrgematele sõjawäelastele ühes mõisatega ja wabadusristi kawaleridele — rahaline autasu, mis eriti suuri laineid lõi wabadussõjalaste ridades.

Sellega walmistati küll mõnele kümnele wõi sajale tublimale wabadussõjalasele iseseiswuse päewal rõõmu, kuid mõnele tuhandele, kes ka sellel päewal oleks soowinu-

Eesti wäejuhatus Lõunawäerinnal Landeswehri wastu.
Ees: Kolonel K. Parts, kindral-major Ed. Põdder ja kindralstaabi ülem kolonel N. Reek.

maasaamise ettepanekuid wõiks teha uuesti kõik nüüdsed ja endised wäeosade ülemad ja neid ettepanekuid, mis wormilistel põhjustel läbi waatamata wõi tagasi lükatud ehk tagasi saadetud täiendawate teadete nõudmiseks, samuti ka endiste ülemate poolt kokkuseatud ja nende lahkumise tõttu esinemata jäänud ettepanekutele saaks käik antud ja läbi waadatud.

See küsimus oli liidul täiesti põhjendatud ja riiklikult seisukohalt suure tähtsusega, mida wõimalik oleks olnud, kui mitte täiesti, siis jaoltki kõrwaldada. Kuid asjata. Kõik awaliku arwamise hüüded põrkasid wastu sõjaministri kangekaelset jonnakat wastupanu. Sellele ettekandele, mida pilku minewikku heita ja selle silmapilgu seisatusel rõõmu tunda — kibedat meelehärma.

Nede ridade kirjutajal on wõimalus olnud tutwuneda meie naaberriigi Läti sõjainwaliidide ja wabadussõjalaste liikumisega, isegi Läti sõjawäelaste II-sel kongressil wiibida, millest selgus, et Läti sõjainwaliidid ja sõjawäelased on asetatud palju paremale järjele, kui seda Eestis on.

Lätis hakkawad saama kõik wabadussõjalased autasu 1.000 latti (74.000 E. Mrk.) suuruses ja sõjainwaliidide pension wastab peaaegu eluülewalpidamiseks.

Ei saa kaugeltki ütelda, nagu oleks liit kõik ära teinud, kõiki rahuldanud, kui aga

arwesse wõtta eelpool kirjeldatud raskusi, millega liidul wõistelda tuli, kui siia juurde lisada rahaline kitsikus, millega liidul tegutseda tuli, siis peame otsekoheselt tunnistama, et liit on ära teinud suure ja riiklikult tähtsa töö.

Liit wõttis ka II riigikogu walimistest erapooletu rühmana osa ja wiis saadiku seadusandliste asutiste, kelle kaudu liidu töö märksa wähenes ja sõjameeste haawad paranema hakkasid.

Kui neid tegelasi meele tuletama hakkame, kes liidu tööle koondusid, siis peame tunnustama, et need olid ajad, kus inimesed tööle andusid kogu oma hingetule, mõistuse ja tahteõjuga. See oli wäsimata töö, mis ei lubanud kellelegi loidust, ega wast tarwiliku puhkustki.

Nende ridade kirjutajal on meeles, kui elawalt osa wõeti alalistest koosolekutest, peaasjalikult õhtutel, mil inimestel päewaülesanded lõpetatud. Koosolekud kestsid pooleöödeni ja walge hommikuni. Selle juures aga mingisugust tasu.

See oli tükk loowat tööd meie riigi sisemises elus.

Liidu tegewus kestis kuni detsembrikuu 1924. aastani, millal ellu kutsuti Kaitse-Liit, kes liidu kaudset tööd oma pääle wõttis. Praegu tegutseb weel liit Tallinnas, kuid Wabadussõjalaste liidu nime all.

Tartus, 15. VIII. 27.

Surm.

Vihas ja vaenus on aastaid ju rahvaid
Aeg esile toonud ju paljugi vahvaid,
Kuid ei lõpe veel vaenulik häda ja piin,
Vaid surevad meelefult tuhanded siin.
Ammugi vend vennaga heitleb ja pojaga isa
Nad sünnitavad vaenlaste kujude lisa,
Kellelt kadunud sugulus, sõprus ja arm,
Vaid jäänud on vihane vaenustus karm.

Ent lahingu valmis on vastased säend,
Ilma et nõrgemadki ära oleks jäänd.
Ju vaenlase pihta sihitud laeng,
kust kuuldubki kuulipilduja saeng!
Tulistavad ka kahurid kauguse takka
Mürskusid sinna, kuhu kuul enam ei hakka,
Kramplistes valudes ägab ka emagi maa, —
Ei tema siin iialgi puhkust ega rahu saa.

Päev mõõdund ja kustumas päikese sära,
Kuid kõvemaks paisub veel lahingu kära
ja kui valitseb vaikinud ilma õõ,
Siis koledaim ja õudseim on tapatöö.

Kaevikutest välja! . . Tikkudele vennad! . . Hurraa!
Läbistab kohutavalt nõiduse hüüe õhu ja maa
Ning korraga nagu lainete mäng
kui tormist on muudetud vetesäng,
Tõusevad ja vajuvad vägevad kolonnid
Põlevad leekides lossid ja onnid.
Surevad loomad ja inimesed kõik,
kust üle käib surmavikati lõik.

Siis ratsanik – lahingu kuningas, tuleb
Ta ilmumist langenud lahingu kangelane kuuleb
ja alistub maa ning inimlik võim;
kummardub kõik kui üle käib vägevaim roim.
Hävitus ja tühjus ta silmadest paistab,
Ahnusega langenute verdki haistab,

Tõsisemad jooned on piirand ta huult
ning käskivad sõnad kostavad ta suult;
ülesse magajad, joondu ja edasi marss,
liikuma sihis kuhu näitab käsivars,
siis naeratab kuningas käskivalt õhe
ja avab end kohe maalõhe.
Marssivad aeglasel sammul tuhandeid.
Lugematuis reos endiseid vaenlaseid
Rahu nüüd leidnud on isa ja poeg,
Lepitand vendasid igavene aeg.

Siia inimkond, siia kõik maapäälsed,
siia tulevad veel teised, siin ka eelsed.
Siit leiate igavest isamaad,
Siin sina vangistu vabadust saad.
Mina olen teile kuningaks siin,
kus lõppenud vaenlused, valud ja piin.

Ja marssivad pidulikul sammul surnute väed
surma paraadil nii kaugel kui näed.
Kuid päikese tõuseva kullas veel ikka
kestab igavene lahing tuleviku aegade pikka.
Teda juhtimas vägevaim kuningas surm,
temani ei küüni inimese viha ega arm.

A. Ivan.

Öö-kuninganna.

Sind võõstab hõbe ornament,
on hõbekingastet su jalad!
Poolkuu koroonast ehid end;
sind võõstab hõbe ornament;
sünge, hääletu su liuglev lend . . .
must, hõbetähtist ülevalat
loor, võõstab hõbe ornament
sind, hõbekingastet su jalad.
Undandev milles oopium —
teemant-fiaali kätel kannad . . ,
On magushurmav, uimavkuum
undandev sinu oopium —
täis ta aroome õhuruum —
meil kõigil teda juua annad.
Undandev milles oopium,
deemant-fiaali kätel kannad.
Sest juues kõik me unustand,
mis koormav: kuldsed unistelmid
meid valland, ilumaile kann'd,
kõik kurbused me unustame.
Öö, võrratu on sinu and,
rüüs kandev tähte hõbehelmid!
Su tulles muu me unustand —
vaid jäänud helged unistelmid.

Myosotis.

Läti vabariigi sõjainvaliidide juubelipidustused Riias.

21. juunil s. a. pühitses Läti sõjainvaliidide ühing Riias oma 10-ne aastast kestvuse juubelit arvurikka külalistehulga, valitsuse liikmete, kõrgemate sõjaväelaste ja välisriikide esitajatega, nende seas ka Eesti vigastatud sõjameeste esitajad Tallinnast, Tartust ja Rakverest ühingu Keskjuhatuse kaudu.

Juba 1915. a. peale hakkasid läti kütipataljonid ühendust looma sõjainvaliidide keskel, kuid tegelikult pandi ühingule alus 1917. a. Esimese koosoleku avas dr. Jankovski. Ühingu ümber on koondunud peaaegu kõik läti sõjainvaliidid.

tusi mitmesugustelt parlamendi deputaatidelt, organisatsioonide ja asutiste esitajatelt.

Vana-Läti kütipolkude asutaja kindra Ausan ütles muuseas oma tervituskõnes järgmist: „Teie olete riigi uhkus ja elusad mälestussambad, kes teie liigute rahva hulgas, meele tuletades möödunud kangelastegusid. Teie haavade ja valude kannatusel on sünnitatud Läti vabariik. Teie rindu ehivad aumärgid, mille ees peab igaüks seisatuma ja pead paljastama."

Eesti vigastatud sõjameeste poolt ütles südamlikke tervitusi ühingu keskjuhatuse esi-

Eesti Vigastatud Sõjameeste delegatsiooni päralejõudmine Riiga.

Pildistatud ühiselt Läti sõjainwaaliididega Riia jaamas, vagunist väljatulekul. I rida pahemalt: L. Konnov, J. Roosson, Ed. Dselsit (läti), H. Gustavus, V. Allas, A. Ivan, O. Meoma, K. Lipand. II rida: V. Feldmann (läti), R. Vehsit (läti). A. Valdmann ja E. Neps.

Aktusel tervitasid Läti vabariigi valitsuse nimel – valitsuse president G. Semgal, parlamendi nimel – seimi esimees dr. P. Kalnin, ministrite kabineti nimel – minister-president M. Skujeneek, seimi sotsiaal-demokr. rühma nimel – deput. A. Kreevin, sõjaminister kindral Bangersky, töö-hoolekande minister Rudevitsch, Eesti vigastatud sõjameeste ühingu nimel – keskjuhatuse esimees J. Roosson, töö-hoolekande ministeeriumi direktor O. Sihlis, Riia prefekt Grinvald, polkovnik Lasman, Läti demobiliseeritud sõjaväelaste liidu nimel – P. Richter, Läti noorsoo keskliidu nimel – pr. Z. Sauleskaln. Pääle selle järgnes terve rida tervimees J. Roosson üle andes Läti sõjainvaliididele-kaasvõitlejatele omavahelise sõpruse kinnituseks hõbekarika sõnadega: „Olgu ja jäägu see karikas edaspidiseks sõpruse ja tunnistustäheks." ja lõi naela Läti sõjainvaliidide lipuvardasse.

Aktusele järgnes kontsert-ball, kuna külalised ja auvöörad Läti töö-hoolekande ministri hra Rudevitschi poolt korraldatud omavaheliseks koosviibimiseks Wöhrmanni parki paluti.

Päeval viibisid Eesti vigastatud sõjameeste esitajad Kemmernis sõjainvaliidide sanatooriumis ja ühiselumajas.

22. juunil — Läti kangelaste mälestuspäeval — peeti jumalateenistus ja paraad sõjas langenute kalmistul, kus puhkab üle 3000 kangelase. See surnute riik jätab igale mööduminejale sügava mulje. Üles kerkimas on sinna monumentaalehitus, mille kallal kibe töö käimas.

Hauale panid pärjad: Läti vabariigi president, Läti sõjaväe esitaja ja Eesti vigastatud sõjameeste ühingu nimel A. Ivan, kes omas lühikeses kõnes meele tuletas ühiseid aateid ja võitluspäevi. Kõnele vastas Läti sõjaminister Bangersky ja mängiti Eesti hümni

Õhtul korraldas Eesti vigastatud sõjameeste ühingu delegatsioon omavahelise koosviibimise, millest osa võtsid Läti sõjainvaliidide esitajad ja valitsuse liikmed. Koosolek kujunes ilusaks sõprusavalduseks. Läti sõjainvaliidide 10-a. juubeli puhul annetati järgmistele Eesti vigastatud sõjameeste ühingu liikmetele Läti sõjainvaliidide ühingu märgid: J. Roosson'ile, A. Ivan'ile, O. Meoma'le, V. Allas'ele, H. Custavus'ele, E. Neps'ile, A. Valdmann'ile, K. Lipand'ile ja L. Konnov'ile.

Juubeli-aktus, millest Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühingu delegatsioon osa võttis.
I rida pahemalt: Kindral Ausan, Ed. Dselsit, J. Roosson, O. Sihlis, A. Ivan, minister Rudevitsch, H. Gustavus, E. Neps. Teises reas neljas — K. Lipand, tema kõrval O. Meoma, seitsmes — L. Konnov ja üheksas — V. Allas.

Pidulikust Riiast lahkusid Eesti vigastatud sõjameeste esitajajad orkestri helide saatel, kaasa tuues paremaid mälestusi ja soove edaspidiseks ühiseks tööks.

L. K.

Gladiaator. (Lord Byron.)

Ma näen, et võitlejate ridades üks tuigub,
Et surm on pitsariga teda märkinud;
Ju oda langes kätest, surmale ta suigub,
Ja jalad surmapiinas kokku kiskunud;
Ta lasi langeda pea raskelt rinna peale.
Türannisid ta vaatab kustund pilguga;
Ta oigab, katsub üles tõusta seina na'ale,
Kuid rohkem verd siis hakkab haavast voolama.
Ta ülesse ei jõudnud tõusta; tema suri, —
Ta ümber rõõmustab ja kärab rahvas kuri . . .

Ta kuulis nende hüüdeid, kuid ei häbenenud,
Au, kingitust ei tahtnud saada timukailt,
Kuid Doonau kallastele oli liginenud
Ta süda, kuhu maha jätnud ligemaid,
Naist, väikseid lapsi; kus ta kuulnud nende kisa,
Kus rõõmus elanud ta noorus'ea . . .
Nüüd aga, Rooma mängudel, peab pereisa
Siin teiste lõbuks, rõõmuks müüma oma pea!
Kas tõesti jätvad jumalad neid nuhtlemata? . . .
Kuid, metsikud ja tulevad, et surnut katta!

J. Habe.

Aktusel üleantud hõbekarikas, rinnamärgid ja lipu nael.

Pildil: Töö-hoolekandeministeeriumi direktor O. Sihlis, kindral Ausan, töö-hoolekande minister Rudevitsh, Läti sõjainvaliidide ühingu Keskjuhatuse esimees Ed. Dselsit, Eesti vigastatud sõjameeste ühingu keskjuhatuse esimees J. Roosson ja polkovnik Lasman.

Vangis.

A. Ivan.

Rõõmsa lennuga tuli ta avatud õhuaknast tuppa. Maha jäi hiilgav kevade päike ja õitsev maapind.

Pettunult lendas ta toas ringi ümber lille vaasi mõned ringid ja tahtis tagasi välja. Ettevaatamatult lendas ta vastu aknaklaase uimaseks.

Naeratav häälitsus kõlas ruumis, kus õnnetu vangina viibis. Inimene naeris hääl meelel väetikese rumalust, et ta ei mõistnud tuldud teed mööda tagasi välja lennata.

Liblikas sirutas omad laiad tiivad uuesti ja katsus lennata, kuid akna klaasid — nad piirasid vabadust, nad panid tee kinni päikesele ja lillele! Meeleheitel peksis ta tiibadega. Tolm pudenes tema tiibadelt ja jõud nõrkes. Inimene naeris ja tema naer oli meeletu.

Inimesed naeravad. Inimesed vihkavad neid, kes janunevad õnnest, sest nad ei mõista aru saada õnnest, sest nad ei mõista vabadust, ei tunne armastust . . .

Liblikas aga lendab. Tema peksab oma tiibadega, et purustada tõkkeid, mis keelavad teda valguse poole, kust hoovab armastus, elu ja õnn.

Oh vaene liblikas, oh vaene inimene! . . Päike paistab kõigile. Sinine taevas annab varju loomale ja inimesele . . . Kuid miks liblikas vangis ja naerad Sa? . . Ütle, miks naerad sa! . .

Anna andeks!

„Anna andeks!" sosistasid mulle su huuled ja sa läksid, jätsid mind üksinda raale, kust kunagi leidnud olid mind . . . Sa läksid ja ma vaatasin valuga järele sulle. Pilk pisaraid silmisse tõi.

„Anna andeks!" Veel praegu mul kõrvus kõlab su sõnade tasane sosin, veel praegu näen oma juurest lahkuvat sind. — Ja sa ei tule mu juure iialgi tagasi enam, vaid jätsid mind üksinda ootama ja närtsima. —

Sa ei tunnud mu südant ega hinge, ei mõistnud mu kustumata, leekivat armastust sinu vastu.

Oh valus! . . . Anna andeks, et armastan sind, sest valus on närtsida ja surra noorelt, kui süda veel noor ja rinnas armastus keeb . . .

Anna andeks! . . .

A. Ivan.

Pildike ilmasõjast.

S. Pinding. Kolonel.

1915. a. jaani laupäew. Galitsias wäikese linnakese ümbruskonnas, mille nimi oli üles tähendatud wana kiwitahwlil maja küljes kesk linna: Busk — põline wene linn Austria riigi pinnal tahwel sarnase sisuga oli wäga imelik nähtus.

Sügawa, kiire wooluga jõe kaldal asub positsioonil 10. jalawäe rügemendi 3 pataljon ühes teiste, sama diwiisi osadega. Positsiooni kindlustus on algastmel, ainult kaewikud kuni põlweni ja muud midagi. Nad asuwad jõe kõrge kalda ääres, mis enesest suurepärase loomuliku warjundi kujutab. Ühenduseks seljatagusega üle jõe on ehitatud uus kerge puusild, kaewikute ees lai wiljawäli. Wili on walmimas, lopsakalt kaswanud inimese kõrguseni. Pataljoni paremal tiiwal sügaw org, otse waenlase poole. Ainult paar päewa tagasi olid wäeosad selle positsioonile tagasi tõmmatud. Nimetatud pataljon wahetas naabriosa samal päewal peale lõunat. Wili kaewikute ees takistas waatlust ja laskmist. Positsiooni ees, paari wersta kaugusel, suure maantee ääres, on tiinu-suurune mets. Eelmisel öösel on sinna waenlane sisse tulnud. Luured teatawad, et raiutakse seal puid, kisendatakse ja wannutakse.

Wene haubits-patarei tulistab seda metsa. Maheda suminaga tõusewad mürskid kõrgesse pilwedesse, langewad metsatukka ja lõhkewad suure käraga. Päike läheb looja, algab jahe öö. Taewas on külwatud särawate tähtedega. Ümberringi surma-waikus. Keskööpaiku algab elu. Waenlane awab püssitule wene kaewikute pihta. Nagu jaaniussikesed läigiwad öisel pimedusel lõhkewad püssikuulid. Roodud wastawad tulega. Wiljas pole midagi näha, kuulda ainult kerge sahin. See mõjub meeskonna erkude peale. Tuli muutub korratumaks, kiireks ja närwiliseks. Pataljoni staabist wõetakse eeljoonele üks padruni kast teise järele. Pataljoniülem annab käsu rootudele lõpetada närwilist püsside paugutamist. See mõjub mõneks ajaks, aga uuesti algab meeletu paukude ragin. Padrunite kulu tõuseb roodudes 10—20.000.

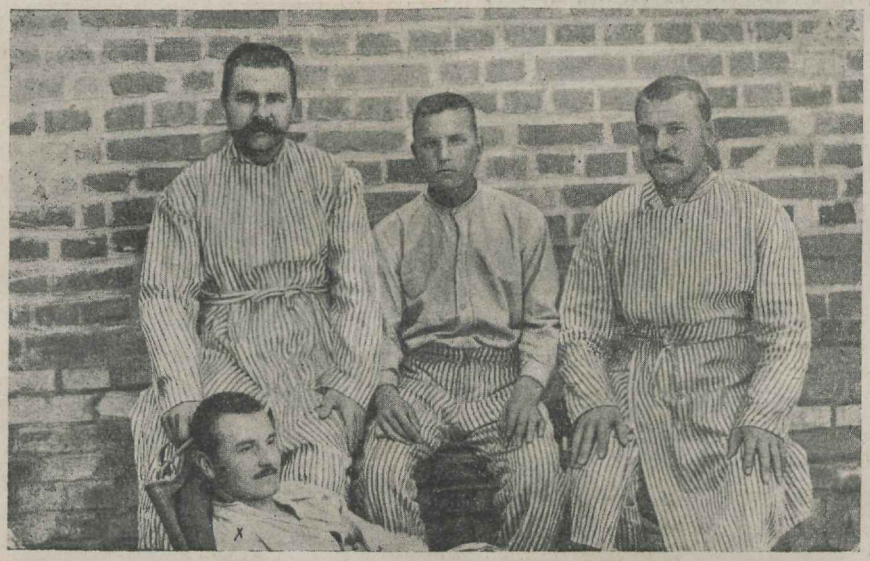

Eesti sõjainvaliidid Saksamaal sõjavangidena.

Hakkab koitma ja meeskond muutub rahulikumaks. Seal korraga hädaldamine wäljatelefoni kaudu: Eeljoon teatab — waenlane üsna kaewikute lähedal, näha teda pole, kuulda aga tema jutukõmin. Nähtawasti on neid lõpmatu hulk. Käsigranaate pole, mis teha, kui rünnak algab? Pataljoni ülem rahustab ettekandjat, kohe tuleb toetus paremalt tiiwalt.

Pataljoni warus on ainult käpatäis luurajaid, tuli lipniku juhatusel. Waatamata selle peale, et mehed terwe öö töös olid, olid nad siiski wõrdlemisi wärsked ja heas meeleolus. Neid juhib pataljoni ülem eelpool nimetatud orgu ülesandega oru kaudu waenlase seljataha tungida, ja sealt tule alla wõtta. Luurajate salk läheb teele, ligi wõttes mõne käsigranaadi. Weel kord tõuseb maru püssituli ja siis waikib kõik.

Pataljoni ülema mulla koopale läheneb

inimeste kogu; päike on tõusnud ja walgustab lähenewat austrialaste salga mõne wene sõduri saatel. Luurajad olid oma ülesande hästi täitnud.

Org oli waenlastest waba. Luurajad liikudes ettewaatlikult, olid tähelepanemata waenlase tiiwale wälja pääsenud. Püssid laskewalmis wälja roninud oru serwale. Lähedalolew Austria ohwitser haaranud püstoli järgi, lipnik aga pani püssi palge, et lasta. Siis tõstnud austrialane käed üles ja roomanud orgu, andes ennast wangi. Temale järgnesid teised. Luuresalga ülem lisab oma ettekandele juure, et suurem osa sõjawangidest on weel maha jäänud, sest annawad oma püsse üle tiiwapeal asuwa roodu kantseleisse.

kui Teie meid ümber piirasite, mis jäi siis mulle teha, kui ainult alla anda? Kas olen mina argpüks?" Pataljoni ülem rahustas teda öeldes „olete wõidelnud, hra professor, nagu noor lõwi, teie julge pealetung maksis meile umbes 100.000 padruni ümber. Ei tohi teile keegi ette heita, et olete argpüks." Sellele järgnes küsimus, mis sünnib nüüd edasi temaga ja tema meestega. Eks ikka sõjawangide leeri" oli vastus. „Kas wenelased käiwad halwasti ümber oma sõjawangidega?" „Palju inimlikumalt kui austerlased". Selle wastuse peale läks kadett-professor ägedaks ja ütles: Lubage, härra komandant, siia kutsuda minu käskjala, ta on ühes minuga wangi langenud. Tema seletab teile, kuidas meil wangileeris elawad

Eesti sõjainvaliidid Saksamaal sõjavangidena 1917 a.

Pataljoni ülem laseb mulla onni sisse astuda austria ohwitseri. See on wäike tüse mehike. Ta nimetab oma nime, wäeosa ja aukraadi: kadett. Soliid wälimus pole kokkukõlas wäikese aukraadiga. Ohwitser wõtab mütsi peast ja näidates oma paljast pealage tähendab: „minu aastad ei wasta minu aukraadile. Olen professor Wiini ülikoolist. Sattusin sõtta wiimase mobilisatsiooni tõttu, ja olen roodu juht. Eile öösel kihutasid meid sakslased wene kaewikute peale, ise lubasid järele tulla. Kus on nad jäänud? Kui ahelikku paiskusime, kadusid nemad ära. Öö oli kole. Niisugust hirmsat püssituld ei wõinud enesele ettekujutada. Olen oma meestega terwe öö roomanud äärmise wõimaluseni. Aga

wene ohwitserid." Kadett kutsub oma käskjala sisse, ja see seletab lõbusas, laias Wiini murrakus: „Wene sõjawangid ohwitserid meil ei tee mitte midagi, ainult lakuwad weini ja mängiwad kaarte". Pataljoni ülem wastab: Erapooletu riikide ajakirjandus walgustab asjaolu teisiti. Siis pärib professor kokkuleppe järel, saate 50 rubla kuus. „Aga möödunud kuupalk on saamata, kuidas sellega jääb?" „Kindel on, et Wene walitsus teile saamata palka wälja ei maksa. Kas ei soowi teie wähe kehakinnitust? wõin teile pakkuda külma praetud kana jalga." „Wõtan tänuga wastu, sest olen meeletu näljane, aga lubage enne käsi pesta, sest roomates olen inimese wäljaheite hunnikusse sattunud." Jõgi on siin, olge

lahke, peale kehakinnitust lähete polgu staapi, aeg on kallis. Suure isuga sõi professor kana kintsu, palus pataljoni ülemat enesele mälestuseks jätta ärawõetud rewolwri, seda olla ta parajasti Wiinis ostnud päris uuena.

Nii kohtab lahinguwäljal elukutseline sõjamees: kultuurhäwitaja, ja professor kultuurharrastaja. Kas poleks kasulikum olnud inimsoole, kui kultuurharrastaja oleks edasi jäänud Wiini ülikooli patustamata oma põhimõtete wastu?

Vabahärra.

Anton Suurkask.

Wabahärra? Imelik nimetus!

Ma ei olnud kunagi ennemalt selle üle järelemõtelnud ega ka püüdnud selle nime kohta loogilist järeldust teha. Ilmas on ju nii wäga palju asju ja nimetusi, et ei jõua neid kõiki järelkatsuma hakata.

Aga, kui 27. weebr. 1918. a. Tallinna uulitsa nurkadele ilmusid muinasaja toonilised kuulutused: „Mina käsen jne. Mina keelan jne.“ ja selle ennekuulmata waljude käskude-keelude all wõimumehe nimi — wabahärra von Seckendorf jne. seisis, siis lõin käega omale otsaette ja jäin mõtlema:

„Wabahärra? Niisugune? Ei — — see on wõimata... Waat, Kolumbuse muna!“

Olin ennemalt kuulnud: waba kodanik, waba inimene, wabakunstnik jne., aga w a b a h ä r r a — see oli mulle wõõrastaw nimetus ja enne ülesleidmata ilmajaost pärit.

Mõtlesin, et kusagil ilmameres on ennetundmata saar ülesleitud ja seal elutseb üks isesugune sort kahejalgseid, keda nimetatakse w a b a h ä r r a d... Wõib olla, et tõusid hiljaaegu saarega tükkis meresügawusest üles ja üllatawad meieaegist inimsugu oma imelise kuulutuse ja mõistwa nimetusega...

Et sõna w a b a mulle alati on selge ja püha mõiste olnud, siis ei andnud see uus nimetus, uulitsa nurgakuulutuse peal, mulle enam rahu. Lugesin kuulutuse weel kord läbi ja leidsin nüüd, et nime all järgnes edasi:

„Saksa sõjawäe käsuandja kindral.“

„So, wenitasin ma petetult, „see ei olegi siis tundmata meresaarelt pärit, waid Kesk-Euroopa südamest — Saksamaalt, kultuuri maalt!

Aga ometi? Kuidas see wabahärra „Mina keelan jne. Mina käsen jne., saab armuta ja waljult karistatud, mahalastud jne. jne.“), kuidas ta mõisteliselt sõnaga w a b a ühenduses seisab? Missugune side peab ometi olema? Waba inmene tahab, et kõik inimesed peawad wabad olema. Temal on isikupuutumatus ja teised kodaniku wabadused pühad, aga see wabahärra lubab armuta karistada, mahalasta, see on — kaaskodanikkude elu wõtta jne. — Wabahärra — see peaks wabam kõigist wabadest olema, kõrgem kõigist wabaduse eest wõitlejatest... See wabahärra aga on hõelam, kui kõige tigedam orjahärra ehk õigemini äraseletatud Balti paruni-härra...“

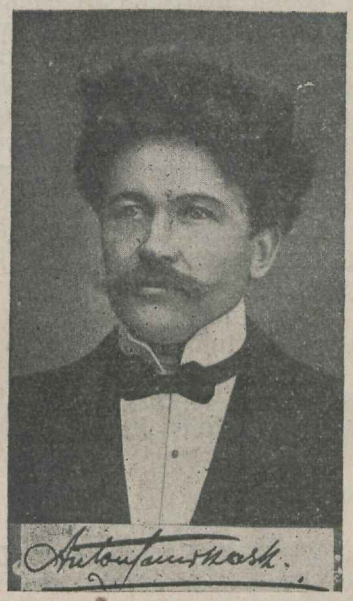

Anton Suurkask.
V. S. Ü. end. Keskj. liige ja Viljandi osak. juhat. liige, end. Ühingu instruktor-organisaator ning ajakirja „Invaliid“i toimetaja

Ma käisin kolm päewa kodus ja linnas sihita ümber ja juurdlesin wabahärra probleemi äraseletamise kallal. Siiski läks see mul enam ja enam käes sassi.

Püüdsin seda imelist wabahärrat palest palesse näha saada, et ehk siis selgust leiaksin. Aga, kuidas sa niisugust isikut tunda wõid, kui ta riiete poolest midagi isesugust ei ole waid ainult Saksa käsuandja kindral. Ja wõi niisuguseid mundrikandjaid nüüd okkupatsiooni ajal sulle üks wõi kaks wastu tulewad!

Ometi, juhus tuli mulle appi.

Ühel ennelõunasel kewadpäewal läksin kõrgemasse linnajakku wiiwal uulitsal endamisi edasi, kui uhke tõld, kolm musta täkku ees, mulle wastu wuras. Minu ees läksid kaks „parema seltskonna“ daami. Lühem müksas pikemale kergelt külge ja ütles rõõmsa ärewusega:

„Näe, see on wabahärra von Seckendorf jne.“

Ma ei kuulnud enam daamisi, terwe mu inimline tähelpanu koondus tõlda, kust sinistwerd näoga meiemaa mõisniku kõrwal Saksa kindrali mundris tugew wanamees hallipääga, labase laia näojoontega ja hästi söönud olekus istus. Tema teraskülmadest silmadest wiskas põlastaw ja armuheitmata pilk minu peale, nagu oleksin ma ussike, kes tolmus ronib ja keda rahuga wõib surnuks tallata...

Tõld oli minust mööda läinud, aga ometi seisis mu waate ees nii selgelt ja elawas kujutuses see — wabahärra.

Kõik läks mu juurdlemistes selgeks, nagu oleks see tulikirjaga õhu sisse kirjutatud.

„Mõisnik, see on orjahärra, sõitis ühes „wabahärraga“. Need kaks on ühine mõiste ühise põhialuse peal. Sest, kui on orjahärra, siis peab ka „wabahärra“ olema, mitte küll jaatawas, waid eitawas mõistes. See on wastuwabaduse mõtteline sümbol... Orjahärra on wägistuswalitsuse madalam aga „wabahärra“ on kõrgem aste. Esimese wõimule on teatawad piirjooned ette tõmmatud, kuna teisele, see on „wabahärrale“ täis wabadus on jäetud:

„Mina käsen jne. Mina keelan jne. Mina wangistan jne. Mina mõistan elu ja surma kohut jne. Mina ja ainult mina!“

Ma kobasin taskudes midagi otsides, — — siis sirutasin rusikas käed õhus rippuwa „wabahärra“ mõistekuju poole:

„Kurat ei ole mitte lollimat ja wabaduse mõistet hirwitawamat nimetust orjahärra kõrgemaks „auasteks“ suutnud wäljamõelda, kui — „wabahärra“!

Ma olin „wabahärra“ Kolumbuse muna otsa peale püsti seisma pannud ja läksin iseenesega rahulolles edasi.

Orjahärrad on mulle lapsepõlwest saadik tuntud, nüüd olin ka „wabahärrat“ näinud!

See oli inimsoo wabadusajaloo narr pilge! 1918.

Kuulipilduja mäe juures.

K Lõoke.

1916. a. detsembrikuu esimistel päevadel asus 4. Läti Kütipolk Riiga puhkusele, kus ka jõulud ja uue aasta pidime mööda saatma. Kuid täiesti ootamata saime käsu 22. dets. õhtul kell 11 täies lahingu seisukorras veerandtunni jooksul tänavale ilmuda. Tänaval tuiskas, mõllas maru ja sadas lund nii, et võimata silmi hoida lahti, kuid sellest hoolimata käsutati otseteed rännakule väerinna suunas. Väerinnale jõudsime järgmise päeva keskööks, kus ka väikese peatuse järele lahingu seisukorda asusime, ja ülesanne teatavaks tehti. Meie polgul oli ülesandeks pahemal pool kuulipilduja mäge vaenlase väerinnast läbi murda. Ilm kui ka maastik olid tähendatud ülesande täitmiseks väga soodsad. Sadas lund ja tuiskas hirmsasti, maastik oli metsa ja põõsastega kaetud, nii et vaenlasel oli võimata meie liikumist tähele panna. Tänu eelnimetatule arenes meie pealetung edukalt. Peagi olid esimesed vaenlase kaevikud meie ja ilma suurema kaotuseta, kuna aga sakslasi palju vangi langes ja maha tapeti. Peab ütlema, et lätlased ei armastanud palju vangisid võtta, vaid parema meelega täägi rinnust läbi pistsid. Kuna vaenlasele hoop sai antud täiesti ootamata, siis ei olnud tema poolt ka mingisugust vastupanu, vaid otse paaniline põgenemine. Liikusime edasi kuni lõunani, ilma et ühtegi vaenlast oleks näinud või pauku kuulnud. Vahepeal olid aga vaenlasel abiväed kohale toodud ja nii palju endid kogunud, et hakkasid peale lõunat vastupealetungile. Kuna aga meile abivägesid ei saadetud, olime sunnitud taganema ülivõimu ees.

Et esimisel ööl kuulipilduja mäge ei suudetud ära võtta tema tugevate kindlustuste tõttu, siis tehti järgmisel ööl meie polgule ülesandeks seda ära võtta... Kuna aga tähendatud mägi oli vaenlasel tugevasti kindlustatud, ei õnnestunud meilgi seda korda saata. Mitteõnnestunud ettevõtte järele tehti raske suurtükitulega ettevalmistust kuni järgmise ööni. Järgmisel ööl asusime uuesti tormijooksule, mille järeldusel õnnestus kätte saada nimetatud kohta. Tähendatud koht oli varustatud suure hulga kuulipildujatega ja kõvasti kindlustatud, millest ka nimetus „Kuulipilduja mägi.“

Tähendatud seisukohti vaenlaselt ära võt-

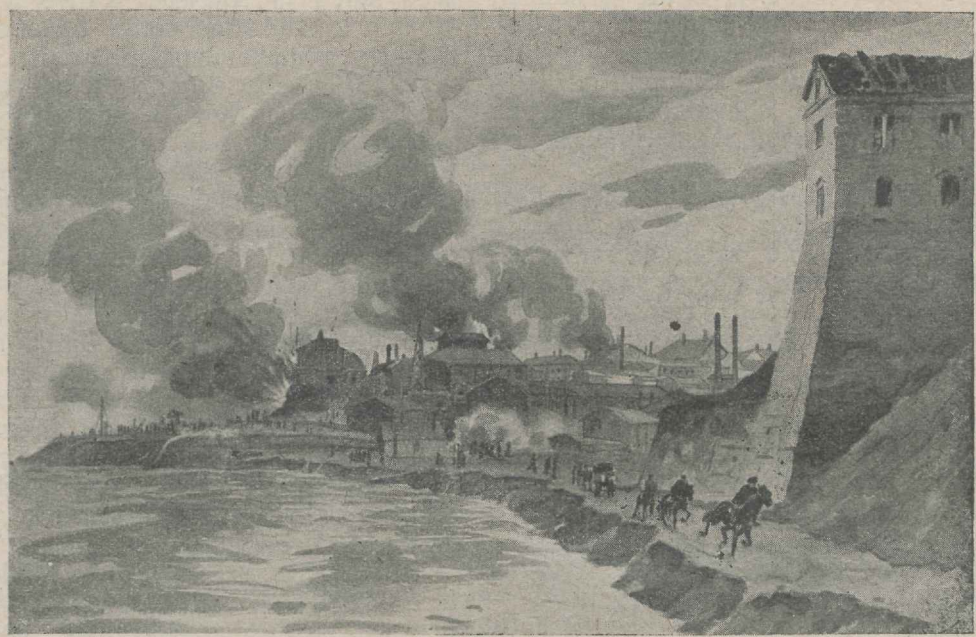

Narva põlemine 1919. a. 25. aprillil.

tes tungisime veel kilomeetrit 5 edasi; kuna aga abivägede puudusel kardetav oli tungida kaugemale, siis olime kaitse seisukorda sunnitud asuma. Hiljem, kui abiväed kohale jõudsid, olid sakslased end tugevasti ettevalmistanud, mille pärast meie poolt pealetungimist enam ette ei võetud. Saklased tungisid aga pöörselt peale maru suurtükitule toetusel, mõni öö kordasid 7–8 korda katset meid taganema lüüa, kuid alati said tagasi visatud. Uue aasta öösl vahetati meid, s. o. Läti polgud tähendatud kohast välja, asemele paigutati teised väeosad. Meie aga asusime Riiga puhkusele. Saime vaevalt nädala päevad Riias olla, kui juba sakslased olid uued seisukohad maha jätnud ja endistele seisukohtadele tagasi asunud.

Tehti meile jälle ülesandeks sakslased „kuulipilduja mäelt" välja lüüa. Tähendatud ülesandele asusime 12. jaanuari öösel, seekord õnnestus ülesanne kergesti täide viia, kuid see oli ka minule viimane lahing. Sain tähendatud lahingus raske wigastuse, mille järeldusel jäädavalt vabanesin sõjaväest.

Viimane ihunuhtlus.

A. Iwan.

Wene-Jaapani sõda kauges Idas muutus oma lõpposas Wenemaale saatuslikuks, mis ähwardas Wene makswat korda. Alalised kaotused Mandshuurias, ja Wenemaa kodune korraldus kutsusid esile üle Wenemaalised rahutusd, mis 1905./1906. aastal suured werewalamised ja karistused kaasa tõi.

Sellest liikumisest ei jäänud Eesti noorsugu eemale, waid meil Eestis awaldus punane käärimine rohkemal määral oma mõju, kui ta seda mujal Wenemaal näitas. Noorte rewolutsionääride üleskutsel, andus Eesti tööliskond massilisele meeleawaldusele, millest osa wõtsid enam-jagu meie praegusid tähtsamaid riigimehi, seltskonna tegelasi ning intelligentsi: nagu Päts, Teemant, Martna, Rei jne. Meeleawaldused ja streigid walgusid ka linnast maale, millest osawõtt üldine oli. Ärkas Eesti rahwustunne ja tõusis nõue wabaduse järele, nõue oma rikluse ja oma korralduste järele.

Küllalt oli wõõras wõim maal rahwa tahtmist ja tema õigusi tallanud, küllalt rahwale ülekohut tehtud ja teda petetud.

Eesti ärkas... Aastasadadel orjaks peetud eestlane tõstis oma murespääd ja raputas kättemaksu tuhinas oma ahelas käsi. Rahwa waen oli sihitud maal mõisnikkude wastu ja wiimaseid ähwardas korduw

„Jüriöö“. Nõuti maad ja nõuti wabadust, ning õiglust... Linnadest ilmusid noored kõnemehed, kes selgitasid walitsewat olukorda ja jagasid „keelatud kirjandust“. Kokkupuutumisel arutati tulewiku plaane, mis küll salajas tehti, sest shandarmeeria oli igal pool kannul.

Wõitluswalmis seisid kaks wastast, ühel pool ärganud eestlane ja teisal mõisnik ning kirikuwürst, kelle seljataga arwuline sõjawägi. Julgemaks muutus päew-päewaga rahwa meeleolu. Kooswiibimistel lauldi wõimsalt mitmesuguseid rewolutsiooni laule ja wäljendati oma tugewust. Paiguti organiseeriti wõitlussalku ja warustati neid sõjariistadega. Adra takka ilmusid esile oma wäejuhid ning kindralid ja muud ametimehed, kes pidid esialgseid löökrühmi waenlase wastu juhtima ja mõisaid üle wõtma.

Mõisnikud äranähes oma nõrkust pöörasid abisaamiseks Wene sõjawäeliste wõimude poole, kust kasakad ja soldatid koos „mustasajaliste“ karistussalkadega maale mässajaid rahustama saadeti.

Oli sünge talwepäew. Rahwas oli kärsitu ning ootel. Kõneldi „mustasaja“ ilmumisest. Kooli noorsugu naeris ning lõi käega. Wennad Rei'de ja Sinka'de poolt oli eelolewal ööl laotatud Põltsamaa alewis mingisuguseid lendlehti, missuguseid õppurid paljundasid ning laiali laotasid. Aleksandri kooli õpilased olid täiendanud omalt poolt tsaari fisionoomiat tema pildil, midagit pühalikku klosetti heitnud, piiblid ja katekismused tuleriidal märtri surma saatnud ja muud sellesarnast teinud, mõned agaramad Dr. Raamat j. t. andsid eeskuju ning hoogu ja wõtsid isiklikult osa õppurite miitingutest.

Ilmusid esimesed soldatid, neid asetati Wana-Põltsamaa mõisa lossi. Wallawalitsustele anti käsk rahwalt käesolewad sõjariistad kokku koguda ja lossi ära tuua. Järgmisel päewal toodi juba kokku püsse rewolwreid ja nuge, kuni lauanugadeni. Siis saatis mõisawalitsus töömehe metsa toorete kasehagude järele, missuguseid paar koormat kohale weeti. Selle järele läks üldine käsk wälja, millise korralduse järele lossi pidid kõik ümbruskonna elanikud soopääle waatamata, 16. aastast alates kuni käija jõudjateni lossi ilmuma keiserlikku wabaduse manifesti kuulutamisele. Uudishimu tõi tuhandeid inimesi pakase külma ilmaga määratud päewaks kokku. Ööl enne sõitsid kohale mitmedkümned reetäied kohalikke mõisnikke kes hambuni sõjariistadega warustatud. Koolides katkestati õpetöö ja õpilased wiidi lossi, kus warsti kõik wärawad suleti ja sõjawäe walwe alla wõeti. Ümber kindlustatud lossi, teinepool kantsi ratsutas wõitluswalmis ratsawägi.

Lossi trepile ilmusid kohalikkude waimlikkude saatel karistussalga juhid ja sõjawäelaste riietesse riietunud mõisnikud. Rahwas ootas pühalikult ja waikselt... Ometi kord oli saabunud päew mil orjastatud sulane wõis selga sirutada ja pärisori oodata keiserliku sõna läbi oma wabastamist, ning isik uskuda, et tema isikupuutumatus ja õigused wägewa Wenemaa walitseja läbi kindlustatakse. Ometi nüüd näis wõim mõisnikkudelt wõetud olewat ja eel eelistas saatus ilusat tulewikku, mis pidi Eestile Kalewi koju kutsuma, et süütuks uuesti heledalt lõkkele kustunud piirud, mis heidutaks mustad minewiku warjud, mis pilwina warjawad kaunist iseseiswuse ja wabaduse koidu kuldset kuma.

Ülemuse käsul paljastati pääd ja eestlaste sugu laulab nagu tänu tundes pärisorjusest wabastamise puhul paljud oma Aleksandrile olid laulnud, „Jumal keisrit kaitse sa!“

Lossist kanti wälja kaks tugewat pikka pinki ja asetati lossitrepi esisele nagu altari ette.

Aimdused halwasid meele. Isadelt päritud instinkt awaldas hirmu ning jõuetust. Lehitsedes pikki nimekirju kutsuti nimeliselt massi seast üksikuid eesti tegelasi kõrgema kohtu ette wastust andma oma mõttewabaduse ja ilmsüütute tegude eest.

Halastuseta ja armuta pikutati lugematud inimesed pikkadele pinkidele ning waheldu-wad sõdurite paarid peksid keppide ja nuutidega paljastatud ihule kuni wäsisid karistawad käed, mõisnikkude ja waimuliku hirwituse ning pilgete saatel. Tuhanded, tuhanded nagu talled seisid nõutult ning jõuetult walust suletud silmil peksetute juures ja kannatasid hinges kaaslaste walu...

Wangistatud toodi üksteise järele ja neil tuli tühjendada karikat, mida eelmised maitsnud. Uuesti kuulsid lossi müürid neid ohkeid ja oigeid, mida kunagi peksetute esiisad nõrkenult surres olid hüüdnud, lootuses, et ilmub kord aeg, mil wabaneb Eesti ja tuleb õigus ja tõde. Punaselt wärwis weri lumist maapinda pinkide ümbruses ja selle hääl tõusis kisendades kõrgele usklikkude jumala poole kättemaksmise järele.

Õrnalt silitas sääl wanake oma poja weriseks peksetud ihu ja nad mälestasid mõlemad seda koledust, mis neile mõisnikusakslase wõim ning käsi tunda annud. Samal päewal wangistati uusi ohwreid. Siin ja sääl olid hulgalised mahalaskmised, nagu Tallinna turul ja Wiljandi järwel ning karis-

tused, sadande ning tuhandete juuresolijate tunnistusel. Sellest pidi poeg omale ellu õppust wõtma, siit pidi see käsi kustutama seda koitnud wabaduse päikest, kuid noorte hinge ilmus tõotus, mis nõudis isade waludele kättemaksmist. Ja kustuwast ihust wõis õnnetu isa hing õnnelikult lahkuda, sest ta oli näinud, kaugelt kodu kaswawat, mida ei wõinud seisma panna XX aastasajal korratud inimnuhtlus.

Ja õiglus siiski wõitis. Wenemaa kaotab sõjas ning on sunnitud alistuma wäikese jaapanlase rahunõuetele. Ehkki kerkisid laialdased kalmistud üle Sarmaatia lagendiku ja sinna puhkele oli uinutud süütuid sadandeid ning tuhandeid tulispäid, kelle hinges leegitses päike, ehkki tuhandeid külmale maale sunnitööle ja asumisele saadeti ehkki sadandeid weel kindluse wangimajja oma saatuse otsustamist ootele olid jäänud ei kustunud wabaduse aade.

Weel nõrk ja walmimata oli jõud, keda kui messiast ühelt poolt igatsusega oodati teisalt innuga walwati ja ära hoida püüti, kuid ta hõõgus ja leegitses, kaswas ja kosus, kuni tal 1917. a. rewolutsioon murdis eelt tõkked ja tammid ning wangistatud wabadusele wiis.

Ülevaade neljandast Saksa invaldiidepäevast Hamburis.

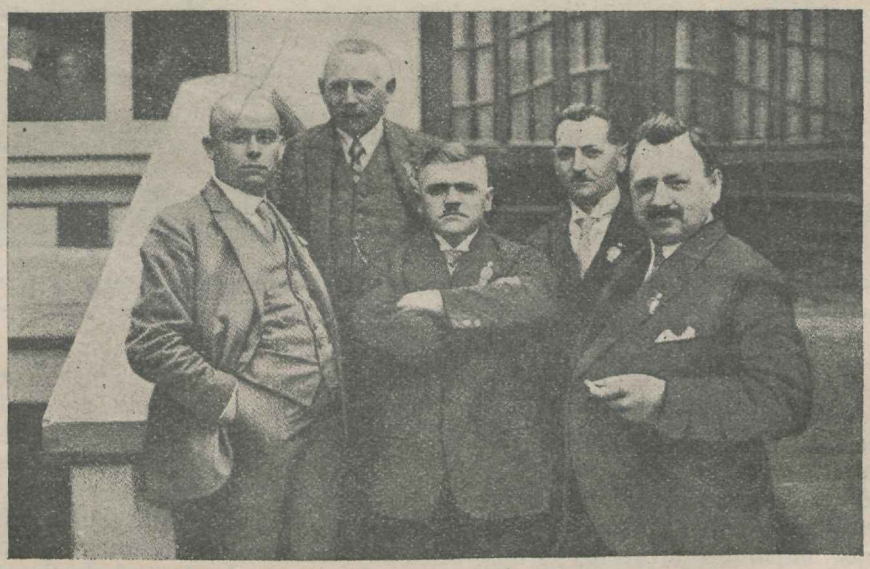

Saksa sõjainvaliidide ühingu „Reichsbundi" asutajad liikmed.
Pahemalt paremale: Villi Lorenz, Vilhelm Richter, Vilhelm Bader, Richard Saar, Friedrich Maurer.

22—25. maini s. a. peeti Hamburgis Saksa vabariigi sõjainvaliidide neljandat päeva, mis ühtlasi oli sama organisatsiooni 10. aastapäev. Päevale olid kutsutud liidu asutajad liikmed Vilhelm Bader, Villi Lorenz, Vilhelm Richter, Richard Saar — Berliinist ja Friedrich Maurer — Heidelbergist, kes kõik senini liidu tegevusest elavalt osa võtavad. Ka oli ilmunud arvurikas kõlalispere nii sise- kui välismaalt, kes invaliidide päevale sooje tervitusi ja õnnesoove edasi andsid. Saksa riigi Tööministeerium oli esitatud salanõunik Kerschensteiner'i kaudu, kes ministeeriumi juba varem peetuil invaliidide päevil oli esitatud Vürzburgis ja Dresdenis. Vabalinn Hamburg oli esitatud Paul Neumann'i ja Averdick'l, Hannover — Dr. Knüppel'i, München — Dr. Geigeri kaudu ja lugemata hulk teisi linnu ja asutisi. Ka Austria, Prantsusmaa, Tschehho-Slovakkia, Taani, Schveits ja teised olid oma esitajad saatnud.

Peale tervituste edasiandmiste kuulutas s/m Maroke liidu päeva avatuks.

Päeva juhatajaiks valiti s/m. s/m. Rossmann — Stuttgartist, Maroke — Berliinist ja Born — Hamburgist. Sekretariaati valiti prouad Kortvinkel — Hernest ja Mõhring — Gothast ning h-rad Kõpnick — Stettinist ja Kirehner — Beustadt b. Koburgist. Peale nende oli veel kaks parlamendi stenografisti abiks sündmust jäädvustamas.

Päeva suurejoonelisem osa oli selle mitmekesised referaadid, missugustest puease joo-

nena läbi rahu aate ja selle levitamine rahvaste hulgas.

Tähelepanemise väärt mõju avaldas prantslase Chatenet'i prantsuskeelne kõne, mis prof. Koessleri poolt tõlgiti. Oma kõne lõpus ütles Chatenat päeva kestel õpitud saksakeelse lause: „Nie wieder Krieg" (ei kunagi enam sõda), mis suure kiiduavalduse kuulajais esile tõi.

Eriti suurest usaldusest senise juhatuse vastu andis tunnistust uue juhatuse valimine, kus vanad ühel häälel tagasi valiti, peale kahe liikme, kes vabatahtlikult lahkusid.

Järgmine liidu päev otsustati Mainzis 1930 aastal ära pidada.

Päeva lõpetas juhataja Rossmann, õeldes südamlikke tänusõnu koosolijaile ja lõpulaulauses hüüdis: „Meie armsa Saksa isamaale, saksa vabariigile, maailma rahule ja meie liipule kolmekordne elagu."

Hunoc.

Sõjainvaliidide kool Saksamaal Hammersteini sõjavangide laagris 1916. a.

Armastusest.

A. Ivan.

Ma armastan. Armastan hinge, kes südamele ligidal seisab. Ja ma olen õnnelik. Iludus ja küllus ümbritseb mind, ning mu soovid on leidnud omale puhkamiseks aset. Mõistate, mis tähendab armastus? Mis on armastus? Ei, teile on armastus võõras, teile on tundmused karmid, teie saate temast teisiti aru . . . Kas on armastus see, kui võluv naine meeldivaks hetkeks kingib kutsuva pilgu, nõiduvat naeratust. Kui saatuslikult puutub see käsi, mis sirutad, temast hõõguvat magnetismi, või kui huuled on liitunud tuliseks suudluseks, mis tõmbab silmile unistuse katte, et selle taga unistada viivuks ja siis langeda rinnas kerkinud kirgede leeki, ning kustuda, jahtuda ja igavesti lahkuda, naerda teotades momenti, mil võitnud olid inimese usalduse! —

Oh alatu sarnane! Alatu, kes murrab õisi, et tallata neid ja hävitada. Armastus pole äri ega maine vara, vaid ta on kehastus Jumalast, puhas ning püha . . Inimene, ära roojasta teda, mees, ära teota ega häbista naist, ära loo armastust laadakaubaks: ära naera naist, sest sina oled teda teotanud, sina ise oled teda eksitanud ja juhtinud ja kasvatanud selleks nagu seda soovinud oled, Sina kirjutasid temale reegleid ja õpetasid, panid paberile sõnad, millistega täitsid ta südame. Ulatasid temale käe ja talutasid oma kõrval läbi seltskonna mülgaste, kus mürgitus su vastu ta hing. Sina alandasid naist madalamale kui oma alatut mõtet, orjastasid ja vägistasid teda aastatuhandeid nagu peni, kes valvas su koda, ja kasvatas lapsi ning taltsutas su kirgi. On siis niisugune armastus — vastake mulle ja õpetage armastama.

Looming 1919. a.

K. Sass.

Kui langeb vabadus' eest orjaöö,
siis saabub aeg, kus rahvas tõttab tööle —
vöö tugev tõmmatakse pingul' vööle
ja oma sihtide eest algab töö,

kus eesmärk kõigil valguskiirte vöö.
Siis vabaks saanud orjad läh'vad tööle,
et igaveseks anda lõppu ööle,
kus algab vabastunud rahva töö:

Nii Riigil' elu anti kunagi
ju palaval tööl. Ngi valguskiiri
ka rahvas – koidus kiirg'vat hommikhelki . . .

Ilm kuulis imelikku midagi,
et kusagil ju rajatakse piiri
ja luuakse uut riiki — „Vaba Eesti!"

Õnn.

Õnn! sa inimeste jumalus, otsitud, igatsetud hällist – hauani... Sinu järele käib mu igatsus – janunen õnnest!..

Sa oled kui vilkuv koidutäht, helgid mu eel... Ma järgnen sulle ja jooksen väljasirutatut kätel su poole... Püüan sind ja meeleheitel hüüan su järgi, palun, naeran ja nutan; vannun ja nean sind, pisarais olles – elust ära tüdinenult...

Õnn, sa põgened mu ees, aga ma järgnen sulle üle teravate kivirahnude ja mu jalge eel, all sügavas haigutavad mustavad, neelavad kuristikud, mis valmis mind hävitama... surmama, kuid neist ei lase ennast kohutada. Mind ei hirmuta ei viletsused, ähvardused, hädaoht ega surm... Olgu, et Dämon kõlistab neis ahelaid ja lohistab kui lohe peidus kalju pragude vahel, mis täis on surnuid ja vägistatuid...

Sa naerad mind... Naerad mu jooksu surnute peade peal, kes enne mind su järele jooksnud ja minuna sind otsinud oma teil mida käies nad väsinult langesid ja surid...

Neile jäid sa naeratama heledal näol, ja ma jätkan seisuta su poole oma eelkäijate teed – ronides mägedesse üles ja alla, näidates enese ülivõimu.

„Õnn!.. Onn, saa mulle osaks, saa mu elu ülendajaks — mu vaevade tasuks!" — Karjun suure häälega su poole ja püüan kallistades oma rinnale tõmmata sind, tahtes pisarais silmil suudelda sind ja naeratada su ees, kergendatud südamega. —

Aga ma petan ennast. See ei ole muud kui unistus magusast unenäost.

Endiselt jooksen ma kaljulõhede vahel, ronin mäeseintel üles ja alla — rippudes sügavate kuristikkude kohal, kus piiravad mind kõrged kaljuseinad ja üleval helgid sina kui petlik tuluke endises kauguses mu eel...

A. Ivan.

Aasta läinud!

Aasta vererikas kadunud,
Nagu paljud endised!
Saatmas teda kuulisadud,
Ohked vennashaudades.

Verega t'ad algasime...
Veri voolab lõpua'al!
Vaenlasele külvasime
Surma tervel sellel a'al.

Vaenlasele külvasime;
Ise surime me ka.
Ikka, ikka Toonelasse
Uusi ohvreid saatis maa.

Uusi ohvreid Toonelasse...
Vendi palju matsime.
Paljudele haudadesse
Lillepärgi kandsime.

Lillesid me haudadesse
Paljudele kandsime.
Kõigil kaasa haudadesse,
Pisaraid me saatsime.

Kallis kodu, kallid kohad,
Verest leotud kodumaa.
Olgu teile kallid, pühad
Meie mälestused ka.

Helisege, õhtukellad,
Kuulutage rahu te!
Äratage rinnus hellad
Mälestused elule!

Pühkige me mälestusist
Raske võitlus, veritööd!
Laske taeva õnnistusist
Hajutella rasket ööd!

Endel Armarion.

Üks ühel- ja teine teiselpool kaldal.

4. V. 25.

Me sõitsime üks ühel- ja teine teiselpool kaldal.
Ja vahel me keerutas vahutav jõgi.
Kord nägin, kuis Su paadike tantsis ta turjal,
lained tad pildusid siia ja sinna.
Just otse üle lainte Su järele sõudsin
ja päästsin Su tookord veel surmast. –

Siis jälle – üks ühel- ja teine teiselpool kaldal
me edasi sõitsime — kuhu? Ei tea!
Vaid edasi sõitsime meie ja edasi, edasi...

Lained rulluvad kiiremini endisest käigust
ja laiemaks muutub me vahel jõevool.

Kuhu me sõidame, Sõber?
Kas veel kord üle lainete anname üksteisel' kätt,
või igavest rändame nii,
et üks ühel- ja teine teiselpool kaldal? –

Kas igavest rändame nii,
et pimedus katab kõik kinni me sihid,
ja vihaselt vahutab jõgi. —
Mispärasi need lained nii vahutavad ja ruttavad
ja kisuvad kaasa ka meid? —

Nüüd näen, et see vahutav jõgi on Elu.
Kord olin Su ligidal elus, üht sõitsime suuna,
ent nüüd — üks ühel- ja teine teiselpool kaldal. –

K. Sass.

Siht.

Edasi... Edasi on kõigil siht. Keegi ei ei püüa tagasi, ega taha loobuda sellest tungist, mis teda ettepoole tõmbab. Jõgi voolab merre. Kalju veereb allamäge, rändlind peab sihi lõuna poole. Aga inimene, kus on sinu siht? Edasi... Ikka edasi ajaga. Edasi! –

A. Ivan.

Mõningad jooned invaliidi hingeelust.

Veel Venemaa raskeil lõpupäevil algab meie ühing oma tegevust. Kõik meie elukũsimused olid teravalt ärarippuvad revolutsiooni käigust, kuid olid juba siiski enam-vähem väljakujunemas, ehk küll äärmiselt raske otsustada oli, kas suudame oma elukäiku oludekohaselt sisse seada, või peame alistuma revolutsiooni tujukate vastuoludele, kes meie ülesehitava tõõ purustades, meid sunnib oma püüetest taganema. Kuid olime täies usus, et meie ei tohi oma ülesehitavat tõõd katkestada, meie lootsime oma tahtejõu peale, kes kõike teele ettesattuvaid takistusi ära võites, meid vaba arenemisteele viiks. Sellepärast ongi hoida muudatuseta seda hingelist seisukorda, mis temale omane oli enne sõda ja enne vigastada saamist. Millised on siis need vigastuste läbi väljakutsutud nähtused, mis suurt osa etendavad inimese iseloomu, mõtlemisviisi ja üldse tema hingeelu muudatustes? Sest kui inimese iseloom ja hingeseisukord saadud vigastuse tagajärjel end täiesti muudavad, siis peavad ka teda ümbritsevad temale püüdma vastavalt läheneda, sealjuures arvestades mitte üksnes tema kehalise nõrkusega, vaid ka tema sisemise hingeelu muudatusega. Ja seda tähelepanelikumalt tuleb harutada seda küsimust, mis ähvardav sũgava

iga vigestatud sõjamehele ülitähtis ja eluliselt tarvilik oma elusaatust iseenda kätes hoida, see on ainuke abinõu vaba arenemisteele pääsemiseks. Vigastatud Sõjameeste ühing ei kujuta enesest mingit politilist organisatsiooni ja ei oma ka sellepärast vähemaidki politilisi eesmärke, vaid ühing ühendab teatud gruppi inimesi, mitmesugustest seltskonna kihtidest, kuid ühiste huvide ja vaadetega. Meie organisatsioon ei või ükskõikseks jääda meie riigi saatusega seotud küsimuses. Paljud miljonid inimesi sai sõja läbi kannatada, paljud neist said surma, kuid veel suurem arv neist sai vigastada. Vigastada saanute arvu täpselt kindlaks teha on võimata ning nende rohkust võib ainult umbkaudu ette kujutada. Meie teame paljuid, kellel üks või teine kehaosa vigastada saanud, kuid on need vigastused ainult füüsilised. Kas suudab see inimmass oma raskete kehaliste kannatuste juures alaljälje jätta mitmendasse põlve. Jätan üksikasjadesse süvenemata. Sõjakoledustest ning nende tagajärgedest on meie ajal ettekujutust isegi lastel, kuna sõjajuttude kirjanikud selles niivõrd peensusteni jõudnud, et meil, sõjast osavõtnuil ja invaliididel, neid värvikülluses raske ütelda on. — Invalidide sekka, nende varjupaika ehk tõõkodadesse väheseks ajaks sattunud tervet inimest panevad tahtmatult imestama seal rohkelt kuuldavad hämmastavad sõnad ja laused, millede tekkimist nende inimeste vigaseks saamise arvele tuleb panna. Siin on täiesti igapäevased laused: „Viisin oma jala ehk käe tõõkotta parandada", missuguseid siin täiesti rahuliku ilmega tarvitatakse, kuna nemad terve inimese kohkuma panevad.

Põrutatud või amputeeritud inimesed harutavad omavahel täiesti rahulikult anatoomiast ja operatsioonidest ning võivad

jutustada hirurgia alal saavutatud uuematest tagajärjedest.

Haigemajadest lahkudes hakkab paranemisel olev invaliid järkjärgult tundma seda vahet, tema läinud ja nüüdses elujärgus. See sagedane üldarvamine, nagu tekiks muudatus inimese olekus saadud vigastuse tagajärjel järsku, — on ekslik. See muudatus annab ennast väliselt vähe tunda, sest et muutuvad harjumused, mõtlemise viis, vaated ja iseloom. Iseenesest mõista mõjub selleks palju kaasa inimese enese isiklikud omadused. Kui näiteks ühel iseäranis raske on mõte, et ütleme jala puudumine, tema tarvilikku töövõimet tuntavalt vähendab, on teisele, kes sarnastest muredest vaba, jala puudumise läbi tekkinud teistsugused rasked omadused.

Kõigil on selge, ning keegi ei kahtle neis suurtes hingeelu muudatustes invaliidis, kes kaotanud on mõlemad käed, ehk jällegi neid ei saa tarvitada. Sellest tekkinud rasked tagajärjed, nagu võimaluse puudumine iseseisvalt ilma kõrvalabita süüa, riietuda, suitsetada ehk ühe sõnaga teha üks neist arvamata paljudest liigutustest, mida teised täiesti masinlikult teevad, kõik need tagajärjed kokkuvõetult ei või mööduda jälgi jätmata kogu inimese vaimlisele olekule. Kõige pealt rõhub inimest see rusuv tunne, et tema alaliselt teistest ära ripub ja teiste abi tarvitab. Kui suurt mõju see tunne inimese peale jätab, näitab järgmine juhtumine: Keegi käsitööline varemalt lõbus ja heatujuline saades sõjas haavata ja kaotas käe, lahkus oma naisest ning ei tulnudgi enam tagasi, ehk küll naine teda pisarsilmil palus ja töötas tervel eluajal tema eest hoolitseda. Kahtlemata oli see omapärane väljakutse saatusele, uhke iseloomu protest asjaolu vastu, et tema nüüd sunnitud on eluaeg „naisest" ära rippuma, millega tema kuidagi ei saanud leppida.

Lõpuks on vist juba üldisest teada, kas või kirjandusest nägemise kaotuse mõju inimese hingeelu peale, nii äkiliselt pimedaks saamise silmapilgul, kui ka tema edaspidises elus pimeduses.

Käesoleva kirjatüki ulatus ei võimalda pikemalt peatuda selle küsimuse juures, kuid arvan, et need ümberlükkamata tõeolud kõigile küllalt selged on. Need tõeolud kokkuvõetult on järgmised: 1) kehaline kannatus ja saadud vigastuse mõju inimese iseloomu peale 2) moraalne mõju abitu oleku ja tarvilise töötõu kaotuse läbi ja alaline teistelt ärarippuvuse tunne 3) alaline piinav mõte selle üle, et nemad end ühiselt ohverdanud on teatud „eesmärgile", kuid miks just nemad nüüd kannatama peavad, kuna teised aga terveks on jäänud. Ja kui siia veel juure lisada mured seltskonna ja riigi vahekorra üle

Vabadussõja merejõudude juhataja admiral J. Pitka. V. S. Ü. auliige.

invaliidide vastu ja mitte aluseta kartused, et nende suur ja raske eneseohverdamine mitte küllalt väärilist hinnangut ei leidnud, siis on ka täiesti selge, et iseloom, mõtlemisviis, meeleolu, ühesõnaga terve inimise olek on tuntavalt kõigutatud ning rääkides invaliididest tuleks siin õigemini tarvitada sõnad „eraldatud maailm".

Minevik ei pöördu enam tagasi, ei pöördu ka enam kehaline algseis. Seda teab iga invaliid ja ei heiduta end sugugi mitte, kui keegi sellest temale meelde tuletab ja seda suurema innugu ja visadusega peavad nii invaliidid ise, kui ka seltskond ja riik püüdma kõiki, mis võimlik tagasi võita ning kaotust võimaluste piirides asendada ehk täiendada.

Suur ja äravõitmata on inimese elutahe ning karastanud on tema iseloom ja tahtejõud võitluses elu pärast. Meie võrdlemisi väikest invaliidide peret ümbritseva seltskonna kohus oleks olnud oma tasumata võla suurust nende vastu ära tundes hoolsa tähelpanelikkusega kõrvaldama mõned soovimata nähtused, millised viimase puudumise korral tekkida võiksid.

Invaliidid, üldiselt, on oma nõudmistes enam kui tagasihoidlikud, nemad nõuavad ja täie õigusega, et ka nende vastu kohus täitmist leiaks samal määral, nagu see nende poolt omal ajal aset leidis teiste vastu. Nemad sugugi ei tarvitse alalist hoolt, tähe-

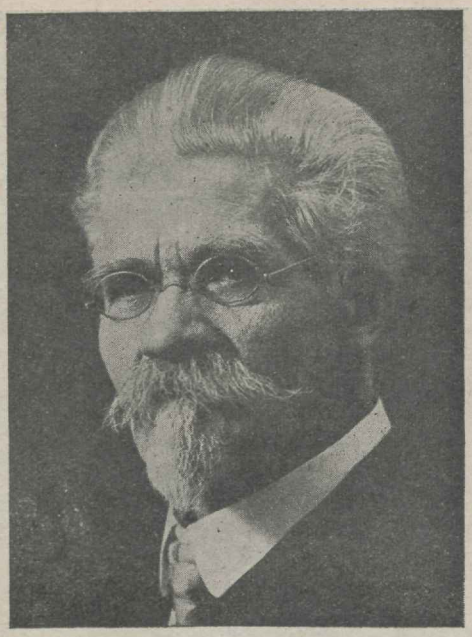

Kujur A. Adamson.

lepanekut ja silmakirjelikke kaastundmuse väljendusi. See aina ärritab haiglast hingeelu, rõõvib haige rahu ja rikub meeleolu, mille tõttu seda täiesti ära jätta tuleks.

Kui on üldse olemas abinõu eelpooltähendatud nähtuse kõrvaldamiseks, siis on see ka ainukene ja nimelt, tagasi võita vigastatule tema endist tõõtamise võimet seal, kus see vähegi võimalik on tema vigastuse juures, ning temale uut elukutset õpetada tema tõõvõime kohaselt.

Tõõ on suur tähtsus, sest tema ei paranda üksnes invaliidi majanduslikku seisukorda, vaid parandab teda ka vaimliselt. Võimalus end ise üleval pidada oma tõõga, teistest ärarippumatuse tunne ja majandusliku seisukorra kindlustus ühelt poolt, ning tarvilik hoolitsemine ja kohusetunne invaliidi vastu seltskonna ja riigi poolt ning ühine õiglane võitlus väärilise elujärje eest teiselt poolt, — need on õiged abinõud kõneall olevate nähtuste kõrvaldamiseks.

Lõpetades käesoleva kirjatüki, tahaks veel kord neid abinõusid meele tuletada vigastatud sõjameestele ja neid hoiatada raskes seisukorras meelt ära heitmast.

Elu on võitlus. Võidelgem siis käsi-käes ja ühiselt meie Vigastatud sõjameeste ühingutes ja sel teel suudame meie ära võita kõik raskused ja elumured, nagu võitsime ära mõõdunud kümme aastat!! *B. Brifk.*

Mälestusi ühingu algpäevilt.

Rewolutsiooni aasta sügis... Ilmasõjas wigastatud ja haigustest waewatud mehed, kes terwetena mõne aja eest omaste juurest, saatuse murel, laiale sõjatallermaale käsutatud, pöörduwad tagasi kallile kodupinnale. Rõõmuhelk sädeleb sõjaskannatanuil silmis, nähes igatsetud kodutares armsaid lapsi, naisi ja omakseid. Sealjuures kerkib esile aga ka mure — suurem osa kangelasis ei saa omal kutsealal tööd jätkata. Rääkimata oma perekondade eest hoolitsemist — wajawad isegi abi...

* * *

Tol ajal korraldas sõjainwaliididele abiandmist Linnade Liidu Tallinna osakond, kus meie praegune ühistegewuse juht hr. A. Kask ka ametikohtade muretsemisega nii mõnelgi leiwamure peletas.

Eelnimetatud asutuse ruumes Wene tän. nr. 8, oli ka ühingu sünd ja ristsed. „Eestimaa Wigastatud Sõjameeste Ühisus“ alustas oma tegewust...

Paari nädala jooksul oli koondunud mitukümmend meest, kel kehaliste wigastuste ja haiguste peale waatamata päewatööst wabadel tundidel tahet jätkus ühiseks tööks.

Ühiselumajas, mis asus W. Pärnu mnt. nr. 7, sepitseti plaane ja küpsetati küsimusi üldkoosolekuks. Pea igal üldkoosolekul tuli uusi ja tugewamaid jõude juure. Mul on weel wärskelt meeles üks üldkoosolek, kus üks praegune Tallinna osakonna juhatuse

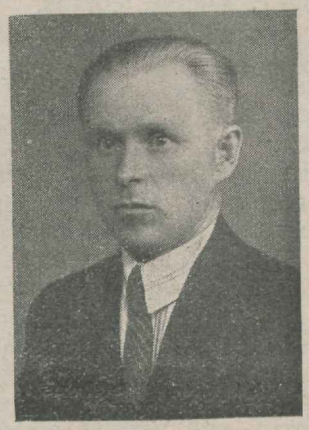

Johannes Laurisson.

E. Vig. Sõjam. Üh. juhatuse liige — sekretär 1917. a. septembrist kuni 1919. a. märtsini ja Vig. Sõjam. abiandmise komitee liige E. Ajutise Maaval. juures.

A. Bachfeldt.
Esimene V. S. Ü. esimees.

liige saades walitud juhatusse, me' rõõmu waigistada püüdis, sõnas: „Mis ma siin ikka paremat teha saan, olen ametiga seotud jne. Mul on aga ülemus, noor tugew mees. Usun et ta minu ettepanekul ei keeldu ühingus kaastööd.“ See tagasihoidlik seletus julgustas juba ühe jõulisema mehe wõrra rikastunud koondust ja noore ühingu elu edenes...

Needsamad kaks meest, tolleaegse tagasihoidlikuse peale waatamata, ongi wahetpidamata ühingu juhtimist püsiwalt waheldamisi teostanud kord üks kord teine esimehena, kuni lõuna ja hommiku poolt uusi ja akadeemilisi jõude juure tuli.

Kohtade suhtes oleme niiwõrd õnnelikud, et kõik meie registr. liikmed, kelle terwis wähegi wõimaldas, koha said. Sadama miilitsa jaoskondki, raiooni ülemast kuni militsionäärini, koosnes ühingu meestest.

Kogu liikmeskonnas walitses üksmeel ja me' ühised soowid leidsid alati rahuldamist wõimaluse piirides. Nende ridade kirjutajal pidi alati sulg walmis ja pliiats teraw olema, et soowe ja otsusi paberile panna ning wastawasse asutusse läkitada soodustuste saamiseks koondunud sõjakangelastele.

Põhikirja järgi oli meie, kui 2½ kubermangu ühisus Ülewenemaalise Wig. Sõjam. Liidu osakond. Pidime saatma oma saadiku ülemaalisele kongressile Petrograadi. Raskusi tekitas saadiku leidmine, sest keegi liigetest ei tahtnud heal meele seda ülesannet oma peale wõtta. Kodusel teel isiklik otsimine õnnestus ja Ühing oli esitatud mehega, kes raske wigastuse peale waatamata kepi najal suutis minna ja kongressil wääriliselt esines. Sel käärimise ajajärgul ei kohkunud ta kongressil meie huwide kaitsel ka kokkupõrkest tolleaegse Wene hoolekandeministri „grazhdanka Kolontai'ga. Sellel kongressil oli ka läbirääkimisi Latwia sõjainwaliidide esindajatega ühise Baltimere maade ühingute liitumise küsimuses, mis aga teostamata jäi riigipöörde tõttu.

Kongressil anti meie saadikule palju lubadusi ja lootusi igasuguse abi ja toetuse suhtes, mida meie aga tõsiselt wõtta ega ootama jääda ei wõinud. Lootsime pikkisilmi endi jõu ja oma kodumaa iseseiswusesse...

Warsi jõudiski meie Ajutine Maawalitsus ka wigastatud sõjameeste hoolekandmisele asuda. Oli otsustatud luua wigast. sõjam. abiandmise komitee Ajutise Walitsuse juure, mis koosneks ajutise maawalitsuse ja wigast. sõjam. poolt walitud liigetest.

1917. a. 15. oktoobri üldkoosolek walis saadikuteks — komitee liigeteks wan. adw. T. Jürine, J. Tamme ja nende ridade kirjutaja. Komitee esimene koosolek peeti meie esimese hoolekandeministri korteris Harju tän. nr. 45, ja seal waliti meie saadik kom. tegelikuks asjaajajaks, kes Aj. Maawalits. juures wigastatud sõjameeste abiandmise asju toimis kuni okupatsiooni ajani. Sellest ajast pidi ühisus, nagu pea kõik teised warjusurma suikuma kuni kauaoodatud iseseiswuseni.

Peale sakslastest wabanemist koondasid kõik endised tegelased ühel hoobil ja tollest ajast algas uus ajajärk hoogsamaks tööks wabas iseseiswas riigis. Ühing sai oma korraldusse maja Tõnismäel nr. 3. Ühes oragniseerimis- ja muude korraldustööde suudeti ka kohe oma liigete jõul puhkpillide orkestergi hüüdma panna, mis aitas pele-

Jakob Videvik.
V. S. Ü. Narva osak. juhatuse liige.

A.-s. Eestimaa apteegi ja rohu kaubanduse ühing

Tallinn, Harju tän. 41

„EPHAG“

Kõnetraat 19-36, 31-55.

Abikauplus Narva m. 42

Kemikaaliad :-: :-: Sidumismaterjalid

En gros ja en detail.

EPHAG-lille Eau de Cologne
EPHAG-Vegetal
UUDIS!
JSIS-PUUDER

EPHAG-lõhnaõlisid
EPHAG hambapasta
UUDIS!
JSIS-KREEM

tada sõjakangelaste muresi ja rõõmsamaît pilku heita tulewikku...

Mälestused tegelikust tööst ühingus küüniwad mul 1919. a. märtsi kuuni. Kui wabatahtlikult rahwawäkke astusin, pidin wäljaspool ühingu asukohta kodukaitsele töötama.

Kümme aastat on möödunud. Wärskest koondusest on wõrsunud suurim, elujõulisem ühing — ideeliste püüetega ühiselt hoolt kanda ja aidata sõjaskannatanuid wendi.

Jõudu ja edu edaspidises töös. L.

Minu mälestused Türgi sõjast.

J. K-s.

Kui mina sündisin, oli weel orjaaeg ja ihunuhtlus. Kaswasin üles teopäewi mõisnikule tehes. Täisealiseks saades wõeti „kroonu pääle“. Pääle 4-aastalist teenistust algas Wene-Türgi sõda, millest osa wõtsin Balkanil mitmeist lahinguist. Läbi tuli käija terwe Austria kuni Konsantinoopolini, sest sel ajal polnud weel raudteid nagu nüüd, muuseas olid ka maanteed sõiduks kõlbmatud. Sõjapidamine oli suurte raskustega seotud, kuid sõjawäes walitses üksmeel ja hääkord, mille tõttu wõidud ikka meile jäid. Mõnikord oli õige lõbus. Lahingu mindi terwes koosseisus. Polgulipp ja polgu wana käisid ikka polgu ees, kuna muusika mürtsutas marssi, et tuju ei langeks. Suurtükid asetusid kõrgematel küngastel. Selle aja mürskid olid lõhkemata, waid nad olid ahelatega ühendatud ja nad purustasid õige tublisti. Öösel meie ei sõdinud, waid weetsime aega walwel tulede juures. Paadiga üle Donau sõites wõtsime Simnitsa linna ära, sääl olid meie luurajad telefoni ühenduse türklastel ära rikkunud, kusjuures türklastele kutsutud abiwäed tulemata jäid. Säält edasi minnes saime Ternowi linna ilma lahinguta kätte, sest türklased kartsid meid julguse tõttu rohkem kui surma, samuti langes ka Siwlow ilma suurema lahinguta meile. Lowitsha all oli ta ennast natuke kindlustanud, selle langemist ootasime asjata kaks kuud. Kus jõuga wõimalik pole, sääl tuleb kasutada kawalust, nii ka meie. Asetasime omad suurtükid kõrwalolewasse tam-

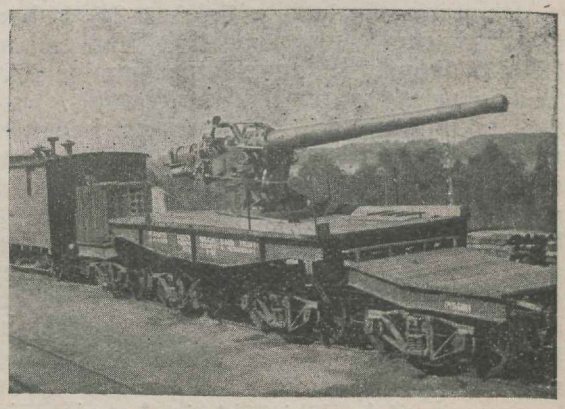

Soomusrongi patarei tegevuses.

memetsa ning nad wõtsid linnast wälja tulewad teed oma alla. Pääle selle näitasime, nagu taganeks meie. Osman-Pasha oli muidugi arwamisel, et nüüd oleme lõksus ja tema meid häwitab. Ta kogus omad türklased ja jälgis meile kolonnides. Meil muidugi hää meel, muud kui meelitame.

Sääl wõtsid siis meie suurtükid punamütsi-mehed tule alla ja tulistasid nii, et meil kerge oli pääle tungida ja petetuid kahetule wahel häwitada. Selles lahingus langes 180.000 türklast ja ka wana Osman-Pasha oli wangi langemisel, aga sai weel wiimasel silmapilgul jalga lasta, meile piiratud linna jättes. Meil kaotusi üldse ei olnud. Edasitungimisel jäime wiimaks peatuma Plewna alla, kust selle ärawõtmise järele tugewalt kindlustatud Suwarna kindluse pääle läksime ja selle kindluse ühe ainsa öö jooksul ära wõtsime. Kindluses oli 240.000 hästi warustatud türklast, kuid meid ainult näputäis. Öösel, kasutades türgimeeste und, ronisid meie omad üle walli kindlusse ja lõid kahe pataljoniga türklaste seas niisuguse paanika, et türklased ise endid hirmuga surmasid. See öine lahing oli üks koledamaist lahinguist. Ägeduses kesk lahingut ja suitsu, mis maani kindlust täitis ei pannud meie sõdimise hoos tähelegi, et türk juba ammugi walge lipu üles oli tõmmanud ja halastust ning armu palus. Waenlane oli kaotanud selles lahingus omas 240.000 mehest 170.000 meest ning kindluse rikkaliku saagiga. Meil oli lahingus ainult 2 pataljoni ja kaotasime sellest arwust 14 meest surnutena ja kergelt haawatult 17 meest. Raskelt haawatult sellel ajal ei olnud, sest need pidid kõik surema, ega siis nii mõistetud rawitseda nagu nüüd.

Ise sain wigastatud kintsust, kuid siiski läksin kaasa Konstantinoopoli ja sundisime Türki rahu tegema. Sõjaliste teenete eest sain mitmed aumärgid ja 72 rbl. pajukit, mida Eesti walitsus 1000 marga wastu ümber wahetas. Eesti wabadussõjast enam osa ei saanud wõtta, kuid teenisin kaitseliidus kui wana inwaliid walwel waba Eesti eest.

M. Lipp.

Millal koju?

„Millal tuleb isa koju?“
Ütle, hella emake!
„„Isa kõnnib waenu rada,
Kaitseb kallist kodumaada,
Läheb ta eest tu esse!“„
„Emake, kas isa kõrva
Või ei minna minagi,
Minna vahva meeste ra'ale,
Abi andma isamaale,
Kus ma jõuan iialgi?“
„„Kasva, kosu, kallikene,
Kuni kord sa meheks saad;
Meil on väljas vahva isa,
Olgu võitlus kuigi visa,
Küll see kaitseb kodumaad.““
Ei ta oodand. isa kõrva
Kotka poeg on lennanud:
Kuulisid tall' kätte andis,
Mis ta tulejoonel kandis —
Isa, see on võidelnud . . .
Isamaa nii vabaks saanud,
Waenu võim, see purunes;
I-a aga kodu kanti,
Auga kodumu'da pandi,
R'nnal rist, haav südames.
Hella ema roosidega
Ehtis isa kalmu nüüd,
Poeg ta mõõga pani vööle,
Ütles: Seega lähen tööle,
Kuuldub kord veel waenuhüüd!“

15. XII. 1919. M. Lipp.

Ema nutab.

Ema nutab, poeg on läinud
Vendadega waenu teel',
Et ta üksi, ei see teinud
Teda, oh, nii kurvaks veel.

Ema nutab, poeg on auga
Langend kodu kolde eest,
Ei seepärast uue jõuga
Paisu silm tal valuveest.

Ta on kurb, et Maana maale,
Oh, nii noored närtsivad
Ilma, et neil' haua pääle
Langeks ema pisarad.

Ema nutab, ema kaebab
Oma kuld e armuga,
Et veel õelus õigust vaevab,
Et on mures isamaa!

11. VIII. 1920. M. Lipp.

Mõnda Bulgaaria sõjainvaliidide elust.

Bulgaaria sõjaskannatada saanute ühingud tegutsevad juba tervelt 15 aastat, olles alul iseseisvate ja üksteisega konkureerivate üksustena paisatud laiali üle maa. Kogemuste põhjal selgus üksikutele väikestele ühingu üksustele, et raske on sarnastena püsida ja jaatavaid sihte oma liikmete kasuks saavutada, mispärast väiksed ühingud endid koondama hakkasid. Nii saadi üle maa neli suuremat ühingut: 1) vigastatud sõjameeste ülemaaline koondus „Invaliid"; 2) „sõjaohvrite ühing" — kõvasti konkureerides esimesega; 3) vigastatud ohvitseride ühing „Invaliid"; ja 4) „Eneseohvrid", kuhu koondunud ohvitseride lesed sõdadest, peale selle pidid nad Bulgaaria riigi kodanlikkude ja politiliste õigustega alamad olema. Üksikliikmed peavad liikmemaksude näol ühingut ülal, kuna ühingud jälle liidu ülalpidamiseks summasid annavad.

Liidu tegevus sünnib komitee kaudu, missugune valitakse igaaastase kongressi poolt. Kongressi poolt valitakse veel asemikkude kogu, (iga ühingu poolt üks saadik) mida tarvilisel korral komitee poolt kokku kutsutakse. Kõik invaliidide üksikkoondused, samuti ka liit tegutsevad politiliselt täiesti erapooletult ning selle põhimõtte vastu eksijaid karistatakse liidust ja ühingust väljaheitmisega. Samasu-

Ülemjuhataja kindral J. Laidoner Pihkvas peale selle vallutamise Eesti vägedelt mail 1919.

Ülemjuhataja (teine vasemal); temast paremal kindral Balahovitsh; ülemjuhatajast vasemal ltn. Masing; kol. Parts kol Piding; (valges bluusis) polk. Stojakin; kol, V. Puskar.

Peale nende nelja ühingu tegutseb veel viies s. o. sõjas pimedaks jäänute ühing „Pimedus".

See viieks ühinguks kokkuliitumine oli suur edusamm, kui arvesse võtta endist seisukorda. Kuid ideaaliks jäi ikkagi üks suur ülemaaline invaliidide keskkoht, kelle seljataga oleksid kogu Bulgaaria sõjaskannatada saanud inimlapsed. Peale paljude koosolekute, nõupidamiste ja kongresside saadi viimaks üleriiklik liit ülalnimetatud neljast organisatsioonist kokku kuna viies „Pimedus" teistega ei liitunud. Liidus olijad pärisid omad liitu astumise õiguned 1885. a., 1912/1913. a., ja 1915/1918. a. guse karistuse alla langevad ka need liikmed, kes kuidagi ühingu ja liidu kahjuks tegutsevad. Et Bulgaaria invaliidid korrapäraselt oma põhimõtete järele käivad, näitab asiolu, et senini kedagi ülalnimetatud põhjustel pole karistatud. Liit kaitseb kõikide sõjaskannatada saanute huve, ka organiseerumatute. Liidu arenemisest annavad pildi järgmised arvud:

Aasta:	1922/23.	1923/24.	1924/25.	1925/26.
Liikmed:	18.832	18.882	23.049	27.379

Viimane arv koosneb 9835 invaliidist, 11.189 lesest, 3828 arvust ja 2527 vanemast. Kõik need liikmed jagunevad 27. üksik ühingusse. Kuid need arvud ei näita veel kogu Bulgaa-

ria invaliidide arvu, mis teada olevate andmete järele olevat üle 42000.

Suurem osa invaliididest on organiseerumata, mille põhjuseks olevat liikmemaksud, mida paljudel pole võimalik maksta. Ka pensioni olud on Bulgaaarias raskemad kui paljudes teistes maades. Nii saavad 42000 invaliidist pensiooni ainult 15.443 isikut. Pensioni maksetakse neile invaliididele, kes rohkem kui 30% oma töötõust kaotanud. Paljud ei saavat pensjoni ka tõendavate dokumentide puudumise tõttu. Kogu sõjaohvrite arv ulatavat Bulgaarias umbes 400.000. Sõjaskannatada saanute kasuks tehakse palju ära, andes iseäralisi õigusi neile teiste kodanikkude ees igasuguste seaduste ja korralduste abil, kuid need korraldused ja invaliididele antud eesõigused ei tohi riigikassale lisakulusid tekitada. Sõjavõlad ja rahulepinguga Bulgaariale peale pandud kohustused neelavad riigikassalt niivõrt suuri summe, et invaliidide pensioni suurendamiseks ei jäävat võimalusi üle.

Kui väike Bulgaaria invaliidide pension on, selgub alljärgnevast tabelist, kus on äratähendatud kuupension levas.

(Leva — Bulgaaria rahaüksus):

Invaliidid:	Töötõu kaotuse %							
	30%	40%	50%	60%	70%	80%	90%	100%
Reamehed ja jefreitorid	160	270	375	690	880	1370	1635	2000
n allohvitserid	176	299	411	778	1020	1563	1904	2297
v. allohvitserid	189	311	440	808	1051	1619	1962	2380
veltveeblid	200	350	468	837	1080	1700	2018	2487
Aspirandid ja leitnandid	399	684	910	1698	2270	2929	3501	4355
Ülem leitnandid	520	758	1061	1798	2430	3163	3748	5156
Pealikud (Hauptmannid)	597	858	1265	2148	2885	3732	4433	5573
Majorid	655	940	1375	2360	3161	4113	4898	6150
Oberst leitnandid	735	1063	1541	2636	3535	4610	5455	6850
Oberstid	926	1330	1950	3320	4463	5810	6892	8640
Kindralid	1350	1605	2832	3838	1464	8466	9576	10.8000

Langenud Sõjameeste omaksed.

	Lasteta	Lesed: Ühelaps.	2-he lap.	3 ja enam.	üks:	Arvud: kaks:	kolm ja enam	Vanemad:
Reamees ja jefreitor	159	255	320	385	175	240	305	159
n. allohvitser	162	271	339	406	187	254	321	162
v. allohvitser	166	284	352	420	198	266	334	166
veltveebel	177	296	365	433	208	277	346	177
Aspirant lentn.	402	773	1002	1583	380	626	890	402
Ülem lentnant	504	966	1250	1900	466	733	1100	504
Pealik (Hauptmann)	654	1320	1746	2200	606	1030	1503	654
Major	795	1610	2132	2666	670	1194	1860	795
Oberst lentnant	888	1836	2376	2983	723	1413	2103	888
Oberst	1122	2246	2994	3744	806	1547	2320	1122
Kindral	1404	2808	3744	4680	936	1872	2808	1404

Pensioni saajate olukorrast võib ettekujutust saada kui arvesse võtta, et 3-me liikmeline töölisperekond kuus 3000 leva eest toitu tarvitab, tuba ja köök vajab 1500 leva, ülikond 3000 l. jne.

Liidu suurimaks püüdeks on parandada alamate kategooriate pensioni. See on kohati ainult 5 levat päevas, mis vastab 0,04 dollarile ja ei ulatu kõige lihtsamaks hommikueinekski.

Olukorra parandamiseks korraldati 6. märtsil s. a. kõikides linnades ja alevites protestmeeleavaldusi, kus nõuti pesnsioni kõrgendamist. Saadeti kuningale ja ministritele vastava sisulisi palveid ja nõudeid, kuid kuigi asi rohkem päevakorrale tõusis ja igalpool nii valitsuses kui mujal riiklistes asutistes tähelpanu nõudis, pole olukorras senini mingisuguseid muudatusi tehtud. Ka lähemas tulevikus polevat väljavaateid invaliidide pensioni suurendamiseks olemas. Kõige peale vaatamata ei loobu bulgaarlased lootusest oma olukorda parandada ja loodavad, et tulevikus internatsionaal — ökonoomilised vahekorrad ja ka invaliididele võimaluse annavad inimlikumas olukorras elada.

Päimine nõue on, et tulevikus enam sõjad inimsoole viletsusi ei tekitaks.

O. Meoma.

Eleegia. *31.VIII.25.*

Siin muliseva rahva kära,
ent pole, Armsaim, näha sind —
sääl — kaugel Sinu silme sära,
ent siin on linnarahva kära
ja päevadläbi kostub müra . . .
Noist askeldusist läilub rind,
sest siin on linnarahva kära,
kuid süda otsib, Kalleim, Sind.

Ööhämaruses rändvad varjud
siin inimesi igast soost.
Mu süda, miks sa siiski karjud?
„Ööhämaruses rändvad varjud"
sa annad vastuse! Kas harjud
sa nendega, või räägid loost,
kuis hämaruses rändvad varjud
siin inimesi igast soost?

K. Sass.

Tsivilisatsioon, sõda, kultuur, revolutsioon.

S. Pinding, kolonel.

Võideldes paremuse eest – areneme. Nõrgad hävinevad, andes teed rohkem arenenutele.

Inimese mõistus, lahendades küsimust, kuidas kergendada elamistingimusi – sattus tsivilisatsiooni rajale. Ta rakendas oma teenistusse loomi, loodusejõude ja nõrgemaid kaaslasi.

Aga kerge ja külluses elu ei rahulda kõiki. Igatsetakse midagi kõrgemat, ilusamat kui maine elu, kui vaikiv loodus. See igatsus viib välja laiale kultuuriväljale.

Inimene, liikudes rahulikult edasi haljal kultuurpinnal, pehmes ja mugavas tsivilisatsiooni sõidukis, peaks oma olemisega rahul olema. Aga ei, arenemise tungile paistab see liikumine liig pikaldane, siin ja seal on ebatasadused ees. Naaber kipub ette tõtata, kuis võib seda lubada. Rahvaste ja riikide vahel tekkivad kokkupõrked. Tsivilisatsioon muutub purustavaks sõjavankriks, seda kohutavamaks, mida peenemalt ta loodud.

Sõjad kiirendavad tsivilisatsiooni käiku hüpetega, hävitavad aga kultuurväärtusi ja muutuvad sellega kultuurvaenuliseks nähtuseks.

Õrn õde „kultuur" püüab taltsutada kaksikvenda „tsivilisatsiooni" tema metsikus hävitamisetöös, mis nimetatakse sõjaks. Tihti toob ta oma valusa viisa „revolutsiooni" välja sõjakoleduste lõpetamiseks.

Uusi ja uusi mugavusi valmistab tsivilisatsioon inimsoole, aga tema sünnitus on sõda ühes lugemata palju leskede ja vaestelaste pisaratega ja ka vigastatute ja töötõuetute leegionidega. Nende suurem pere on sõjaväe invaliidid. Tööline toob tsivilisatsioonile ohvriks oma tervise, oma terved liikmed, sealjuures on aga tihti süüdi tema vilumatus ja kogemuste puudumine. Lahinguväljal ei päästa tabava kuuli eest ei vilumus, ei kogemus. Paremal juhtumisel leiad sa lahinguväljal kosutavat rahu igaveseks ajaks, halvemal – muutud sa vigastatud olevuseks kergemal või raskemal kujul, kuidas seda just saatus on otsustanud.

Kui sõda on toonud paremuse oma riigile, oma rahvale, on invaliidil kergem leppida saatuse karmi otsusega; kui kaaslased hindavad sinu ohvrit, on kergem kannatada kehalist piina ja valu, mis purustatud liikmetega seotud.

Kui aga märkad, et ohvrid olid otstarbetud, et need, kellele sõda tõi paremusi, on kannataja vastu külmad, siis kadestad sa loomulikult oma seltsilisi halja mätta all, kes ka on tõuke annud tsivilisatsioonile ja puutumata jäänud ebakultuursest tänamatusest.

Ah miks?

A. Ivan.

Nende aknad olid vastamisi, ainult tänava vahe lahutas neid ja selle läheduse tõttu oli kaunis selgelt üksteise aknalt näha vastamisi. Ühel pool aknal oli õhtuti alati näha meesterahva kuju. Igatsusega avas ta akna, võttis viiuli ja mängis suveõhtuti järjekindlalt. Kurb oli tema nägu, aga helid viiulilt kõlasid igatsevalt kuu hõbedase valguse poole ja nad panid imestusega kuulatama mõõdakäijaid. Suur võim oli neis võluvais viisides, mis unustama panid hetkeks maise maailma. Kui kõlasid viiuli mahedad helid, siis avati ka vastas olev aken ja sinna ilmus õrn naisterahva kuju. Vaikselt kuulatas ta ja püüdis oma vaatega tungida nooremehe hinge, et küsida temalt ta igatsuste järele. Ta püüdis ulatada nooremehele lõhnavaid roose, mis lõhnasid kevade ilust ja hõiskest. Ta tahtis, et noormees kõneleks oma viiulil armastusest ja õnnest, kevade ilutsemisest ja valgeist põhjamaa öist, kuid noormees ei näinud teda tähele panevat ega mõistvat. Selle asemel, et mängida rõõmsaid viise, kandis ta viiuli poogen kaisutades raskeid traagilisi lugusid. Ta andus kurvastusse kogu oma hingega ja elas kaasa neis helides, mis nutsid ja kaebasid tema sõrmede all. Kuu kahvatul valgusel hiilgasid kaks sooja pisarat tema silmis ja ta ei tõstnud oma pilku armastust ja õnne igatseva neiu poole.

Suvi läks mööda, kuid igal õhtul oli näha kaks tuttavat igatsevat kuju, kes ootasid ja unistasid millegist. Igal õhtul kõlasid viisid, mis rohkem olid võluvamad ja nagu koputasid südame külge ja püüdsid kõnelda mõistmata suurest hinge valust.

Ühel sügiseõhtul, mil noormees jälle avas akna ja viiulil mängis, ei seisnud enam aknal unistav neid. Sääl oli küll avatud aken, kuid toas ei olnud mitte üksinda enam neiu, vaid seal viibis ka üks võõras mees, kes sosistas temale sõnu õnnest ja armastusest. Nad ulatasid käed ja suudlusega kinnitasid huuled neid sõnu, mida oli igatsenud neiu. —

Siis katkesid viiuli keeled ja viimne akkord äratas unistajad. Esimest kord puutusid viiulimängija ja neiu vaated ühte, kuid see silmapilk oli saatuslik. Meeleheitel purustas noormees oma viiuli ja kadus jäädavalt aknalt; kuuldus revolvripauk ja see rõõvis kunstniku elu, kuid naabri aknal naeratas naine ja sirutas käsi kutsuvalt tühja akna poole. Vähe hiljem ulatati temale kimp valgeid astreid ühes kirjaga. Võõras võttis neiult kirja ja luges: „Ma armastasin Sind ja elasin ainult sellepärast veel, et Sind armastasin. Olin jalutu vigastatud sõjamees, ei saanud liikuda, ei saanud vastata Sinu tundeid..., Ah, miks pidi see olema nii? Mis eest? Nüüd ehk mõistad Sa minu valu."

Võõras vaatas neiule silmi, kes astrid oli surunud vastu südant ja sosistas: „Ah miks?"... Kuid mees naeris, koputas rahatasku peale ja hüüdis: „Üks sant ees ehk teine taga, vaat siin selles on võim ja au..."

Viru väerinnal.

K. E. Sõõt.

Sõdurite vagunis.

Sõit läheb Narva, meie Verduni poole. Ma tukun vagunis nii häsi-halvasti, kui see kitsas ruumis võimalik ja mõtlen Tartu peale tagasi, kus ligemail päevil linna vabastuse aastapäeva pühitsetakse... Silmad vajuvad kinni. Korraga kuulen tsitteri teraskeelte tinisevat kõla, mis kostab vaguni põranda alt raudratastelt.

See ei või mitte unenäo hämar ettekujutus olla, mõtlen ma, sest et ma virvesil olles oma mõttekäigu üle veel valitseda jaksan.

Et ärkamise karmusel helisevast muusikast mitte ilma jääda, ei raatsi ma silmi avada, katsun aga selle juures teravasti kuulata, kas see tõesti tsitter on, mis vaguni põranda all tiniseb... Ja siis sattub mu mõttekujutus kainesse reaalilma, näen enese ees mingisuguse lahtiharenenud traadiotsa, mis vihisevas tõmbetuules võbiseb... Tärkab mõte, et Tartu vabastamise pidustusega meie helilooja A. Lätte sünnipäev kokku langeb, millest nii heal meelel tahaksin osa võtta... Kuid nüüd edasi Narva — meie Verduni! Frondil, kus meie kangelased vaenlase vastu valvel!

Rongi käik soikub. Raudruun norskab, jääb lõpuks seisma. „Tsitter" vaikib...

Ma ärkan. Sisse astub valges tõbi-kasukas noor sirge sõdur — eht Kalevi hõimlane — seljas pambud ja kotid, mis ta turjalt haarab ja lae alla vaguni riiulile heidab. See sünnib ainsa käeliigutusega, milles imestamisvääriline painduvus ja jõud avaldub.

„Toredad poisid need Vabariigi sõdurid!" lausun ma endamisi.

Kuid enne kui noormees istuda saab, tunnistab ta mind ja nimetab oma nime, mis arvab mulle teada olevat.

Tõsi... ma tunnen teda: perepoeg V. Tartu lähedalt, keda ma viimati kui keskkooli õpilast näinud.

V. toetus pingile, kus teised sõdurid istusid. Jutt kaldus kohe sõjaoludele. Muuseas ülistati ühte kuulipildurit, kes Narva taga lahinguliinis kaks tundi vaenlase roodule tuld annud, seda tagasi hoides, kuni abi pärale jõudnud.

„Ei ole see ainukene juhtumine," tähendab V., „sarnaseid kangelasi leidub meie väes sadasid!"

Rong lendas vastu tuult, läbi tulesuitsu ja sädemevihma, mis nagu hõõguvas traatvõrgus teda kaisutasid — edasi „Verduni" poole.

Sõit frondile.

Teise päeva hommikul sõitsime — kolm Asutava Kogu liiget ja kaks ajakirjanikku — rooduülema Tassi ja mõnede sõdurite saatel frondile. Linna piiril peatusime esimeses vahipostis, kus salkkond endiseid Põhja-lääne armee mehi ja mõned kojusõitvad külamehed kontroleerivale ohvitserile ja sõduritele omi tunnistusi ette näitasid. Meid saatja ohvitser nimetab salasõna ja meie voor läheb edasi. Sõdurid tulevad puukoormatega vastu, — on ju Narvas samasugune kütteainete puudus kui mujalgi linnades. Kidurast kuusemetsast läbi sõites paistavad silma siin ja seal üksikud värsked kännud. Tee ääres longuvajunud telefonipostid ja maas vedelev traat. Paremat kätt eemal mõõdunud aasta alul taganevate punaste poolt mahapõletatud suur Eesti küla, millest ainult ahervarred tunnistust annavad. Ümberringi põllud, mis suvel, kõigest hädaohust ja sõjahirmust hoolimata, haritud olnud. Eesti põllumehed on ikkagi hoolsad ja püsivad. Kevade tulekuga ilmunud nad juba aegsasti oma redupaigast, Narvast, või eemalt maakonnast sugulaste juurest talu varemetele, lõõnud lõõvi üles ja hakanud kündma ja külima. Sügisel on nad aga vihiseva kuulirahe all viljasaagiga sealt jälle kadunud. Praegu näed seal ainult harva üksikutes allesjäänud hoonetes inimesi liikumas.

Maanteel siin ja seal peatades ja leitnandi sõbralikke seletusi kuulates jõudsime lõpuks

Chr. Kaarna,
end. töö-hoolekandeminister.

Sala mõisa, kohale, kus hiljuti kahe nädala jooksul kõige ägedamaid lahinguid lõõdud.

Tee ääres on suur mõisa küün, millest aina alles läbilastud ja uppilõõdud katus kivipostidel. Selle ees kahurkuulidest purustatud kaitsekraav ja külmanud väli täis kuuli auke, nagu hiiglatrehtreid, mille sügavus sagedasti üle mehe pea ulatab. Eemal mõisa juures ilupuude park, kus põlised jalaka- ja vahtramürakad, nagu murtud käsivarred lumeväljal valuvad; puie all aga maharabatud puude ladam, millest käies raske läbi pääseda... Seal seisab teine küüni-lahmakas, ilma eesküljeta, nähatuues oma segilõõdud sisikonna.

Selles hoones — seletas meie saatja — on varjul olnud enamlaste rood, kes meie meeste peale ägeda tule avanud. Tema saatnud enda käsutusel olevad mehed neile külje poolt kallale, tarvitades kuulipildujat nii, et mees riista kaenla all edasi kannud ja teine tagant lasknud. Jookstud tormi ja lõõdud vaenlane põgenema.

Mõisa õue lähedal seisab rehi, mille alumisest kivikorrast määratu kuuliauk vastu haigutab. Siin on üks meie roodu osa kuulide ja külma eest varju otsinud, kuid õnnetuseks on neid vaenlase kahurkuul nii tabanud, et rood kaotas 9 meest surnutena ja paarteistkümmend haavatutena.[1])

Alaspidi aiamaa nõlvakul, pargi äärt mööda käib meie kaitsekraavide rida ja konutavad blindaashid, kus praegu sõdurid valvel. Siin on punane vägi vanapagana tõõd teinud, tõepoolest rumala vanapagana tõõd, sest ees- ja tagapool meie kaevikuid avaldab põld ilme, nagu oleks põrguorik ta pahurpidi pöörnud ja aukliseks songitud. Et meie mehed võrdlemisi harvas reas seisavad, siis langenud, nagu meile ohvitser naljatades seletas, seegi kuul jälle vahekohale, kust kedagi pole eest leidnud.

Kaeviku joones seisab blindaash — suur koobas, millel laeks kahekordselt risti-rästi laotud jämedad palgid, nende peal muld, siis tubli kiht põllukiva ja lõpuks jälle muld. Ukse äärest pistab plekktoru oma suitseva nina välja, sest blindaashi elanikud kütavad praegu ahju. Astume sisse. Ruum on paras soe. Ööga va raudahjukese ümber konutavad mõningad sõdurid. Nad kaebavad lugemisaine puudumise üle. Kahjuks ei olnud mul midagi sellesarnast kaasas. Muidu ei võivat elukorra üle nuriseda. Ja vaenlase kuulide eest olevat nende „hoone" küllalt kindel, tähendasid vähese jutuga mehed. Sellejuures juhtisid nad meie tähelepanu lae sõrvale, mille kallal kuuliimürakas oli jõudu katsunud, ilma et kahju oleks suutnud teha. Järelejäänud väline auk oli kividega täidetud.

Kaevikutest vagu maad eemal lookleb kolmekordve okastraadi aed poolringis ümber mõisa. Teisel pool aeda valendab aga määratu lumeväli, mis 700—800 sammu taga sinava kuusemetsaga lõpeb. See on koht, kus paarinädalases võitluses üksi juba tuhanded enamlased teise ilma saadeti. Praegu, kus meie siin viibime, liigub neid vahetevahel paarikaupa kaugel metsa ääres.

Kaevikute piirkonnast tagasi tulles pöörame mõisa rajal olevasse külla. Siin avaneb pilt, mida enesele ei võinud ette kujutada. Kogu tänavas leiad vast paar maja, kus sõdurid on saanud omale toa ajutiseks elamiseks korda seada. Muidu on kõik lommi lõõdud, purustatud seintega, ümberkukkunud korstnatega. Ühest sõdurite korterist astub noormees välja, ütleb mind tundvat ja palub tervitusi viia omastele, kes Tartu lähedal Pangodis elavad. „Öelge neile," lausub ta, „et ma terve olen, kodumaa piiri valvan, ja kui olukord nõuab, siis enamlastele tina vastu vahtimist saadan!"

Nagu teised hooned, nii on ka mõisa härrastemaja kokku lõõdud. Selle ligidal pargis lõmmitab koolimaja purunenud uste ja akendega. Koolimaja põrand on raamatuid lademena täis. Need on nähtavasti mõisaomaniku Joseph Korfi biblioteegist pärit, nagu mõne

[1]) Eesti r.-v. 9. jalaväe polk (Ajalugu, Tallinnas, 1919 a.) lhk. 234: Sala lahing 28. XII. 1919.

raamatu kaanelehelt näha; suuremalt jaolt saksakeelsed ja prantsuskeelsed ajaloolised ja põllutöösse puutuva sisuga vanade kirjameeste teosed, millest mõned pärit 17. sajandi lõpult.

Kilomeeter maad Narva poole tagasi sõites pöörsime üle Luuga jõe Marienhofi mõisa õue. Siin avaldavad mõisa majad samasugust kohutavat pilti, nagu Salal. Mõisa pargi äärt mööda käib meie kaitsekraav. Allpool on jõe madalik, mille teisel kaldal — umbes 200 sammu eemal — enamlaste valvurid hoonete ahervarte peidus vahikorda peavad. Silm silma vastu panevad meie sõdurid igat nende liikumist tähele. Reservid on hoonetes ja blindaashides varjul.

Pilk lahingu panoraamasse.

Eesti polkude asutamispäevilt Tartust tuttav leitnant, kelle juures ma Narvas viibides sõbraliku korteri leidsin, kirjeldas mulle Narva taguste lahingute üksikasjust järgmist:

Kusmino ja Jurkino küla lähedal kallakul, Luuga jõe kaldal, kuhu sõdurid igaüks endale väikse käsikaeviku valmistanud, asub üks meie vahvamatest pataljonidest. Teisel pool jõge madalamal lagendikul, meie väeosale otse vastu, on 3—4-kilomeetriline ruutväli, mis pahemal ja tagapool metsaga lõpeb. Sarnane maakoht tuletab meele hiigla teatrisaali põrandapinda, mille vastu üle kitsa jõesügaviku kerkib nagu üle orkestriruumi vähe kõrgem näitelavataoline põldala. Kujutatagu nüüd enesele ette, et sarnasel „näitelaval" Eesti sõdurid on asetunud „kaitseaugukestesse", enamlaste väesalgad aga peituvad pahemat kätt metsa sügavuses, kust nad aegajalt — eestlastele selgesti nähtavad — ahelaridades välja tulevad. — Nii liigub esimene ahelik, pahema tiivaga ees, kesk välja, selle järele teine, kolmas, neljas jne. kuni seitsmenda ahelikuni. Lõpuks kihutab ratsavägi lahinguväljale ja korraldab pahemale ning tagapoole metsarajale ahela. Siis hakkab mingisuguse märguande peale kogu väli metsiku „перед" kisaga liikuma ettepoole jõekaldale. Kommunistlikud komissarid käivad ridade taga, revolvriga ähvardades ja vehkides.

Meie poolt lastakse see rahulikult sündida, otsekui uinuks kogu kaitseliin. Aina püssid on igal mehel laskevalmis, ja aeg-ajalt palub nii mõnigi sõdur rooduülemalt laskmiseks luba, sest et tema arvates nüüd juba iga kuul peaks tabama. Kuid ohvitser noomib: „Kannatage, poisid, veel on vara!" Ja poisid kannatavad, sest ainuke ettevaatamata, varajane pauk pataljonis rikuks tule mõju.

Esimene vaenlaste ahelik ligineb juba jõekaldale; kohati tulevad nad ülegi.

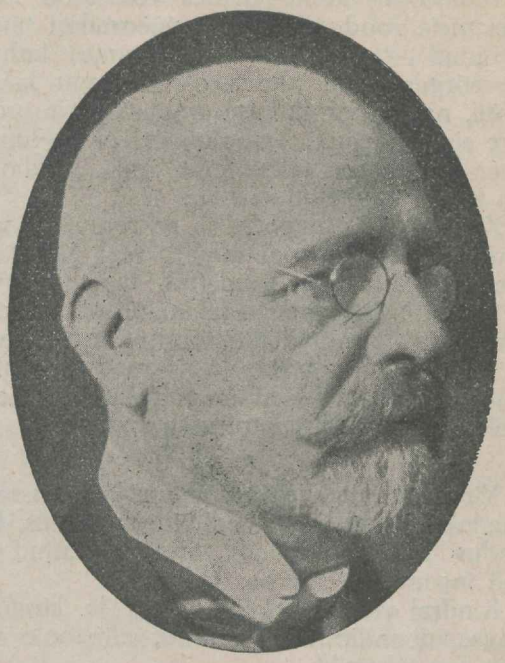

Eesti-Vene rahusaatkonna esimees J. Poska †.

Siis tuleb pataljoni komandörilt kapten Lauritsalt, ligilähedalt hoone varjust, mis kogu seisukohta fikseerib, käsk — tuli avada!

Samal momendil müristevad püssid, ragisevad kuulipildujad ja kõmavad kaugemal seljataga ülesseatud suurtükid. Vastase ahelikud löövad kõikuma, kihama, kuid ligemal silmapilgul lamavad nad varju otsides maas, ülekülvatud meie kuulidest.

Ja nii kordub sarnane võitlus nädala vältusel iga päev. Päeva lüüakse lahinguid; öö varju all poevad enamlased metsa tagasi; sõdurid tõusevad kaitseaukudest, käivad söömas ja katsuvad, nii hästi-halvasti kui võimalik, puhata.

Meie pataljon peab aga lõpuks oma seisukoha ometi käest andma ja taganema, sest et paremal tiival oleva väeosa vastupanemise jõud pealetungija ülevõimu all oli murtud ja tema seljataha tungimise võimalust pidi silmas pidama. Kuid enamlased olid juba üheainsa meie pataljoni hävitava tule läbi suurel mõõdul kannatanud, mis ikkagi tähtsalt tuli arvesse võtta.

*

Dubrovka küla ligikonnas, mis raudtee ääres, 11 km. siin pool Jamburgi linna, kestsid nädalapäevad marulised lahingud viie vaenlase polgu ja ühe meie pataljoni vahel. Nendes lahingutes seisis meie võit selles, et kolm punaväe polku täiesti hävitati ja kaks võitlusvõimetuks löödi.

Positsioone kinni pidades võidelnud kord kaks meie roodu — teistest väeosadest täiesti lahutatud — mitu tundi määratumas kahurtule põrgus, mille juures olnud kogu lahinguväli, nagu hommikuse koiduõhe ja udupilve sisse maetud. Eemalolijatel olnud tunne, et terve pataljon selle järele, mis sündinud, pidi täiesti hävitatud olema.

Kui viimati granaadid ja schrapnellid vaikinud ja meie meestel ainult veel jalgväega tegemist olnud, siis saadetud meie reservist 20 küüthobust regedega ja kõik sanitaarautod surnuid ja haavatuid ära tooma. Kuid imestus polnud mitte väike, kui reed ja autod tühjalt tagasi tulid, sest et võitlejatel inimeste poolest mitte ainust kaotust polnud [1]).

*

Viru väerinna kaitsjast kindral Tõnissonist räägitakse: kord ägeda lahingu mõllus, kus kahtlus hakanud maad võtma, palutud temalt taganemiseks luba.

Kindral vastanud lakooniliselt ja kindlalt: „Tagaspidi mitte ühte sammu, ettepoole niipalju kui tahate!"

Eesti sõjaväes leidub mehi, kes sarnast käsku kõige suurema jõupingutusega viimase võimaluseni on täita püüdnud. Nendest on vast nii mõnigi oma elu kodumaale ohvriks toonud, kuid hulk neist on kangelastena võitjaks jäänud ja tarvitavad uutes lahingutes surmavõitluses proovitud oskust ja vilumust.

Ühest viimaste lahingute kangelasest, kuulipildurist Johannes Jakobsonist [2]) räägitakse suure lugupidamisega, kuidas tema üksinda tagasi lõõnud vaenlase roodu pealetungimise.

Olnud äge tulevahetus. Meie roodu osad, kes enam-vähem lagedal väljal võidelnud, pidanud taganema, ilma et seda kuulipildurid, kes kolmekesi oma kaitseaugus teotsenud, oleksid läbenud tähele panna. Kui nad viimati ümber vaadanud, näinud endid üksi olevat. Enamlased tunginud aga järjest ligemale . . . Vanem kuulipildur Jakobson saatnud seltsimehe abi kutsuma. Kuid see langenud nii pea kui kaitseaugust tõusnud. Vähe aja pärast läkitanud ta teisegi välja. See katsunud maad mööda roomates edasi saada, kuid pole mitte enam tagasi tulnud . . . Jakobson jäi nüüd üksi tulle. Muud pääseteed ei olnud, kui katsuda üksinda vastu panna, kuni jõudu jatkub. Kuuliprits tõõtanud vahetpidamata, mille juures sõdur, külmaveresust alles hoides, igatahes nii sihtida püüdnud, et kuulid pihta langeksid. Sellel olnud imestusväärilise tagajärg. Mida ligemale vaenlaste ahelik liikunud, seda rohkem langenud neid.

Jõukatse lõpp olnud aga see, et enamlased taganesid. Jakobson jäi võitjaks.

Rügemendi adjutandi teadete järele on vahva sõdur eestkätt allohvitseri ausse tõstmiseks ette pandud.

*

Viimases Sala lahingus, 30. detsembril, sattunud 11. rood eriti raskesse seisukorda. Kahurtule katte all tunginud vaenlase rohkearvulised jalaväe ahelikud — varustatud kuulipildujatega — meie kaeviku kallale, püüdes 11. roodu vasakut tiiva ümber haarata. Lahingu ägedamas hoos purunenud telefoni ühendus ja rooduülem langenud püssikuulist tabatuna, jäädes käsutusvõimetuks. See nähtus halvanud meeste meelekindlust silmanähtavalt . . .

Et roodus noorem ohvitser puudus, kes oleks rooduülema asemele astunud, võttis veltveebel Ilves — osav laskja ja energiline korraldaja — juhtimise enda kätte. Ta tõttas roodu pahemale tiivale, kus punaste ülevõimu all püsivus vankuma lõi, laskis isiklikult pealekippuva vaenlase kuulipilduri maha ja julgustas mehi jatkuvale vastupanekule, kuni abi järele jõuab, mis pidi liginemisel olema [1]).

Veltveebli esinemine mõjus julgustavalt ja virgutavalt. Mehed võtsid hoogu. Vaenlane oli sunnitud verise peaga taganema, kuna tähtis osa tema meestest langes.

Peale lahingut teinud pataljoni ülem ettepaneku vahvat veltveeblit ülendada ohvitseri kohusetäitjaks.

Külaskäigud.

Frondilt Narva tagasi jõudes, oli meid kutsutud rügemendi ülema kolonel Schmidti juure võõrusele.

Kolonel Joh. Schmidt — Narva lahingute ajal alles 35 aastat vana — on kahtlemata vahvamaid sõjamehi, kes Eesti sõjapidamisel ilmsiks tulnud. Vene sõjaväkke mobiliseerituna on ta 1915. a. Petrograadi lipnikkude kooli lõpetanud. Arvurikastest lahingutest osa võttes tõusnud ta lõpuks pataljoni ülemaks. Eesti sõjaväkke astus ta selle formee-

---

[1]) Seda 14. dets. 1919. a. lõõdud lahingut kirjeldatakse ka raamatus „Eesti r.-v. 9. jalaväe polk," lk. 199. Muuseas öeldakse seal: „Tuli fraatsedade peale oli nõnda äge, et tulealune maa alaliselt tolmu- ja suitsupilve sees viibis. Kuuenda roodu seisukohtade ümber sadas kergeid granaate rahena. Õnneks ei kukkunud üksi neist kaevikusse. Siis võtsid patareid kivi- ja raudtee vahelise maariba Dubrovka kõrval tule alla; osa patareisid algas eestpoolt peale, kuna teine osa mõnisada sammu tagant järele jälgis, ladudes kuule iga sammu maa peale. Tuli ligines mõlemilt poolt meie kaevikutele, hävitades teel kõike. Seal oli juba kadu käega katsuda. Õnneks aga vaikis tuli, kui veel 10 sammu eest ja tagant kaevikuni jäi . . ."

[2]) „E. r.-v. 9. jalgväe polk", lk. 219.

[1]) „Eesti r.-v. 9. jv. polk," lk. 239—243. Appi tõttas 10. rood leitnant Tassi juhatusel, nagu varemalt kirjeldatud.

rimise alul. Saksa okupatsiooni ajal pidas Tallinnas õpetaja ametit. Niipea kui võimalus avanes, et eestlased 1919. aasta esimesil päevil võisid endid Viljandis korraldama hakata punaväelastele vastuhakkamiseks, tõttas ta iseseisva väesalgaga — seda käskledes ja järjest täiendades — kodumaa laastajaid välja tõrjuma. Ta valdas Karksi, Taagepera, Helme, Koorküla, Tõrva, Valga ja Pedeli. Sai vahepeal haavata. Nimetati 3. jalaväe rügemendi ülemaks. Valdas Stakelni jaama; uuesti haavatud. Formeeris 9. j rügemendi; juhatas seda landeswehri vastu Lemsalu, Engelhardshofi, Zarikau ja teistes lahingutes, hiljem Viru väerinnal.

Kolonel Schmidt on, nagu meile seletati, vapper ja julge ning vali korranõudja, kuid sellejuures sõbralik ja lihtne oma eluviisis ja ümberkäimises. Narvas elas ta, öue kaudu sisse käies, lihtsas toakeses nagu kunagi tõsine sõjamees, kes frondi läheduses hõlpu taga ei aja. Siin võttis ta meid õhtusöögiga vastu. Lauas käis elav mõtteavaldus tulevase Eesti üle.

Et diviisiülem kindral Tõnisson soovi oli avaldanud külalisi rügemendiülemaga koos oma ruumides klaasi tee juures näha, siis sõitsime õhtul veel enne raudteerongi minekut, millega suurem osa vööraid tahtsid Narvast lahkuda, diviisi staapi.

Siin viibides valdas meid tunne, et staabis käsustus ja korraldus kindlais kätes on; et siin soliidsete, töövõimuliste meestega tegemist on, kes meie kodumaa piiride kaitsmist juhtida suudavad ja oskavad. Kõik näis siin liikuvat ärevuseta ja ilusa iseäralise rututa, kuid väärataata, kindlas sihis, mis meie rahva julgeolekut tagab.

Avatud aknal.

A. Ivan.

Üksinda istun ma avatud aknal ja vaatan sügise õhtu rahusse. Ümber on vaik. Ei liiguta lehed pukkavail puil ega hällitse tuul. Pimedus oma musta leina looriga on varjanud päevase elu ja päikese paiste. Vilu niiskus ujub õhus ja tamas tundub surma karmi mõju. Asjata otsib pilk hõbetähekest vilkuma taeva võlvil, asjata otsib vaade kuu jälgi mustavast pilve sülist. Säält ei kalla alla kuu oma hõbevalgüst ega helgi särav täht oma läikega. Must mure on tumestand ka nende sära silma. Tasasel sahinal kukuvad pisarad pilvilt ja nutavad sügise leinasmustaval muremaal.

Kus kadusid sa õitsev õnne aeg? . . . Oh saatus! Kus peletasid sa öökiku ja õied? . . . Nemad läksid ja nad tulevad uuesti: . .

Korra veel uuesti hõiskab öökik kevade valgel öölõiede lõhnas ja see kordub nii lõpmatuseni. Aga armastus ei kordu. Ei enam iial ei tule tema enam. Asjata loodan ja asjata ootan ma, sest südames on surija sügis; temas ei ole valgust, ei soojust, ei elule lootust.

Keegi ei õhuta temas enam helkima kustunud leeki, ei suude ükski anda tagasi seda ilusat kevadet, mis kestis üks silmapilk ja vahetus surijaks sügiseks. Pilk siiski vaatab kui küll lootusetalt, otsib välja teed minevikku hõljunud helide poole, kust kaugelt naen vilkuma kahvatund tulukest, mis nagu peegeldus sellest, mida otsin ja ootan.

Hing kuula, ta meelitab ja hüüab sind . . .

Matuse Kassa.

Juba eelmises „Invaliidi" numbris 40. lhk puudutasin mööda minnes Matuse Kassa küsimust, kui üht tähtsaimat ellukutset invaliidide seas. 1. mail s. a. pandi alus Tartu osakonna matuse kassale, kuna juba kolmandal kassa olemise päeval ilmus kassa liige surma tun-

Jaan Tõnisson.
Vabariigi Valits. peaminister 18. XI. 19.—26. X. 20.

nistusega kassalt raha saama perekonna liikme matmiseks. Juba see väike asjaolu näitab, kui tõsise iseloomuga on matuse kassa ellukutse igas osakonnas. Surmajuhtumised korduvad kaunis sageli, nii on Osakonna Matuse Kassa liikmete hulgast kolme esimese tegevuse kuu jooksul lahkunud surnuina (8) kaheksa liiget. Iga invaliid, kes üksi või koos oma perekonnaga soovib matuse kassa liikmeks astuda, maksab kassasse teatava, koosoleku poolt määratud, maksu, missugune on Tartu osakonnas naeruväärselt väike: 1-he liikmeline perekond maksab kassale liikmemaksu Mk. 50. — aastas; kaheliikmeline Mk. 75,—; kolmeliikmeline Mk. 90,— ja nelja-ning rohkema liikmeline perekond Mk. 100,— väljamaks kassast liikme surma puhul on — praegu kassa algastmel, mil raha vähe — 10% kassalolevast rahast, kusjuures väljamaksu maksimaatne summa Mk. 7000,— on. Nagu ettetoodust näha, ei suuda kassa end liikmemaksuga üleval pidada, sest kassasse astuvad liikmed on enamjagu vanad ja vigased, kel surm vast täna-homme ligineb; kuna aga liikmemaksudest kogunev summa alles kümnete aastate jooksul suudaks matusekorral väljamaksetava summani tõusta. Tuleb aga seltskonna helde käe pääle loota, kas annetuste korjanduste või muul sellesarnasel rahahankimisviisil. Ent ka siin tuleb valusaid silmapilke ette. Kõneall olev Matuse Kassa pööras Politsei Pääavalitsuse poole, et antaks lehtedega korjanduseks luba, vastus eitav, ja veel põhjendusega, et matuse kassal, kui seesugusel, olla liikmemaksude näol oma kindel sissetulek, milleks veel korjandus. Kui igal pool sarnasest küljest asja pääle vaadatakse, siis pole ju kellelgi korjanduse luba vaja — kõigil on oma kindel sissetulek. Milleks siis meie Ühing üldse olemas. Ühing koosneb ju invaliididest, invaliidel, kes sääduslikult selleks tunnistatud, ja teisi ei võeta Ühingusse vastugi? On kõigil oma kindel sissetulek pensioni näol olgu see pension siis mark või sada, kuid ta on kindel!!! Aga Ühingu osakonnile antakse korjanduseks lubasid. Siinkohal peaks küll Pol. Pääv. oma seisukohta muutma: 50 margaga ei suuda keegi kedagi matta, ja ei ole ka Politsei Pääavalitsus vist kedagi 50 margaga matnud.

Tartus on invaliidel karnisoni surnuaial oma matuse koht. Nimetatud surnuaiale püstitati siintoodud mälestussammas Lõuna-Eesti vabastajaile mõõdunud aastal 11. okt.

A. Kalmet.

Mälestussammas Lõuna-Eesti vabadusvõitlejatele Tartus, karnisoni surnuaial.

Lootus. (Schilleri järele)

Igavest' loodab ja unistab rahvas
Määratud saatust kord võita.
Selleks ta katsub ka töötada vahvast' —
Õnnega saatust kord köita.
Õnnetus-päevadel' õnnepäev järgneb;
Aga veel paremat ootab ta järge.

Lootus viib rahvusid elamis-teele:
Last juba rõõmustab tema,
Noored ta pärast ä' kaotavad meele —
Surejal mõttes ta täna,
Väsimus hauda las viia meid juba —
Lootusel pärast meid — õitseda luba.

Meeletu, tühjele mõttele meie
Elu ei sündides anna,
Kõrgema loodud eesmärgile siia —
Süda meil' ette ju kannab.
Ikka, mis seesmine hääl meile hüüab,
Muutmatu saatus ka määrata püüab.

Habe.

Üleskutse.

Päev päevaga viib surm meie seast ära kaasaegseid ja iga uue päevaga ununevad mineviku mälestused, sellest suurest ajas, tmillest meil igal ühel niipalju mäletada oli.

Ajalugu märgib ära ainult üldjooni, kuna üksikasjalised sündmused ja isiklised üleelamused teda ei huvita.

Isiklised mälestused ei tohi aga mitte kustuda, vaid nad peavad elama meie järeltulevatele põlvedele ja neile edasi andma neid hingelist üleelamusi ja tundeid, mida meie sõdade ja revolutsiooni päevadel üle elanud.

Vigast. Sõjam. Ühingu Tartu osakonna algatusel on A. Ivani kaudu hakatud koguma sõjast osavõtnute elulookirjeldusi, lahingutest osavõtmise mälestusi ja tegelaste päevapilte, missuguseid kaunis koguke Tartumaalt saadud ja nende täiendamisel erilise albumina trükis avaldamist leiavad. Sellepärast on soovitav, et kõik sõjainvaliidid ja sõjast osavõtjad omad sõjamälestused koos päevapildiga nende kogujale — **Tartu postkast 88, A. Ivani nimele saadaks,** kus nad tänuga vastu võetakse ja trükivalmis korraldatakse.

Väljavõtted Vigastatud Sõjameeste Ühingu Keskjuhatuse kassaraamatust.

	192.0 a.	1021 a.	1922. a.	1923. a.	1924. a.	1925. a.	1926. a.	Kokku
Tulud aruande järele . .	657.589	569.213	847.716	4.610.084	3.350.516	2 458.280	2.794.517	15.277.915
Kulud aruande järele . .	417.621	421.932	530.700	1 425 763	2.613 794	1.856.303	3.588.149	10.854.266
Raamatutega ja märkidega kerjandusest	188.882	—	—	—	—	—	—	188.882
Rahalisest loteriist	—	311.372	569.810	625.647	—	—	858.026	2.364.855
Sellskondlised toetused . . .	247.254	182.272	125.229	57.631	52.864	9383	45.063	719.696
Kindr. Laidoneri nimelisest inv. kapitalist	—	—	—	400.000	200.000	50.000	355.000	1.005.555
Kindr. Laidnneri nimelisest stipendiumi	—	—	—	—	87.500	—	—	87.500
Piiritustsekkide pealt võetavast maksust toetusi	—	—	—	3.510.480	2.668.300	1.711.000	1 313.500	9.203.280
Piiritustshekkide pealt võetavast maksust laenusi . . .	—	—	—	144 000	3.203.309	852.900	5.947.400	10 147.609
Üksikutele invaliitidele toetusi antud	—	3.737	621	33.849	178 270	93.889	604.949	915.316
Riigivanema summadest toetusi	—	—	—	—	—	—	90 000	90.000
Postmarkide müügist	160 089	—	—	—	—	—	—	160.089
Üksikutele invaliidide keskjuhatuse summadest laenu .	24.542	65.891	21.788	117.475	61.000	29.000	390.135	609.831
Õpetöökodadele ja osakondadele toetusi	—	—	—	804.765	1.874.147	1.305.135	1.033.622	5.017.669

Lühike ülevaade „Invaliid'i" ilmumiskäigust.

Umbes 10 aastat tagasi kohtas pea iga kodanik tänavail noori inimesi kerjamas. Tekkis tihtigi sõnelemine kerjaja ja „andja" vahel — mis sa kerjad, terve ja noor inimene, võid küll tööd teha, mis siis jalutud teevad . . . Sõimaja pettus aga siinkohal arvamises, et need terved olid — ei — sõda ei kisu ainult kehaliikmeid inimesilt, vaid kisub ka kogu keha, jättes vaid liikuva inimkesta, mis välise vigastuseta raskem kui teisel ärakistud jala asemel nagisev protees või teisel väljalastud silma asetab värviline klaas.

Kodumaal tuli kerjamisi sagedamini ette Pärnumaal. Veneaegsed invaliidid ei saanud kuskiltki riikliku toetust; polnud ka lugu parem vabadussõjast äsja tulnud vigastatuil. Hoolekanne oli välisvõitluse kibeda askeldamise tõttu sedavõrd vilets, et siin ja sääl kodumaa nurgas ette tuli näljasurm või nälgimise mõjutatud vabasurm jne . . . Äsja asutatud Vig. Sõjam. Ühing hakkas jõudumööda parandama nende viletsate olukorda.

Nagu tähendasin, hakkas Vig. Sõjam. Ühing teateid koguma üle maa laiali paisatud invaliidide kohta. Siinkohal tulid abiks mõned omavalitsuse asutised. Kuid see kõik oli vähe. Puudus vaimline side üksikute invaliidide vahel. 1920. a., pääle rahu Eesti-Vene vahel, hakkas Ühing edusammes tööle, üle maa loodi tihe osakondade võrk, milliste arv ulatus üle 30. Et nende ja üksikute liikmete vahel kindlat sidet pidada, otsustas kongress välja anda Ühingu häälekandjat. Suuri raskusi sünnitas aga tööga algust teha see tõsine majanduslik külg. Tellimiste peale ei võidud lootust panna: invaliide on vähe, needki tellimisvõimetud. Siiski leiti võimalus häälekandja ilmumiseks. Osakonnad maksid teatava väikse protsendi omast sissetulekust häälekandjale, osa kulusid kaeti tellimistest ja annetustest ja juba 15. juulil 1920. a. ilmus esimene nr. 48 leheküljega. Viis esimest nr. ilmusid Tartus Vig. Sõjam. Ühingu propaganda toimkonna väljaandel 2 korda kuus. Toimetajaiks olid neile: Vastutav — A. Veiper, ja tegev Max Vellner, kuna lehe ärijuhi kohus-

tusi A. Ivan täitis. Need viis nr. käsitasid peaasjalikult Ühingu sisemist olukorda ja korraldust, väljavõtteid ilmunud pensioni ja toetuse säädusist, invaliidide eluolu, näpunäiteid proteeside tarvitamise jne. kohta, ja ilukirjandusena sõjajutukesi ja luuletusi, millised ilmusid peaasjalikult tegelisilt sõjameestelt ja invaliididelt, kes hingeliselt läbi elanud need inimeste tapmiste protsessid. Sama lehe 5. nr. ilmus 15. sept. 1920. a., mille järele leht rahapuudusel ajutiselt seisma jäi. –

Lehe mitteilmumisel andis selle vajadus seda rohkem ennast tunda, et invaliidid, kes peale oma häälekandja muud ajakirjandust ei lugenud, nagu umbkotti sattusid ja Ühingu olemasoluavaldusist eemale jäid. Tekkis jälle kibe tarvidus oma häälekandja järele. Otsiti teed tema väljaandmisel majanduslikest takistusist üle saada. Keskjuhatus võttis väljaandmise kulud enese kanda; siis pandi korjandusraamatutega ülemaaline korjandus toime, mis omajagu kenakese summa sisse tõi; kuna kaks Ühingu osakonda — Põltsamaa ja Nissi jätkasid sissetulekust protsentide saatmist häälekandjale. Nii hakkas ilmuma „Invaliid" uuel alusel Viljandis Anton Suurkask'i tegeval ja A. Veiper'i vastutaval toimetusel. Leht ilmus mitmes tuhandes eksempl. ja saadeti igale Ühingu liikmele hinnata koju kätte. Ruumi puudusel jäi ilukirjandus tol korral lehest välja, ilmusid Ühingu korraldused ja pensionisse puutuvad küsimused. Sarnasel kujul ilmus „Invaliid" kuni 1923. a. jõuluni, mil viimane (26) nr. jõulunumbrina veidi suuremal kujul endistest ilmus, sisaldades juba oma veergudel ilukirjandust ja esimest korda tähtsamate riigitegelaste, Ühingu auliikmete, pilte.

Vahepeal oli Ühingul kavatsus välja anda almanaki kujulist suurendatud albumit – „Põhjatähte", mille sisu rikastamiseks pöörati üleskutsetega meie tuntuimate kirjanikkude ja seltskonnategelaste poole. Saadeti mõningaid tõid ja mõned summad, ent leht jäi mitmeil põhjusil ilmumata.

Asuti jälle „Invaliidi" väljaandmisele, kuid sellasena, nagu ta seni ilmus, polnud „Invaliid" küllalt otstarbekohane ei ühingule ega ka seltskonnale. Otsiti uusi teid ja kavandeid, millisena ja kuidas edaspidi häälekandjat välja anda. Peamure seisis ikkagi Ühingu majanduslikus küljes – omal kulul ja jõul polnud mingisugust väljavaadet häälekandja ilmumiseks, tuli seltskonna abi peale loota nii rahalisest kui ka lehe sisulisest küljest. – Toetamiseks pöörati üleskutsega luuletajate, kirjanikkude ja seltskonnategelaste poole, kuna väljaandmise kulude katteks äriilma appi kutsuti. Kodumaa paremad ärid ja tööstused tulid lehele kuulutuste andmisega vastu, nii et 1924. a. jõuluks esimene (järjekorras 27. nr.) „Invaliid'i" jõulualbum ilmus. Siitpeale algas „Invaliid" enamvähem kujuka välimusega ja suurendatud kaustas ilmumist. Edaspidi ilmus „Invaliid" järjekindlalt kord aastas – jõulu albumina. Väljandmise kulud kaeti kuulutuste hinnust, kuna sisu eest hoolitsesid meie nobedamad vanemad kirjanikud nagu prof. M. J. Eisen, Anna Haava, F. Kuhlbars, M. Lipp, E. Almarion (Kpt. Riisenberg), Jakob Liiv, Arnold Liiv, Braks, Alas, A. Suurkask ja mõned invaliidid nagu A. Ivan, A. Kalmet (K. Sass), K. Kaasik (Lehtmetsa Kaarel), Martinson ja teised. Väljaandmise peatöö lasus Ühingu Keskjuhatuse kauaaegse esimehe J. Rebase ja lehe vast. toim. Anton Suurkask'i õlul.

Hiljem tekkis tarvidus häälekandjat sagedamini välja anda, missuguse tühjakoha täiteks hiljem, 1926. a. lihavõtte pühiks „Kevade ja Lihavõtte album" välja anti, mis ka käesoleval kevadel kordus. Viimaste albumite väljaandmisel vahelduvad toimetajad nii tegevad kui ka vastutavad, missugune asjaolu tingitud Ühingu keskjuhatuse koosseisu muutusist.

Kõik eelnimetatud „Invaliid'id", kui ka käesolev, ilmuvad tuhandetes eksempl. ja saadetakse Ühingu poolt tasuta igale Ühingu liikmele koju kätte, kuna osakene müügile läheb.

„Invaliid" on alati kuulutusrikas, mis mõjutatud ärimeeste ja tööstarite arusaamisest ajakirja kasulikkusest kuulutajate suhtes — nagu tähendatud — saadetakse tuhanded eksempl. tasuta üle riigi lugejaile kätte ja nad hoitakse invaliidide poolt alal, mille tõttu kuulutused alati loetavad. –

Ajakirja sisu on olnud mitmekesine mitmesuguste autorite rohkuse tõttu. Ent siinkohal ei saa nimetamata jätta meie nooremaid poeete ja kirjanikke, kes üleskutsetele vastavad vaikimisega või jälle honorari suuruse järelpärimisega. Et invaliidid ise „kerjavad", pole neil võimalust ajakirjale saadetava kaastöö eest tasu maksta, mis tõttu ka mõned sulemehed alust pääle bonorarita „Invaliid'ile" kaastööd teevad. Neistki on säilunud mõned üksikud. Lehitsedes „Invaliid'i" lehekülgi, leiame säält mitmesuguseid nimesid, mis vahelduvad, andes järgmises numbris uuele nimele ruumi. Siiski on algusest tänaseni A. Livi, J. Liivi, M. J. Eiseni, Anton Suurkask'i, A. Ivan'i, K. Kaasiku ja K. Sass'i nimed „Invaliid'i" leheküljel püsinud...

„Invaliid," jää püsima meie keskele ühendava sidemena ja vii meie tervitused järgnevail kümnete aastate juubelitel üle maa kaaskannatajaile ja vaid tänuväärsele seltskonnale!

Tartus,
20. aug. 1927. a. A. K.

Ühingust 10 aasta jooksul surma läbi lahkunud liikmeid:

Türgi sõja invaliidid:

1. Eisen, Märt Jaani p.
2. Orav, Tõnis Hansu p.
3. Tomps, Mart Jüri p.
4. Tohver, Jüri Adami p.

Jaapani sõja invaliidid:

5. Erkmann, Jaan Tõnise p.
6. Pann, Karl Jüri p.
7. Pool, Ivan Hansu p.
8. Palla, Gustav Marguse p.
9. Rätsep, Kristjan Ado p.
10. Rästas, Mihkel Jakobi p.
11. Scheikov, Feodor Nikolai p.
12. Saunik, August Martini p.
13. Schirnov, Feodor Nikolai p.
14. Tomik, Johan Samueli p.

Ilmasõja invaliidid:

15. All, Aleksander Johani p.
16. Annuk, Joosep Jaani p.
17. Adami, Voldemar Peetri p.
18. Brück, Hans Hansu p.
19. Haak, August Ferdinandi p.
20. Härm, Juhan Andrese p.
21. Hermann, Eduard Taaveti p.
22. Johanson, Kusta Siimoni p.
23. Juhkental, Hans Hansu p.
24. Jürmann, Kuno-Paul Mihkli p.
25. Kartotel, Johannes Jaani p.
26. Kustmann, Martin Mihkli p.
27. Kvitka, Aleksander Artemi p.
28. Kuko, Johannes Mihkli p.
29. Klaan, Paul Johani p.
30. Kri'smann, Villem Tooma p.
31. Kraufeldt, Villem Gustavi p.
32. Koger, Aleksander Kaarli p.
33. Kruusimägi, Mihkel Mihkli p.
34. Kala, Hans Jaani p.
35 Kentun, Johannes Jüri p.
36. Kier, Johannes Kaarli p.
37. Kalts, Johannes Hednriku p.
38. Kerge, Jaan Juhani p.
39. Kask, Gustav Mihkli p.
40. Käsnapuu, Jaan Reinu p
41. Komi, Peeter Johani p.
42. Leinberg, Rudolf Kristjani p.
43. Lihtin, Karl Taveti p.
44. Martinson, Johannes Karli p.
45. Meister, Eduard Miina p.
46. Nahkur, Mihkel Friedrich p.
47. Orav, Jüri Mihkli p.
48. Pllart, Pillader Joh. Otto p.
49. Puusep, Hans Johani p.
50. Põder, Jüri Tõnise p.
51. Riismann. Jüri jaani p.
52. Rüütel, Aleksander Ivani p.
53. Rätsep, Eduard Hansu p.
54. Rätsep, Aleksander Johani p.
55. Rett, Johannes Tõnu p.
36. Saarmann, Konstantin Gust p.
37. Suits, Julius Jakobi p.
58. Suits, Aleksander Jakobi p.
59. Seidelberg, Rudolf Gustavi p.
60. Siig, Voldemar Karli p.
61. Silbergleich, Paul Mihkli p.
62. Strandson, Johan Andrese p.
63. Tups, Johannes Gustavi p.
64. Tihane, Peeter Juula p.
65. Tõrs, Jüri Hendriku p.
66. Tarto, Ugo Taanieli p.
67. Uugam, Aleksander Paaveli p.
68. Uudeberg, Karl Jaani p.
69. Veski, Aleksander Johani p.
70. Varatu, Peetri Mihkli p.
71. Võõ, Jaak Peetri p.
72. Villem, Aleksander Tõnu p.
73. Naarits, Jaan Tõnu p.

Vabadussõja invaliidid:

74. Aggo, Robert Mihkli p.
75. Anderson, Jüri Juhani p.
76. Berg, Viktor Eduardi p.
77. Bach, August Kaarli p.
78. Baumann, Friedrich Ado p.
79. Bürger, August Jaani p.
80. Doll, Aleksander Johani p.
81. Eiland, Johannes Aleks. p,
82. Elvest, Karl Jaani p.
83. Evers, Arnold Prnsti p.
84. Glück, Ferdinand Mihkli p.
85. Hansen, Jaan Ado p.
86. Jeberg, Eduard Kaarli p.
87. Ilves, Johannes Gustavi p.
88. Jurn, Arnold Jaani p.
89. Krausberg, Joh. Hendriku p.
90. Katkusild, Oskar Matsi p.
91. Koppel, Tõnis Tõnise p.
92. Kosenkranius, Johan Jaani p.
93. Kutser, Villem Gustavi p.
94. Kattam, Johannes Jakobi p.
95. Kopli, August Peetri p.
96. Kuu', Boris Nikolai p.
97. Kruutop, Hans Juhani p.
98. Kruusaauk, Aleks. Gustavi p.
99. Kask, August Friido p.
100. Kütsam, Nikolai Peetri p.
101. Lutsukärdi, Johannes Jaani p.
102. Leesment, Elmar Jaani p.
103. Madisson, Arthur Jaani p.
104. Maasik, Aleksander Hansu p.
105. Meier, Karl Jaani p.
106. Müller, Martin Reinu p.
107. Nõu, August Jüri p.
108. Puru, Martin Kaarli p.
109. Praakli, Osvad Kaarli p.
110 Pihlak, Eduard Kaarli p,
111. Paulson, Rudolf Peetri p.
112. Päären, Martin Mardi p.
113. Pinsol, Elmar Mihkli p.
114. Peetson, August Jaani p.
115. Piisk, Mihkel Jaani p.
116. Reinhaus, Jaan Jaani p.
117. Roose, Jaak Hansu p.
118. Ring, August Hermanni p.
119. Reinson, August Tõnise p.
120. Saat, Aleksander Jaani p.
121. Sildnik, August Tooma p.
122. Saar, Johannes Ferdinandi p.
123. Tops, Johan Jaani p.
124. Truu, August Jaago p.
125. Turgan, Valter Madise p.
126. Truvert, Mihkel Aleksandri p.
127. Tagenberg, August Hansu p.
128 Tiitus, Edgar Johani p.
129. Uming. Arnold Maguse p.
130. Ulm, Johannes Jaani p.
131. Ulm, Johannes Aleksandri p.
132. Vaino Heinrich Joosepi p.
133. Vandel. Voldemar Juhani p.
134. Vares, Julius Karli p.
135. Laurberg, Voldemar Ado p.
136. Unto, Marti Jaani p.

Rahuaja invaliidid:

137. Hansen, Johannes Martini p.
138. Kopveldt, Richard Andrese p.
139. Laar, Hendrik Peetri p.
140. Normann, Harry Johannese p.
141. Rosenbladt, Joh. Jaani p.
142. Sõert, Hermann Tõnise p
143. Uut, Peeter Andrese p.
144. Valdeberg, Joh. Abrami p.

Mälestab Vigastatud Sõjameeste Ühing.

Trükivigade õiendus:

Lhk. nr. 72 piltide alune tekst August Paalbergi ja Aleksander Valdmanni juures on kiire töö juures eksikombel vahetusse sattunud: A. Paalbergi pilt on paremal ja A. Valdmanni pilt vasakul. Peale selle võib ka veel ette tulla teisi väiksemaid trükivigu, mida siinkohal vabandada palume.

Vastutav toimetaja: **Jaak Roosson.** Tegev toimetaja: **Aleksander Ivan.**
Väljaandja: **Vigastatud Sõjameeste Ühingu Keskjuhatus.**

A/S. W. Schneider & Co.

TALLINNAS, Estonia puiestee 19. Telefonid: 4-01, 4-02, 18-42, 26-34.

OSAKOND: Tartus, Raatuse tän. 13, telef. 7-65.

LADUS alati saadaval odavate hindadega:

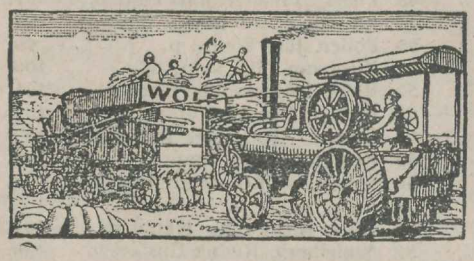

R. WOLF'i A/s. Magdeburg Buckau rehepeksugarnituure ja lokomobiile veetavad, isesõitjad ja seisvad 3–800 PS.

MAYFARTH, GLORIA ja WEIPERT'i rehepeksumasinaid ja nende jaoks mootore:
WITTE 2½, 3½, 5, 7, 10 ja 15 P.S. ja MASSEY-HARRIS 3, 4½ ja 6 P.S.

WITTE ja MASSEY-HARRIS mootoritest töötavad Eestis juba mitu sada kõige parema tagajärgedega, iseäranis on meiereid meie mootoreid palju ostnud, ja meile saadetud kirjad tõendavad, et ostjad mootoritega igapidi rahul on.

Kõiksugu raua-, puu-, leiva-, liha- ja kudumisetööstuse masinaid saekaatred, D. W. F. teraskuulid ja kuulilaagrid, balata ja nahast masinarihmad, õlid, patent rihmasheibid j. n. e.

Hiidu- ja viljalõikamise masinad, vedruäkked, tuulamismasinad, Heiligenbeili sahad ja palju muud. Kaevu torud ja tsilindrid, ehitusmaterjali, rauda, terast, plekki, naelu, pliidaraudasi, ahjusiibreid ja uksi j. n. e.

Hea kaup, odavad hinnad, soodsad maksutingimised.

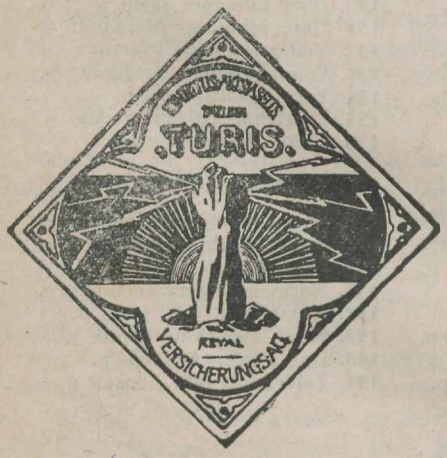

Kodumaa Kinnitus-Aktsia-Selts

„TURIS"

Juhatuse osakond: **TALLINN, Viru tänav 18.**
Telefon 20-76.

TOIMETAB KINNITUSI:
Tule-, murdvarguste-, maa- ja mereveo-, autokasko-, klaasi- ja kasko
ÕNNETUSTE VASTU.

Agendid igas linnas, alevikus ja maal.

Peaagentuur: **Tartus, Majaomanikkude Pangas**, Suur Turg 7.
Telefon 6-50.

A. DEVIS'e & J. MAGNUS'e trükikoda, Tallinnas, Lai t. 38.

Soovitame rikkalikus valikus

korvmööbleid,

tolmuklopperid, kookusvaipe ja igasuguseid ilu-, reisi- ja tarbekorve.

.....

Puutööd ja parandused.

.....

Soodsad ostutingimused.

A/S Balti puuvilla ja Sindi kalevi vabriku ladu

TALLINNAS, Suur Karja t. 13 TALLINNAS

Kõnetraadid:

Juhatus — 24-66. Üldine — 2-41. Kalevi jaoskond — 31-02.
Arveosakond — 31-58.

Igasugu pleekimata puuvilla riide müük
nagu:
bjas, sarge, mitkal, barhi, marled,
lõimed ja vatt, kui ka fina- ja purjeriie.

Samuti müüb ladu ka vabrikus ümbertöötatud (pleegitud) mitmesuguses headuses

pesuriiet,

ning rikkalikus mustrite väljavalikus igatseltsi **bluusi-** ja **kleidiriideid kui ka satääni, põlleriideid** ja **pearätikuid.**

Kalevi osakonnas suures väljavalikus igatseltsi

villast riiet,

odavamat ja kõige kallimat,
samuti ka
villaseid tekkisid ja suurrätikuid.

Peale selle **Eesti Niidimanufaktuuri õmblusniit**
kõigis numbrites.

Müük ainult suurel arvul.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU AR